

PASAULINĖS LITERATŪROS BIBLIOTEKA

XX a. literatūra

*

Dailininkas
ARVYDAS KAŽDAILIS

PASAULINĖS LITERATŪROS BIBLIOTEKA

PRANCŪZŲ EGZISTENCIALIZMO PROZA

Jean-Paul Sartre

ŠLEIKŠTULYS

Romanas

Iš prancūzų kalbos vertė
ALINA KILIESAITĖ

VILNIUS
2002

UDK 840-3
Pr 23

Jean-Paul Sartre
LA NAUSÉE
Editions Gallimard, 1938

Cet ouvrage, publié dans le cadre du Programme de participation à la publication Oscar Milosz, bénéficie du soutien du Ministère français chargé de la culture, Centre national du livre, du Ministère français des Affaires Etrangères, de l'Ambassade de France en Lituanie et du Centre Culturel Français

Knygos leidimą parėmė Prancūzijos kultūros ministerija, Nacionalinis knygos centras, Prancūzijos užsienio reikalų ministerija, Prancūzijos ambasada Lietuvoje ir Prancūzų kultūros centras (Oskaro Milašiaus programa knygų leidimui remti)

ISBN 5-415-01545-0

JEAN–PAUL SARTRE

Šleikštulys

Romanas

Bebrui[1]

Tas berniukas ničnieko nereiškia kolektyve, jis – tik paprasčiausias individas.

L.-F. Céline

BAŽNYČIA

Leidėjų žodis

Šie sąsiuviniai buvo rasti tarp Antuano Rokanteno raštų. Publikuojame nieko nekeisdami.

Pirmas puslapis yra be datos, tačiau turime rimtą pagrindą manyti, jog jis parašytas keliomis savaitėmis anksčiau negu buvo pradėtas tikrasis dienoraštis, – vadinasi, ne vėliau kaip 1932 metų sausio pradžioje.

Tuo metu Antuanas Rokantenas, apkeliavęs Centrinę Europą, Šiaurės Afriką ir Tolimuosius Rytus, jau trejus metus gyveno Buvilyje, norėdamas ten užbaigti savo istorinę studiją apie markizą de Rolboną[2].

Leidėjai

LAPELIS BE DATOS

Geriausia būtų užrašinėti įvykius diena iš dienos. Rašyti dienoraštį, kad būtų aišku kaip ant delno. Nepraleisti niuansų, smulkmenų, net jeigu iš pažiūros jos visai nereikšmingos, o svarbiausia – surūšiuoti. Turiu nusakyti, kaip man atrodo šis paveikslas, gatvė, žmonės, mano tabako pakelis, nes visa tai pasikeitė. Reikia tiksliai nustatyti tos permainos mastą ir pobūdį.

Pavyzdžiui, čia – kartoninis įdėklas, kur įstatytas mano rašalo buteliukas. Reikėtų pamėginti nupasakoti, kaip jį matydavau anksčiau, ir kaip* dabar. Ką gi, tai stačiakampis gretasienis, aiškiai įžiūrimas ant – nesąmonė, neturiu ką pasakyti. Štai ko ir derėtų vengti – įsivaizduoti keistenybes ten, kur jų nėra. Manau, rašyti dienoraštį pavojinga: viską perdedi, į viską gilinies, iškraipai tiesą. Kita vertus, kiekvieną akimirką – kad ir apžiūrinėdamas rašalo įdėklą ar kokį kitą daiktą, – galiu vėl patirti tą patį įspūdį kaip užvakar. Turiu nuolatos būti pasirengęs, kitaip jis vėl prasprūs man pro pirštus. Nereikia nieko**, tik stropiai ir kuo išsamiau užrašinėti viską, kas nutinka.

Savaime suprantama, nebegaliu nieko aiškaus parašyti apie tai, kas atsitiko šeštadienį ir užvakar, praėjo per daug laiko; bet galiu pasakyti, kad nei šeštadienį, nei užvakar nenutiko nieko tokio, kas paprastai vadinama įvykiu. Šeštadienį berniūkščiai žaidė, mėtė akmenėlius, panorau ir aš nusviesti akmenuką į jūrą. Tą akimirką stabtelėjau,

* Paliktas tarpas žodžiui.

** Žodis subraukytas (gali būti „neiškraipyti" arba „nepramanyti"), ant viršaus užrašytas kitas, bet irgi neįskaitomas.

paleidau jį iš rankos ir nuėjau. Tikriausiai atrodžiau it paklaikęs, nes berniūkščiai man už nugaros prunkštelėjo.

Iš šono žiūrint, nieko daugiau nenutiko. Tai, kas įvyko mano sieloje, nepaliko aiškių pėdsakų. Kažką išvydau ir pasibjaurėjau, net nebepamenu, ar žiūrėjau į jūrą, ar į akmenėlį. Akmenukas buvo plokščias, vienas šonas visiškai sausas, kitas – šlapias ir purvinas. Laikiau jį už kraštelių, plačiai išskėtęs pirštus, kad neišsitepčiau.

Užvakarykščiai potyriai daug sudėtingesni. Be to, pasitaikė net keletas sutapimų, keletas man nesuprantamų *qui pro quo*. Tačiau neketinu mėgautis visa tai išklodamas popieriuje. Aš tiesiog išsigandau ar pajutau kažką panašaus į baimę. Jei nors žinočiau, ko pabūgau, jau būtų didelis žingsnis į priekį.

Tiesa, nė nemanau laikyti savęs pamišėliu, aš netgi kuo puikiausiai suvokiu, jog nesu beprotis: pasikeitė tik daiktai. Bent jau norėčiau, kad tikrai taip ir būtų.

*Pusė vienuoliktos**

Vis dėlto mane, ko gero, buvo ištikęs nesmarkus pamišimo priepuolis; praėjo be pėdsakų. Keisti anos savaitės išgyvenimai šiandien kelia juoką: daugiau nieko panašaus nepatiriu. Šįvakar pasaulyje jaučiuosi patogiai, kaip namie. Čia mano kambarys su langu į šiaurės rytus. Apačioje Luošųjų gatvė ir naujosios geležinkelio stoties statybos aikštelė. Pro langą matau rausvas *Geležinkeliečių užeigos* šviesas Viktoro Nuaro bulvaro kampe. Ką tik atvažiavo traukinys iš Paryžiaus. Išėję iš senosios stoties atvykėliai pasklinda po gatves. Girdžiu žingsnius ir balsus. Nemažai žmonių laukia paskutinio tramvajaus. Tikriausiai stovi susispietę į liūdną būrelį aplink žibintą, tiesiai po mano langu. Ką gi, jiems teks palūkėti dar keletą minučių: tramvajus

* Tikriausiai vakaro; šis skyrelis daug vėlesnis už pirmąjį. Mes linkę manyti, kad jis parašytas anksčiausiai tik kitą dieną.

atvažiuos ne anksčiau kaip be penkiolikos vienuoliktą. Kad tik šiąnakt neatsibelstų keliaujantys prekeiviai: baisiai noriu miego, pastaruoju metu labai neišsimiegu. Viena, tik viena gera naktis, ir visos paikystės išgaruotų.

Be penkiolikos vienuolikta: nebėra ko baimintis, jie jau būtų čionai. Nebent šiandien pono Rueno diena. Jis atvažiuoja kiekvieną savaitę, antrame aukšte jam rezervuotas antras kambarys, – tas, kur yra bidė. Ruenas dar gali pasirodyti: prieš eidamas gulti dažnai išlenkia bokalą alaus *Geležinkeliečių užeigoje*. Beje, jis gana netriukšmingas. Toks mažučiukas ir labai švarus, su juodais žvilgančiais ūsais ir peruku. Štai ir jis.

Net širdis suplastėjo, kai išgirdau raminantį jo žingsnių aidą laiptuose: ko bijoti gyvenant tokiame punktualiame pasaulyje? Regis, pasveikau.

Štai ir septintas tramvajus „Skerdyklos–Didieji baseinai". Atrieda garsiai džergždamas geležimis. Netrukus vėl leidžiasi į kelią. Pilnas lagaminų ir miegančių vaikų, jis tolsta Didžiųjų baseinų, gamyklų link, į tamsius rytus. Tai priešpaskutinis tramvajus; paskutinysis pravažiuos už valandos.

Einu gulti. Aš pasveikau ir nebeketinu kaip maža mergytė kasdien rašyti savo įspūdžių į gražų naują sąsiuvinį.

Rašyti dienoraštį galėtų būti įdomu vieninteliu atveju: jeigu*

* Šioje vietoje lapelio be datos tekstas nutrūksta.

DIENORAŠTIS

1932 metai, sausio 25, pirmadienis

Man kažkas atsitiko, tuo daugiau neabejoju. Atsėlino tarsi kokia liga, – nė nepanašu į kasdienį tikrumą ar akivaizdžią duotybę. Pamažu klastingai įleido šaknis; aš pasijutau keistokai, truputį sutrikęs, ir tiek. Paskui ji sustingo, nuščiuvo, ir aš įtikėjau, kad nieko tokio, kad be reikalo nerimavau. O dabar ima keroti.

Manau, istoriko profesija nenuteikia gilintis į psichologiją. Savo srityje mes susiduriame tik su paprastais, vientisais jausmais, kurie įvardijami tokiais bendrais žodžiais, kaip Ambicija ar Interesas. Tačiau jeigu bent kiek save pažinčiau, dabar pats metas būtų tuo pasinaudoti.

Pavyzdžiui, mano rankos įgavo kažką naujo, pradėjo kitaip imti pypkę, šakutę. O gal šakutė dabar kitaip guli rankoje, aš nežinau. Prieš valandėlę, eidamas į savo kambarį, staiga sustojau, nes pajutau liečiąs šaltą daiktą, kuris patraukė dėmesį kažin kokiu savitumu. Atverčiau delną, pasižiūrėjau: ogi laikau durų rankeną. Kai šįryt bibliotekoje Savamokslis* priėjo pasisveikinti, atpažinau jį tik po dešimties sekundžių. Aš regėjau nepažįstamą veidą, beje, vargiai panašų į veidą. Pasivaideno, kad spaudžiu ne ranką, o riebią baltą kirmėlę. Tučtuojau ją paleidau, ir ranka glebiai nusviro.

Gatvėse taip pat sklando daugybė bjaurių garsų.

Taigi, per pastarąsias savaites kažkas pasikeitė. Bet kas? Ta permaina abstrakti, niekuo nepagrįsta. Gal tai aš pasikeičiau? Jeigu ne aš, vadinasi, pasikeitė šis kambarys, miestas, gamta; reikia nuspręsti – kas.

* Ožjė P........, kuris dažnai bus minimas šiame dienoraštyje. Jis buvo teismo antstolio raštininkas. Rokantenas su juo susipažino 1930 metais Buvilio bibliotekoje.

Manau, kad pasikeičiau aš: tai lengviausias sprendimas. Kartu ir pats nemaloniausias. Bet turiu pripažinti, jog tie staigūs pokyčiai įvyko manyje. Bėda ta, jog labai retai mąstau; todėl viduje nejučia prisikaupia gausybė smulkių permainėlių, o paskui vieną gražią dieną kyla tikra revoliucija. Štai kodėl mano gyvenimas pasidarė toks nesklandus, prieštaringas. Pavyzdžiui, kai išvažiavau iš Prancūzijos, daug kas sakė, jog man taip šovė į galvą. Kai po šešerių metų netikėtai grįžau, žmonės irgi būtų galėję kalbėti, kad man tiesiog šovė į galvą grįžti. Vėl matau save su Mersjė kabinete pas aną prancūzų valdininką, kuris pernai atsistatydino po Petru bylos. Mersjė ruošėsi vykti į archeologinę ekspediciją Bengalijoje. Visada troškau nuvažiuoti į Bengaliją, tad jis primygtinai kvietė keliauti kartu. Dabar negaliu suprasti, kodėl. Manau, jis nelabai pasitikėjo Portaliu ir vylėsi, jog padėsiu jį prižiūrėti. Nebuvo jokios priežasties atsisakyti. Ir net jeigu būčiau numanęs apie Mersjė gudrybę akylai stebėti Portalį, tai turėjo tik dar labiau paskatinti entuziastingai priimti pasiūlymą. Bet aš sėdėjau kaip stabo ištiktas, neįstengdamas nė žodžio ištarti. Spoksojau į khmerišką skulptūrėlę ant žalios staltiesėlės prie telefono aparato. Jaučiausi lyg pilnas limfos arba drungno pieno. Mersjė su angeliška kantrybe, kurioje slypėjo ir šiek tiek susierzinimo, kartojo:

– Ar sutinkate? Man reikia oficialaus galutinio sprendimo. Žinau, kad galiausiai atsakysite „taip“, todėl verčiau sutikite dabar pat.

Jo rusvai juoda barzda labai iškvėpinta. Kaskart jam krustelėjus galvą, dvelktelėdavo kvepalais. Ir staiga aš pabudau iš šešerius metus trukusio miego.

Skulptūrėlė man pasirodė atgrasi ir idiotiška, pajutau, jog viskas baisiai įkyrėjo. Niekaip negalėjau suprasti, kodėl esu Indokinijoje. Ką čia veikiu? Kodėl kalbuosi su šiais žmonėmis? Kodėl esu taip keistai apsirengęs? Mano aistra užgeso. Keletą metų ji buvo mane užvaldžiusi ir darė su manimi ką tinkama; dabar jaučiausi tuščias. Tačiau tai dar ne blogiausia: priešais mane šmėkšojo didžiulė blanki idėja. Nežinau kokia, bet kėlė tokį pasibjaurėjimą, kad negalėjau į ją net pažvelgti. Be to dar, Mersjė barzdos aromatas lindo į nosį.

Pasipurčiau netverdamas pykčiu ir sausai jam atsakiau:

– Dėkoju, bet manau, kad jau pakankamai prisikeliavau: dabar turiu grįžti į Prancūziją.

Už poros dienų išplaukiau laivu į Marselį.

Jei neapsirinku, jei pasipylę ženklai pranašauja naują perversmą mano gyvenime, tai aš bijau. Ne todėl, kad tas mano gyvenimas būtų turiningas ar itin vertingas. Bijau to, kas užgims, užvaldys mane – ir kur nubloks? Negi vėl teks iškeliauti, mesti nebaigus tyrinėjimus, knygą? Ar vėl atsibusiu po keleto mėnesių, keleto metų, išsekęs, nusivylęs, vidury griuvėsių? Norėčiau save perprasti, kol ne vėlu.

Antradienis, sausio 26

Nieko naujo.

Nuo devynių iki pirmos dirbau bibliotekoje. Sutvarkiau dvyliktą skyrių ir tas vietas, kurios susijusios su Rolbono viešnage Rusijoje, iki Pavlo I mirties[3]. Darbas jau padarytas: prie jo nebereikės grįžti, kol imsiu perrašinėti į švarraštį.

Dabar pusė dviejų. Sėdžiu *Mabli* kavinėje, valgau sumuštinį, viskas daugmaž normalu. Beje, kavinėse visada viskas normalu, ypač *Mabli*, nes ten vadovauja ponas Faskelis su geruoliška ir raminančia niekšelio išraiška veide. Netrukus prasidės jo pogulio metas, tad akys jau paraudę, tačiau jis dar žvalus ir kupinas ryžto. Vaikštinėja tarp staliukų ir kartais paslapčia prieina prie lankytojų:

– Ar nieko netrūksta, pone?

Šypteliu matydamas jį tokį guvų: kai išsivaikščioja klientai, ištuštėja ir jo galva. Nuo antros iki ketvirtos kavinėje nieko nebūna, tada ponas Faskelis lyg apkvaitęs kiek pamindžikuoja, padavėjai užgesina šviesas, ir jis panyra į pasąmonę: likęs vienas užmiega.

Koks dvidešimt lankytojų dar tebesėdi – viengungiai, inžinierėliai, tarnautojai. Jie paskubomis papietauja šeimyniniuose pensionatuose, kuriuos patys vadina savo valgyklomis, o kadangi nori šiokios tokios prabangos, pavalgę ateina čia, geria kavą ir žaidžia pokerį: tru-

putį triukšmauja, tačiau tas permainingas šurmulys manęs neerzina. Jie taip pat gali gyventi tik susibūrę į krūvą.

O aš gyvenu vienas, visiškai vienas. Niekada su niekuo nesikalbu; nieko negaunu, nieko neduodu. Savamokslis visai kas kita. Dar pažįstu ir Fransuazą, *Geležinkeliečių užeigos* šeimininkę. Tačiau argi mes kalbamės? Kartais po pietų, kai ji atneša man alaus, paklausiu:

– Ar šįvakar turite laiko?

Ji niekada neatsisako, ir aš nuseku paskui ją į vieną iš tų didelių antro aukšto kambarių, kuriuos ji nuomoja valandai arba dienai. Aš jai nemoku: mums abiem patinka mylėtis. Fransuaza patiria malonumą (jai kasdien reikia bent vieno vyro, tad, be manęs, turi dar nemažai kitų), o aš nuveju kartais apninkantį liūdesį, kurio priežastis puikiai žinau. Tačiau mudu persimetame vos keliais žodžiais. Kam kalbėti? Kiekvienas sau; beje, su manimi ji ir toliau elgiasi pirmiausia kaip su kavinės klientu. Vilkdamasi suknelę, klausia:

– Sakykit, ar ką žinote apie aperityvą *Brikò*? Mat šią savaitę pora klientų jo teiravosi. Padavėja nesuprato, tai atėjo perspėti manęs. Keliauninkai turbūt gėrė Paryžiuje, todėl norėjo užsisakyti, o aš nemėgstu pirkti nežinomų dalykų. Jeigu jūs nieko prieš, kojinių nenusimausiu.

Kitados, – dar ilgai po to, kai Ani mane paliko, – aš galvodavau apie ją. Dabar apie nieką nebegalvoju; net nebesivarginu ieškoti žodžių. Pojūčiai plaukia manyje – kartais greičiau, kartais lėčiau; aš nestabdau, – tegu sau. Kadangi mintys nesisieja su žodžiais, dažniausiai taip ir lieka miglotos. Blausiai šmėsteli kaip kokie žavūs pavidalai ir vėl prasmenga: netrukus jas pamirštu.

Neatsistebiu, kaip kiti vyrukai, prisėdę išgerti kavos, geba pasakoti aiškias, tikroviškas istorijas. Paklausti, ką darė vakar, nė kiek nesutrinka: pora žodžių – ir viskas pasakyta. Aš jų vietoj imčiau mikčioti. Tiesa, jau seniai niekam neįdomu, ką veikiu. Kai gyveni vienas, nė nebežinai, kas tai yra pasakoti: tikroviškos istorijos dingsta kartu su draugais. Įvykius taip pat stebi tik iš šalies; žmonės staiga išnyra prieš akis ir kalbėdami nueina sau, nugirsti pokalbius be pradžios ir pabaigos: tikrai nemokėtum jų atpasakoti. Tačiau kaip atpildą išsau-

gai tai, kas netikroviška, kuo nepatikėtų žmonės kavinėse. Pavyzdžiui, šeštadienį, apie ketvirtą popiet, nedidukė žydrai apsirengusi moterytė bėgo atbulomis lentinio statybų aikštelės šaligatvio pakraščiu ir juokdamasi mojavo nosinaite. Iš už gatvės kampo švilpaudamas kaip tik suko negras kreminiu lietpalčiu, geltonais batais ir žalia skrybėle. Atbula moterėlė atsitrenkė į jį tiesiai po vakarais uždegamu žibintu, kabančiu ant tvoros. Taigi, ten buvo tvora, aitriai kvepianti šlapia mediena, žibintas ir dailutė šviesiaplaukė moterytė juodaodžio glėby po ugniniu dangumi. Jei reginį būtume matę keturiese ar penkiese, gal būtume pastebėję susidūrimą, švelnias spalvas, gražųjį žydrą apsiaustą, panašų į pūkinę antklodę, šviesų lietpaltį, raudonus žibinto stiklus; būtume pasijuokę iš dviejų apstulbusių vaikiškų veidų.

Retai kada žmogui užeina noras juoktis, kai jis vienas: ta scena mano akyse įgijo labai stiprią, netgi žiaurią, tačiau tyrą prasmę. Paskui grupelė iškriko, liko tik žibintas, tvora ir dangus: jie irgi atrodė gana gražūs. Po valandos žibintas ėmė šviesti, papūtė vėjas, dangus pajuodo: nieko nebebuvo.

Man tai nenauja; niekada nevengiau nekaltų jaudulių; priešingai. Kad juos patirtum, tereikia jaustis truputėlį vienišam, – tik tiek, kad laiku atsikratytum tikroviškumo. Bet aš visuomet būdavau netoli žmonių, pačiame vienatvės paviršiuje, tvirtai pasiryžęs prireikus ieškoti prieglobsčio tarp jų: tiesą sakant, iki šiol buvau tik mėgėjas.

Dabar visur pilna keistų daiktų, – kad ir anas alaus bokalas ant stalelio. Į jį žiūrint, kyla noras pasakyti: čiur, nebežaidžiu. Aiškiai suprantu, kad nuėjau per toli. Ko gero, čia niekuo dėta vienatvė. Tai nereiškia, kad prieš guldamas pasižiūriu po lova ar bijau, jog vidury nakties staiga atsidarys mano kambario durys. Vis dėlto neramu: štai jau pusę valandos vengiu *pažvelgti* į tą alaus bokalą. Žiūriu virš jo, po juo, pro dešinį šoną, pro kairį: bet *jo* nenoriu pamatyti. Ir labai gerai žinau, kad kavinės viengungiai niekuo nepadės: per vėlu, nebegaliu prie jų glaustis. Jie patapšnotų man per petį ir pasakytų: „Na, kas gi tam alaus bokalui? Jis toks pat kaip visi. Briaunuotas, su ąsa, prie krašto priklijuotas lipdukas su kastuvėliu, o jame parašyta *Spatenbräu*“. Aš visa tai suprantu, bet žinau, kad čia yra dar kažkas kita. Vos

pastebima. Tiesiog nebeįstengiu paaiškinti to, ką matau. Niekam. Pamažėle grimztu gilyn, į baimę.

Aš vienas tarp smagių, protingų balsų. Visi tie tipai leidžia laiką be perstojo kalbėdamiesi ir džiūgaudami, kad jų nuomonės sutampa. Dieve mano, kiek svarbos jie teikia tam, kad visi kartu galvoja tą patį. Užtenka pamatyti, kokią fizionomiją jie nutaiso, kai pro šalį praeina koks nors vyrukas žuvies akimis, regis, įsižiūrėjęs savo vidun, – iš tų, su kuriais jau niekas neranda bendros kalbos. Kai būdamas aštuonerių žaisdavau Liuksemburgo soduose, vienas toks ateidavo ir atsisėsdavo sargo būdelėje, prie geležinių virbų tvoros palei Ogiusto Konto gatvę. Jis nekalbėdavo, tik retkarčiais ištiesdavo koją ir įsistebeilydavo į ją paklaikusiomis akimis. Ant ištiestosios kojos avėdavo batelį, o kita būdavo apauta šlepete. Sargas mano dėdei sakė, kad tai buvęs mokymo dalies vedėjas, atleistas už tai, kad atėjo į mokyklą pranešti trimestro pažymių apsivilkęs akademiko mantiją. Mes siaubingai jo bijodavome, nes jausdavom, kad jis vienas. Kartą nusišypsojo Roberui, iš tolo tiesdamas į jį rankas: Roberas vos nenualpo. Mus gąsdino ne apgailėtina to tipo išvaizda, ne auglys ant kaklo, kuris trynėsi į prisegamos apykaklės kraštą: mes jautėme, kad galvoje jis rezga slaptas mintis kaip koks krabas ar langustas savo kevale. Mes kraupome vien pagalvoję, jog kažkas gali regzti krabiškas ar langustiškas mintis apie sargo būdelę, mūsų žaislinius ratelius, krūmus.

Ar šitai manęs laukia? Pirmą kartą man nemalonu būti vienam. Norėčiau su kuo nors pasikalbėti apie tai, kas man darosi, kol ne vėlu, kol dar negąsdinu mažų berniukų. Norėčiau, kad Ani būtų šalia.

Keista, prirašiau dešimt puslapių ir nepasakiau tiesos – bent jau ne visą tiesą. Gal ir nesąmoningai po data parašiau „Nieko naujo“: iš tikrųjų neįstengiau papasakoti vieno nereikšmingo nutikimo – nei gėdingo, nei nepaprasto. „Nieko naujo“. Žaviuosi, kaip galima meluoti, palenkiant protą į savo pusę. Iš esmės tikrai neatsitiko nieko naujo: šįryt penkiolika po aštuonių pakeliui iš *Printania* viešbučio į biblioteką aš norėjau pakelti nuo žemės besivoliojantį popiergalį, bet nega-

lėjau. Štai ir viskas, netgi nepavadinsi atsitikimu. Taip, tačiau mane jis, tiesą sakant, sukrėtė: dingtelėjo į galvą, kad nebesu laisvas. Bibliotekoje nesėkmingai bandžiau atsikratyti šios minties. Ir *Mabli* kavinėje norėjau nuo jos pabėgti. Tikėjausi, jog išsisklaidys šviesose, bet mintis liko tūnoti manyje, slegianti ir skausminga. Ji ir padiktavo pastaruosius puslapius.

Kodėl apie tai nekalbėjau? Turbūt iš pasipūtimo arba gal truputį iš neišmanymo. Aš nepratęs pats sau pasakoti, ką patyriau, man sunkiai sekasi atkurti įvykių eigą, nemoku atsirinkti, kas svarbu. Tačiau dabar jau gana: perskaičiau, ką parašiau *Mabli* kavinėje, ir susigėdau; man nereikia paslapčių, dvasinių būsenų ar kažko neapsakomo; nesu nei nekalta mergelė, nei kunigas, kad žaisčiau vidinį gyvenimą.

Beveik nėra ko pasakoti: negalėjau pakelti nuo žemės popiergalio, ir tiek.

Labai mėgstu rinkti kaštonus, senus skudurus, o ypač popierius. Man malonu juos čiupinėti, gniaužyti; dar kiek, ir įsidėčiau į burną kaip mažas vaikas. Ani įsiusdavo, kai aš už kampučio paimdavau storą, puošnų, bet greičiausiai šūdu išterliotą popierių. Vasarą arba rudens pradžioje parkuose galima rasti saulės išblukintų laikraščio skiaučių, sausų ir aštrių kaip sudžiūvę lapai, – tokių geltonų, lyg būtų perlietos pektinine rūgštimi. Žiemą vieni popieriai suglamžyti, nudriskę, purvini susmunka į žemę. Kiti purpso baltučiai tarsi gulbės – naujutėliai ir netgi sušalę, virpantys, nors iš apačios jau prilipę prie žemės. Jie pasiraivo, ištrūksta iš purvo, bet kiek tolėliau galutinai prisiploja. Man patinka liesti tuos popierius. Kartais tiesiog čiupinėju ir apžiūrinėju labai arti prisikišęs, kartais plėšau, norėdamas išgirsti pratisą čežesį, arba jeigu popierius labai drėgnas, uždegu, nors būna nelengva; paskui nusišluostau purvu aplipusius delnus į kokią tvorą ar medžio kamieną.

Taigi, šiandien žvelgiau į rusvus iš kareivinių išeinančio kavalerijos kariškio aulinius. Stebeilydamas į juos, pamačiau šalia balos gulintį popierių. Maniau, jog kariškis bato kulnu įmins jį į purvą, bet ne: vienu žingsniu peržengė ir popierių, ir balą. Aš priėjau: ten mėtėsi liniuotas lapas, be abejonės, išplėštas iš mokyklinio sąsiuvinio. Lietus

jį permerkė ir sulamdė, jis visas buvo nusėtas pūslelėmis ir gauburėliais, tarytum nudeginta ranka. Raudonas paraštės brūkšnys išsiliejęs į drėgną rožinę dėmę; rašalas šen ten nubėgęs. Puslapio apačią dengė purvo luobas. Aš pasilenkiau, jau džiaugiausi vaizduodamasis, kaip paliesiu tą švelnią vėsią tešlą, kaip mano pirštuose ji susirutulios į pilkus gumulėlius... Neįstengiau.

Kiek pastovėjau susilenkęs, perskaičiau „Diktantas: Baltoji pelėda“, paskui atsitiesiau tuščiomis rankomis. Aš nebesu laisvas, nebegaliu daryti, ką noriu.

Daiktai neturėtų *jaudinti*, nes jie negyvi. Žmonės pasinaudoja daiktais ir padeda atgal į vietą, gyvena tarp daiktų: jie naudingi, ir tiek. O mane daiktai jaudina, ir tai nepakenčiama. Aš bijau paliesti, lyg jie būtų gyvulėliai.

Dabar suprantu; jau geriau atsimenu, ką pajutau tąsyk pajūry, laikydamas akmenėlį. Lyg ir kažkokį salsvą pasišlykštėjimą. Koks atgrasus jausmas! Nė neabejoju, kad jį sukėlė akmenukas, o iš akmenuko jis smelkėsi į rankas. Taip, tikrai: tarsi koks šleikštulys apėmė rankas.

Ketvirtadienio rytą bibliotekoje

Prieš valandėlę leisdamasis viešbučio laiptais išgirdau, kaip vaškuodama grindis Liusi šimtąjį kartą guodžiasi šeimininkei. Šeimininkė kalbėjo sunkiai, trumpais sakiniais, nes dar neįsidėjusi dantų protezo; ji buvo pusplikė, su rausvu chalatu, šlepetėmis. Liusi kaip paprastai buvo murzina; kartkartėmis liaudavosi trinti ir atsitiesusi klūpomis pažvelgdavo į šeimininkę. Nutaisiusi išmintingą toną, be atvangos šnekėjo.

– Man daug labiau patiktų, kad jis svetimautų, – sakė ji, – nė kiek nepykčiau, kad tik jam nekenktų.

Ji kalbėjo apie savo vyrą: sulaukusi keturiasdešimties, ši mažutė juočkė santaupomis prisiviliojo žavų jaunuolį, Lekuento gamyklų šaltkalvį. Jų santuoka nelaiminga. Vyras nemuša, nelaksto paskui ki-

tas moteris, bet geria, kiekvieną vakarą grįžta girtas. Jo popieriai prasti; mano akyse per tris mėnesius jis pagelto ir sukrito. Pasak Liusi, tai nuo girtuoklystės. Man veikiau atrodo, kad jis serga džiova.

– Reikia grumtis, – tęsė Liusi.

Ji graužiasi – net neabejoju, – tačiau pamažu, kantriai: grumiasi, nesugeba nei nusiraminti, nei pasiduoti sielvartui. Retkarčiais kokią akimirką pagalvoja apie savo nelaimę; rankioja skausmą po kruopelę. Ypač kai būna tarp žmonių, nes šie ją paguodžia, be to, kalbant rimtu, pamokomu tonu, jai truputį palengvėja. Girdžiu, kaip, likusi kambaryje viena, niūniuoja, stengdamasi nuvyti liūdnas mintis. O šiaip ji visą dieną paniurusi, nuvargusi, nepatenkinta.

– Man jau čia stovi, – sako liesdama kaklą, – ir galo nematyti.

Ji kenčia šykščiai. Turbūt ir malonumą taupo. Kažin, ar jai kartais nekyla noras atsikratyti to monotoniško skausmo, to įpročio amžinai murmėti, kai tik neniūniuoja, ar netrokšta patirti stiprios kančios, nugrimzti į neviltį. Bet ne, tai neįmanoma: ji jau nugrimzdusi.

Ketvirtadienio popietė

„Ponas Rolbonas buvo labai negražus. Karalienė Marija Antuanetė[4] dažniausiai jį vadindavo savo „brangiąja beždžionėle“. Tačiau visos dvaro moterys priklausė jam, ir ne juokais, kaip tam baidyklei Vuaznonui[5]: Rolbonas skleidė kerinčią trauką, nuo kurios jo žavias užkariautąsias apimdavo baisiausias aistros nirtulys. Jis rengia intrigas, suvaidina gana bjaurų vaidmenį istorijoje su karalienės vėriniu[6], o 1790 metais dingsta, sutvarkęs reikalus su Mirabo Tono ir Nersija[7]. Vėl pasirodo Rusijoje, kur nužudo Pavlą I, o iš ten keliauja į tolimus kraštus, – Indiją, Kiniją, Turkestaną. Jis spekuliuoja, rezga sąmokslus, šnipinėja. 1813 metais grįžta į Paryžių. 1816-aisiais tampa visagalis: jis – vienintelis Angulemo kunigaikštienės patikėtinis[8]. Ši sena, įnoringa ir baisių vaikystės prisiminimų kamuojama moteris, jį pamačiusi, suminkštėja ir nusišypso. Jos dėka Rolbonas pasidaro itin įtakingas karališkajame dvare. 1820 metų kovo mėnesį veda panelę de

Roklor[9], nepaprastai gražią aštuoniolikmetę. O ponui de Rolbonui septyniasdešimt; jis pasiekęs šlovės viršūnę, gyvenimo apogėjų. Po septynių mėnesių Rolbonas apkaltinamas išdavyste, suimamas ir uždaromas į kalėjimą, kur po penkerių metų nelaisvės miršta, net neištyrus bylos“.

Su ilgesiu vėl permečiau akimis šią Žermeno Beržė* pastabą. Pirmą kartą su ponu de Rolbonu susipažinau perskaitęs tas keletą eilučių. Koks jis tada man pasirodė viliojantis ir kaip jį pamilau iš poros žodžių! Dėl jo, šito žmogėno, dabar ir gyvenu čia. Grįžęs iš kelionės, kuo puikiausiai galėjau apsistoti Paryžiuje arba Marselyje, bet dauguma dokumentų apie ilgas markizo viešnages Prancūzijoje yra sukaupti viešojoje Buvilio bibliotekoje. Rolbonas buvo Maromo pilies savininkas. Prieš karą Buvilyje dar gyveno vienas jo ainis, architektas pavarde Rolbonas Kampuirė, kuris 1920 metais mirdamas miestelio bibliotekai paliko itin vertingą palikimą – markizo laiškus, gabalą dienoraščio, įvairiausių dokumentų. Dar ne viską peržiūrėjau.

Aš patenkintas, kad vėl atradau savo senuosius užrašus. Jau dešimt metų nesu jų skaitęs. Atrodo, mano rašysena pasikeitė: kitados rašydavau glausčiau. Kaip tuomet žavėjausi ponu de Rolbonu! Prisimenu vieną antradienio vakarą: visą dieną dirbau Mazarinio bibliotekoje; iš 1789–1790 metų de Rolbono laiškų supratau, kaip meistriškai jis apmovė Nersiją. Buvo sutemę, aš leidausi Mèno prospektu ir ties Linksmybės gatvės kampu nusipirkau kaštonų. Jaučiausi toks laimingas! Pats vienas juokiausi įsivaizduodamas Nersijos fizionomiją, kai jis grįžo iš Vokietijos. Markizo asmenybė kaip rašalas: gerokai nublanko nuo tada, kai ja susidomėjau.

Pirmiausia, niekaip negaliu suprasti jo elgesio po 1801 metų. Dokumentų yra daugybė: laiškų, straipsnių ištraukų, slaptų pranešimų, policijos archyvų turiu net per daug. Tačiau duomenims stinga tikrumo, patikimumo. Jie neprieštarauja vieni kitiems, ne, tačiau ir nesutampa; tarsi būtų kalbama ne apie tą patį asmenį. Bet kiti istori-

* Žermenas Beržė *Mirabo-Tono ir jo draugai*, 406 p., antra išnaša. Champion, 1906. (Leid. pastaba)

kai juk dirba su tokio pat pobūdžio medžiaga. Kaip jie susitvarko? Ar aš skrupulingesnis, ar ne toks protingas? Kita vertus, taip suformuluotas klausimas manęs nė kiek nejaudina. Tiesą sakant, ko aš siekiu? Nė nenumanau. Ilgą laiką pats žmogus, Rolbonas, mane domino labiau negu rašoma knyga. O dabar žmogus... žmogus pradeda įgristi. Aš imu prisirišti prie knygos, sakytum, kuo labiau senstu, tuo stiprėja poreikis rašyti.

Aišku, galima tarti, kad Rolbonas aktyviai prisidėjo prie Pavlo I nužudymo, kad paskui sutiko būti caro šnipu Rytuose ir nuolat išdavinėjo Aleksandrą Napoleonui. Kartu jis galėjo intensyviai susirašinėti su Artua grafu[10] ir pranešinėti nereikšmingas naujienas, kad šis neabejotų jo ištikimybe: tai visai panašu į tiesą; ir Fušė tuo pat metu vaidino painią, pavojingą komediją[11]. Galbūt markizas dar ir prekiavo ginklais su Azijos kunigaikštystėmis.

Na taip, visko galėjo būti, tačiau nėra įrodyta: pradedu manyti, jog nieko niekada negalima įrodyti. Mano hipotezės labai tikėtinos, paremtos faktais, bet aš puikiai jaučiu, kad jos kyla iš manęs – tai tik apjungtos mano paties žinios. Iš Rolbono nesulaukiu nė menkiausio spindulėlio. Suglebę, tingūs, niūrūs faktai taikstosi su mano nustatyta tvarka, kuri vis tiek jiems svetima. Susidaro įspūdis, jog šis darbas tėra mano vaizduotės žaismas, tad romano personažai, manau, būtų tikroviškesni, bent jau mielesni.

Penktadienis

Trečia valanda. Trečią visada per vėlu arba per anksti, kad ir ką norėtum veikti. Kvailas popietės metas. Šiandien jis tiesiog nepakenčiamas.

Šalta saulė nubalino dulkes ant lango stiklų. Blyškus, balzganai apdraikytas dangus. Šįryt balutės buvo užšalusios.

Sėdėdamas prie kaloriferio, tingiai virškinu, iš anksto žinau, jog diena praslinks veltui. Nieko gero nenuveiksiu, nebent kai sutems. Tai saulė kalta; ji vos vos nuauksino drumzlinas balkšvas miglas, pa-

kibusias ore virš statybų aikštelės, ji srūva į mano kambarį – balta, blanki, paskleisdama ant stalo ketvertą blausių netikrų atspindžių.

Mano pypkė gelsvai nulakuota, iš pradžių akį patraukia jos linksma išvaizda, bet įsižiūrėjus lakas ima tirpti, susilieja į didelę balzganą dėmę ant medžio gabalo. Panašiai atrodo viskas, viskas, net mano rankos. Kai švysteli tokia saulė, geriausia eiti gulti. Tačiau šiąnakt miegojau kaip užmuštas, todėl dabar nenoriu.

Vakar man taip patiko dangus, – žemas, nuo lietaus apniukęs dangus, kuris glaudėsi prie lango tarsi juokingas, jaudinantis veidas. Šita saulė toli gražu nejuokinga, priešingai. Ant visko, kas man miela, – ant statybos rūdžių, patrešusių tvoros lentų – krinta šykšti, santūri šviesa, primenanti žvilgsnį, kuriuo po bemiegės nakties žmogus apmeta vakarykščius entuziastingus sprendimus arba vienu gaistu be mažiausio subraukymo prirašytus puslapius. Keturios Viktoro Nuaro bulvaro kavinės, naktį žėruojančios viena šalia kitos (tai ne šiaip kavinės, o akvariumai, indai, žvaigždės arba didžiulės šviesios akys), prarado dviprasmišką žavesį.

Šiokią dieną labai tinka apmąstyti savo gyvenimą: šalti spinduliai, kuriuos saulė bloškia tarsi nepermaldaujamą nuosprendį ant visų tvarinių, pro akis skverbiasi į mano vidų; aš iš vidaus nutviekstas alinančios šviesos. Dar ketvirtis valandos, ir tikrai pasiekčiau aukščiausią pasibjaurėjimo savimi laipsnį. Labai ačiū. Nenoriu. Ir nebeskaitysiu, ką vakar parašiau apie de Rolbono viešnagę Sankt Peterburge. Sėdžiu nukoręs rankas, kartkartėmis neryžtingai brūkšteliu porą žodžių, žiovauju, laukiu nakties. Kai sutems, ir daiktai, ir aš išlįsim iš savo užkaborių.

Ar Rolbonas prisidėjo prie Pavlo I nužudymo, ar ne?

Tai svarbiausias šiandienos klausimas: priėjau iki šios vietos ir nebegaliu tęsti, kol to neišsiaiškinsiu.

Anot Čerkovo, Rolboną nusamdė grafas Palenas[12]. Dauguma sąmokslininkų, kaip teigia Čerkovas, būtų norėję tik nuversti ir įkalinti carą. (Aleksandras, regis, pritarė tokiam pasirinkimui.) Tačiau Palenas turbūt norėjo galutinai susidoroti su Pavlu. Ponui de Rolbonui tikriausiai buvo pavesta paraginti sąmokslininkus.

„Apsilankęs pas visus, jis labai įtaigiai nupasakojo būsimą sceną ir įkvėpė arba dar labiau sukurstė pašėlusį troškimą žudyti“.

Bet aš nepasitikiu Čerkovu. Jis nekoks liudininkas, – sadistiškas magas ir pusprotis, viską pakreipiantis šėtoniškumo pusėn. Niekaip neįsivaizduoju pono de Rolbono šiame melodramatiškame vaidmenyje. Įtaigiai apsakė nužudymo sceną? Kurgi ne! Jis šaltas ir šiaip jau nieko neįkalbinėja; jis ne vaizdžiai kalba, o tiesiog įteigia; nuobodokas, neįspūdingas jo metodas sėkmės susilaukti gali tik tarp bendraminčių, tarp intrigantų, kuriuos veikia vien argumentai, tarp politikų.

„Ademaras de Rolbonas, – rašo ponia de Šarjer, – pasakodavo neišraiškingai, negestikuliuodavo, nekeisdavo intonacijos. Jis prisimerkdavo, ir pro blakstienas vargiai galėdavai įžvelgti jo pilkų vyzdžių gelmę. Aš vos prieš kelerius metus drįsau prisipažinti pati sau, kad jis keldavo nepakenčiamą nuobodulį. Kalbėdavo panašiai, kaip rašė abatas Mabli[13]“.

Tad nejaugi šitas žmogus savo vaidybos talentu... Bet kaip tada jis suviliodavo moteris? Be to, yra įdomi Segiuro papasakota istorija[14], ir man ji atrodo tikroviška:

„1787 metais vienoje užeigoje prie Malūnų merdėjo senukas, Didro draugas, jaunystėje išugdytas filosofinių idėjų. Apylinkės kunigai nėrėsi iš kailio: viską išbandė, – veltui; žmogelis atsisakė Ligonių patepimo, mat buvo panteistas. Pro šalį važiavęs netikintis ponas de Rolbonas susilažino su Malūnų klebonu, kad nepraėjus nė porai valandų sugrąžinsiąs ligoniui krikščionišką tikėjimą. Klebonas kirto lažybų ir pralošė: trečią ryto Rolbono pakalbintas, penktą ligonis atliko išpažintį, o septintą mirė. „Ar taip gerai mokate diskutuoti? – paklausė klebonas. – Jūs pranokstate mūsiškius! – Aš nediskutavau, – atsakė ponas de Rolbonas, – aš įbauginau pragaru“.

Taigi, ar jis tikrai prisidėjo prie nužudymo? Tą vakarą, apie aštuonias, vienas kariškis iš draugų jį parlydėjo namo iki pat durų. Jeigu Rolbonas vėl išėjo, kaip jam pavyko pereiti per Sankt Peterburgą nesulaikytam? Pusiau pamišęs Pavlas buvo įsakęs po devintos vakaro suimti visus praeivius, išskyrus pribuvėjas ir gydytojus. Nejaugi reikia tikėti absurdiška legenda, jog Rolbonas, ko gero, įsigavo į rū-

mus persirengęs pribuvėja? Tiesa, jis būtų tai sugebėjęs. Šiaip ar taip, lyg ir įrodyta, kad nužudymo naktį namuose jo nebuvo. Matyt, Aleksandras gerokai įtarė Rolboną, nes atėjęs į sostą netrukus pavedė markizui miglotą misiją ir išsiuntė jį kuo atokiau, į Tolimuosius Rytus.

Įgriso ponas de Rolbonas. Atsikeliu. Slampinėju po blyškią šviesą; matau, kaip ji kaitaliojasi ant mano rankų ir švarko rankovių: negaliu net apsakyti, kokia ji man atgrasi. Nusižiovauju. Uždegu lempą ant stalo: gal jos šviesa nustelbs dienos šviesą. Bet ne: lempa tik palieja balutę aplink savo stovą. Užgesinu; atsistoju. Sienoje balta skylė, – veidrodis. Žinau, kad pakliūsiu į jo žabangus. Ir iš tiesų – veidrodyje sušmėžuoja pilkas pavidalas. Prisiartinu, įsižiūriu ir nebegaliu atsitraukti.

Atsispindi mano veidas. Tokiomis sumautomis dienomis dažnai čia stoviu ir jį apžiūrinėju, bet niekaip nesuprantu. Kitų veidai turi prasmę. Maniškis – ne. Net negaliu suprasti, ar jis gražus, ar bjaurus. Greičiausiai bjaurus, nes kiti taip sako. Tačiau manęs jų žodžiai nežeidžia. Aš netgi stebiuosi, kad jam galima priskirti tokias savybes, tarsi gražiu ar bjauriu būtų vadinamas žemės grumstas arba uolos luitas.

Tačiau vienas gražus dalykas glosto akį, virš glebių skruostų, virš kaktos – raudona auksinė liepsna ant galvos, mano plaukai. Į juos miela žiūrėti. Bent jau gryna spalva: aš patenkintas, kad esu raudonplaukis. Ten, veidrodyje, spalva dar ryškesnė, švytėte švyti. Man dar pasisekė: jeigu ant viršugalvio styrotų kokia nors blanki ševeliūra, kai nesuprasi, ar žmogus šatenas, ar blondinas, mano veidas atrodytų beformis, – galva apsvaigtų pažiūrėjus.

Žvilgsnis lėtai, nenoromis nuslysta prie kaktos, skruostų: neranda nieko stangraus ir įklimpsta. Aišku, yra nosis, dvi akys, lūpos, bet jos beprasmės ir netgi neturi žmogiškos išraiškos. Vis dėlto Ani ir Velinui aš buvau gyvas žmogus; galimas daiktas, kad per daug pripratau prie savo veido. Kai buvau mažas, teta Bižua sakydavo: „Jei per ilgai spoksosi į veidrodį, pamatysi beždžionę“. Turbūt pernelyg ilgai žiūrėjau į save: dabartinis reginys daug prastesnis už beždžionę, – nei augalas, nei polipas. Veidas gyvas, neneigiu; tačiau Ani gyvumą suprato kiek kitaip: aš matau nežymiai virpčiojant, matau nušvintant ir smarkiai

trūkčiojant bespalvę odą. Iš arti ypač baisios atrodo akys – stiklinės, drėgnos, šiltos, aklos, paraudusiais kraštais, tartum žuvies žvynai.

Visu svoriu atsiremiu į fajansinę atbrailą, prisikišu prie veidrodžio taip arti, kad net prisiliečiu. Akys, nosis ir lūpos pranyksta: nebėra nieko žmogiško. Rudos raukšlės abipus liguistai papūstų lūpų, įtrūkimai, gauburiai. Didieji skruostų nuožulnumai aptraukti trumpu šviesiu šilkiniu pūkeliu, iš šnervių styro pora plaukų: reljefinis geologijos žemėlapis. Tačiau šis pamėkliškas pasaulis man pažįstamas. Negalėčiau sakyti, kad *atpažįstu* detales, bet visuma kažkur lyg ir regėta – nuo tokio įspūdžio apima snaudulys: pamažu grimztu į miegą.

Bandau atsipeikėti: mane išgelbėtų staigus aštrus pojūtis. Kaire ranka pliaukšteliu per žandą, perbraukiu per odą; išsiviepiu pats sau. Viena veido pusė paklūsta, kairysis lūpų kraštas persikreipia ir išsiverčia, atidengia vieną dantį, tarp vokų – balzganas kamuolys, rausvas, krauju pasruvęs minkštimas. Tikėjausi stipresnio įspūdžio, – veidrodyje nėra nieko pritrenkiančio, nieko naujo; švelnu, minkšta, pažįstama! Užmiegu atsimerkęs, veidas liejasi, skleidžiasi it milžiniškas ratilas, smingantis į šviesą.

Staiga atitokstu, praradęs pusiausvyrą. Apsižiūriu, jog sėdžiu apžargomis ant kėdės, dar apspangęs. Ar kitiems žmonės taip pat sunku žiūrėti į savo veidą? Man atrodo, jog savąjį regiu tokiu pat atbukusiu organišku pojūčiu, kaip kad jaučiu kūną. O kiti? Pavyzdžiui, Rolbonas? Ar ir jį suimdavo miegas, žiūrint veidrodyje, pasak ponios de Žanlis[15], į „švarų ir aiškų raukšlėtą veidelį, išvarpytą raupų, kuriame šmėsčiojo keistas klastingumas, krisdavęs į akis, kad ir kaip Rolbonas jį stengėsi nuslėpti. Jis labai prižiūrėjo savo šukuoseną, – priduria ponia de Žanlis, – niekada nesu mačiusi jo be peruko. Tačiau skruostai būdavo juosvai mėlyni, nes žėlė tanki barzda, o Rolbonas mėgo skustis pats, nors tai darydavo gana prastai. Turėjo įprotį išsitepti švino baltalu kaip Grimas. Ponas de Danžvilis sakydavo[16], jog baltalu nuteptais melsvais skruostais jis panašus į Rokforo sūrį".

Man rodos, jis buvo labai mielas. Nors ponia de Šarjer manė visai kitaip. Ji greičiau laikė jį pilku žmogeliu. Galbūt neįmanoma perprasti savo paties veido. O gal aš nesugebu todėl, kad esu vienišas?

Visuomenėje gyvenantys žmonės išmoko veidrodžiuose save matyti tokius, kokie atrodo draugams. Aš neturiu draugų: ar todėl mano kūnas toks nuogas? Sakytum, – iš tiesų, tarsi gamta be žmogaus.

Nebetraukia dirbti, daugiau nieko nepajėgiu veikti, tik laukti nakties.

Pusė šešių

Negerai! Visai prasti popieriai: tas bjaurybė Šleikštulys apniko. Šįkart pristojo kavinėje – taip dar nėra pasitaikę. Iki šiol kavinės buvo mano vienintelis prieglobstis, nes ten pilna žmonių ir ryškiai apšviesta: dabar nebėra nė tos užuoglaudos. Kai mane užspeis kambaryje, nebeturėsiu kur dėtis.

Nuėjau pasimylėti, tačiau, vos pravėrusi duris, padavėja Madlena šūktelėjo:

– Šeimininkės nėra, išvažiavo į miestą apsipirkti.

Iš nusivylimo smarkiai nudiegė tarpkojį, pratisai, nemaloniai pakuteno. Be to, jaučiau, kaip marškiniai trinasi į krūtų spenelius, ir mane apsiautė lėtas spalvų, miglos, šviesų verpetas, įtraukė į dūmus, į veidrodžius su gilumoje spindinčiais suoleliais, ir nebesuvokiau, nei kodėl esu čia, nei kas darosi. Neapsispręsdamas pastovėjau ant slenksčio, tada pakilo sūkurys, per lubas nuslinko šešėlis, ir pasijutau stumiamas pirmyn. Aš plaukiau apspangęs nuo šviesulingų miglų, besiskverbiančių į mane iš visų pusių. Madlena atpleveno nuvilkti man palto; pastebėjau, jog ji susišukavusi plaukus atgal ir įsivėrusi auskarus: negalėjau pažinti. Žiūrėjau į plačius jos skruostus, be paliovos besišiepiančius ausų link. Įdubose po skruostikauliais plytėjo dvi ryškios rausvos dėmės, tarsi per klaidą atsiradusios ant šios varganos odos. Žandai šiepėsi, šiepėsi ausų link, Madlena šypsojosi:

– Ką užsisakysite, pone Antuanai?

Tuomet suėmė Šleikštulys, sudribau ant suolelio, net nebesusigaudydamas, kur esu; aplink lėtai sūkuriavo spalvos, mane pykino. Nuo tada Šleikštulys taip ir nebeatlėgsta, laiko sugniaužęs.

Sumokėjau. Madlena nusinešė lėkštutę. Mano bokalas stovi ant marmuro plokštės, pritrėškęs geltono alaus klanelį, kuriame plūduriuoja burbulas. Toje vietoje, kur aš sėdžiu, suolas išklebęs, ir turiu stipriai remtis kojomis į žemę, kad nenugriūčiau; šalta. Dešinėje ant vilnoniu patiesalu užkloto stalelio vyriškiai žaidžia kortomis. Įeidamas jų nepastebėjau; tik pajutau, jog salės gilumoje, pusiau ant suolelio, pusiau ant staliuko, esama drungno gniužulo su pora mosuojančių rankų. Vėliau Madlena jiems atnešė kortas, patiesalą ir žetonus indelyje. Žaidžia trise ar penkiese, – nežinau, nedrįstu pažvelgti. Nutrūko kažkokia spyruoklė: akis galiu judinti, o galvos – ne. Ji visiškai minkšta, elastinga, tarsi tik uždėta ant kaklo – jei pasuksiu, nukris. Vis dėlto girdžiu tankų kvėpavimą ir kartkartėmis akies kampučiu pamatau rausvą tvyksnį, nuklotą baltais plaukeliais. Tai ranka.

Kai šeimininkė išvažiuoja apsipirkti, už prekystalio ją pakeičia pusbrolis, vardu Adolfas. Kaip sėsdamasis įsmeigiau į jį akis, taip ir tebežiūrėjau, nes negalėjau pasukti galvos. Jis vienmarškinis, su rusvomis petnešomis; marškinių rankovės atraitotos virš alkūnių. Petnešos vos matyti ant mėlynų marškinių, – tirpsta, liejasi su mėlyna; tačiau jos tik apsimeta, jog pasiduoda, o iš tikrųjų negaliu jų pamiršti, mane erzina aviniškas Adolfo petnešų užsispyrimas, tarytum, pradėjusios keisti spalvą, būtų sustojusios pusiaukelėje tarp rudos bei violetinės ir taikytųsi vėl paruduoti. Knieti paraginti: „Nagi, *tapkite* violetinės, ir bus baigta". Bet ne, jos įstrigo per vidurį, – nei pamėlynuoja, nei atvirsta į rudą. Kartais petnešas supanti mėlyna užsliuogia ant viršaus ir visiškai uždengia: akimirką jų nematau. Bet neilgai, mėlyna netrukus šen ten nublanksta, ir vėl kyšteli nedrąsios rusvos salelės, išplinta, susilieja, ir petnešos vėl atsigamina. Pusbrolis Adolfas neturi akių: išpurtę ir atkerę vokai prasimerkia tik tiek, kad pasirodo truputis baltymo. Jis mieguistai šypsosi; retkarčiais prunkšteli, suurzgia ir vangiai pasimuisto lyg apsisapnavęs šuo.

Medvilniniai jo marškiniai linksmai mėlynuoja šokoladinės sienos fone. Šis kontrastas taip pat kelia Šleikštulį. Arba greičiau jis ir *yra* Šleikštulys. Šleikštulys ne manyje, jaučiu jį *ten*, ant sienos, ant petnešų, visur aplink save. Jis ir kavinė susiliejo į viena, o aš jų viduje.

Į dešinę nuo manęs drungnasis gniužulas suūžia, mosteli kelios poros rankų.

„Žiū, padėjai kozirį. – Kokį kozirį?“ Didžiulis juodas siluetas, užsikvempęs ant žaidimo stalo: „Cha cha cha! – Ką? Štai koziris, jis ką tik išmetė. – Nežinau, nemačiau... – Taip, dabar ką tik išmečiau kozirį. – Gerai jau, tada koziriai čirvai“. Jis niūniuoja: „Koziriai čirvai, koziriai čirvai“. Sako: „Čia dabar, pone? Čiagi dabar? Aš imu!“

Vėl tylu – gomury cukraus skonis. Kvapai. Petnešos.

Pusbrolis atsikelia, žengia keletą žingsnių, susidėjęs rankas už nugaros, šypsosi, atmeta galvą ir atsilošia ant kulnų galiukų. Tokia poza ir užmiega. Stovi siūbuodamas, vis dar šypsosi, skruostai virpa. Tuoj nugrius. Linksta atgal, linksta, linksta, veidą atgręžia tiesiai į lubas, paskui, prieš pat nugriūdamas, vikriai įsitveria į prekystalio kraštą ir atgauna pusiausvyrą. Tada vėl viskas nuo pradžių. Man atsibodo, pakviečiu padavėją:

– Madlena, būtų labai miela, jei patefonu paleistumėte dainą. Mano mėgstamiausią, juk žinote: *Some of these days*[17].

– Taip, bet aniems ponams gali nepatikti; ponai nemėgsta klausytis muzikos, kai lošia. Ką gi! Nueisiu atsiklausti.

Sukaupiu jėgas ir pasuku galvą. Jų ketvertas. Ji pasilenkia prie purpurinio senuko su pensnė juodais rėmeliais ant nosies galo. Šis paslepia savo kortas prie krūtinės ir žvilgteli į mane iš padilbų.

– Prašom, pone.

Šypsenos. Jo dantys išpuvę. Raudonoji ranka priklauso ne jam, o kaimynui, tam tipui su juodais ūsais. Didžiulės ūsuočio šnervės užkėtusios pusę veido, galėtų pripumpuoti oro visai šeimynai, tačiau jis vis tiek kvėpuoja šnopuodamas per burną. Prie to paties stalelio dar sėdi vaikinas šuns fizionomija. Ketvirto žaidėjo neįžiūriu.

Ant vilnonio patiesalo plevendamos krinta kortos. Paskui rankos, kurių pirštai apmaustyti žiedais, jas pasiima, braukdamos nagais per patiesalą. Rankos palieka balzganą pėdsaką, atrodo išpurtusios ir dulkinos. Kortos vis krinta, šmėžuoja rankos. Koks kvailas užsiėmimas: nei žaidimas, nei apeigos, nei įprotis. Manau, jie lošia tiesiog tam, kad užpildytų laiką. Tačiau laikas pernelyg platus, jo niekas neužpil-

dys. Visa, ką ten įmeti, suglemba ir ištįsta. Pavyzdžiui, raudonosios rankos, negrabiai renkančios kortas, judesys visiškai išpleręs, reikėtų jį atardyti ir susiaurinti.

Madlena pasuka patefono rankenėlę. Kad tik nebūtų apsirikusi, kad nebūtų uždėjusi kaip anądien ilgosios arijos iš *Cavalleria rusticana*[18]. Ne, uždėjo, ką reikia, šią dainą atpažįstu iš pirmųjų taktų – tai senas *regtaimas* su dainuojamu priedainiu. 1917 metais išgirdau amerikiečių kareivius jį švilpiniuojant La Rošelio gatvėse. Tikriausiai sukurtas dar prieš karą. Tačiau įrašas daug naujesnis. Šiaip ar taip, tai pati seniausia kolekcijos plokštelė, Patė plokštelė[19] safyrinei adatėlei.

Tuoj pasigirs priedainis: jis man labai patinka, ypač kai staiga trinkteli, – tarsi uola į jūrą. Kol kas skamba džiazas; melodijos nėra, tik garsai, begalybė smulkučių virpesiukų. Jie nenustygsta nė akimirką, nepermaldaujama tvarka juos gimdo ir naikina, neleidžia stabtelėti, pabūti patiems sau. Jie bėga, skuba, praskriedami man stukteli ir dingsta. Labai norėčiau juos sulaikyti, bet žinau, kad, sustabdžius bent vieną, pasigirstų tik negražus, pratisas skambesys. Turiu susitaikyti su jų mirtimi; netgi privalau jos *norėti*: nedaug esu patyręs atšiauresnių ir stipresnių įspūdžių.

Pamažu sušylu, užlieja palaima. Nieko ypatingo, tik mažutė Šleikštulio palaima: ji tyso lipnios balutės dugne, *mūsų* – tai yra rusvų petnešų ir išklibusių suolų – laiko gilumoje, ji susideda iš ilgų glebių akimirkų, sklindančių į šalis kaip aliejaus dėmė. Vos užgimusi, atrodo sena, regis, pažįstu ją dvidešimt metų.

Yra ir kitokia palaima – anapus, ta plieninė juostelė, siaurutė muzikos gijelė, verianti kiaurai mūsų laiką, neigianti ir draskanti jį savo ylomis; yra ir kitas laikas.

– Ponas Randiu stato čirvą, tu dedi dešimtakę.

Balsas pliūpteli ir nuslopsta. Niekas neveikia plieninės juostelės, – nei atsidarančios durys, nei per kelius nuvilnijantis šalto oro gūsis, nei atėjęs veterinaras su anūke: muzika perveria kiaurai tuos neaiškius pavidalus. Vos atsisėdusi mergytė suklūsta: ji įsitempusi, akys išplėstos; klausosi ir kumštuku trina stalą.

Dar kelios sekundės, ir uždainuos negrė. Tai atrodo neišvengiama, – ši muzika nedaloma, vientisa: niekas negali jos nutraukti, nie-

kas iš čionykščio laiko, kuriame įklimpęs pasaulis; ji nutils savaime, paklusdama tam tikrai tvarkai. Tą gražųjį balsą labiausiai mėgstu ne todėl, kad jis sodrus ir liūdnas, o kad jis yra įvykis, taip ilgai ruoštas daugybės garsų, mirusių tam, kad jis užgimtų. Ir vis dėlto nerimauju – mažiausia smulkmenėlė gali sustabdyti plokštelę: ims ir nutrūks kokia spyruoklė arba užsiožiuos pusbrolis Adolfas. Kaip keista, kaip jaudina, jog ši tvirtybė tokia trapi. Niekas neįstengs jos nutraukti, o kita vertus, bet kas gali ją sudaužyti.

Nuaidėjo paskutinis akordas. Stojus trumpai tylai, ūmai pajuntu, kad jau, jau *kažkas atsitiko.*

Tyla.

Some of these days
*You'll miss me honey!**

Štai kas atsitiko: praėjo Šleikštulys. Tyloje suskambus balsui pajutau, kaip įsitempė mano kūnas, ir Šleikštulys dingo – staiga. Aš beveik iki skausmo sustingau ir išraudau. Tuo pat metu muzikos gija plėtėsi, skleidėsi lyg sūkurys. Užpildė salę metališku skaidrumu, pritrėkšdama prie sienų apgailėtiną mūsų laiką. Aš skendžiu *muzikoje.* Veidrodžiais ritasi ugniniai rutuliai; juos gaubia dūmų ratilai ir sukasi, tai užstodami, tai atidengdami griežtą šviesos šypseną. Mano alaus bokalas susitraukė, kūpso ant stalo: tvirtas, nepaneigiamas. Noriu paimti jį ir pasverti, ištiesiu ranką... Dieve mano, štai kas labiausiai pasikeitė – mano gestai. Rankos judesys išsiplėtojo kaip didinga tema, susipynė su negrės daina; pasidingojo, kad šoku.

Adolfo veidas ten, padėtas prie šokolado spalvos sienos; regis, visai šalia. Tą akimirką, kai gniaužiau ranką, išvydau jo fizionomiją; ji buvo tikra ir neginčijama kaip išvada. Prispaudžiu pirštus prie stiklo, žiūriu į Adolfą: aš laimingas.

– Štai!

---

* Netrukus tu manęs pasigesi branguti! (*Angl.*)

Šurmulį perskrodžia balsas. Kalba mano kaimynas, apšutęs senis. Jo skruostai – violetinė dėmė ant rudos suolelio odos. Pliekia kortą ant patiesalo. Raudonasis storulis pašoka:

– Po velnių! Jis kerta koziriu.

Šmėsteli sugniaužta rankoje čirvų karaliaus figūrėlė, paskui jį apverčia žemyn veidu, ir lošimas tęsiamas. Gražusis karalius, atkeliavęs iš taip toli, paruoštas daugybės kombinacijų, pranykusių judesių, irgi prapuola, užleidžia vietą kitoms kombinacijoms, kitiems judesiams, ėjimams, kirčiams, fortūnos išdaigoms, galybei mažyčių nuotykių.

Aš susijaudinęs, mano kūnas – lyg besiilsintis tikslus įrenginys. Per gyvenimą esu patyręs tikrų nuotykių. Nebeprisimenu smulkmenų, bet regiu griežtą aplinkybių seką. Perplaukiau jūras, už nugaros palikau miestus, plaukiau upėmis prieš srovę, broviausi per girias ir keliavau į vis kitus miestus. Turėjau moterų, mušiausi su vyrais; ir niekada negalėjau grįžti atgal, kaip ir plokštelė negali suktis atbulyn. O *kur* visa tai vedė? Į šią minutę, ant šito suolelio, į šviesos burbulą, aidintį nuo muzikos.

*And when you leave me...**

Taip, kitados aš labai mėgdavau Romoje sėdėti ant Tibro kranto, Barselonoje vakarais daugybę sykių užlipti aukštyn ir vėl nusileisti per Las Ramblasą, anuokart prie Ankoro, Pra Kano baseino salelėje regėjau banjaną, šaknimis apraizgiusį Nagaso koplyčią[20], o dabar esu čia, gyvenu ta pačia sekunde kaip ir maniljos lošėjai, klausausi negrės dainos; lauke draikosi prietema.

Plokštelė nutilo.

Įslinko šleikščiai salsva, neryžtinga prieblanda. Ji yra, nors ir nematyti, ji pritemdė lempas, ore galima užuosti kažką tiršta: tai ji. Šalta. Vienas iš lošėjų pastumia sujauktas kortas kitam, tas surenka. Viena liko nuošaly. Nejaugi jie nepastebi? Čirvų devynakė. Galiausiai kažkas ją paima, paduoda jaunuoliui šuns fizionomija.

---

* O kai mane paliksi... (*Angl.*)

– O! Čirvų devynakė!

Gerai, tuoj keliausiu iš čia. Alyvinės spalvos senis apsižiojęs pieštuko galą pasilenkia prie lapo. Madlena į jį žiūri šviesiomis tuščiomis akimis. Jaunuolis sukalioja tarp pirštų čirvų devynakę. Dieve mano!..

Sunkiai atsikeliu; veidrodyje virš veterinaro galvos išnyra pabaisiškas veidas.

Eisiu į kiną.

Grynas oras man į naudą: jis neturi nei cukraus skonio, nei stipraus vermuto aromato. Tik, Dievuliau, kaip šalta.

Pusė aštuonių, aš nealkanas, o filmas prasidės tik devintą, – ką veikti? Reikia sparčiau paėjėti, kad sušilčiau. Neapsisprendžiu: už manęs bulvaras veda į miesto centrą, į didžiąsias žiburių virtines centrinėse gatvėse, į *Paramount* rūmus, į *Imperial* ir didžiąsias *Jahan* parduotuves. Manęs ten visiškai netraukia: šiokiu metu visi geria aperityvą; nebenoriu matyti gyvų būtybių, šunų, vyrų, spontaniškai krutančių minkštų padarų.

Pasuku į kairę, įlįsiu į plyšį žibintų eilės gale: Nuaro bulvaru nueisiu iki Galvanio prospekto. Iš plyšio pučia ledinis vėjas: toje pusėje tik akmenys ir žemė. Akmenys kieti ir guli nekrutėdami.

Nuobodus kelio gabalas: ant dešiniojo šaligatvio kaip kriauklė gaudžia pilka dujų konsistencijos masė su liepsnos dryksniais: tai senoji geležinkelio stotis. Ji teikia gyvumo pirmiesiems šimtui Nuaro bulvaro metrų (nuo Reduto bulvaro iki Rojaus gatvės), jos garbei ten išdygo apie dešimt gatvės žibintų ir keturios kavinės viena šalia kitos, *Geležinkeliečių užeiga* ir trejetas kitų, – dieną jos snūduriuoja, o vakarais įsižiebia ir ant asfalto nuo jų krinta šviesos keturkampiai. Dar triskart išsimaudau geltonoje šviesoje, iš bakalėjos-galanterijos parduotuvės matau išsliūkinant senutę, kuri užsigobia ant galvos skarą ir pasileidžia risčele: dabar jau baigta. Stoviu ant Rojaus gatvės šaligatvio krašto, prie paskutinio žibinto. Asfalto juosta staigiai nutrūksta. Kitoje gatvės pusėje tamsa ir purvas. Pereinu Rojaus gatvę. Dešine koja įlipu į vandens klaną, kojinė sušlampa; prasideda pasivaikščiojimas.

Ši Nuaro bulvaro dalis *negyvenama*. Čia pernelyg atšiaurus klimatas, žemė pernelyg nederlinga, kad joje įsikabintų ir suvešėtų gyvybė. Trys brolių Solejų lentpjūvės (broliai Solejai iškalė paneliais Šventosios Cecilijos Jūrinės bažnyčios skliautą, kainavusį šimtą tūkstančių frankų), visomis durimis ir langais atgręžtos į vakarus, į jaukią Žanos Bertos Kerua gatvę, kurią jos pripildo gausmo. Į Viktoro Nuaro bulvarą atsuktos jų nugaros, sujungtos sienomis. Pastatai tęsiasi keturis šimtus metrų palei kairįjį šaligatvį: nė mažiausio langelio, nė angelės.

Dabar jau abiem kojomis įmoklinau į balą. Pereinu per gatvę: ant kito šaligatvio vienintelis žibintas, tarsi švyturys pasaulio pakrašty, nušvietęs išklibusią, vietomis sugriuvusią tvorą.

Ant lentų tebekabo afišų skiautės. Žaliame fone, nudraskytame žvaigždės forma, šiepiasi gražus neapykantos kupinas veidas; po nosimi kažkas pripaišė smailus ūsus. Ant kito skuto dar galima įskaityti žodį „grynokas“, sudėtą iš baltų rašmenų, nuo kurių varva raudoni lašai, – ko gero, kraujas. Galimas daiktas, kad veidas ir žodis kitados priklausė tai pačiai afišai. Dabar afiša suplėšyta, juos sieję paprasti, iš pradžių numatyti ryšiai prapuolė, tačiau tarp perkreiptų lūpų, kraujo lašų, baltų raidžių ir galūnės „-okas“ savaime užsimezgė kita jungtis; sakytum, tais paslaptingais ženklais stengiasi prabilti nenumaldoma nusikaltėliška aistra. Pro lentų plyšius galima įžiūrėti šviečiant geležinkelio žiburius. Tvorą pratęsia ilga aklina siena be langų, kuri baigiasi už dviejų šimtų metrų, atsirėmusi į namą. Išėjau iš žibinto apšviesto ploto; lendu į tamsią skylę. Matydamas, kaip šešėlis man po kojomis susilieja su tamsa, pasijuntu, lyg nerčiau į ledinį vandenį. Priešais save pro tirštą tamsą tolumoje įžiūriu silpną rausvą švytėjimą: tai Galvanio prospektas. Atsigręžiu; toli toli už žibinto lyg ir mirga blausi šviesa: tai stotis su keturiomis kavinėmis. Priešais mane ir man už nugaros žmonės užeigose geria ir lošia kortomis. Čia – vien tamsa. Vėjas iš tolybių atneša silpną nedarnų skimbčiojimą. Buities garsai, automobilių ūžesys, riksmai, šunų lojimas nenuklysta toli nuo apšviestų gatvių, pasilieka šilumoje. O šitas skimbčiojimas prasiskverbia pro sutemas ir atskrieja ligi čia: jis stipresnis, ne toks žmogiškas kaip kiti garsai.

Sustoju pasiklausyti. Man šalta, skauda ausis; turbūt jos labai raudonos. Užtat jaučiuosi tyras; mane užvaldė aplinkos tyrumas; nė gyvos dvasios; švilpia vėjas, per tamsą skrieja tiesūs brūkšneliukai. Nuaro bulvaras ne toks begėdiškas kaip miesto gatvės, besimaivančios prieš praeivius. Niekam nekilo mintis jį puošti: tai tik išvirkščioji pusė. Išvirkščioji Žanos Bertos Kerua gatvės ir Galvanio prospekto pusė. Ties stotimi Buvilio gyventojai bulvarą dar kiek prižiūri; kartais nušluoja, kad pakeleiviams būtų gražiau. Bet iškart už stoties jis visai apleistas ir driekiasi tiesiai, aklai, kol atsitrenkia į Galvanio prospektą. Miestas jį pamiršo. Retkarčiais visu greičiu pralekia didžiulis rudas sunkvežimis, sukeldamas perkūnišką griausmą. Čia netgi niekas nieko nežudo, nes nėra nei žudikų, nei aukų. Nuaro bulvaras negyvas. Kaip mineralas. Kaip trikampis. Labai gerai, kad Buvilyje yra šitoks bulvaras. Paprastai tokių galima rasti tik sostinėse, Berlyne iš Noikelno pusės arba ties Frydrichshafenu, Londone – už Grinvičo. Tiesūs šiukšlini koridoriai po atviru dangumi, su plačiais šaligatviais be medžių. Jie beveik visada yra už senamiesčio ribų, keistuose kvartaluose, kur gaminami miestai, šalia prekybinių geležinkelio stočių, šalia tramvajų parkų, skerdyklų, dujų mazgų. Už poros dienų po liūties, kai visas miestas garuoja saulėje ir dvelkia drėgna šiluma, juose vis dar šalta, purvina ir pilna vandens klanų. Netgi yra balų, kurios išdžiūsta tik vieną vienintelį mėnesį per metus, rugpjūtį.

Šleikštulys pasiliko ten, geltonoje šviesoje. Aš laimingas: šaltis toks grynas, tokia vaiski naktis; gal ir aš esu šalto oro gūsis? Norėčiau neturėti nei kraujo, nei limfos, nei odos. Plaukti šiuo ilgu kanalu į ano švytėjimo pusę. Būti šalčiu, ir tiek.

Sušmėžuoja žmonės. Du vaiduokliai. Ko jiems čia reikia?

Smulkutė moterėlė pešioja vyrą už rankovės. Ji greitai kalba laibu balseliu. Per vėją negirdžiu, ką sako.

– Tu ją uždarysi, ar ne? – klausia vyras.

Ji vis šneka. Staiga jis ją atstumia. Neryžtingai pasižiūri vienas į kitą, paskui vyras susikiša rankas į kišenes ir nueina neatsigręždamas.

Vyras pradingo. Dabar mane nuo moters skiria vos trejetas metrų. Netikėtai ji pratrūksta dusliu, žemu balsu, kuris išsiveržęs nepaprastai čaižiai nuskardena per visą gatvę:

– Šarli, prašau, ar girdėjai, ką tau sakiau? Šarli, sugrįžk, nebeištversiu, aš baisiai nelaiminga!

Praeinu pro ją taip arti, kad galėčiau paliesti. Tai... bet kaip patikėti, jog ši deganti oda, tas skausmu spinduliuojantis veidas?.. Vis dėlto atpažįstu skarą, paltą ir didžiulį bordo spalvos apgamą ant dešinės rankos; tai ji, tarnaitė Liusi. Nedrįstu pasisiūlyti į pagalbą, tik stengiuosi, kad prireikus galėtų pati paprašyti: kuo lėčiau praeinu nenuleisdamas nuo jos žvilgsnio. Ji įsmeigia į mane akis, bet, rodos, nė nemato; iš širdgėlos prarado nuovoką. Žengiu keletą žingsnių. Atsigręžiu.

Taip, tai ji, Liusi. Tačiau jos veidas pasikeitęs, ji nesava, apimta nenusakomai taurios kančios. Pavydžiu jai. Stovi tiesutėlė, išskėtusi rankas, tarsi laukdama, kad atsivertų stigmos; prasižioja, gaudo orą. Man pasirodė, jog sienos abipus gatvės paaugo, susiglaudė, ir ji stovi šulinio dugne. Lukteliu keletą akimirkų – baisu, kad nenugriūtų visu augumu: ji per gležna tokiam stipriam skausmui. Bet Liusi nė nekrusteli, regis, suakmenėjo, kaip ir visa, kas ją supa. Akimirką suabejoju, ar nesuklydau ją vertindamas, ar staiga neatsiskleidė tikroji jos prigimtis...

Liusi tyliai suaimanuoja. Prisideda ranką prie krūtinės, atmerkia dideles nustebusias akis. Ne, jėgų kentėti ji semiasi ne iš savęs, – iš aplinkos... iš bulvaro. Reikėtų suimti ją už pečių, nuvesti į šviesą, tarp žmonių, į jaukias rausvas gatves: ten neįmanoma taip stipriai kentėti; ji suglebtų, vėl taptų gerutė ir kentėtų tiek kiek visada.

Nusigręžiu. Tiesą sakant, jai dar pasisekė. Jau trejetą metų aš esu netgi per daug ramus. Tragiškos vienatvės valandėlės tik bergždžiai suteiktų truputėlį tyrumo mano tuštumai. Nueinu.

Ketvirtadienis, pusė dvylikos

Dvi valandas dirbau skaitykloje. Nusileidau į Hipotekų kiemelį surūkyti pypkės. Raudonomis plytomis grįsta aikštė. Buvilio gyventojai labai didžiuojasi, kad ji mena XVIII amžių. Įvažiavimas iš Kapituliaci-

jos ir Siuspedaro gatvių užtvertas senoviškomis grandinėmis. Pro arkadas, palei sienas slankioja šunelių pavedžioti atėjusios ponios juodais drabužiais. Jos retai kada išlenda į šviesą, bet vogčia kaip jaunutės merginos patenkintos žvilgčioja į Giustavo Impetrazo skulptūrą[21]. Turbūt nė nežino šio bronzinio milžino vardo, nors iš redingoto ir cilindro aiškiai supranta, kad jis priklausė aukštuomenei. Kaire ranka jis kelia skrybėlę, o dešinę laiko uždėjęs ant kupetos lapų *in folio*: tarsi jų senelis stovėtų ant pjedestalo nulietas iš bronzos. Vos pažvelgusios ponios supranta, jog Impetrazas mąstė kaip jos, visiškai kaip jos, visais klausimais. Savo autoritetu ir didžia erudicija, kurios pasisėmė iš *in folio* šūsnies, prispaustos ranka, jis pasitarnavo nereikšmingoms, siauroms ir sustabarėjusioms jų mintims. Damoms juodais apdarais tai didelė paguoda, dabar jos gali ramia širdimi atsitraukti nuo buities, vedžioti šunelius: nebereikia pačioms ginti savo šventų, teisingų pažiūrų, kurias perėmė iš tėvų; bronzinis vyriškis stojo jų sargybon.

Didžiojoje enciklopedijoje šiai asmenybei paskirta keletas eilučių – pernai skaičiau, pasidėjęs tomą ant palangės; pro langą mačiau pažaliavusį Impetrazo viršugalvį. Sužinojau, kad apie 1890 metus jis klestėjo. Dirbo akademijos inspektoriumi. Tapė meniškus niekučius ir parašė tris knygas: „Apie populiarumą senovės Graikijoje“ (1887), „Roleno pedagogiką“[22] (1891) ir eiliuotą Testamentą 1899 metais. Mirė 1902-aisiais, nuoširdžiam savo pavaldinių ir aristokratų liūdesiui.

Stoviu atsišliejęs į bibliotekos fasadą. Trukteliu gęstančią pypkę. Iš arkų galerijos baikščiai išeina sena ponia ir skvarbiai, nuodugniai apžiūrinėja Impetrazą. Staiga įsidrąsina, nurisnoja per kiemą, kiek įkabina lepšės, ir akimirką stabteli priešais skulptūrą, krutindama smakrą. Paskui sprunka – juoda ant rausvo grindinio – ir prasmenga sienos plyšyje.

Apie 1800 metus ši aikštė su savo rausvomis plytelėmis ir namais tikriausiai buvo graži. Dabar ji kažkokia šalta ir nejauki, ant pjedestalo stovintis žmogus meta vos pastebimą siaubo šešėlį. Nuliejęs šį mokslo vyrą iš bronzos, pavertė jį raganiumi.

Žvelgiu į Impetrazo veidą. Jis be akių, beveik be nosies, barzda išgraužta raupsų, kurie tarsi epidemija kartais apninka viso kvartalo

skulptūras. Impetrazas sveikinasi; ant liemenės ties širdimi – didžiulė šviesiai žalia dėmė. Atrodo paliegęs ir sunykęs. Impetrazas nejuda, ne, bet ir nėra negyvas. Iš jo sklindanti begarsė jėga tarsi vėjas bloškia atgal: Impetrazas norėtų išginti mane iš Hipotekų kiemo. Neišeisiu, kol nesurūkysiu šios pypkės.

Staiga už manęs išdygsta aukštas liesas šešėlis. Krūpteliu.

– Atleiskit, pone, nenorėjau trukdyti. Pamačiau, kad jūsų lūpos kruta. Tikriausiai kartojote sakinius iš savo knygos. – Jis nusijuokė. – Mėginote kalbėti aleksandrinais.

Apstulbęs žiūriu į Savamokslį. Tačiau jį, regis, suglumina mano nuostaba:

– Pone, juk prozoje reikia griežtai vengti aleksandrinų.

Smuktelėjau jo akyse. Klausiu, ką čia veikia šiokiu metu. Jis paaiškina, jog šeimininkas davęs išeiginių, tad jis atėjęs tiesiai į biblioteką; nepietausiąs, skaitysiąs iki uždarymo. Aš nebesiklausau, o jis tikriausiai nukrypo nuo pradinės temos, nes staiga išgirstu:

– ...turėti kaip jūs laimės rašyti knygą.

Privalau ką nors pasakyti.

– Laimės... – numykiu.

Jis klaidingai supranta atsakymą ir skubiai pasitaiso:

– Pone, aš turėjau sakyti: garbės.

Lipame laiptais. Manęs netraukia dirbti. Kažkas ant stalo paliko *Eženi Grandė*, atverstas dvidešimt septintas puslapis. Negalvodamas paimu knygą, skaitau dvidešimt septintą, paskui dvidešimt aštuntą puslapį: neužtenka valios pradėti nuo pradžių. Savamokslis žvaliu žingsniu nueina prie sieninės lentynos; atsineša du tomus ir pasideda ant stalo, tarsi šuo, radęs kaulą.

– Ką skaitote?

Regis, jam nemalonu atsakyti: kiek padvejoja, pavarto dideles padėrusias akis, paskui nenoromis duoda man knygas. Tai Larbaletrijė *Durpės ir durpynai* ir Lastekso *Hitopadesa, arba Naudingas pamokymas*[23]. Kas čia tokio? Nesuprantu, kodėl jis sutriko: mano galva, tai visai padorūs skaitiniai. Sąžinei nuraminti pavartau *Hitopadesą*, bet randu vien prakilnius dalykus.

Trečia valanda

Mečiau *Eženi Grandė*. Ėmiausi darbo, bet nenoriai. Savamokslis su pagarbiu geidulingumu stebi, kaip rašau. Kartkartėmis kilsteliu galvą ir matau milžinišką stačią prisegamą apykaklę, iš kurios kyšo paukštiškas kaklas. Savamokslis vilki nudėvėtais drabužiais, tačiau baltiniai akinamai balti. Ką tik nuo tos pačios lentynos pasiėmė dar vieną tomą, perskaitau antraštę aukštyn kojomis: *Kodbeko strėlė,* panelės Žiuli Lavern normandiškoji kronika[24]. Savamokslio išsirinktos knygos mane visada išmuša iš vėžių.

Staiga prisimenu paskutinių jo skaitytų veikalų autorių pavardes: Lamberas, Langlua[25], Larbaletrijė, Lasteksas, Lavern. Viskas aišku, supratau Savamokslio metodą – jis mokosi abėcėlės tvarka.

Žiūriu į jį beveik gėrėdamasis. Kiek reikia valios lėtai, atkakliai įgyvendinti šitokį platų sumanymą? Vadinasi, kartą prieš septynerius metus (Savamokslis sakė, studijuojąs jau septyneri metai) jis iškilmingai įžengė į šią salę. Perbėgo akimis galybę knygų, kuriomis apstatytos sienos, ir, ko gero, tarė kaip Rastinjakas: „Prie reikalo, žmonijos Moksle“. Tada nuėjęs pasiėmė pirmą knygą nuo pačios dešiniausios lentynos; su baime, pagarba, o kartu su nepalaužiamu ryžtu atsivertė pirmą puslapį. Šiandien jis yra ties L. Po J ėjo K, po K – L. Jis drastiškai šoko nuo kietasparnių vabzdžių prie kvantų teorijos, nuo veikalo apie Tamerlaną prie katalikiško pamfleto apie darvinizmą ir nė akimirką nesutriko. Perskaitė viską iš eilės; galvoje susandėliavo pusę žinių apie partenogenezę, pusę argumentų prieš vivisekciją. Už jo ir priešais jį plyti ištisa visata. Ir artinasi diena, kai, užvertęs paskutinį tomą iš pačios kairiausios lentynos, jis pasakys: „O dabar?“

Savamoksliui atėjo metas užkąsti; jis geraširdiškai valgo riekutę duonos ir plytelę *Gala Peter* šokolado. Kramto užsimerkęs, tad galiu nesivaržydamas apžiūrinėti jo gražias riestas blakstienas – moteriškas blakstienas. Savamokslis atsiduoda pasenusiu tabaku, o jam kalbant į šį kvapą dar įsimaišo saldus šokolado aromatas.

Penktadienis, trečia valanda

Dar kiek, ir pakliūčiau į veidrodžio pinkles. Išsisuku, tačiau papuolu į lango spąstus. Statybos, Tvora, Senoji stotis – Senoji stotis, Tvora, Statybos. Plačiai nusižiovauju – net ištrykšta ašara. Dešinėje rankoje pypkė, kairėje – tabako pakutis. Reikėtų prikimšti pypkę. Bet nenoriu. Rankos kybo nusvirusios, kakta atsiremiu į stiklą. Ta senutė mane erzina. Atkakliai pėdina, įsmeigusi akis nežinia kur. Kartais stabteli, lyg nusigandusi ar pajutusi nematomą pavojų. Štai ji po mano langu, vėjas plaiksto apie kelius sijoną. Senutė sustoja, pasitaiso skarą. Rankos dreba. Vėl leidžiasi eiti: dabar ją matau iš nugaros. Sena lerva! Tikriausiai pasuks į dešinę Nuaro bulvaru. Iki ten dar liko apie šimtą metrų: tokiu greičiu žingsniuodama, ji užtruks geras dešimt minučių, o aš dešimt minučių sėdėsiu ir žiūrėsiu, priplojęs kaktą prie stiklo. Ji daugybę sykių sustos, paeis kelis žingsnius ir vėl sustos...

Aš *regiu* ateitį. Ji stūkso ana ten, gatvėje, ne ką blankesnė už dabartį. Ir kodėl ji turėtų išsipildyti? Kam? Senė klebekščiuoja tolyn, stabteli, perbraukia žilą sruogą, išsipešusią iš po skaros. Ji eina, ką tik buvo ten, dabar yra čia... nebežinau, kas dedasi: ar aš *matau* jos judesius, ar *numatau*? Nebeskiriu dabarties nuo ateities, dabartis vis tęsiasi, ateitis pamažu pildosi; senė slenka tuščia gatve; kilnoja sunkius vyriškus batus. Tai ir yra laikas, nuogasis laikas, – slenka iš lėto, verčia laukti, o jam atėjus imi bodėtis, nes pastebi, kad jau senų seniausiai laikas buvo čia. Senė artinasi prie gatvės kampo, ji virto tik juodo audeklo ryšeliu. Aišku, tai kažkas nauja, prieš akimirką jos ten nebuvo, bet šis naujumas blausus, apvytęs – toks niekada neapstulbins. Senutė tuoj pasuks už gatvės kampo, suka – visą amžinybę.

Atsiplėšiu nuo lango ir svirduliuodamas pereinu per kambarį; įklimpstu į veidrodį, žiūriu į save, bjauriuosi: dar viena amžinybė. Galiausiai pasprunku nuo savo atvaizdo ir nuėjęs drimbu į lovą. Žiūriu į lubas, norėčiau užmigti.

Ramybė. Ramybė. Nebejaučiu laiko tėkmės, jo prisilietimo. Ant lubų regiu vaizdus. Iš pradžių – šviesos ratilus, paskui kryžius. Jie

plazdena. Paskui šmėsteli kitas vaizdelis, – mano akių dugne. Klūpo didžiulis gyvulys. Matau jo priekines kojas ir balną. Kita dalis sunkiai įžiūrima, bet atpažįstu jį – tai prie akmens pririštas kupranugaris, kurį mačiau Marakeše. Jis šešis kartus iš eilės klaupėsi ir kėlėsi; berniūkščiai kvatojo ir šūksniais ragino gyvulį.

Prieš dvejus metus dar kuo puikiausiai viską prisimindavau: vos užsimerkus galva imdavo dūgzti lyg avilys, vėl regėdavau veidus, medžius, namus, japonę iš Kamaisio, kuri maudėsi nuoga kubile, negyvą rusą ir aplinkui telkšantį jo kraują, išvarvėjusį pro žiojinčią plačią žaizdą. Vėl pajusdavau kuskuso skonį, aliejaus kvapą, kuris vidurdienį užlieja Burgo gatves, krapų aromatą, sklandantį virš Tetuano gatvių, išgirsdavau graikų piemenų švilpynes; aš susijaudindavau. Jau seniai šis džiaugsmas išeikvotas. Ar šiandien atgims?

Svilinanti saulė stingiai slenka mano galvoje kaip vaizdas stebuklingame žibinte. Paskui ją – lopinėlis žydro dangaus; keletą kartų virptelėjusi, saulė sustoja, iš vidaus nudažo mane auksu. Nuo kokios marokietiškos (ar alžyrietiškos? o gal siriškos?) dienos ji staiga atitrūko? Nugrimztu į praeitį.

Miknas. Koks ten kalnietis anuokart išgąsdino mus vienoje gatvelėje tarp Berdainų mečetės ir tos žavios aikštės šilkmedžio ūksmėje? Jis artinosi prie mūsų, Ani stovėjo man iš dešinės. O gal iš kairės?

Saulė ir melsvas dangus buvo tik apgaulė. Šimtąjį kartą apsirinku. Mano atsiminimai – lyg auksinai velnio kapšely: atidaręs rasi vien sausus lapus.

Regiu tik didelę balkšvą išdurtą kalniečio akį. Ar tikrai ta akis jo? Gydytojas, Baku mieste pasakojęs apie valstybinių aborto klinikų sistemą, taip pat buvo vienaakis, todėl, mėgindamas prisiminti jo veidą, pirmiausia irgi išvystu balzganą rutulį. Šiedu vyrai tarsi Nornos[26] turi tik vieną akį ir kas kiek laiko ja apsikeičia.

Pavyzdžiui, Mikno aikštės, kur kasdien vaikštinėdavau, apskritai nebeįsivaizduoju. Išliko tik miglota nuojauta, kad ji žavinga, ir trejetas neperskiriamai susijusių žodžių – žavinga Mikno aikštė. Be abejo, kai užsimerkiu arba išsiblaškęs žiūriu į lubas, dar pavyksta atkurti vaizdą: medis tolumoje, tamsus kresnas pavidalas bėga mano

pusėn. Tačiau visa tai aš tiesiog prasimanau. Tas marokietis buvo aukštas ir padžiūvęs, be to, išvydau jį tik tada, kai mane palietė. Vadinasi, aš dar *žinau*, kad jis buvo aukštas ir padžiūvęs, kai kurios apdilusios detalės dar tebėra užstrigusios atminty. Tačiau nieko *nebematau*: veltui rausiuosi praeityje, iškapstau tik reginių nuotrupas ir nelabai suprantu, kas ten matyti, – ar prisiminimai, ar prasimanymai.

O dažnai netgi paskutinės nuotrupos būna jau pranykusios, gyvi tik žodžiai – dar galėčiau pasakoti nutikimus, ir labai gerai pasakoti (dėl paties siužeto nėra ko baimintis, nebent karo jūrininkų ir profesionalų), bet iš tų istorijų likę vien griaučiai. Pagrindinis jų veikėjas – kažką veikiantis vyrukas, bet aš su juo neturiu nieko bendra. Jis bastosi po kraštus, apie kuriuos išmanau ne ką daugiau, nei išmanyčiau niekada ten nebuvęs. Pasakodamas kartais ištariu gražiuosius pavadinimus iš žemėlapių, – Aranchuesas, Kenterberis. Mano galvoje jie sukuria neregėtus vaizdus, kokius vaizduojasi niekada nekeliavę žmonės, prisiskaitę knygų: aš svajoju žodžius, ir tiek.

Nors šimtas istorijų pranyko, viena ar dvi vis dėlto tebėra gyvos. Kartais – nelabai dažnai – aš atsargiai, kad nenublukinčiau, jas prisišaukiu. Išgreibiu vieną, vėl regiu aplinką, veikėjus, poelgius. Staiga sustoju: užčiuopiau nuzulintą vietą, pro pojūčių raizginį pastebėjau kyštelint žodį. Numanau, kad netrukus šis žodis išstums daugelį mano mėgstamų vaizdų. Tučtuojau liaujuosi, imu galvoti apie ką kita; nenoriu nualinti atsiminimų. Deja, veltui stengiuosi; kai kitąkart išsikviesiu, nemaža jų dalis bus jau sustingę.

Nerangiai sujudu, ketindamas keltis ir iš dėžės, kurią laikau pakišęs po stalu, atsinešti Mikne darytas nuotraukas. Kam? Šie afrodiziakai visiškai nebeveikia mano atminties. Anądien po biuvaru radau mažą išblukusią nuotraukėlę. Prie baseino šypsojosi moteris. Valandėlę žiūrėjau, bet nepažinau. Paskui antroje pusėje perskaičiau: „Ani. Portsmutas, 1927, balandžio 7".

Dar niekada taip stipriai nejaučiau, jog neturiu slaptų sielos gelmių, jog apsiriboju kūnu, paviršutiniškomis mintimis, kylančiomis iš jo tarytum burbulai. Kuriu atsiminimus iš dabarties. Aš nublokštas į dabartį ir apleistas. Veltui bandau nusikelti į praeitį: neįstengiu ištrūkti.

Beldžia į duris. Tai Savamokslis: buvau pamiršęs. Prižadėjau parodyti kelionės nuotraukas. Kad jį kur velniai rautų.

Savamokslis prisėda ant kėdės; įtempti sėdmenys remiasi į atkaltę, o tiesus liemuo palinkęs į priekį. Šoku iš lovos, uždegu šviesą:

– Kam, pone? Ir taip buvo gerai.

– Tik ne tada, kai ketini žiūrėti nuotraukas...

Paimu iš jo skrybėlę, nes jis neranda, kur padėti.

– Tikrai, pone? Galite parodyti?

– Aišku.

Taip sakau tikėdamasis, kad patylės, kol viską peržiūrės. Palendu po stalu, išstumiu dėžę prie lakinių jo batų, ant kelių padedu šūsnį atvirukų ir nuotraukų: Ispanija ir ispaniškasis Marokas.

Tačiau iš linksmos, atviraširdiškos Savamokslio išraiškos suprantu, kad smarkiai apsirikau, vildamasis priversti jį patylėti. Jis žvilgteli į Sen Sebastiano vaizdelį nuo Igueldo kalvos, rūpestingai padeda ant stalo ir kiek patyli. Paskui atsidūsta:

– Ak, pone! Jums pasisekė. Jei tai tiesa, kelionės yra geriausia mokykla. Ar ne, pone?

Neaiškiai mosteliu. Laimė, jis dar nebaigė.

– Tai tikriausiai nemenkas sukrėtimas. Jei kada tektų keliauti, manau, prieš išvažiuodamas surašyčiau net smulkiausius savo charakterio bruoželius, kad grįžęs galėčiau palyginti, koks buvau ir kaip pasikeičiau. Esu skaitęs, jog kai kurie keliautojai taip pasikeičia – ir fiziškai, ir morališkai, – kad jų grįžusių net artimiausi giminės neatpažįsta.

Jis išsiblaškęs sklaido didelį pluoštą fotografijų. Vieną nuotrauką paima ir padeda ant stalo nė nepažvelgęs; paskui įdėmiai apžiūri kitą, su šventuoju Jeronimu, iškaltu ant sakyklos Burgo bažnyčioje.

– Ar matėte Burgo Kristų iš karvės odos? Yra labai įdomi knyga, pone, apie skulptūras iš karvės ir netgi žmogaus odos. O Juodąją Madoną? Ji ne Burge, o Saragosoje? O gal viena yra ir Burge? Piligrimai ją bučiuoja, ar ne – turiu galvoje, tą, kur Saragosoje? Ir yra jos kojos pėdsakas akmens plokštėje? O ta plokštė skylėje? Motinos ten kiša vaikus?

Jis įsitempęs vaizduoja abiem rankomis grūdąs vaiką, tarytum atstumdamas Artakserkso dovanas.

– Ak! Papročiai, pone, tai... tai labai įdomu.

Pridusęs atkiša į mane savo stambų asilišką smakrą. Atsiduoda tabaku ir sugedusiu vandeniu. Gražios karštligiškos akys žėri kaip ugniniai rutuliai, o reti plaukai juosia kaušą miglos aureole. Po tuo kaušu samojedai, niamniamai, malgašai, fueginai švenčia keisčiausias šventes, valgo savo senus tėvus, vaikus, skambant tamtamams, iki alpulio sukasi aplink save vienoje vietoje, šėlsta apimti amoko, degina numirėlius, iškelia juos virš stogų, paleidžia pasroviui deglu apšviestoje valtyje, poruojasi su bet kuo, sūnus su motina, dukra su tėvu, sesuo su broliu, žaloja savo kūnus, kastruojasi, tempia lūpas plokštelėmis, ant strėnų išsitatuiruoja siaubūniškus gyvūnus.

– Ar galima sakyti, jog paprotys yra antra prigimtis, kaip teigė Paskalis?

Įbedė juodas akis į manąsias, maldaudamas atsakyti.

– Kaip kada, – tarsteliu aš.

Savamokslis atsikvepia.

– Ir aš taip maniau, bet nepasitikiu savimi; tam reikia būti viską perskaičius.

Tačiau paėmęs kitą nuotrauką jis susižavėjęs linksmai šūkteli:

– Segovija! Segovija! Skaičiau knygą apie Segoviją.

Kiek iškilmingu tonu priduria:

– Pone, nebepamenu autoriaus pavardės. Kartais užsikerta atmintis. N... No... Nod...

– Negali būti, – skubiai pataisau, – jūs skaitote dar tik Lavern...

Ir tučtuojau pasigailiu taip prasitaręs: juk jis niekada nepasakojo apie savo skaitymo sistemą, tikriausiai slepia šią kvailystę. Iš tiesų, Savamokslis sutrinka, verksmingai papučia storas lūpas. Paskui nunarina galvą ir netardamas nė žodžio peržiūri dešimtį atvirukų.

Tačiau netrukus aiškiai pamatau, kad jis nesitveria džiaugsmu ir sprogs, jeigu neprabils:

– Kai baigsiu mokytis, – o manau tam paskirti dar šešerius metus, – prisijungsiu, jeigu tik leis, prie studentų ir dėstytojų, kurie kas-

met važiuoja į kelionę po Artimuosius Rytus. Kai kurias žinias norėčiau pagilinti, – saldžiai sako jis, – norėčiau, kad ir mane ištiktų kas nors netikėta, nauja, žodžiu, trokštu nuotykių.

Jis prislopino balsą ir nutaisė koketišką miną.

– Kokių nuotykių? – klausiu nustebęs.

– Visokių, pone. Sumaišai traukinius. Išlipi nepažįstamame mieste. Pameti portfelį, tave per klaidą areštuoja, praleidi naktį kalėjime. Pone, aš manau, kad nuotykį galima apibūdinti taip: neįprastas įvykis, nebūtinai ypatingas. Sako, jog nuotykiai turi magijos. Ar tokia nuomonė jums atrodo teisinga? Norėčiau duoti vieną klausimą, pone.

– Apie ką?

Savamokslis nurausta ir šypteli.

– Galbūt tai nekuklu...

– Vis tiek klauskite.

Jis pasilenkia prie manęs ir prisimerkęs klausia:

– Ar esate patyręs daug nuotykių, pone?

Nesusimąstęs atsakau: „Keletą“, ir atsilošiu atgal, traukdamasis nuo blogo jo burnos kvapo. Taip, atsakiau automatiškai, nepagalvojęs. Paprastai aš nuoširdžiai didžiuojuosi, jog patyriau tiek nuotykių. Tačiau šiandien, vos ištaręs šiuos žodžius, baisiai pasipiktinu pats savimi: pajutau, kad meluoju, kad manęs nėra ištikęs nė menkiausias nuotykėlis arba, dar blogiau, kad apskritai nežinau, ką tas žodis reiškia. Pečius užgulė toks pat nusivylimas kaip Hanojuje prieš beveik ketverius metus, kai Mersjė spyrė mane keliauti kartu, o aš, nieko neatsakydamas, spoksojau į khmerišką skulptūrėlę. O štai ir vėl MINTIS, ta didžiulė balta masė, kuri tada sukėlė tokį smarkų pasibjaurėjimą: ketverius metus ji buvo atstojusi.

– Ar galėčiau paprašyti... – prabilo Savamokslis.

Po velnių! Papasakoti vieną iš nuostabiųjų nuotykių. Tačiau nebegaliu apie tai nė išsižioti.

– Čia Santiljana, – sakau pasilenkdamas virš jo siaurų pečių ir besdamas pirštu į nuotrauką, – gražiausias Ispanijos kaimelis.

– Žilio Blazo Santiljana[27]? Nemaniau, kad ji iš tikrųjų yra. Ak, pone, kaip pravartu su jumis pasikalbėti. Iškart matyti, jog esate keliavęs.

Išgrūdau Savamokslį pro duris, prieš tai prikimšęs kišenes atvirukų, graviūrų ir nuotraukų. Jis išėjo sužavėtas, o aš užgesinau šviesą. Dabar esu vienas. Ne visai vienas. Priešais mane tebelūkuriuoja mintis. Susisuko į kamuolį ir murkso lyg storas katinas; nieko neaiškina, nejuda, tik neigia. Ne, aš nepatyriau nuotykių.

Prisikemšu pypkę, prisidegu, išsitiesiu lovoje, paltu užsiklojęs kojas. Keista, kad jaučiuosi toks liūdnas ir išvargęs. Net jeigu tikrai nesu patyręs jokių nuotykių, – tai kas? Pirmiausia, mano manymu, skiriasi tik pavadinimai. Pavyzdžiui, tas atvejis Mikne, apie kurį neseniai galvojau: mane užpuolė marokietis ir norėjo smeigti ilgu peiliu. Tačiau aš tvojau jam kumščiu ir pataikiau po smilkiniu... Jis pratrūko rėkti arabiškai, susirinko būrys vargetų ir nusekė mus iki pat Atareno turgaus. Kad ir kaip pavadintum, vis tiek tai yra *man atsitikęs* įvykis.

Aplink visiškai tamsu, nebesuprantu, ar mano pypkė užgeso, ar ne. Pravažiuoja tramvajus: raudonas tvyksnis per lubas. Paskui namą sudrebina sunkus automobilis. Tikriausiai dabar šešios.

Nuotykių nepatyriau. Buvo atsitikimų, įvykių, incidentų, – ko tik nori. Bet nuotykių – ne. Ir netiesa, kad skiriasi vien pavadinimai; dabar imu suprasti. Iki šiol aš kažką labai branginau – labiau už viską, nors pats to beveik nesuvokiau. Ne meilę, – anaiptol, – ne garbę ir ne turtą. Tai... Tiesiog buvau tikėjęs, kad tam tikromis akimirkomis mano gyvenimas gali tapti išskirtinis, neįkainojamas. Ir visai nebūtina atsidurti ypatingose situacijose: man pakakdavo trupučio aiškumo. Dabartinis mano gyvenimas toli gražu nėra nuostabus, tačiau retkarčiais, pavyzdžiui, kai kavinėse grodavo muzika, aš grįždavau mintimis atgal ir pasakydavau pats sau: kitados Londone, Mikne, Tokijuje išgyvenau nuostabių akimirkų, patyriau nuotykių. Dabar šito netenku. Ką tik staiga supratau, lyg ir be priežasties, jog dešimt metų sau melavau. Nuotykiai būna knygose. Ir, savaime suprantama, visa, kas pasakojama knygose, iš tikrųjų gali atsitikti, tik kitaip. Svarbiausia man ir buvo, – kaip.

Visų pirma, pradžia turi būti tikra. Deja! Dabar kuo puikiausiai suprantu, ko norėjau. Tikros pradžios, panašios į trimito gausmą, į pirmuosius džiazo pjesės garsus, staiga ryžtingai nuvejančias nuobo-

dulį, pamažu vis stiprėjančius; norėjau nepaprastų vakarų, apie kuriuos vėliau pasakojama: „Vieną gegužės vakarą aš vaikštinėjau". Tu vaikštinėji, pateka mėnuo, dykinėji, nieko neveiki, jautiesi šiek tiek tuščias. Paskui staiga topteli mintis: „Kažkas atsitiko". Nesvarbu kas: gal tyliai brakštelėjo prieblandoje, gatvę perėjo neaiškus siluetas. Bet šis menkutis įvykis nepanašus į kitus: tučtuojau supranti, kad tai didžiulio miglose skendinčio pavidalo apybrėžos, ir sakai: „Kažkas prasideda".

Prasideda ir pasibaigia: nuotykio neįmanoma pratęsti; jis įgyja prasmę tik pasibaigęs. Nesugrąžinamai artėju prie tos pabaigos (gal prie savo mirties). Kiekviena akimirka ateina tik tam, kad paskui save atsivestų būsimas. Iš visos širdies branginu kiekvieną sekundėlę: žinau, kad ji vienintelė, nepakartojama, o vis dėlto, nepajudinčiau nė pirštelio, kad ją sulaikyčiau. Paskutinė minutė Berlyne, Londone, kurią praleidžiu užvakar sutiktos moters glėbyje, – karštai mylima minutė, beveik mylima moteris – žinau, pasibaigs. Netrukus iškeliausiu į kitą šalį. Niekada nebesutiksiu tos moters, negrįšiu į tą naktį. Jaučiu kiekvieną akimirką, stengiuosi ją išsemti; niekas nepraslysta mano nepastebėtas, nepalikęs manyje neišdildomų pėdsakų, niekas, – nei slapukiškas gražių akių švelnumas, nei gatvės triukšmas, nei apyaušrio prieblanda: ir vis dėlto minutė prateka, o aš nesulaikau, – man patinka, kad ji praeina.

Paskui kažkas staiga nutrūksta. Nuotykis baigtas, laikas vėl tampa kasdieniškai glebus. Atsigręžiu: už manęs gražusis melodinis pavidalas grimzta į praeitį. Nyksta, gęsta ir traukiasi, pabaiga susilieja su pradžia. Sekdamas akimis šį auksinį taškelį, galvoju, kad sutikčiau – net rizikuodamas gyvybe, turtu, draugu – viską išgyventi dar kartą, tomis pačiomis aplinkybėmis, nuo pradžios iki galo. Tačiau nuotykis nesikartoja ir neprasitęsia.

Taip, norėjau būtent šito – deja! ir tebenoriu. Aš toks laimingas, kai dainuoja negrė: į kokias viršūnes pakilčiau, jei melodija būtų nuausta iš *mano paties gyvenimo*.

Mintis tebetūno, nemoku išreikšti jos žodžiais. Ramiai laukia ir tarytum sako: „Tikrai? Būtent *šito* norėjai? O juk niekada nepasiekei

(įsidėmėk: pats save mulkinai žodžiais, nuotykiu vadinai kelionės blizgučius, įsimylėtas merginas, kivirčus, stiklo vėrinėlius) ir niekada nepasieksi – ir niekas kitas nepasieks".

Bet kodėl? KODĖL?

Šeštadienio vidurdienis

Savamokslis nepastebėjo, kaip įėjau į skaityklą. Jis sėdėjo už stalo galo patalpos gilumoje; priešais save turėjo pasidėjęs knygą, bet neskaitė. Šypsodamasis žiūrėjo į savo kaimyną iš dešinės – murziną mokinuką, kuris dažnai ateina į biblioteką. Šis akimirką leidosi apžiūrinėjamas, paskui staiga baisiai išsiviepė ir parodė liežuvį. Savamokslis nuraudo, skubiai įbedė nosį į knygą ir ėmė susikaupęs skaityti.

Grįžau prie vakarykščių pamąstymų. Apėmė abejingumas: man tas pats, kad neatsitiko nuotykių. Tik smalsu, ar *negalėtų* atsitikti.

Štai ką pagalvojau: kad banaliausias įvykis virstų nuotykiu, reikia (ir užtenka) imti jį *pasakoti*. Tai apgauna žmones: žmogus yra amžinas istorijų pasakotojas, gyvena apsuptas savų ir svetimų atsitikimų, viską, kas nutinka, jis mato per juos; stengiasi gyventi gyvenimą taip, tarsi jį pasakotų.

Tačiau reikia rinktis: gyventi ar pasakoti. Pavyzdžiui, labai keistai gyvenau Hamburge su Erna, – aš ja nepasitikėjau, o ji bijojo manęs. Tačiau tuo metu gyvenau ir negalvojau. Paskui vieną vakarą mažutėje San Paulio kavinukėje, palikusi mane, ji nuėjo į tualetą. Sėdėjau vienas, patefonas grojo *Blue Sky**. Ėmiau pats sau pasakoti, kas man nutiko nuo tada, kai išlipau iš laivo: „Trečią vakarą, žengdamas į Mėlynosios grotos diskoteką, pastebėjau stambią pusgirtę moterį. Jos dabar ir laukiu klausydamas *Blue Sky*, netrukus ji grįš, atsisės man iš dešinės ir apsivys rankomis mano kaklą". Tada aštriai pajutau, jog tai nuotykis. Bet Erna grįžo, atsisėdo šalia, apkabino rankomis man kak-

* Mėlynas dangus (*angl.*)

lą, ir pats nežinau kodėl pajutau jai neapykantą. Dabar suprantu: todėl, kad reikėjo vėl imti gyventi, ir nuotykio įspūdis išblėso.

Kai gyveni, nieko nenutinka. Keičiasi dekoracijos, įeina ir išeina žmonės, ir tiek. Nebūna pradžios. Dienos jungiasi viena su kita kaip papuola, – nesibaigiantis, monotoniškas sudėties veiksmas. Kartais susumuoji ir sakai: štai jau treji metai, kai keliauju, treji metai, kai gyvenu Buvilyje. Nebūna ir pabaigos: moters, draugo, miesto niekada nepalieki staiga. Be to, per ilga viskas supanašėja: Šanchajus, Maskva, Alžyras – po penkiolikos metų skirtumai išnyksta. Kartais – labai retai – staiga padedi tašką, apsižiūrėjęs, jog susidėjai su moterim arba įsivėlei į bjaurią istoriją. Paskui vėl nusidriekia vorelė, vėl imi sumuoti valandas ir dienas. Pirmadienis, antradienis, trečiadienis. Balandis, gegužė, birželis. 1924, 1925, 1926.

Tai ir yra gyvenimas. Bet kai pasakoji apie gyvenimą, viskas pasikeičia; tik šios permainos nepastebime: žmonės tvirtina pasakoją *tikras* istorijas. Tarsi galėtų būti tikrų istorijų; juk įvykiai klostosi viena kryptimi, o mes juos pasakojame atvirkščia tvarka. Pradedi lyg ir nuo pradžios: „Buvo gražus 1922 metų rudens vakaras. Aš dirbau notaro raštininku Marome“. O iš tiesų pradėjai nuo pabaigos. Sunku pajusti, bet pabaiga iš tiesų glūdi šiuose keliuose žodžiuose, – ji ir suteikia žodžiams pradžios reikšmę bei iškilmingumą. „Aš vaikštinėjau ir pats nepastebėjau, kaip, galvodamas apie pinigų stygių, išėjau už kaimelio“. Paprastai toks sakinys reikštų, jog žmogus susimąstęs, niūrus, nuotykiai už šimto mylių – jis apimtas tokios nuotaikos, kai nė nematai, kas dedasi aplink. Tačiau mes jau žinome pabaigą, ir ji viską keičia. Mums šis žmogus jau dabar yra istorijos herojus. Jo niūri nuotaika ir piniginiai rūpesčiai daug vertingesni už mūsiškius, – jie nušviesti būsimų aistrų spinduliais. O pasakojimas tęsiasi priešinga linkme: sekundės liovėsi grūstis kaip pakliūva viena ant kitos, jas jungia atsitikimo pabaiga, kuri traukia akimirkas, o kiekviena akimirka traukia prieš tai buvusią: „Buvo tamsu, gatvėje tuščia“. Sakinys nerūpestingai mestelėtas, regis, nieko svarbaus nepasako; tačiau mes nesileidžiame apgaunami ir sakinį įsimename: tos nuorodos svarbą suprasime vėliau. Ir mums atrodo, kad herojus visas tos nakties

aplinkybes suvokė kaip pranašingus ženklus, pažadus, o galbūt apskritai suvokė tik juos ir nekreipė nė menkiausio dėmesio į tai, kas neįspėjo apie būsimą nuotykį. Pamirštame, kad ateities dar nebuvo; žmogus vaikštinėjo po paprasčiausią naktį ir be atrankos žiūrėjo į viską iš eilės.

Aš norėjau, kad mano gyvenimo akimirkos išsidėstytų tokia pat seka kaip prisiminimuose apie gyvenimą. Tai tolygu mėginimui sučiupti laiką už uodegos.

Sekmadienis

Šįryt buvau pamiršęs, kad šiandien sekmadienis. Išėjau į lauką ir leidausi gatvėmis kaip paprastai. Nešiausi *Eženi Grandė*. Paskui, verdamas grotuotus parko vartus, staiga pajutau, jog kažkas man siunčia ženklus. Parkas buvo tuščias ir plikas. Tačiau... kaip čia pasakius? Neatrodė toks kaip visada, – jis man šypsojosi. Kiek pastovėjau atsirėmęs į virbus, paskui staiga supratau, kad sekmadienis. Ten, ant medžių, ant vejų tarsi pleveno šypsena. Šito neįmanoma nusakyti žodžiais, reikėtų labai greitai ištarti: „Parkas, žiema, sekmadienio rytas".

Paleidau virbus, atsigręžiau į namus bei miestelio gatves ir pusbalsiu tariau: „Sekmadienis".

Sekmadienis: anapus dokų, palei jūrą, šalia prekybinės geležinkelio stoties, aplink miestą stovi tušti angarai ir sustingusios mašinos tamsoje. Visuose namuose už langų skutasi vyrai; užvertę galvas, žiūri tai į veidrodį, tai į šaltą dangų, svarstydami, ar gražus bus oras. Viešnamiai atveria duris pirmiesiems klientams – kaimiečiams ir kareiviams. Bažnyčiose žvakių šviesoje vyriškiai geria vyną priešais klūpančias moteris. Priemiesčiuose pro begalines gamyklų sienas ilgos juodos voros lėtai slenka miesto centro link. Pasitikdamos jas, gatvės keičiasi kaip riaušių dieną: visos parduotuvės, išskyrus esančias Smuklės gatvėje, nuleido geležines uždangas. Netrukus juodosios kolonos tyliai užplūs apmirusias gatves: pirmiausia atkeliaus geležinkeliečiai iš Turvilio ir jų žmonos, dirbančios Sen Senforeno

muilo fabrike, vėliau – smulkūs miestelėnai iš Žukstbuvilio, po jų – Pino verpyklos darbininkai, paskui visi Sen Makseno kvartalo amatininkai; galiausiai vienuoliktos valandos tramvajumi atvažiuos vyrai iš Tjerašo. Greitai tarp užrakintų parduotuvių ir uždarytų durų susitvenks sekmadieninė minia.

Laikrodis muša pusę dešimtos, leidžiuosi į kelią: sekmadieniais tokiu metu galima pamatyti puikų spektaklį, tik nereikia pražiopsoti, kada visi išeina po Sumos.

Mažojoje Žozefeno Sulari gatvelėje nė gyvos dvasios, atsiduoda rūsiu. Tačiau, kaip ir kiekvieną sekmadienį, ji pilna šventiško ūžesio, potvynio gausmo. Pasuku į Prezidento Šamaro gatvę, kur namai trijų aukštų, su ilgomis baltomis švieslaidėmis. Ši notarų gatvė kupina garsaus sekmadieninio šurmulio. Žilė pasaže garsas dar labiau sustiprėja, ir aš atpažįstu: jį skleidžia vyrai. Paskui iš kairės staiga pliūpteli šviesa ir triukšmas. Atėjau: štai Smuklės gatvė, tuojau įsiterpsiu tarp kitų, panašių į mane, ir matysiu, kaip puošnūs ponai sveikindamiesi kilsčioja skrybėles.

Vos prieš šešiasdešimt metų niekas nebūtų drįsęs pranašauti tokio nuostabaus likimo Smuklės gatvei, kurią Buvilio gyventojai šiandien vadina Mažuoju Pradu. Esu matęs 1847 metų miesto planą, kuriame ši gatvė net nepažymėta. Tikriausiai tais laikais čia buvo tamsus dvokiantis užkaboris su nuotėkų grioviu tarp grįstų provėžų, kur plūduriuodavo žuvų galvos ir viduriai. Tačiau 1873 metų pabaigoje Nacionalinė Asamblėja paskelbė, jog ant Monmartro kalvos reikia visuomenei pastatyti bažnyčią. Po kelių mėnesių Buvilio mero žmonai apsireiškė jos globėja šventoji Cecilija ir papriekaištavo. Kaip ji nesipiktins, jei kiekvieną sekmadienį miesto elitas išsiterlioja atmatomis, kol nueina į Šv. Renato arba Šv. Klodjeno bažnyčią klausytis Mišių kartu su krautuvininkais? Argi Nacionalinė Asamblėja neparodė pavyzdžio? Apvaizdai laiminant Buvilyje tuo metu susiklostė itin palanki ekonominė padėtis; ar nederėtų padėkoti Viešpačiui ir pastatyti bažnyčią?

Šie regėjimai buvo palankiai sutikti: miesto taryba surengė istorinį posėdį, o vyskupas sutiko rinkti aukas. Tereikėjo išrinkti būsimai

bažnyčiai vietą. Senosios verslininkų ir laivų savininkų šeimos laikėsi nuomonės, jog derėtų ją statyti Žaliosios Kalvos viršūnėje, kur jos pačios ir gyveno, „kad šventoji Cecilija globotų Buvilį kaip Švenčiausiosios Jėzaus Širdies bažnyčia saugo Paryžių“. Naujųjų ponų iš Jūros bulvaro buvo dar labai nedaug, bet jie buvo labai turtingi ir laikėsi savo: duosią, ko tik prireiks, tačiau bažnyčia bus statoma Marinjano aikštėje; jie moka už bažnyčią, nes tikisi galėsią ten lankytis; jiems buvo malonu parodyti savo galią pasipūtusiems miestelėnams, laikiusiems juos prasimušėliais. Vyskupas rado kompromisą: bažnyčia buvo pastatyta pusiaukelėje tarp Žaliosios Kalvos ir Jūros bulvaro, Žuvų turgaus aikštėje, kuri pavadinta Šventosios Cecilijos Jūrinės vardu. Tas milžiniškas pastatas, užbaigtas 1887 metais, kainavo mažiausiai keturiolika milijonų.

Smuklės gatvė, plati, bet purvina ir prastos reputacijos, tikriausiai buvo perstatyta iš naujo, o senieji jos gyventojai be kalbų išstumti kitapus Šventosios Cecilijos aikštės; Mažasis Pradas – ypač sekmadieniais – tapo dabitų ir aukšto rango asmenų pasimatymo vieta.

Viena po kitos palei elito kelią atsidarė dailios krautuvėlės. Jos dirba pirmadienį po Velykų, visą Kalėdų naktį, sekmadieniais iki pietų. Šalia dešrininko Žiuljeno, kurio karšti paštetai labai vertinami, konditeris Fulonas siūlo savo puikius firminius gaminius, nuostabius kūgio formos pyragėlius iš violetinio sviesto su cukrine žibuokle ant viršaus. Diupati knygyno vitrinoje matyti *Plon* leidyklos naujienos, keletas techninių veikalų, pavyzdžiui, *Laivybos teorija* arba *Traktatas apie bures*, didelė iliustruota Buvilio istorija ir skoningai išdėstyti prabangūs leidiniai: *Koenigsmark*, įrištas mėlyna oda, Polio Dumero *Mano sūnų knyga*[28], įrišta rusva oda su purpurinėmis gėlėmis. Gisleno salonas „Aukštoji mada, paryžietiški modeliai“ įsiterpęs tarp gėlininko Pježua ir antikvarininko Pakeno. Kirpėjas Giustavas, samdantis ketvertą manikiūrininkių, užima antrą naujutėlio geltonai dažyto namo aukštą.

Prieš porą metų viena begėdiška krautuvėlė Malūnų Dvynių akligatvio ir Smuklės gatvės kampe dar tebereklamavo insekticidinį produktą *Tu-pu-nez*. Ji klestėjo tais laikais, kai Šventosios Cecilijos

aikštėje šūkaudavo menkių pardavėjai, siūlydami savo prekę, – parduotuvėlei buvo šimtas metų. Vitrinos stiklai retai kada būdavo nuplaunami: nelengva būdavo pro dulkes ir aprasojusį stiklą įžiūrėti pulką vaškinių žiurkių ir pelių, aprengtų ugniaspalviais švarkeliais. Šie gyvūnėliai, pasiramsčiuodami lazdomis, laipinosi iš aukštaborčio laivo; vos pasiekusius žemę juos vijo šalin koketiškai apsirengusi, bet išblyškusi ir nuo purvo pajuodusi valstietė, šlakstydama *Tu-pu-nez*. Aš labai mėgau šią krautuvėlę, ji atrodė ciniška ir užsispyrusi, akiplėšiškai priminė parazitų ir purvo teises už poros žingsnių nuo brangiausios bažnyčios Prancūzijoje.

Senoji žolelių pardavėja pernai mirė, o jos sūnėnas namą pardavė. Išgriovus vos keletą sienų, krautuvėlė virto nediduke konferencijų sale, pavadinta „Saldainių dėžute". Anri Bordo[29] praėjusiais metais ten ėmė rengti pokalbius apie alpinizmą.

Smuklės gatvėje geriau neskubėti: šeimynos žingsniuoja iš lėto. Kartais pasistūmėji pirmyn per vieną eilę, nes visa šeima sueina pas Fuloną arba Pježua. Tačiau kitąkart tenka sustoti ar sulėtinti žingsnį, nes dvi šeimos, viena iš aukštyn kylančios kolonos, kita iš besileidžiančios, susitinka ir tvirtai susikimba rankomis. Iriuosi pirmyn mažais žingsneliais. Per visą galvą kyšau virš abiejų kolonų ir matau skrybėles, – jūrą skrybėlių. Dauguma juodos ir stangrios. Kartkartėmis pamatai vieną kurią švystelint rankoje aukštyn ir nudengiant švelniai žvilgantį viršugalvį; paskui, po keleto sekundžių nerangaus skrydžio ji nusileidžia atgal. Šešioliktame Smuklės gatvės name skrybėlininkas Urbenas, uniforminių kepurių specialistas, vietoj iškabos iškėlė didžiulę plevėsuojančią raudoną arkivyskupo kepuraitę, kurios auksiniai kutai kybo per du metrus virš žemės.

Sustojame: tiesiai po kutais susibūrė grupelė žmonių. Mano kaimynas kuo ramiausiai laukia nukoręs rankas: manau, kad šis mažutis seniukas, blyškus ir trapus tarsi porcelianinis, yra prekybos rūmų direktorius Kofjė. Atrodo labai grėsmingas, nes amžinai tyli. Gyvena ant Žaliosios Kalvos, dideliame plytiniame name visada plačiai atidarytais langais. Baigta: grupelė iškriko, kolona vėl pajuda. Susispiečia kitas būrelis, tačiau jis užima mažiau vietos: vos susitelkusį

minia jį nustumia prie Gisleno vitrinos. Kolona netgi nesustoja, tik truputį pasuka į šalį; mes pražingsniuojame pro šešetą miestiečių, susikibusių už rankų: „Laba diena, pone, laba diena, brangus pone, kaip sekasi; betgi užsidėkite skrybėlę, pone, peršalsite; ačiū, ponia, tikrai nešilta. Brangute, susipažink su gydytoju Lefransua; daktare, man labai malonu su jumis susipažinti, vyras vis kalba apie gydytoją Lefransua, kuris taip nuostabiai jį išgydė, betgi užsidėkite skrybėlę, daktare, per tokį šaltį susirgsite. Gydytojas greit ir pasveiktų; deja! ponia, medikai – sunkiausi ligoniai; gydytojas yra puikus muzikantas. Dieve mano, gydytojau, nė nežinojau, grojate smuiku? Gydytojas labai talentingas".

Mažasis seniukas šalia manęs – tikrai Kofjė; viena iš būrelio ponių, brunetė, ryja jį akimis, kartu šypsodamasi gydytojui. Tarsi galvotų: „Štai Kofjė, prekybos rūmų direktorius; koks grėsmingas, šaltas". Tačiau ponas Kofjė nesiteikė nieko matyti: tai Jūros bulvaro žmonės, jie nepriklauso aukštuomenei. Nuo tada, kai ėmiau ateidinėti į šią gatvę pažiūrėti sekmadieninio skrybėlių kilnojimo, išmokau skirti Bulvaro ir Žaliosios Kalvos žmones. Jeigu vyrukas dėvi naujutėlį paltą, minkštą fetrinę skrybėlę, akinamo baltumo marškinius, jei praeidamas sukelia oro gūsį, apsirikti neįmanoma: jis iš Jūros bulvaro. Žaliosios Kalvos žmonėms būdingas kažkoks varganumas ir silpnumas. Jų pečiai siauri, o susenusiuose veiduose – įžūli išraiška. Pavyzdžiui, galėčiau prisiekti, kad anas storas ponas, laikantis už rankos vaiką, yra iš Kalvos: veidas pilkšvas, o kaklaraištis sumegztas kaip virvelė.

Storasis ponas artinasi ir neatitraukdamas akių žiūri į Kofjė. Tačiau kai juodu beveik susigretina, storulis nusuka galvą ir ima tėviškai juokauti su berniuku. Žengia dar keletą žingsnių, palinkęs prie sūnaus, įsmeigęs žvilgsnį į jo akutes, – tikrų tikriausias tėtis; paskui staiga vikriai pasisuka į mus, skvarbiai žvilgteli į seneliuką ir pasisveikina plačiai, abejingai mostelėdamas ranką su skrybėle. Sutrikęs berniukas net nenusiėmė kepurės: tai suaugusiųjų reikalai.

Ties Senamiesčio Žemosios gatvės kampu mūsų kolona susiduria su tikinčiųjų kolona; jie grįžta po Sumos: koks dešimt žmonių susidūrę šurmuliuodami sveikinasi, tačiau kilsčiojamos skrybėlės taip greitai

nutolsta, jog nespėju nuodugniai apžiūrėti; virš pilkos tirštos minios kyla milžiniška balta Šventosios Cecilijos bažnyčia: kreidos baltumas tamsaus dangaus fone; anapus tviskančių sienų pakampėse glūdi nakties tamsa. Vėl einame, kiek kitaip išsirikiavę. Ponas Kofjė pasiliko už nugaros. Prie mano kairiojo šono prigludo ponia jūros mėlio apdaru. Ji grįžta iš Mišių. Mirksi truputėlį apžilpinta, vėl išėjusi į rytmetinę šviesą. Priešaky žingsniuojantis ponas labai liesu sprandu – jos vyras.

Ant kito šaligatvio vienas ponas, laikantis už parankės žmoną, šnipštelėjo porą žodžių jai į ausį ir ėmė šypsotis. Moteris gelsvame veide tučtuojau nutaisė bereikšmę išraišką ir keletą žingsnių paėjėjo nežiūrėdama į kelią. Ženklai nemelavo: juodu ruošiasi sveikintis. Iš tiesų, po akimirksnio ponas kilsteli ranką. Prisiartinę prie fetrinės skrybėlės, pirštai kiek padvejoja prieš švelniai ją paliesdami. Kol jis atsargiai kelia skrybėlę, vos vos palenkdamas galvą, kad būtų lengviau ją ištraukti, žmona šokteli ir veide išpiešia jaunatvišką šypseną. Pro juos linktelėdamas praeina kažkoks siluetas, tačiau šypsenos dvynės pranyksta ne iškart: keletą akimirkų lyg sustingusios laikosi ant lūpų. Kai prasilenkiame, pono ir ponios veidai vėl abejingi, nors aplink lūpas dar užsilikusi linksma grimasėlė.

Na štai, minia jau retėja, skrybėlės kilsčioja vis rečiau, parduotuvių vitrinos lyg ir nebe tokios puikios: priėjau Smuklės gatvės galą. Ar pereiti gatvę ir grįžti kitu šaligatviu? Gal jau gana, pakankamai prisižiūrėjau rausvų viršugalvių, mažučių, orių, bejausmių veidelių. Pereisiu Marinjano aikštę. Man atsargiai spraudžiantis iš kolonos, visai šalia iš juodos skrybėlės išnyra tikro pono galva. Tai ponios jūros mėlio drabužiais vyras. Ak! Dailus ilgas dolichocefalo kaušas, apžėlęs trumpais šiurkščiais plaukais, dailūs amerikietiški ūsiukai, pamarginti žilomis gijelėmis. Ir šypsena, svarbiausia – nuostabi kultūringa šypsena. O ant nosies dar uždėta pensnė.

Jis atsigręžia į žmoną ir sako:

– Tai naujasis gamyklos dailininkas. Kažin, ką čia veikia. Geras berniukas, drovus, net juokas ima.

Priešais dešrininko Žiuljeno langus jaunasis dailininkas, ką tik užsidėjęs skrybėlę, vis dar išraudęs, nuleidęs akis, iš visų jėgų sten-

giasi neparodyti, kad jam neapsakomai malonu. Be jokios abejonės, šį sekmadienį jis pirmąkart išdrįso pereiti Smuklės gatvę. Atrodo, tarsi eitų Pirmosios Komunijos. Sunėrė rankas už nugaros ir su jaudinančia drovumo išraiška veide nusisuko į vitriną; spokso, bet nė nemato keturių dešrelių su žvilgančiais drebučiais, puikuojančių ant petražolių garnyro.

Iš dešrų parduotuvės išeina moteris ir įsikimba jam į parankę. Tai jo žmona, dar jauna, nors oda jau surukusi. Niekas jos nepalaikys ponia, kad ir kiek vaikštinėtų po Smuklės gatvę; ją išduoda ciniškas akių spindesys, sumani, žinoviška išvaizda. Tikros ponios nežino, kiek kas kainuoja, joms patinka dailūs mažmožiai; jų akys – gražios, naivios gėlės, šiltnamio gėlės.

Po valandėlės užsuku į Vezlizo užeigą. Ten kaip paprastai susirinkę senukai. Pora jau pradėjo valgyti. Ketvertas lošia kortomis ir geria aperityvą. Likę stovi ir stebi žaidimą, kol jiems padengs stalą. Pats stambiausias, su ilga kaip upių senio barzda, yra biržos makleris. Kitas – pensijon išėjęs jūrininkų registracijos biuro komisaras. Jie valgo ir geria kaip dvidešimtmečiai. Sekmadieniais užsisako raugintų kopūstų sriubos. Paskiausiai atėjusieji kalbina kitus, jau valgančius:

– Na? Kaip visada sekmadieniais – kopūstienė?

Atsisėda ir patenkinti atsikvepia:

– Marijete, mažule, bokalą alaus be putų ir vieną kopūstienės.

Ta Marijetė tikra plevėsa. Man sėdantis prie stalelio salės gilumoje, vienas raudonveidis senis užsikosi iš pykčio, kol ji pila jam vermutą.

– Nagi, įpilkit daugiau, – sako springdamas.

Tačiau ir ji pykteli: juk dar nebaigė pilti.

– Tai ir leiskit pilti, kas jums ką sako? Puola ginčytis, kitam dar nepradėjus su juo kalbėti.

Aplinkiniai nusijuokia.

– Taikliai pasakyta!

Biržos makleris, eidamas sėstis, suima Marijetę už pečių:

– Sekmadienis, Marijete. Popiet eisi į kiną su savo vyruku?

– Na, taip! Šiandien Antuanetės diena. Jeigu jau užsiminėte apie vyruką, tai man visai nepriklausytų šiandien dirbti.

Biržos makleris atsisėdo priešais glotniai nusiskutusį liūdną senuką. Šis tučtuojau ima guviai pasakoti. Biržos makleris nesiklauso: vaiposi ir pašo barzdą. Jie niekada nesiklauso vieni kitų.

Atpažįstu savo kaimynus – netoliese gyvenantys smulkūs prekeiviai. Sekmadienį jų tarnaitei „išeiginė diena“, todėl juodu ateina čia ir visada įsitaiso prie to paties stalelio. Vyras valgo dailų rausvą jautienos šonkauliuką. Apžiūrinėja prisikišęs ir kartais pauosto. Žmona knebinėja po lėkštę. Tai stotinga keturiasdešimtmetė blondinė raudonais putliais skruostais. Po satino palaidinuke – dailios stangrios krūtys. Ji kaip koks vyras kaskart valgydama išsiurbčioja butelį bordo vyno.

Skaitysiu *Eženi Grandė*. Nedidelis malonumas, bet juk reikia ką nors veikti. Atsiverčiu knygą kur papuola: motina su dukra kalbasi apie beįsižiebiančią Eženi meilę:

Eženi pabučiavo jai ranką, sakydama:

– Mamyte, brangioji, kokia tu gera!

Nuo ilgų skausmų suvytęs senas motinos veidas po šių žodžių nušvito:

– Ar jis tau patinka? – paklausė Eženi.

Ponia Grandė atsakė tik šypsniu; paskui, kiek patylėjusi, tyliai pratarė:

– Nejaugi jau myli jį? Būtų negerai.

– Kodėl negerai? – perklausė Eženi. – Tau jis patinka, Nanonai patinka, kodėl turėtų nepatikti man? Žinai ką, mama, paruoškime stalą jam pusryčiauti.

Ji numetė rankdarbį, motina padarė tą patį, sakydama:

– Tu pakvaišai!

Tačiau jai buvo gera pateisinti savo dukters įkarštį ir juo pasidalinti.

Eženi pakvietė Nanoną.

– Ką, ko gi dar norite, panele?

– Nanona, ar vidurdienį turėsi grietinėlės?

– Ak! Vidurdienį, taip, – atsakė senoji tarnaitė.

– Gerai, duok jam stiprios kavos, girdėjau, kaip jis sakė ponui Grasenui, kad Paryžiuje paruošia labai stiprią kavą. Įdėk jos daug.

– O iš kur aš imsiu?

– Nupirk.

– O jei ponas mane sutiks?

– Jis savo pievose...

Nuo tada, kai atėjau, mano kaimynai nekalbėjo, bet staiga vyro balsas mane atitraukė nuo knygos.

Vyras linksmai ir paslaptingai sako:

– Na, matei?

Moteris šokteli ir žiūri į jį, atsipeikėjusi iš svajų. Jis užvalgo, atsigeria, paskui taip pat gudriai tarsteli:

– Cha cha!

Tyla, moteris vėl įsisvajoja.

Staiga krūpteli ir klausia:

– Ką sakei?

– Zuzana vakar.

– A, taip! – atsiliepia moteris, – buvo pas Viktorą.

– O ką sakiau?

Moteris nekantriai atstumia lėkštę.

– Negerai.

Jos lėkštės kraštai aplipinti išspjaudytais pilkos mėsos gumulėliais. Vyras tęsia mintį:

– Ta moterytė...

Nutyla ir nežymiai šypteli. Priešais mus senasis biržos makleris kiek šnopuodamas glosto Marijetės ranką. Po kiek laiko:

– Juk sakiau tau anądien.

– Ką sakei?

– Apie Viktorą, kad ji nueis pas jį. Kas tau yra, – staiga klausia jis įpykęs, – kas nepatinka?

– Tai negerai.

– Dabar viskas kitaip, – sako jis reikšmingu tonu, – dabar nebe taip kaip Ekarto laikais. Žinai, kur dabar Ekartas?

– Domremyje, ar ne?

– Taip, tikrai, kas tau sakė?

– Tu pats, sekmadienį.

Ji suvalgo duonos trupinį, gulėjusį ant popierinės staltiesės. Paskui, glostydama popierių prie stalo krašto, dvejodama tarsteli:

– Žinai, tu klysti, Zuzana žymiai...

– Galimas daiktas, mergyte, galimas daiktas, – atsako jis išsiblaškęs. Akimis susiranda Marijetę, pamoja.

– Karšta.

Marijetė familiariai pasiremia į stalo kraštą.

– Ak! Taip, – sudejuoja moteris, – čia karšta ir trošku, be to, jautiena nebeskani, pasakysiu šeimininkui, nebe tas skonis, pradarykite langelį, Marijetėle.

Vyras vėl pralinksmėja:

– Na, nematei jos akių?

– Bet kada, širdele mano?

Jis nekantraudamas ją pamėgdžioja:

– Bet kada, širdele mano? Tu amžinai kaip iš dangaus nukritusi.

– Nori pasakyti vakar? Na, gerai.

Jis juokiasi ir žiūrėdamas į tolį labai greitai, kažkaip stropiai, išpila:

– Akys kaip katino, pridariusio į pelenus.

Jis labai patenkintas, regis, net pamiršo, ką norėjo pasakyti. Ji taip pat nuoširdžiai pralinksmėja.

– Cha cha, storas sukčiau.

Niukteli jam į petį.

– Storas sukčius, storas sukčius.

Jis dar tvirčiau pakartoja:

– Kaip katino, pridariusio į pelenus.

Tačiau ji liaujasi juoktis.

– Ne, žinai, ji rimta moteris.

Jis pasilenkia, ilgai šnibžda žmonai į ausį. Ši akimirką sėdi išsižiojusi, kiek įtemptu linksmu veidu, kaip žmogus, kuris tuoj prunkštelės, paskui staiga atšlyja ir griebia jam už rankų.

– Negali būti, negali būti.

Jis oriu žinovo tonu sako:

– Klausyk, mažyte, taigi jis pats pasakojo: jeigu būtų netiesa, kodėl būtų sakęs?

– Ne, ne.

– Betgi jis sakė: klausyk, tarkim...

Ji ima juoktis:

– Net juokas suėmė pagalvojus apie Renė.

– Taip.

Jis irgi juokiasi. Ji vėl prabyla – tyliai, reikšmingai:

– Jis apsižiūrėjo tik antradienį.

– Ketvirtadienį.

– Ne, antradienį, juk žinai, dėl...

Ji ore nubrėžia lyg ir elipsę.

Ilga tyla. Vyras mirko duonos minkštimą į padažą. Marijetė nurenka lėkštes ir atneša jiems pyrago. Netrukus ir aš užsisakysiu pyrago. Staiga moteris su išdidžia pasipiktinimo šypsena lūpose kiek svajingai nutęsia:

– O ne, kai pagalvoji!

Balsas toks jausmingas, kad vyras susijaudinęs riebia ranka paglosto jai sprandą.

– Šarli, branguti, liaukis, tu mane jaudini, – šypsodamasi sumurma ji pilna burna.

Pamėginu vėl skaityti:

– O iš kur aš imsiu?

– Nupirk.

– O jei ponas mane sutiks?

Tačiau vėl išgirstu moterį prabylant:

– Klausyk, tai prajuokinsiu Martą, kai papasakosiu...

Mano kaimynai nutilo. Po pyrago Marijetė jiems patiekė slyvučių, ir moteris dabar susikaupusi grakščiai dėlioja kauliukus į šaukštą. Vyras, įsmeigęs akis į lubas, barbena maršą į stalą. Sakytum, normali jų būsena yra tyla, o žodis – mažytė kartais užpuolanti karštinė.

– *O iš kur aš imsiu?*
– *Nupirk.*

Užverčiu knygą, eisiu pasivaikščioti.

Iš *Vezlizo* užeigos išėjau apie trečią; visu apsunkusiu kūnu jaučiau popietę. Ne savo: jų popietę, kurią šimtas tūkstančių Buvilio gyventojų išgyvens kartu. Tą pat valandą, po sočių ilgų sekmadienio pietų, jie kėlėsi nuo stalo ir kažkas jiems buvo pasibaigę. Nerūpestingas sekmadienio žvalumas išblėso. Reikėjo virškinti viščiuką ir pyragą, apsirengti ir kur nors eiti.

Gryname ore skardeno *Eldorado* kino teatro skambučiai. Tai įprastas sekmadienio garsas – skambutis vidury dienos. Per šimtą žmonių stovėjo eilėje palei žalią sieną, godžiai laukdami, kol pamažu pritems ir jie galės atsipalaiduoti, užsimiršti, kol ekranas, švytintis lyg baltas akmenėlis po vandeniu, ims kalbėti ir svajoti už juos. Bergždi troškimai: kažkas jų viduje vis tiek bus įtempta; jie pernelyg baiminasi, kad kas nesugadintų gražaus jų sekmadienio. Netrukus, kaip kiekvieną sekmadienį, jie nusivils: filmas bus idiotiškas, kaimynas rūkys pypkę ir spjaudys sau tarp kojų, arba Liusjenas bus nemielas, nepratars nė vieno švelnaus žodelio, arba lyg tyčia būtent šiandien, pagaliau išsiruošus į kiną, vėl ims diegti tarp šonkaulių. Po valandėlės, kaip kiekvieną sekmadienį, tamsioje salėje įsikeros nebylus pyktis.

Patraukiau tolyn ramia Bresano gatve. Saulė nuvaikė debesis, buvo gražus oras. Iš vilos *Banga* išėjo šeimyna. Dukra ant šaligatvio sagstėsi pirštinaites. Jai galėjo būti apie trisdešimt. Motina, tvirtai stovėdama ant pirmosios prieangio pakopos, ramiai žiūrėjo priešais save, giliai alsuodama. Tėvo mačiau tik plačią nugarą. Pasilenkęs ties spyna, jis rakino vilą. Iki jiems grįžtant namas stovės tuščias ir tam-

sus. Gretimuose namuose, jau užrakintuose ir tuščiuose, tyliai girgždėjo baldai ir parketai. Prieš išeidami jie užgesino ugnį valgomojo židinyje. Tėvas pasivijo moteris, ir šeima, netardama nė žodžio, leidosi į kelią. Kur jie ėjo? Sekmadieniais žmonės lanko didžiules kapines arba svečiuojasi pas tėvus, arba, jeigu yra visiškai laisvi, eina pasivaikščioti pylimu. Aš buvau laisvas: leidausi tolyn Bresano gatve, kuri susijungia su Pylimo promenada.

Dangus buvo šviesiai mėlynas: keletas dūmelių, viena kita žiežirba; retkarčiais pro saulę praplaukdavo pasiklydęs debesėlis. Tolumoje mačiau baltą cementinę baliustradą, vingiuojančią palei Pylimo promenadą, pro tarpus žibėjo jūra. Šeimyna pasuko į dešinę Omonjė Ilero gatve, kylančia į Žaliąją Kalvą. Mačiau juos kopiant lėtu žingsniu, – panėšėjo į tris juodas dėmes ant žvilgančio asfalto. Pasukau kairėn ir įsimaišiau į minią, vaikštinėjančią jūros pakrante.

Dabar ji buvo mišresnė negu ryte. Atrodė, jog visiems šiems žmonėms pritrūko jėgų išlaikyti gražiąją socialinę hierarchiją, kuria prieš pietus taip didžiavosi. Verslininkai ir valdininkai žingsniavo greta; leidosi baksnojami alkūnėmis, užkliudomi ir netgi stumdomi varganos išvaizdos tarnautojų. Aristokratija, elitas, profesinės grupuotės susilydė į drungną minią. Čia vaikštinėjo nebe įvairių sluoksnių atstovai, o šiaip žmonės.

Šviesos klanas tolumoje – tai atslūgusi jūra. Keletas uolų vos pastebimai kyšojo pro spindintį vandens paviršių. Ant smėlio gulėjo žvejų valtys, netoli gličių akmens luitų, suverstų molo apačioje, kad apsaugotų jį nuo bangų, tarp luitų žiojėjo plyšiai, knibždantys visokiausių gyvių. Ties uostu ryškų šešėlį metė traleris. Vakarais iki vidurnakčio jis riaumoja, pūkščia ir kelia pragarišką triukšmą. Tačiau sekmadienį darbininkai išeina į krantą, lieka tik sargas: traleris tyli.

Saulė skaisti ir vaiski tarsi baltas vynelis. Jos spinduliai švelnutėliai glostė kūnus, neišryškindami nei šešėlių, nei odos gauburėlių: veidai ir rankos panėšėjo į baltojo aukso dėmes. Visi tie žmonės su paltais, regis, pleveno per keletą colių virš žemės. Retkarčiais vėjas ant mūsų užgindavo vilnijančią tarsi vanduo prieblandą; veidai akimirką prigesdavo lyg apsinešę kreida.

Sekmadienis; įsispraudusi tarp baliustrados ir vasarnamių tvorų, minia sruvo mažomis bangelėmis, o už didžiojo Transatlantinės kompanijos viešbučio šakojosi į daugybę smulkučių upeliukų. Kiek vaikų! Vežimėliuose, ant rankų, vedamų už rankos arba pabrėžtinai santūriai žingsniuojančių po du, po tris pirma tėvų. Mačiau šiuos veidus vos prieš keletą valandų, ryte jie buvo beveik pergalingi ir sekmadieniškai žvalūs. Dabar, nutvieksti saulės, spinduliavo tik ramybe, poilsiu, kažin kokiu atkaklumu.

Žmonės mažai gestikuliavo: kartais dar kilsteldavo skrybėlę, bet neaukštai, jau be nervingo rytmetinio linksmumo. Visi stengėsi truputį atsilikti nuo einančiųjų priekyje, žingsniavo pakėlę galvas, įsmeigę žvilgsnį į tolį, nesigindami nuo stipraus paltus plaikstančio vėjo. Retkarčiais suskambėdavo duslus, greit nuslopstantis juokas; motinos šūksnis: Žanò, Žanò, prašau. O paskui tyla. Vos juntamas silpno tabako kvapas: tarnautojai rūko *Salambo*, *Aicha*, sekmadienines cigaretes. Keliuose labiau užsimiršusiuose veiduose šmėstelėjo lyg ir liūdesio šešėlis – bet ne, šie žmonės nebuvo nei liūdni, nei linksmi: jie ilsėjosi. Į vieną tašką įsmeigtos plačiai atmerktos akys tingiai atspindėjo jūrą ir dangų. Netrukus jie turėjo grįžti namo, su visa šeima išgerti po puodelį arbatos prie stalo valgomajame. Šiuo metu jie stengėsi elgtis kuo nuosaikiau, taupyti judesius, žodžius, mintis, patinginiauti: juk turėjo tik vieną dieną išlyginti per darbo savaitę įsirėžusias raukšles ant kaktos, raukšlelytes akių kampučiuose, kartėlio griovelius. Vienintelę dieną. Jie jautė, kaip minutės varva pro pirštus; ar suspės pasisemti pakankamai žvalumo, kad pirmadienį devintą ryto galėtų vėl išeiti iš namų? Jie kvėpavo visais plaučiais, nes jūros oras padeda atgauti jėgas: tik ritmingas, gilus lyg miegančiųjų alsavimas ir teliudijo, kad jie gyvi. Aš smagiai žingsniavau neišmanydamas, kur dėtis su savo tvirtu ir gaiviu kūnu šioje tragiškoje poilsiaujančiųjų minioje.

Jūra dabar buvo plieno spalvos; pamažu slinko kranto link. Patvins tik naktį; šiąnakt Pylimo promenada bus tuštesnė už Viktoro Nuaro bulvarą. Priekyje ir kairėje farvateryje degs raudoni žiburiai.

Saulė iš lėto leidosi į jūrą. Akimirką įžiebė liepsną normandiško vasarnamio lange. Apžilpinta moteris vangiai prisidengė akis ranka ir papurtė galvą.

– Gastonai, mane akina, – tarė ji ir nedrąsiai nusijuokė.

– Et! Maloni saulelė, – atsiliepė vyras, – nešildo, bet vis tiek gera.

Grįžtelėjusi į jūrą, moteris dar pratarė:

– Tikėjausi, kad pamatysim.

– Nieku būdu, – atsakė vyras, – ji tiesiai priešais saulę.

Juodu turbūt kalbėjo apie Kajboto salą[30], kurios pietinis kyšulys turėtų būti matomas tarp tralerio ir prieplaukos krantinės.

Šviesa priblėso. Tas nerimastingas metas tarsi skelbė vakarą. Sekmadienis jau slinko į pabaigą. Vilos ir pilka baliustrada atrodė kaip švieži atsiminimai. Vienas po kito veidai prarado šventadienio išraišką, tapo beveik švelnūs.

Nėščia moteris stovėjo atsišliejusi į jauną grubokos išvaizdos šviesiaplaukį vyrą.

– Ten, ten, ten, žiūrėk, – tarė ji.

– Į ką?

– Ten, ten, žuvėdros.

Jis gūžtelėjo pečiais: jokių žuvėdrų nematyti. Dangus beveik nusigiedrijo, ties horizontu kiek paraudo.

– Aš girdėjau. Paklausyk, jos klykauja.

Vyras atsakė:

– Kažkas turbūt sugirgždėjo.

Blykstelėjo žibintas. Pamaniau, jog praėjo žibintininkas. Vaikai akylai laukia jo pasirodant, nes jis duoda ženklą grįžti namo. Tačiau tai tik suspindo paskutinis saulės atšvaitas. Dangus dar buvo šviesus, bet žemė jau skendėjo prietemoje. Minia retėjo, buvo aiškiai girdėti jūros šniokštimas. Jauna moteris, abiem rankomis užsikvempusi ant baliustrados, pakėlė į dangų mėlyną veidą su juodu lūpdažio brūkšniu. Akimirką suabejojau, ar neims man patikti vyrai. Betgi šiandien jų sekmadienis, o ne mano.

Pirmiausia įsižiebė Kajboto švyturys: netoli manęs sustojo berniukas ir susižavėjęs sumurmėjo: „O! Švyturys“.

Tada pajutau, kaip širdį užlieja stiprus nuotykio jausmas.

Pasuku kairėn ir Burininkų gatve grįžtu į Mažąjį Pradą. Ant vitrinų nuleistos metalinės uždangos. Smuklės gatvėje šviesu, bet tuš-

čia, išblėso jos trumpalaikė rytmečio šlovė; šiokiu metu ji niekuo nesiskiria nuo gretimų gatvių. Pakilo gana stiprus vėjas. Girdžiu, kaip girgžda skardinė arkivyskupo kepuraitė.

Aš vienas, daugelis žmonių grįžo namo ir klausydami radijo skaito vakarinį laikraštį. Besibaigiantis sekmadienis paliko pelenų skonį, o mintys jau krypsta į pirmadienį. Bet man nėra nei pirmadienių, nei sekmadienių: tik netvarkingai susigrūdusios dienos ir kartais štai tokie netikėti tvyksniai.

Niekas nepasikeitė, o vis dėlto dabar viskas kitaip. Nemoku nusakyti; lyg ir Šleikštulys, bet kartu visiškai priešingai: pagaliau mane aplankė nuotykis, o geriau pagalvojęs, suprantu, kad *tiesiog esu aš pats ir esu čia*; tai *aš* iriuosi per tamsą, – jaučiuosi laimingas kaip romano herojus.

Kažkas netrukus atsitiks: Senamiesčio Žemosios gatvės prietemoje manęs kažkas laukia, ana ten, prie ramios gatvės kampo, prasidės mano gyvenimas. Artinuosi apimtas lemties pojūčio. Ties gatvės kampu matyti kažkokia balta užtvara. Iš tolo ji atrodė juoda, bet sulig kiekvienu žingsniu vis pašviesėja. Tamsus kūnas pamažu švinta ir kuria nepakartojamą įspūdį: kai visiškai nušvis, taps baltas, aš sustosiu visai šalia jo, ir tada prasidės nuotykis. Tas iš tamsos išniręs švyturys dabar taip arti, kad beveik išsigąstu: akimirką apima noras apsisukti ir grįžti. Tačiau šių apžavų nebenutrauksi. Žengiu pirmyn, ištiesiu ranką, paliečiu užtvarą.

Štai Senamiesčio Žemoji gatvė ir tamsoje susigūžęs milžiniškas Šventosios Cecilijos masyvas žvilgančiais langais. Skardinė kepuraitė girgžda. Nesuprantu, ar pasaulis staiga susitraukė, ar aš įsivaizduoju tokią neišardomą garsų ir formų vienovę: neįstengiu net pagalvoti, kad kuris iš mane supančių daiktų galėtų būti kuo nors kitu, negu yra.

Akimirką stabteliu, palaukiu, jaučiu, kaip daužosi širdis; akimis naršau po tuščią aikštę. Nieko nematau. Pakilo stiprokas vėjas. Apsirikau, Senamiesčio Žemoji gatvė buvo tik tarpinis etapas: tas *dalykas* manęs laukia anapus Diukotono aikštės.

Nesiskubinu eiti tolyn. Atrodo, pasiekiau laimės viršūnę. Marselyje, Šanchajuje, Mikne, – dariau ką įmanydamas, kad tik patirčiau

tokį stiprų jausmą? Šiandien, kai nieko nebesitikėdamas einu namo po tuščio sekmadienio, jis aplanko.

Leidžiuosi eiti. Vėjas atneša sirenos kauksmą. Esu vienut vienutėlis, bet žengiu tarsi karių būrys į nugalėtą miestą. Šią akimirką jūroje supasi muzika aidintys laivai; visoje Europoje žiebiasi šviesos; Berlyno gatvėse vieni į kitus šaudo komunistai ir naciai, Niujorke gatvėmis slampinėja bedarbiai, šiltuose kambariuose moterys dažosi blakstienas. O aš esu čia, šioje tuščioje gatvėje, ir kiekvienas šūvis pro langą Noikelne, kiekvienas kruvinas nešamų sužeistųjų krioktelėjimas, kiekvienas tikslus smulkus besidažančių moterų judesėlis atliepia kiekvieną mano žingsnį, kiekvieną mano širdies dūžį.

Priėjęs Žilė pasažą nebeišmanau, ką daryti. Gal manęs laukia pasažo tolumoje? Tačiau ir Diukotono aikštėje, Smuklės gatvės gale, aš kažkam reikalingas, kad duočiau pradžią. Apėmė nerimas: dabar net menkiausias gestas įpareigoja. Negaliu nuspėti, ko iš manęs tikimasi. Vis dėlto reikia rinktis: nusprendžiu nesukti į Žilė pasažą, – niekada nebesužinosiu, ką ten būčiau patyręs.

Diukotono aikštėje tuščia. Nejaugi apsirikau? Tikriausiai neištverčiau. Negi tikrai nieko neatsitiks? Prisiartinu prie *Mabli* kavinės žiburių. Aš sutrikęs, negaliu apsispręsti, ar eiti vidun: žvilgteliu pro plačius aprasojusius langus.

Salė sausakimša. Oras melsvas nuo cigarečių dūmų ir garų, kuriuos skleidžia džiūstantys drabužiai. Už prekystalio stovi kasininkė. Gerai ją pažįstu: raudonplaukė kaip ir aš; į pilvą jai įsimetė kažkokia liga. Po sijonais ji pamažu pūva, o veide melancholiška šypsena, panaši į žibuoklės kvapą, kokį retkarčiais skleidžia yrantys kūnai. Nuo galvos iki kojų perbėga šiurpulys: tai... tai ji manęs laukė. Stovėjo, virš prekystalio atstačiusi sustingusį biustą, ir šypsojosi. Iš kavinės vidaus kažkas ataidi ir sujungia padrikas šio sekmadienio akimirkas, suteikia prasmę: nugyvenau visą dieną, kol atsidūriau čia, įrėmiau kaktą į lango stiklą ir įsižiūrėjau į tą švelnų veidą granatų spalvos užuolaidų fone. Viskas sustojo; mano gyvenimas sustojo: šis didelis stiklas, sunkus oras, mėlynas lyg vanduo, tas riebus baltas augalas po vandeniu ir aš pats – mes susiliejome į stingią nedalomą visumą: aš laimingas.

Kai nusigavau į Reduto bulvarą, jaučiau vien kartėlį. Mintyse svarsčiau: „Turbūt nieko pasaulyje netrokštu labiau už tą nuotykio pojūtį. Bet jis ateina kada panorėjęs; greitai išblėsta, o jam pradingus jaučiuosi toks išsunktas! Gal tais trumpais ironiškais vizitais jis nori parodyti, jog vėjais paleidau gyvenimą?"

Man už nugaros mieste, didelėse tiesiose gatvėse, šaltoje žibintų šviesoje merdėjo įstabus visuomeninis reiškinys: sekmadienio pabaiga.

Pirmadienis

Kaip galėjau vakar parašyti tokį absurdišką patetišką sakinį: „Buvau vienut vienutėlis, bet žengiau tarsi karių būrys į nugalėtą miestą".

Kam tos gražbylystės? Juk mano tikslas – ne kurti gražius sakinius, o išsiaiškinti kai kurias aplinkybes. Reikia duoti laisvę plunksnai ir nesirinkti žodžių.

Bjauriausia, kad vakar vakare jaučiausi didingas. Kai man buvo dvidešimt, pasigėręs imdavau tvirtinti, jog esu panašus į tokius žmones kaip Dekartas. Jausdavau, kaip širdis prisipildo didvyriškumo ir mėgaudavausi, – man būdavo gera. Kitą dieną pasidarydavo šlykštu, lyg būčiau atsibudęs privemtoje lovoje. Pasigėręs aš nevemiu, nors tai būtų geriau. O juk vakar nė girtas nebuvau. Puoliau į egzaltaciją it koks kvailys. Dabar turiu apsivalyti skaidriomis tarsi vanduo abstrakčiomis mintimis.

Nuotykio pojūtį sukelia tikrai ne įvykiai, jau įsitikinau. Veikiau jį lemia tai, kokia seka išsidėsto akimirkos. Man regis, štai kas atsitinka: staiga pajunti, kad laikas teka, kad po kiekvienos sekundės eina kita, po šios dar kita ir taip toliau; kad visos sekundės pradingsta, kad neverta mėginti jų sulaikyti, ir panašiai. Todėl tą galią priskiri įvykiams, kurie susiklosto *laike*; tai, kas priklauso nuo formos, priskiri turiniui. Apskritai apie garsiąją laiko tėkmę daug kalbama, bet ji visai nejuntama. Matai moterį, galvoji, kad ji bus sena, bet *nematai*, kaip sensta. Tačiau kartais pasirodo, jog *pamatei*, kaip sensta, ir jautiesi, lyg sentum kartu su ja: tai ir yra nuotykio pojūtis.

Jei gerai atsimenu, šitai vadinama laiko negrįžtamumu. Tikriausiai nuotykio jausmas ir yra laiko negrįžtamumo pajauta. Bet kodėl šitai jaučiame ne visada? Pasitaiko akimirkų, kai, regis, nėra jokio skirtumo, kad ir ką darai – eini pirmyn ar grįžti atgal; o kitąkart – tarytum susitraukia tinklo akys, ir tuomet nevalia praleisti šanso, nes jis nebepasikartos.

Ani iš laiko išsunkdavo viską, ką tik šis gali duoti. Ji gyveno Džibutyje, o aš Adene, ir kai atvažiuodavau pas ją vienai parai, tol gudriai provokuodavo kivirčus, kol likdavo vos valanda iki išvažiavimo; šešiasdešimt minučių – lygiai tiek laiko reikia, kad imtum justi, kaip slenka sekundės. Prisimenu vieną tokį siaubingą vakarą. Turėjau išvažiuoti vidurnaktį. Nuėjom į kiną po atviru dangumi; buvom nusiminę – ir ji, ir aš. Tačiau ji neišsidavė. Vienuoliktą, pačioje ilgo filmo pradžioje, ji paėmė mano ranką ir suspaudė netardama nė žodžio. Mane užliejo aitrus džiaugsmas, ir net nepažvelgęs į laikrodį supratau, kad jau vienuolikta valanda. Nuo to akimirksnio pajutome, kaip teka minutės. Tąkart turėjome išsiskirti trims mėnesiams. Sekundėlę ekranas nušvito, tamsa prasisklaidė, ir aš pamačiau, kad Ani verkia. Paskui, vidurnaktį, stipriai spūstelėjusi, ji paleido mano ranką; aš atsistojau ir išėjau netaręs nė žodžio. Buvo puiku.

Septinta valanda vakaro

Darbo diena praslinko visai neblogai; parašiau šešetą puslapių ir netgi jutau šiokį tokį malonumą. Tuo labiau kad rašiau abstrakčius pamąstymus apie Pavlo I valdymo laikotarpį. Po vakarykštės orgijos visą dieną pratūnojau giliai užsisklendęs savyje. Veltui būčiau mėginęs prakalbinti savo širdį! Bet naršydamas po rusų autokratijos subtilybes jaučiausi kuo puikiausiai.

Tiesa, Rolbonas mane erzina. Dedasi paslaptinga persona net menkiausiose smulkmenose. Nesuprantu, ką jis veikė Ukrainoje 1804 metų rugpjūčio mėnesį. Pats apie kelionę kalba labai miglotai:

„Ateinančios kartos nuspręs, ar mano pastangos, kurių neatlygintų netgi sėkmė, nenusipelno šio to daugiau nei šiurkštus menkinimas

ir pažeminimai, kuriuos turėjau tylomis iškęsti, nors puikiausiai galėjau užčiaupti pašaipūnams burnas ir įvaryti baimės".

Kartą Rolbonui pavyko mane apgauti: apie trumputę viešnagę Buvilyje 1790 metais jis pasakojo su daugybe pompastiškų nutylėjimų. Sugaišau mėnesį, kol išsiaiškinau jo veiksmus ir poelgius, o galiausiai pasirodė, kad jis užtaisė vaiką vieno savo ūkininko dukteriai. Argi ne juokdarys?

Aš ne šiaip sau griežiu dantį ant šio menkystos pagyrūno ir melagio; ko gero, mane bus paėmęs apmaudas – juk žavėjausi, kaip jis meluoja kitiems, bet norėjau, kad man padarytų išimtį: maniau, jog mudu sutarsim kaip susimokę vagišiai turguje visiems tiems numirėliams už akių ir galiausiai jis atskleis man tiesą! Tačiau jis nieko nepasakė, ničnieko; ne daugiau negu Aleksandrui arba savo mulkinamam Liudvikui XVIII. Man labai svarbu, ar Rolbonas buvo šaunus tipas. Aišku, niekšelis, – bet juk visi tokie. Tik ar stambus niekšas, ar menkysta? Man istoriniai tyrinėjimai nėra tokie svarbūs, kad gaiščiau laiką dėl numirėlio, kuriam gyvam nebūčiau vertas netgi rankos paliesti. Ką apie jį žinau? Nėra ko ir svajoti apie puikesnį gyvenimą negu jo – tik ar tikrai jo gyvenimas buvo toks nuostabus? Ak, jeigu Rolbono laiškai nebūtų tokie dirbtinai patetiški!.. Reikėtų pamatyti jo žvilgsnį, gal jis mokėjo žaviai palenkti galvą virš peties ar prie nosies gudriai priglausti ilgą smilių, arba kartais tarp dviejų mandagių melagysčių pratrūkti pykčiu ir tučtuojau susitvardyti. Bet jis numirė: liko tik *Traktatas apie strategiją* ir *Pamąstymai apie dorybę*.

Jeigu duočiau valią savo fantazijai, kuo puikiausiai jį įsivaizduočiau: po spinduliuojančia ironija, nuo kurios nusvilo tiek daug žmonių, slypi paprastas, beveik naivus žmogelis. Mažai galvoja, tačiau bet kokioje situacijoje slapti sugebėjimai padeda pasielgti būtent taip, kaip reikia. Jo šelmystė atviraširdiška, spontaniška, kilni ir tokia pat nuoširdi kaip meilė dorovei. O išdavęs savo geradarius bei draugus, jis kuo rimčiausiai pasveria faktus ir pasimoko. Rolbonui net mintis nekyla, kad jis turi nors menkiausią teisę į kitus nei kad kiti turi teisę į jį: gyvenimas, jo supratimu, dalija dovanas ne už nuopelnus, o dykai. Jis stipriai prie visko prisiriša, bet nesunkiai ir at-

pranta. O savo laiškų ir veikalų niekada nerašė pats – pavesdavo samdomam rašytojui.

Tik jeigu jau taip, verčiau rašyti romaną apie markizą de Rolboną.

Vienuolikta vakaro

Pavakarieniavau *Geležinkeliečių užeigoje*. Kadangi šeimininkė niekur nebuvo išėjusi, teko su ja perguleti, tačiau tik iš mandagumo. Ji man kiek atgrasi, pernelyg balta, be to, atsiduoda naujagimiu. Pagauta aistros, ji spaudė mano galvą sau prie krūtinės: manosi esanti gera meilužė. O aš išsiblaškęs grybščiojau jos tarpukojį po antklode; paskui nutirpo ranka. Galvojau apie poną de Rolboną: tiesą sakant, kas man trukdo parašyti romaną apie jo gyvenimą? Nuleidau ranką prie šeimininkės pašonės ir staiga išvydau nediduką parką su žemais plačiašakiais medžiais, ant kurių kybojo didžiuliai plaukuoti lapai. Visur knibždėjo skruzdės, šimtakojai ir kandys. Mačiau ir dar baisesnių gyvių: jų kūnai – it skrudintos duonos riekelės (tokias deda į lovas po rėmo sąsparomis); jie ropinėjo skersi krabiškomis kojomis. Lapai net juodi nuo vabzdžių. Už kaktusų ir Barbarijos figmedžių Veleda[31] – ta, kur stovi miesto parke – pirštu rodė sau į tarpukojį. „Šitam parke dvokia vėmalais", – surikau.

– Nenorėjau jūsų žadinti, – tarė šeimininkė, – bet po užpakaliu man susimetė patalynės gauburys, be to, turiu nusileisti žemyn, kol neatėjo klientai iš Paryžiaus traukinio.

Užgavėnės

Aš pyliau per sėdynę Morisui Baresui[32]. Mūsų buvo trejetas kareivių, vienam vidury veido žiojėjo kiaurymė. Morisas Baresas priėjo ir tarė: „Puiku!" bei įteikė kiekvienam po puokštelę žibuoklių. „Neįsivaizduoju, kur jas dėti", – atsakė kareivis su skyle galvoje. Ta-

da Morisas Baresas pasakė: „Susikiškite į skylę galvoje". Kareivis atkirto: „Tuoj sukišiu tau į užpakalį". Mes apgręžėme Morisą Baresą ir nutraukėme kelnes. Po kelnėmis jis vilkėjo ilgą raudoną kardinolo sutaną. Mes pakėlėme sutaną, o Morisas Baresas ėmė rėkti: „Atsargiai, mano kelnės su gumytėmis per padus". Tačiau mes išlupome jį iki kraujo ir ant pasturgalio iš žibuoklių žiedlapių sudėliojome Deruledo veidą[33].

Pastaruoju metu itin dažnai prisimenu savo sapnus. Beje, miegodamas turbūt labai vartausi, nes rytais antklodę randu ant žemės. Šiandien Užgavėnės, tačiau Buvilyje tai nėra ypatinga diena; visame mieste atsirastų vos šimtinė kaukėmis persirengusių žmonių.

Leidžiantis laiptais, mane pašaukė šeimininkė. „Jums laiškas".

Laiškas: paskutinį gavau nuo Ruano bibliotekos spaudinių saugotojo pernai gegužės mėnesį. Šeimininkė nusiveda mane į savo kabinetą; paduoda ilgą geltoną išsipūtusį voką: rašo Ani. Jau penkeri metai, kai iš jos negaunu jokių naujienų. Laiškas buvo atsiųstas į senąjį mano butą Paryžiuje, pašto ženklas – vasario pirmos dienos.

Išeinu; laikau voką tarp pirštų, nedrįstu atplėšti; Ani teberašo laiškus ant tokio pat popieriaus, kažin, ar ir perka toje pačioje mažutėje kanceliarijos prekių parduotuvėje Pikadilyje. Ir šukuosenos, ko gero, nepakeitė, – ji nenorėdavo kirptis storų šviesių plaukų. Turbūt kantriai grumiasi priešais veidrodžius, puoselėja savo veidą: tai ne koketiškumas ir ne baimė pasenti; ji nori išlikti tokia, kokia yra, tiesiog kokia yra. Galbūt šituo man ir patiko – tvirta ir nepalaužiama ištikimybe net smulkiausiam savo išvaizdos bruoželiui.

Tvirtos adreso raidės, išvedžiotos violetiniu rašalu (ji ir rašalo nepakeitė), dar truputį žvilga.

Ponui Antuanui Rokantenui

Neapsakomai mėgstu skaityti savo pavardę ant vokų. Per miglą vėl išvydau jos šypseną, pasivaideno akys, palenkta galva: ji prieidavo prie manęs sėdinčio ir šypsodamasi atsistodavo priešais. Visu biustu būdavo virš manęs, sugriebdavo už pečių ir sustanginusi rankas papurtydavo.

Vokas sunkus, turėtų būti mažiausiai šeši puslapiai. Ant dailaus Ani rašto mano buvusi durininkė užkeverzojo: „*Printania* viešbutis – Buvilis". Tos raidelės neblizga.

Atplėšęs laišką, nusiviliu kaip prieš šešerius metus: „Nesuprantu, kaip Ani įsigudrina šitaip išpūsti vokus: jie visada pustuščiai".

Šitą sakinį esu šimtus sykių kartojęs 1924 metų pavasarį, stropiai, kaip ir šiandien, traukdamas iš vidaus keturlinkai sulankstytą popieriuką. Voko vidus nuostabus: tamsiai žalias su auksinėmis žvaigždutėmis; lyg sunkus krakmolytas audinys. Vien vokas sudaro tris ketvirtadalius laiško svorio.

Ani pieštuku parašė:

Po keleto dienų užsuksiu į Paryžių. Ateik pasimatyti į Ispanijos viešbutį vasario dvidešimtą. Prašau (ji pridūrė „prašau" virš eilutės ir keista spirale prijungė prie „pasimatyti"). Turiu *su tavimi pasimatyti. Ani.*

Mikne, Tanžere, grįžęs namo vakare, kartais ant lovos rasdavau raštelį: *Noriu tučtuojau su tavim pasimatyti.* Nulėkdavau, Ani atidarydavo duris iš nuostabos pakėlusi antakius: nebeturėdavo, ką man pasakyti; net pyktelėdavo, kam atėjau. Jei nuvažiuosiu, ji galbūt manęs nė neįsileis. Arba viešbučio registratūroje budintis pasakys: „Niekas tokia pavarde čia neapsistojo". Ne, šitaip ji turbūt nepasielgtų. Bet už savaitės gali parašyti, kad apsigalvojo ir kad susitiksim kitą kartą.

Žmonės užsiėmę savais darbais. Panašu, kad Užgavėnės bus tokia pat diena kaip kitos. Luošių gatvėje aitriai kvepia šlapia mediena, kaip visada prieš lietų. Nemėgstu tokių keistų dienų: kino teatruose vyksta visokie popietės renginiai, mokiniams atostogos; gatvėse tvyro lyg ir šventiška nuotaika, bet išblėsta vos ją pajautus.

Be abejo, vėl pamatysiu Ani, bet negalėčiau sakyti, kad ši mintis mane tikrai džiugina. Dykinėju nuo tada, kai gavau laišką. Laimė, jau vidurdienis; aš ne alkanas, bet eisiu pavalgyti, kad prastumčiau laiką. Užsuku pas Kamilį Laikrodininkų gatvėje.

Tai labai uždaras baras, dirba ištisą naktį, galima užsisakyti raugintų kopūstų sriubos arba troškinio. Žmonės čia užeina pavakarieniauti po teatro spektaklio; policininkai atsiunčia naktį atvykusius alkanus keliauninkus. Aštuoni marmuriniai staleliai. Palei sienas – odinis suolas. Pora rudomis dėmėmis nusėtų veidrodžių. Dvejeto langų ir durų stiklai matiniai. Prekystalis pastatytas sienos įduboje. Greta yra dar vienas kambarėlis, bet aš niekada nesu ten buvęs; jis skirtas porelėms.

– Duokit man omleto su kumpiu.

Padavėja, raudonskruostė galiūnė, negali susilaikyti nesijuokusi, kai kalba su vyriškiu.

– Negaliu. Gal norite omleto su bulvėmis? Kumpis užrakintas: jo atpjauna tik šeimininkas.

Užsisakau troškinio. Šeimininkas, vardu Kamilis, – tikras bukagalvis.

Padavėja nueina. Sėdžiu vienas pats šioje didelėje senoje patalpoje. Portfelyje guli Ani laiškas. Kažkodėl gėdijuosi dar kartą jį perskaityti. Bandau vieną po kito prisiminti sakinius.

Mano brangusis Antuanai.

Šypteliu: na jau ne, Ani tikrai nerašys: „mano brangusis Antuanai“.

Prieš šešerius metus – abipusiu sutarimu buvom ką tik išsiskyrę – nusprendžiau išvažiuoti į Tokiją. Brūkštelėjau jai porą žodžių. Nebeįstengiau pavadinti „savo mieląja“; kuo nekalčiausiai pradėjau kreipiniu „mano brangioji Ani“.

„Žaviuosi tavo nesivaržymu, – atsakė ji man, – niekada nebuvau ir nesu tavo brangioji Ani. O tu, patikėk, nesi mano brangusis Antuanas. Jeigu nežinai, kaip į mane kreiptis, verčiau išvis nesikreipk“.

Išsiimu laišką iš portfelio. Ji tikrai neparašė „mano brangusis Antuanai“. Ir laiško apačioje nėra mandagumo žodelių: „Turiu su tavim pasimatyti. Ani.“ Neturiu iš ko spręsti apie jos jausmus. Negaliu skųstis: šiame laiške atpažįstu jai būdingą tobulybės siekį. Ji visada

troško „tobulųjų akimirkų". Jei nepavykdavo, Ani nusimindavo, akys apsiblausdavo, ji tingiai slampinėdavo iš kampo į kampą lyg aikštinga paauglė dukra. Arba dar geriau – ieškodavo progų susikivirčyti: „Tu šnypštiesi nosį iškilmingai kaip koks miesčionis ir patenkintas koséji į nosinę".

Tą akimirką reikėdavo patylėti, luktelėti: staiga, tarsi gavusi man nesuvokiamą ženklą, Ani suvirpėdavo, ilgesingi veido bruožai sugriežtėdavo, ir ji imdavosi savo kruopštaus skruzdiško darbo. Būdavo magiškai valdinga ir žavi; apsižvalgydavo į visas puses, imdavo niūniuoti sučiauptomis lūpomis, paskui šypsodama atsistodavo, priėjusi papurtydavo mane už pečių ir keletą akimirkų, regis, įsakinėdavo aplinkiniams daiktams. Tylia greitakalbe Ani išaiškindavo, ko iš manęs tikisi.

„Klausyk, juk galėtum truputį pasistengti, ką? Aną sykį buvai toks kvailas. Ar supranti, koks gražus galėtų būti šis akimirksnis? Pažvelk į dangų, pažiūrėk į saulės spalvą ant kilimo. Kaip tik užsivilkau savo žaliąją suknelę ir nepasidažiau, atrodau labai išblyškusi. Traukis, eik ir atsisėsk pavėsyje; ar supranti, ką turi daryti? Tik pamanyk! Koks tu kvailas! Kalbėk su manim".

Jausdavau, kad tik nuo manęs priklauso, ar pasiseks: tas akimirksnis turėdavo slaptą prasmę, kurią reikėdavo perprasti ir atskleisti – reikėdavo padaryti tam tikrus gestus, ištarti tam tikrus žodžius: nuo atsakomybės aš sugniuždavau, žiūrėdavau išpūtęs akis, bet nieko nematydavau, muistydavausi, bandydamas išsisukti nuo Ani improvizuotų apeigų ir didelėmis rankomis draskydavau jas tarsi voratinklius. Tomis valandėlėmis ji manęs nekęsdavo.

Žinoma, nuvažiuosiu su ja pasimatyti. Vis dar gerbiu ją ir tebemyliu iš visos širdies. Duok Dieve, kad kas kitas sugebėtų sėkmingiau ir meistriškiau už mane žaisti tobuluosius akimirksnius.

„Tavo prakeikti plaukai viską gadina, – sakydavo Ani. – Ir ką gi daryti su raudonplaukiu vyru?"

Ji šypsodavosi. Pirmiausiai ėmiau pamiršti jos akis, paskui lieknąkūną. Kiek įstengdamas ilgiau saugojau atmintyje šypseną, bet prieš trejus metus ir tas atsiminimas pranyko. Prieš valandėlę, iš

šeimininkės rankų imant laišką, jis staiga grįžo; pasidingojo besišypsanti Ani. Mėginu dar kartą iškviesti tą prisiminimą: man reikia vėl pajusti švelnumą Ani; jis dar neužgeso, jis visai šalia, tuoj tuoj atgis. Bet šypsena negrįžta: baigta. Aš tuščias ir bejausmis.

Baikščiai įėjo kažkoks vyriškis.

– Laba diena, ponios ir ponai.

Atsisėda nenusivilkęs savo žalzgano palto. Suneria pirštus ir pasitrina ilgas rankas.

– Ką užsisakysite?

Jis krūpteli, akyse nerimas:

– A? Atneškit skiesto alaus.

Padavėja nė nekrusteli. Jos veidas veidrodyje lyg užsnūdęs. Iš tikrųjų jos akys atmerktos, tačiau siauros kaip plyšeliai. Tokia jau ji yra, neskuba aptarnauti klientų, visada apsvarsto, ką šie užsisakė. Tikriausiai galvoja, kaip nuo prekystalio viršaus paims butelį su balta etikete raudonomis raidėmis, kaip įpils juodo sirupo – tarytum pati gertų.

Įkišu Ani laišką į portfelį: išsunkiau iš jo viską, ką galėjau; neįstengiu mintimis pasiekti moters, kuri lietė jį rankomis, lankstė, dėjo į voką. Ar išvis įmanoma galvoti apie praeityje nugrimzdusį žmogų? Kol vienas kitą mylėjome, stengėmės nepamesti nė menkiausios kartu praleistos sekundėlės, nė mažiausio skausmelio. Garsus, kvapus, šviesos atspalvius, netgi vienas kitam nepasakytas mintis – viską nešėmės kartu ir viskas būdavo gyva: nė akimirksnio nesiliovėme jais džiaugęsi ir dėl jų kentėję. Nė vieno atsiminimo; nenumaldoma ir žiauri meilė be atvangos, nuo kurios niekur nepabėgsi. Treji metai, kuriuos mes nuolatos suvokėme kaip dabartį. Štai kodėl mudu išsiskyrėme: nebeįstengėme pakelti tokios naštos. Paskui, kai Ani mane paliko, visi treji metai iškart nugarmėjo praeitin. Aš netgi nesielvartavau, jaučiausi tuščias. Vėliau laikas vėl ėmė tekėti, ir tuštuma išsiplėtė. Galiausiai Saigone, kai nusprendžiau grįžti į Prancūziją, pranyko ir visa kita – svetimi veidai, vietos, krantinės palei ilgas upes. O dabar mano praeitis tėra milžiniška skylė. Mano dabartis – tai prie prekystalio įsisvajojusi padavėja juodu korsažu, anas mažutis žmoge-

lis. Visa, ką žinau apie savo gyvenimą, regis, perskaičiau knygose. Benareso rūmai, Raupsuotojo karaliaus terasa, Javos šventyklos su didžiuliais suskilusiais laiptais akimirką atsispindėjo mano akyse, bet tebėra kur buvę. Prieš *Printania* viešbutį vakarais pravažiuojantis tramvajus ant langų neišsiveža neoninės iškabos atspindžio; tvyksteli sekundėlę ir nutolsta tamsiais stiklais.

Žmogelis nenuleidžia nuo manęs akių: jis mane erzina. Nors mažutis, bet šauniai vaidina svarbų asmenį. Padavėja pagaliau susiruošia jį aptarnauti. Tingiai pakelia stambią juodą ranką, pasiekia butelį ir atneša kartu su stikline.

– Prašom, pone.

– Ponas Achilas, – mandagiai pasako jis.

Padavėja įpila nieko neatsakydama; jis paskubomis atitraukia pirštą nuo nosies ir ištiesia abi rankas ant stalo. Atlošia galvą, akys žiba. Bejausmiu balsu sako:

– Vargšė mergina.

Padavėja krūpteli, aš irgi: jo veide nenusakoma išraiška, galbūt nuostaba, tarsi tuos žodžius būtų ištaręs kažkas kitas. Visi trys suglumstame.

Storoji padavėja atsipeikėja pirmoji: jai trūksta vaizduotės. Išdidžiai nužvelgia poną Achilą: puikiai žino, kad viena ranka galėtų atplėšti jį nuo kėdės ir išmesti lauk.

– Ir kodėl gi aš vargšė mergina?

Jis dvejoja. Sumišęs į ją pasižiūri, paskui sukikena. Veide įsirėžia galybė raukšlelyčių, jis kruščioja riešą:

– Įsižeidė. Tiesiog šitaip sakoma; žmonės sako: vargšė mergina. Juk tai nieko nereiškia.

Tačiau ji apsisuka ir nueina prie prekystalio: tikrai užsigavo. Jis vėl sukikena:

– Cha! Cha! Tik pamanykit, man išsprūdo. Supykote? Supyko, – sako, lyg kreipdamasis į mane.

Nusigręžiu. Jis kilsteli stiklinę, bet nė neketina gerti: nustebęs ir susidrovėjęs mirksi akimis; sakytum, stengiasi kažką prisiminti. Padavėja atsisėda prie kasos; pasiima rankdarbį. Vėl stojo tyla, tik

jau kitokia. Ima lyti: švelniai barbena į matinius stiklus; jeigu gatvėse dar yra persirengusių vaikų, kartoninės jų kaukės nuo lietaus subliukš ir išsiterlios.

Padavėja uždega šviesas: vos antra valanda, bet dangus visai sutemęs, ji nebeįžiūri siūti. Švelni šviesa; žmonės grįžo namo, ir, žinoma, įžiebė lempas. Jie skaito, pro langą dairosi į dangų. Jiems... viskas kitaip. Jie kitaip paseno. Gyvena tarp paveldėtų daiktų, tarp dovanų, kiekvienas baldas – prisiminimas. Laikrodėliai, medalionai, portretai, kriauklelės, prespapjė, širmos, šalikai. Jų spintos pilnos butelių, audeklų, senų drabužių, žurnalų; jie viską išsaugojo. Praeitis – tai savininko turtas.

O kur aš kaupsiu savąją? Praeities neįsidėsi į kišenę; reikia namų, kur ją galėtum sudėlioti. Aš turiu tik savo kūną; vienišas vyras, turėdamas vien kūną, negali išlaikyti prisiminimų; jie prasprūsta kiaurai. Nederėtų skųstis: visada norėjau tik būti laisvas.

Žmogelis pasimuisto ir atsidūsta. Įsigaužia į paltą, bet retkarčiais atsitiesia ir nutaiso pasipūtėlišką miną. Jis taip pat neturi praeities. Gerai paieškojus, pas jo nebeaplankančius pusbrolius, be abejo, galima būtų rasti jo nuotrauką iš kokių nors vestuvių, su servetėle po kaklu, krakmolytu marškinių priekiu ir šiurkščiais jaunuoliškais ūsiukais. Iš mano praeities, atrodo, ir tiek neišlikę.

Jis vėl žiūri į mane. Šįkart ims kalbinti; visas įsitempiu. Mes nejaučiame vienas kitam simpatijos: tiesiog mudu panašūs. Jis vienišas kaip ir aš, bet į vienatvę nugrimzdęs giliau už mane. Turbūt laukia Šleikštulio arba ko panašaus. Vadinasi, dabar yra žmonių, kurie, pažvelgę į mane, *atpažįsta* ir pagalvoja: „Jis iš mūsiškių". Na ir kas? Ko jis nori? Turėtų žinoti, kad niekuo negalime vienas kitam padėti. Šeimynos sėdi namuose, tarp prisiminimų. O mudu čia – du nevykėliai be atminties. Jeigu jis staiga atsistotų, jeigu mane užkalbintų, sprogčiau.

Trenksmingai atsidaro durys: gydytojas Rožė.

– Laba diena visiems.

Jis įeina, atrodo žiaurus ir įtarus; kiek netvirtai laikosi ant kojų, vos pakeliančių kūną. Dažnai sekmadieniais jį matau *Vezlizo* užeigoje, bet

jis manęs nepažįsta. Sudėtas kaip senieji Žuanvilio treneriai: rankos kaip kulšys, krūtinės apimtis šimtas dešimt ir nepastovi ant kojų.

– Žana, mano mažule Žana.

Nupėdina prie drabužių kabyklos, ant vagio užmauna savo plačią fetrinę skrybėlę. Padavėja sulanksto rankdarbį ir neskubėdama, mieguistai prieina nuvilkti gydytojui lietpalčio.

– Ką užsisakysite, gydytojau?

Jis rimtai ją nužvelgia. Štai ką aš vadinu gražiu vyro veidu. Susenęs, išvagotas gyvenimo ir aistrų. Tačiau gydytojas perprato gyvenimą, pažabojo aistras.

– Nė nežinau, ko noriu, – sako jis sodriu balsu.

Sudrimba ant suolelio priešais mane; nusišluosto kaktą. Vos atsisėdęs pasijunta patogiai. Akys glumina – tokios didelės juodos ir valdingos.

– Tai bus... bus, bus, bus – seno kalvadoso, mažyte.

Padavėja nė nekrustelėdama žiūri į didžiulį raukšlėtą jo veidą. Įsisvajojo. Mažasis žmogelis, su palengvėjimu šypsodamasis, pakėlė galvą. Ir iš tiesų: juk šis galiūnas mus išvadavo. Čia tvyrojo kažkoks baisulys ir taikėsi mus pagriebti. Giliai atsikvepiu: dabar mes tarp žmonių.

– Tai ar greitai gausiu kalvadoso?

Padavėja krūpteli ir nueina. Ištiesęs storas rankas, jis įsitvėrė stalelio kraštų. Ponas Achilas netveria džiaugsmu; stengiasi atkreipti gydytojo dėmesį. Tačiau veltui tabaluoja kojomis ir spurda ant suolelio, – jis toks smulkutis, kad nesukelia jokio garso.

Padavėja atneša kalvadoso. Galvos linktelėjimu gydytojui parodo jo kaimyną. Gydytojas Rožė lėtai atsigręžia visu liemeniu: negali pasukti kaklo.

– Tik pažiūrėk, čia tu, senas bjaurybe, – rikteli jis, – vadinasi, nepasimirei?

Kreipiasi į padavėją:

– Ir įsileidžiat šitokius?

Pažvelgia į mažąjį žmogelį, akys žiaurios. Tiesus žvilgsnis, viską surikiuojantis į vietas. Gydytojas paaiškina:

– Senas skarmalius, štai kas jis.

Net nesivargina parodyti, kad juokauja. Žino, jog senasis skarmalius nesupyks, šypsosis. Taip ir yra: anas nuolankiai šypsosi. Senas skarmalius atsipalaiduoja, jaučiasi apsaugotas pats nuo savęs; šiandien jam nieko neatsitiks. Įdomiausia, kad ir aš nusiraminu. Senas skarmalius: taip, iš tikrųjų.

Gydytojas juokiasi, žvilgteli it bendrininkas, tarsi kreipdamasis į mane: tai suprantama, juk aš normalaus ūgio, be to, vilkiu švariais marškiniais, – tikisi, jog pritarsiu jo sąmojui.

Aš nesijuokiu, neatsiliepiu į jo ženklus: tada, nesiliaudamas juoktis, jis mane nutvilko baisiu ugniniu žvilgsniu. Keletą sekundžių vienas į kitą stebeilijame; jis žiūri prisimerkęs kaip trumparegis, vertina. Gal priskirs mane skarmalių kategorijai? Gal niekšų?

Vis dėlto jis nusisuka pirmas: tai tik menkutis pralaimėjimas prieš vienišą, socialiai nereikšmingą tipą, – nėra ko nė paisyti, tokie dalykai tučtuojau pamirštami. Jis susisuka cigaretę ir prisidega, paskui sustingsta, įsmeigęs nieko nereginčias akis į vieną tašką, kaip senis.

Gražios raukšlės – visokios visokiausios: brūkšniai skersai kaktos, raukšlelės akių kampučiuose, gaižūs grioviai abipus lūpų, jau nekalbu apie geltonas rieves, karančias po smakru. Štai kur laimingas vyriškis: net iš tolo jį pamatę, žmonės šneka, kad jam teko kentėti, kad jis tikrai gyveno. Beje, jis nusipelno tokio veido, nes visada žinojo, kaip įsiminti ir tinkamai panaudoti savo praeitį – ėmė ir padarė iš jos iškamšą, pavertė patirtimi, skirta pamokyti moterims ir jaunimui.

Ponas Achilas laimingas, kaip turbūt jau seniai nėra buvęs. Prasižiojęs iš pasigėrėjimo; mažyčiais gurkšneliais sriubčioja savo alų, kaskart išpūsdamas žandus. Ką gi! Gydytojas jį suvystė! Tačiau pats gydytojas jokiu būdu nesusižavės senu skarmaliumi, kai bet kurią akimirką gali ištikti priepuolis; kartelį stipriai užgauti, šiurkščiai pabarti – štai ko jiems reikia. Gydytojas – patirties žinovas: gydytojai, kunigai, teisėjai ir policininkai pažįsta žmogų, tarsi patys jį sutvėrę.

Man gėda dėl pono Achilo. Juk mudu bendrininkai, turėtume išvien eiti prieš juos. Bet jis mane paliko, perbėgo jų pusėn: nuoširdžiai

tiki Patirtimi. Ne savąja ir ne maniške. Jis tiki gydytojo Rožė patirtimi. Dar ką tik ponas Achilas sėdėjo nesmagus, tarytum vienišas; dabar žino, kad yra ir kitų, panašių į jį, daugybė kitų: gydytojas Rožė juos pažįsta, galėtų papasakoti ponui Achilui kiekvieno iš jų istoriją ir pasakyti, kuo ji pasibaigė. Ponas Achilas tėra vienas iš daugelio atvejų, kurį nesunkiai galima apibūdinti keletu bendrų sąvokų.

Kaip norėčiau pasakyti Achilui, kad jį apgaudinėja, kad juo naudojamasi. Patirties žinovai? Jie visą gyvenimą nugyveno sustirę ir apsnūdę, skubotai vedė – iš nekantrumo – ir neapgalvoję prisigimdė vaikų. Kavinėse, vestuvėse, laidotuvėse susitikdavo su kitais žmonėmis. Kartkartėmis, pagauti stipresnės bangos, jie už kažką kovodavo, nė patys nesupaisydami, kas dedasi. Nė nepastebėjo, kas aplink juos vyksta, kaip kas prasideda ir užsibaigia; migloti pavidalai, iš toli atvilniję įvykiai juos prabėgomis užkliudė, o kol jie apsidairė, viskas jau buvo baigta. Paskui, į ketvirtos dešimties pabaigą, keletą į galvą įsikaltų minčių bei priežodžių jie pakrikštija patirties vardu ir tampa automatais: pora monetų į kairę angą, ir prašom – į sidabrinį popierėlį įvynioti nutikimai; pora monetų į dešinę, ir gausite vertingų patarimų, kurie veliasi apie dantis kaip minkšta karamelė. Jeigu taip, aš irgi galėčiau vaikštinėti į svečius, ir žmonės kalbėtų, kad Aukščiausiojo akyse esu didis keliautojas. Taip: musulmonai siusioja atsitūpę; indės pribuvėjos vietoj ergotino vartoja karvių mėšle sutrintą stiklą; Borneo saloje mėnesinėmis serganti mergina tris dienas ir naktis praleidžia ant savo namų stogo. Venecijoje mačiau laidotuves gondolose, Sevilijoje – Didžiosios savaitės iškilmes, mačiau Oberamergau Pasijas[34]. Žinoma, visa tai tėra menkutis mano žinių pavyzdėlis: galėčiau atsilošti kėdėje ir linksmai pradėti:

– Ar girdėjote apie Jihlavą, miela ponia? Tai keistas miestelis Moravijoje, kur lankiausi 1924 metais...

Man baigus pasakoti, prabiltų tribunolo pirmininkas, per savo gyvenimą patyręs daugybę nutikimų:

– Tikra tiesa, brangus pone, ir labai žmogiška. Man pasitaikė panašus atvejis karjeros pradžioje. Tai nutiko 1902 metais; dirbau pavaduojančiu teisėju Limože...

Tačiau dar jaunystėje tokios kalbos man mirtinai įkyrėjo. Aš nepriklausiau profesionalų šeimai. Tiesa, būna ir mėgėjų. Tai sekretoriai, tarnautojai, prekeiviai, – tie, kurie kavinėse klausosi kitų: netoli keturiasdešimties jie pasijunta kupini patirties, kurios negali išlieti. Laimė, turi prisidarę vaikų, tad bruka jiems. Nori kitus įtikinti, kad jų praeitis nedingo, kad atsiminimai sutirštėjo, virto minkštutėle Išmintimi. Patogi praeitis! Kišeninė praeitis, paauksuota knygutė, pilna maksimų. „Patikėkit manimi, kalbu iš savo patirties, visos mano mintys paimtos iš gyvenimo". Nejaugi Gyvenimas apsiėmė už juos mąstyti? Nauja jie paaiškina senu, o sena – dar senesniais faktais kaip istorikai, Leniną pavadinantys rusų Robespjeru, o Robespjerą – prancūzų Kromveliu, kol galiausiai pasirodo, kad jie niekada ničnieko nesuprato... Numanome, jog už jų solidumo slepiasi niūrus tingulys: jie žvalgosi į lekiančius pro šalį pavidalus, žiovauja ir galvoja, kad nieko nėra nauja po saule. „Senas skarmalius" – ir gydytojui Rožė prieš akis miglotai šmėkšteli kiti seni skarmaliai, nors atskirai neprisimena nė vieno iš jų. Dabar joks pono Achilo poelgis mūsų nenustebintų, *nes* jisai – senas skarmalius!

Jis nėra senas skarmalius: jis bijo. Ko? Kai bandome ką nors suprasti, stojame prieš tą dalyką patys vieni, be niekieno paramos; tą valandėlę nieko nepadėtų nė visa pasaulio praeitis. Paskui tas dalykas pranyksta, o kartu dingsta ir visa, ką supratome.

Visuotinai priimtos pažiūros daug patogesnės. Be to, profesionalai ir netgi mėgėjai galiausiai visada pasirodo teisūs. Jų išmintis pataria kuo mažiau triukšmauti, kuo santūriau gyventi, niekuo neišsiskirti iš kitų. Geriausiose jų istorijose pasakojama apie išsišokėlius ir keistuolius, kurie susilaukė bausmės. Ką gi, iš tiesų šitaip ir atsitinka, niekas nepaneigs. Galbūt pono Achilo sąžinė ne visai rami. Galimas daiktas, jis slapčia galvoja, kad dabar nesėdėtų čia, jei būtų paklausęs tėvo, vyresniosios sesers patarimų. Gydytojas turi teisę kalbėti: jis nepaleido gyvenimo vėjais; sugebėjo būti naudingas. Ramus ir spinduliuojantis galia, stūkso virš šios menkutės nuolaužos; jis – uola.

Gydytojas Rožė išgėrė kalvadosą. Stambus kūnas suglemba, ir vokai sunkiai užsimerkia. Pirmą kartą matau jo veidą be akių: saky-

tum, kartoninė kaukė, panaši į tas, kur šiandien pardavinėja krautuvėlėse. Jo skruostai klaikiai rausvos spalvos... Staiga suprantu: šis vyras netrukus mirs. Tikriausiai ir pats žino; tereikėjo pasižiūrėti į veidrodį: kasdien vis labiau panašėja į būsimą lavoną. Štai kas ta jų patirtis, štai kodėl taip dažnai sau kartojau, kad ji atsiduoda mirtimi: tai paskutinis bandymas apsiginti. Gydytojas labai norėtų ja tikėti, bando pridengti nepakenčiamą tikrovę – kad yra vienišas, neturi patirties ir praeities, kad skysta protas, ỹra kūnas. Tada jis kruopščiai susikūrė, įtvirtino ir išpuoselėjo mažutę paguodą: dedasi kopiąs vis aukštyn. Vis daugėja mąstymo skylių ir akimirkų, kai galvoje aidi tuštuma? Tiesiog mintys nebe tokios veržlios kaip jaunystėje, jis nebesupranta, kas rašoma knygose? Tai todėl, kad jau labai atitolęs nuo knygų. Nebegali mylėtis? Bet kitados mylėjosi, ir tai daug geriau, negu mylėtis iki pat šiol: iš tolo įvertiname, palyginame, apmąstome. O kad nepalūžtų išvydęs baisų lavoniško veido atspindį veidrodyje, jis bando įtikėti, jog veide įsirėžė gyvenimo pamokos.

Gydytojas vos sukteli galvą. Vokai prasiplėšia, jis žiūri į mane nuo miego paraudusiomis akimis. Nusišypsau. Norėčiau, kad mano šypsena atskleistų jam visa, ką jis mėgina nuo savęs nuslėpti. Juk atsipeikėtų, jeigu įstengtų sau pripažinti: „Štai vienas žmogus *žino*, jog netrukus pakratysiu kojas!“ tačiau vokai vėl užsiveria: jis užmiega. Išeinu, palieku poną Achilą saugoti jo miego.

Lietus liovėsi, oras švelnus, dangumi lėtai ritasi gražūs juodi vaizdiniai: tai netgi daugiau, negu reikia tobulajam akimirksniui; Ani dabar stengtųsi mudviejų širdyse sukelti tamsias bangeles, kad jos atspindėtų debesų vaizdinius. O aš nemoku pasinaudoti proga: tiesiog einu kur akys veda, tuščias ir ramus, po nepanaudotu dangumi.

Trečiadienis

Nereikia bijoti.

Ketvirtadienis

Parašiau keturis puslapius. Paskui ilga palaimos valandėlė. Nereikia per daug galvoti apie Istorijos svarbą. Kitaip gali ja pasibjaurėti. Privalau nepamiršti, jog šiuo metu ponas de Rolbonas yra vienintelis mano egzistencijos pateisinimas.

Už savaitės važiuosiu pasimatyti su Ani.

Penktadienis

Reduto bulvare tvyrojo toks tirštas rūkas, kad pamaniau būsiant saugiau slinkti palei kareivinių sienas; man iš dešinės automobilių žibintai skleidė šlapią šviesą, ir neįmanoma buvo suprasti, kur baigiasi šaligatvis. Aplink vaikščiojo žmonės; girdėjau jų žingsnius arba retkarčiais tylų murmesį, bet nieko nemačiau. Kartą mano pečių aukštyje išniro moters veidas, bet migla tučtuojau jį prarijo; kitą sykį kažkas, labai smarkiai šnopuodamas, mane užkliudė. Nežinojau, kur einu, buvau pernelyg susikaupęs; reikėjo žengti atsargiai, prieš tai koja patikrinant žemę ir netgi ištiesti rankas į priekį. Beje, šita užduotis neteikė jokio malonumo. Tačiau namo grįžti neketinau, vis tiek jau buvau įkliuvęs. Galų gale po pusės valandos tolumoje pastebėjau melsvą garą. Slinkdamas į tą pusę, netrukus priėjau ryškios šviesos pakraštį; viduryje atpažinau *Mabli* kavinę, savo lempomis skrodžiančią rūką.

Mabli kavinėje yra dvylika elektros lempų; tačiau degė tik dvi, viena virš kasos, kita palubės šviestuve. Vienintelis padavėjas mane jėga nugrūdo į tamsų kampą.

– Neikite čia, pone, aš valau.

Jis vilkėjo švarkeliu, be liemenės ir be prisegamos apykaklės, baltais marškiniais su violetiniais brūkšneliais. Žiovavo, žiūrėjo paniuręs į mane, brūkščiodamas pirštais per plaukus.

– Juodos kavos ir riestainių.

Nieko neatsakęs, pasitrynė akis ir nuėjo. Iki ausų skendėjau tamsoje, murzinoje ledinėje tamsoje. Radiatorius, žinoma, nebuvo įjung-

tas. Kavinėje buvau ne vienas. Priešais mane sėdėjo moteris vaškine oda, jos rankos be paliovos krutėjo, – tai paglostydavo palaidinę, tai pataisydavo juodą skrybėlę. Ji sėdėjo su stambiu blondinu, kuris, nė žodžio netardamas, valgė sviestinę bandelę. Tyla man pasirodė slegianti. Norėjau užsidegti pypkę, tačiau būtų buvę nemalonu patraukti jų dėmesį spragtelint degtuką.

Telefono skambutis. Rankos taip ir liko įsikibusios į palaidinę. Padavėjas nesiskubino. Prieš eidamas atsiliepti oriai baigė šluoti. „Alio, čia ponas Žoržas? Laba diena, pone Žoržai... Taip, pone Žoržai... Šeimininko nėra... Taip, jau turėjo nulipti žemyn... Ak! Per tokį rūką... Paprastai nulipa apie devintą... Gerai, pone Žoržai, pasakysiu. Viso gero, pone Žoržai".

Rūkas glaudėsi prie langų kaip sunkios pilko aksomo užuolaidos. Sekundėlę prie stiklo prisiplojo kažkoks veidas ir pradingo.

Moteris gailiai tarė:

– Užrišk man batelį.

– Jis neatsirišęs, – atsakė vyras nė nepažvelgdamas.

Ji suirzo. Rankos lakstė palaidine ir per kaklą kaip riebūs vorai.

– Ne, ne, užrišk man batelį.

Jis bejėgiškai pasilenkė ir po stalu švelniai palietė jai koją:

– Viskas.

Ji patenkinta nusišypsojo. Vyras pakvietė padavėją.

– Padavėjau, kiek kainuos?

– Kiek bandelių? – atsiliepė padavėjas.

Nuleidau galvą, kad neatrodytų, jog spoksau į juos. Netrukus išgirdau gurgždesį ir išvydau sijono kraštą bei porą išdžiūvusiais purvais aplipusių batelių. Iš paskos pasirodė smailianosiai lakuoti vyro batai. Jie prisiartino, stabtelėjo ir pasisuko šonu: vyras vilkosi paltą. Tuo metu palei sijoną nusileido per alkūnę ištiesta ranka; luktelėjo, pakrapštė sijoną.

– Jau apsirengei? – paklausė vyras.

Pirštai išsiskėtė ir nusileidę palietė didelę purvo dėmę ant dešiniojo batelio, paskui dingo.

– Uf! – pasakė vyras.

Iš po drabužių kabyklos jis pasiėmė portfelį. Juodu išėjo, mačiau, kaip prasmego rūke.

– Aktoriai, – paaiškino man padavėjas, atnešęs kavą, – jie suvaidino antrakto numerį *Palaso* kino teatre. Moteris, užsirišusi akis, atspėja žiūrovų vardą ir amžių. Šiandien jie išvažiuoja, nes penktadieniais keičiasi repertuaras.

Nuo aktorių ką tik palikto stalo jis atnešė riestainių lėkštelę.

– Nereikėjo.

Visai nenorėjau tų riestainių.

– Teks užgesinti elektrą. Dvi lempos vienam klientui devintą ryto – šeimininkas išbartų.

Kavinę užliejo prieblanda. Dabar pro aukštus langus krito silpna pilkšvai rusva šviesa.

– Norėčiau pasimatyti su ponu Faskeliu.

Nė nepamačiau, kaip įėjo senė. Suvirpėjau nuo ledinio oro gūsio.

– Ponas Faskelis dar nenulipo.

– Mane siuntė ponia Floran, – kalbėjo ji, – kažkas atsitiko, šiandien ji neateis.

Ponia Floran – tai ta raudonplaukė kasininkė.

– Šitoks oras nesveika jos pilvui, – pasakė senė.

Padavėjas nutaisė orią miną.

– Rūkas, – atsakė jis, – ir ponas Faskelis negaluoja; keista, kad dar nenulipo. Jo ieškojo telefonu. Paprastai jis nusileidžia aštuntą.

Senė nejučia pažvelgė į lubas:

– Jis ten, viršuje?

– Taip, ten jo kambarys.

Tarsi kalbėdama su savimi, senė numykė:

– Kad nebūtų kartais numiręs...

– Na, jau! – padavėjo veide plykstelėjo pasipiktinimas. – Na, jau! Ačiū.

Gal kartais numirė... Ir aš taip pagalvojau. Kai toks rūkas, dažnai apninka panašios mintys.

Senė išėjo. Laikas ir man eiti: kavinėje buvo šalta ir tamsu. Pro durų apačią smelkėsi migla, – netrukus prisikaups tiek, kad viską užlies. O bibliotekoje manęs laukė šviesa ir šiluma.

Prie lango stiklo vėl prisiplojo veidas; ėmė vaipytis.

– Na, palauk, – supyko padavėjas ir išbėgo.

Veidas pranyko, likau vienas. Su kartėliu papriekaištavau sau, kam apskritai išėjau iš savo kambario. Dabar ir jį tikriausiai užliejo rūkas; bijočiau grįžti.

Už kasos prietemoje kažkas brakštelėjo. Garsas sklido nuo privačių laiptų: gal pagaliau nusileido savininkas? Bet ne – niekas nepasirodė; pakopos girgždėjo pačios savaime. Ponas Faskelis tebemiegojo. Arba gulėjo negyvas man virš galvos. Rastas miręs savo lovoje vieną miglotą rytmetį. – Prierašas: kavinėje klientai nieko neįtardami valgė...

Kažin, ar jis tebeguli lovoje? Ar neišsirito, nusitempdamas kartu patalynę ir trenkdamasis galva į grindis? Labai gerai pažįstu poną Faskelį; kartais pasiteiraudavo apie mano sveikatą. Tai linksmas storulis su išpuoselėta barzda: mirti galėjo tik nuo priepuolio. Tikriausiai dabar jis baklažano spalvos, išvirtusiu liežuviu. Barzda styro į lubas; kaklas po plaukelių tankumynu violetinis.

Laiptai skendėjo tamsoje. Vos galėjau įžiūrėti turėklo bumbulą. Tektų pereiti šią prietemą. Laiptai girgždėtų. Viršuje surasčiau kambario duris.

Kūnas guli ten, virš mano galvos. Paspausčiau mygtuką: paliesčiau tą drungną odą ir pažiūrėčiau. Neiškentęs atsistoju. Jeigu padavėjas užtiks mane ant laiptų, pasakysiu, kad išgirdau bilsmą.

Staiga uždusęs grįžo padavėjas.

– Taip, pone! – riktelėjo jis.

Kvailys! Priėjo prie manęs.

– Bus du frankai.

– Viršuje girdėjau bildesį, – pasakiau jam.

– Pats laikas!

– Taip, bet mano galva, dedasi kažkas negera: sakytum, kažkas sugargė, o paskui dusliai bilstelėjo.

Toje tamsioje gatvėje, už langų tvyrant rūkui, mano žodžiai skambėjo visai įtikinamai. Nepamiršiu jo akių išraiškos.

– Turėtumėt užlipti ir pasižiūrėti, – klastingai pridūriau.

– O ne! – užsigynė jis; paskui tarė: – Bijau, kad jis mane pagriebs. Kelinta valanda?

– Dešimta.

– Nueisiu pusę vienuoliktos, jeigu iki tol nenulips.

Žingtelėjau durų pusėn.

– Išeinate? Nepasiliksite?

– Ne.

– Ar tikrai sugargė?

– Nežinau, – atsakiau išeidamas, – gal tik pasirodė.

Rūkas kiek prasisklaidė. Nuskubėjau į Smuklės gatvę: man reikėjo jos šviesų. Deja, nusivyliau: lempos, aišku, degė, šviesa sruvo parduotuvių langais. Tačiau ji buvo nelinksma, prislopinta rūko ir purškė ant pečių tarsi vanduo iš dušo čiaupo.

Daugybė žmonių, ypač moterų – tarnaičių, namų šeimininkių ir ponių, – tų, kurios sako: „Einu apsipirkti pati, taip saugiau". Jos panaršydavo akimis po vitrinas ir galiausiai įeidavo vidun.

Stabtelėjau priešais dešrininko Žiuljeno parduotuvėlę. Kartais pro stiklą matydavau, kaip ranka parodo į grybais įdarytas kojas ir dešreles. Tada stora šviesiaplaukė mergina pasilenkdavo, drabužiai ties krūtine prasiskleisdavo, ir ji pirštais paimdavo negyvos mėsos gabalą. Prieš penketą minučių savo kambaryje mirė ponas Faskelis.

Ieškojau aplinkui patikimos atramos, užuoglaudos nuo savo paties minčių. Neradau: rūkas pamažu išsisklaidė, tačiau po gatvę tebesidraikė kažkoks baugumas. Gal tai netikras pavojus: nežymus, nematomas. Tačiau tai ir gąsdino. Atsirėmiau kakta į vitriną. Ant kimšto kiaušinio pastebėjau tamsiai raudoną lašelį: kraujas. Nuo tos raudonos dėmelės ant geltono majonezo net supykino.

Staiga prieš akis atsivėrė reginys: kažkas pargriuvo žemyn veidu ir aptaškė krauju padėklus. Kiaušinis nusirito į kraują, jį dengęs pomidoro griežinėlis atsilupo ir nuvirto ant šono – raudona ant raudonos. Majonezo pavarvėję – gelsvo kremo klanelis skiria kraujo upeliuką į dvi atšakas.

„Tai visiškai kvaila, reikia vyti šalin tokias mintis. Einu į biblioteką dirbti".

Dirbti? Puikiai žinojau, kad neparašysiu nė eilutės. Dar viena vėjais paleista diena. Eidamas per parką ant suolelio, kur paprastai prisėdu, pamačiau plačią mėlyną peleriną. Štai kur žmogui nešalta.

Kai įėjau į skaityklą, Savamokslis rengėsi išeiti. Pripuolė prie manęs: „Turiu jums padėkoti, pone. Žiūrinėdamas jūsų nuotraukas, patyriau nepamirštamų valandėlių".

Žvelgiant į jį, švystelėjo viltis: gal dviese būtų lengviau ištverti šią dieną. Tačiau būnant su Savamoksliu visada tik atrodo, kad esate dviese.

Jis patapšnojo ranka per knygą sulankstomais lapais. Religijų istorija.

– Pone, juk šiai plačiai sintezei niekas nebūtų radęs tinkamesnio autoriaus už Nusapjė[35]. Tiesa?

Jis atrodė nuvargęs, o rankos virpėjo:

– Jūs nekaip atrodote, – tariau jam.

– Ak! Pone, pats žinau! Pakliuvau į bjaurų reikalą.

Prie mūsų artinosi prižiūrėtojas – nedidukas pikčiurna korsikietis vyresniojo būgnininko ūsais. Jis ištisas valandas vaikštinėja tarp stalų kaukšėdamas kulnais. Žiemą skrepliuoja į nosines, o paskui džiovina jas prie krosnies.

Savamokslis taip arti prisikišo, kad šnopavo man tiesiai į veidą.

– Girdint šitam vyrukui, nieko jums nesakysiu, – tarė jis patikliu tonu. – Gal norėtumėt, pone?..

– Ko taip?

Jis paraudo ir grakščiai krustelėjo klubus:

– Pone, ak, pone: rizikuosiu. Ar suteiksite man garbės trečiadienį kartu papietauti?

– Mielai.

Su juo pietauti norėjau ne daugiau nei pasikarti.

– Kokia laimė, – apsidžiaugė Savamokslis.

Paskubomis pridūrė: „Jeigu sutinkate, aš užeisiu pas jus" ir dingo, – aišku, kad atsitokėjęs neapsigalvočiau.

Buvo pusė dvylikos. Dirbau iki be penkiolikos dviejų. Nieko vertas darbas: prieš akis gulėjo knyga, bet mintys nuolat grįždavo prie

Mabli kavinės. Ar ponas Faskelis jau pasirodė? Tiesą sakant, aš nelabai tikėjau, kad jis numirė, – tai mane ir erzino! Ši mintis vis sukosi galvoje, ir negalėjau nei pritarti jai, nei atmesti. Grindimis gurgždėjo korsikiečio batai. Daug sykių jis buvo sustojęs priešais mane, tarsi norėdamas pasikalbėti. Bet apsigalvojęs nueidavo.

Apie pirmą valandą išsivaikščiojo paskutiniai skaitytojai. Valgyti nenorėjau, o tuo labiau – išeiti iš skaityklos. Dar kiek padirbėjęs, krūptelėjau: tvyrojo slegianti tyla.

Pakėliau galvą: sėdžiu vienas. Korsikietis turbūt nulipo žemyn, pas savo žmoną, dirbančią bibliotekos durininke; pasigedau jo žingsnių. Išgirdau tiktai krosnyje tyliai subyrant žarijas. Skaityklą užplūdo rūkas: ne tikrasis – tas jau seniai išsisklaidė, o kitoks, kurio dar buvo pilnos gatvės, kuris smelkėsi iš sienų, grindinių. Kažkoks daiktų netvarumas. Knygos, aišku, tebestovėjo savo vietose, abėcėlės tvarka surikiuotos lentynose, juodomis arba rudomis nugarėlėmis ir priklijuotomis juostelėmis VN pl. 7996 (Viešam naudojimui – Prancūzų literatūra) arba VN gm (Viešam naudojimui – Gamtos mokslai). Tačiau... kaip čia pasakius? Paprastai galia spinduliuojančios storos knygos, krosnis, žalios lempos, platūs langai bei lentynos slopina ateitį. Kol esi tarp šių sienų, kad ir kažin kas įvyktų, gali įvykti tik į dešinę arba į kairę nuo krosnies. Net jeigu pro duris įžengtų pats šventasis Dionizas, nešinas savo galva, jis turėtų įeiti iš dešinės, praeiti tarp Prancūzų literatūros lentynų ir asistentėms skirto stalo. O jeigu jis neliestų kojomis žemės, jei skrietų per dvidešimt centimetrų virš grindų, jo kruvinas kaklas atsidurtų ties trečiąja knygų eile. Taigi, visi šie daiktai padeda bent jau nustatyti tikrovės ribas.

O šiandien jie nieko neribojo: rodės, kad ir pati jų egzistencija abejotina, kad jie per didžiausius vargus slenka nuo vieno akimirksnio prie kito. Rankose stipriai suspaudžiau knygą, tačiau net patys stipriausi jutimai atbukę. Viskas atrodė netikra; jaučiausi apsuptas kartoninių dekoracijų, kurios galėjo netikėtai nugriūti. Užgniaužęs kvapą, susigūžęs, pasaulis laukė – laukė savo priepuolio, savo Šleikštulio, kaip ir ponas Achilas anądien.

Atsistojau. Nebenustygau tarp šių suglebusių daiktų. Nuėjęs žvilgtelėjau pro langą į Impetrazo viršugalvį. Sumurmėjau: *Visko* gali būti, *visko* gali atsitikti. Žinoma, ne tokios baisybės, kaip išgalvoja žmonės; Impetrazas neims šokti ant savo pjedestalo: tai būtų visai kas kita.

Paklaikęs žvelgiau į tas netvarias būtybes, kurios galbūt po valandos, po minutės subyrės – taip, galimas daiktas; aš buvau, gyvenau tarp tų išminties pilnų knygų, – vienos aprašinėjo griežtai nustatytas gyvūnų rūšių atmainas, kitos aiškino, kad energijos kiekis visatoje nekinta; stovėjau ten, priešais langą, kurio stiklai turėjo tam tikrą refrakcijos rodiklį. Tačiau kaip visa trapu! Ko gero, pasaulis išlieka toks pat tik iš tingumo. Šiandien atrodė, kad jis nori keistis. Todėl *bet kas, bet kas* galėjo įvykti.

Nėra ko gaišti veltui laiko: ši liga prasidėjo nuo atsitikimo *Mabli* kavinėje. Reikia dar kartą ten nueiti, įsitikinti, jog ponas Faskelis gyvas, jei prireiks, – paliesti jo barzdą arba rankas. Gal tada pasveiksiu.

Paskubomis čiupau savo apsiaustą ir, neįsivilkęs į rankoves, užsimečiau ant pečių; išbėgau. Eidamas per parką, toje pat vietoje radau žmogelį su pelerina; jo didžiulis veidas bolavo tarp dviejų nuo šalčio ryškiai išraudusių ausų.

Mabli kavinė žėrėjo iš tolo: šįkart tikriausiai degė visos dvylika lempų. Paspartinau žingsnį: reikia viską baigti. Pirmiausia žvilgtelėjau pro didžiąją įstiklintą lango kiaurymę; salė tuščia. Nei kasininkės, nei padavėjo, nei pono Faskelio.

Vos prisiverčiau įeiti vidun; neatsisėdau. Šūktelėjau: „Padavėjau!“ Niekas neatsakė. Ant stalelio tuščias puodukas. Lėkštelėje po juo – gabalėlis cukraus.

– Ar kas nors yra?

Ant kablio kabojo vienas paltas. Ant staliuko juodose kartono dėžėse gulėjo sukrauti žurnalai. Užgniaužęs kvapą klausiausi, ar neišgirsiu bent menkiausio garselio. Tylutėliai brakštelėjo privatieji laiptai. Lauke užkaukė laivo sirena. Išėjau atbulas, nenuleisdamas akių nuo laiptų.

Žinau, antrą po pietų retai tepasitaiko klientų. Ponas Faskelis susirgo gripu; tikriausiai pasiuntė padavėją apsipirkti – o gal pakviesti gydytojo. Taip, bet man *reikėjo* pamatyti poną Faskelį. Ties Smuklės gatve atsigręžiau, su pasibjaurėjimu nužvelgiau švytinčią tuščią kavinę. Antro aukšto langinės buvo uždarytos.

Mane pagavo tikrų tikriausia panika. Nebežinojau kur einąs. Pralėkiau palei dokus, pasukau į tuščias Bovuazi kvartalo gatveles: namai niūriomis akimis stebėjo, kaip aš bėgu. Pasibaisėjęs kartojau: kur eiti? kur eiti? *Visko* gali nutikti. Tarpais dunksinčia širdimi staiga atsigręždavau patikrinti, kas dedasi man už nugaros? Gal tai prasidės už manęs, ir kai staiga atsigręšiu, bus jau vėlu. Kol įstengsiu matyti daiktus, nieko neatsitiks: žiūrėjau įtempęs akis – į grindinį, namus, žibintus; žvilgsniu laksčiau nuo vienų prie kitų, norėdamas sučiupti juos ir sustabdyti vidury metamorfozės. Jie atrodė nelabai natūraliai, tačiau aš atkakliai kartojau sau: čia žibintas, čia fontanėlis, ir sutelkęs visą žvilgsnio jėgą mėginau sugrąžinti jiems kasdienę išvaizdą. Pakeliui praėjau daug barų: *Bretonų kavinė, Jūrininkystės baras*. Sustodavau priešais rausvo tiulio užuolaidas, svarstydavau: gal šitos atkampios užeigėlės išvengė pavojaus, gal jose dar užsiliko pamiršta dalelė vakarykščio pasaulio? Tačiau būtų tekę praverti duris, įeiti. Nedrįsau; vis leisdavausi tolyn. Ypač gąsdino namų durys. Baiminausi, kad jos neatsidarytų pačios savaime. Galiausiai ėmiau eiti viduriu gatvės.

Netikėtai išlindau į Šiaurinių baseinų krantinę. Žvejų valtys, nedidukės jachtos. Pastačiau koją ant akmenin įkalto žiedo. Čia, toli nuo namų, toli nuo durų, galėsiu bent kiek atsikvėpti. Ant ramaus, juodais grūdeliais nusėto vandens plūduriavo kamštis.

„O *po* vandeniu? Tu nepagalvojai, kas gali tūnoti *po* vandeniu?"

Koks nors gyvūnas? Roplys, pusiau įklimpęs dumble? Dvylika porų kojų lėtai minko purvą. Retkarčiais gyvis sukruta. Vandens gelmėje. Prisiartinau, akylai ieškodamas kokio verpeto ar bangelių. Kamštis kuo ramiausiai mirko tarp juodų kruopelyčių.

Tada išgirdau balsus. Metas. Apsisukau ir vėl pasileidau bėgti.

Kastiljono gatvėje užtikau besikalbančius du vyrus. Išgirdę mano žingsnius, jie smarkiai krūptelėjo ir abu drauge atsisuko. Išvydau

neramias jų akis, kurios nužvelgė mane, paskui už manęs, – ar daugiau niekas nepasirodys. Vadinasi, juodu tokie kaip aš, vadinasi, juodu bijo? Kai ėjau pro šalį, susižvalgėme: negana to, persimetėme keliais žodžiais. Tačiau žvilgsniuose staiga šmėstelėjo nepatiklumas: šiokiomis dienomis žmonės nesišneka su bet kuo.

Uždusęs atsidūriau Bulibė gatvėje. Ką gi, nuspręsta: grįšiu į biblioteką, pasiimsiu romaną, pamėginsiu skaityti. Žingsniuodamas pro parką palei pinučių tvorą, pastebėjau žmogelį su pelerina. Jis tebesėdėjo tuščiame parke; nosis išraudusi, kaip ir ausys. Jau ketinau praverti vartus, bet sustingau pamatęs jo veidą: primerkęs akis, jis su kvaila ir šleikščiai salsva išraiška šypsojosi puse lūpų. Tuo pat metu spoksojo tiesiai prieš save į kažką man nematoma, – tokiu veriančiu skvarbiu žvilgsniu, kad aš kuo skubiau atsigręžiau į tą pusę.

Priešais jį apie dešimties metų mergaitė, pakėlusi vieną koją, prasižiojusi, pakerėta, žiūrėjo į jį, nervingai tampydama skarą ir atkišusi smailą veiduką.

Vyriškis šypsojosi pats sau, lyg žmogus, ketinantis suvaidinti smagų farsą. Netikėtai jis atsistojo, susikišęs rankas į pelerinos kišenes, – pelerina jam krito iki pat kulnų. Žengęs porą žingsnių, subaltakiavo. Pamaniau, kad nugrius. Tačiau jis ir toliau mieguistai šypsojosi.

Staiga supratau: pelerina! Norėjau sukliudyti. Būtų užtekę kostelėti arba stumtelėti vartus. Bet ir mane pakerėjo mergytės veidas. Jis persikreipė iš baimės, širdis turbūt siaubingai daužėsi, tačiau šiame žiurkiškame snukutyje įžvelgiau ir kažką stipraus, blogo. Tai nebuvo smalsumas, greičiau kažkoks užtikrintas laukimas. Pasijutau bejėgis: stovėjau kitapus tvoros, parko pakrašty, nuošaly nuo jųdviejų mažytės dramos; bet juos jungė tamsi geismų galia, juodu tapo pora. Sulaikiau alsavimą, norėjau pamatyti, kokia bus to seniokiško veido išraiška, kai žmogelis man už nugaros praskleis pelerinos skvernus.

Tačiau mergytė atsipeikėjusi nelauktai papurtė galvą ir leidosi bėgti. Vyriškis su pelerina pamatė mane ir apsigalvojo. Kiek pastovėjo sustingęs vidury alėjos, paskui susigūžęs nukiūtino. Pelerina plaikstėsi apie blauzdas.

Stumtelėjau vartus ir vienu šuoliu jį pasivijau.

– Ei, klausykit! – riktelėjau.

Jį ėmė krėsti drebulys.

– Miestui gresia didelis pavojus, – mandagiai pasakiau praeidamas.

Įėjau į skaityklą ir nuo stalo pasiėmiau *Parmos vienuolyną*. Bandžiau susikaupti ir skaityti, pabėgti į šviesiąją Stendalio Italiją. Protarpiais pavykdavo pasinerti į vaizduotę, bet netrukus vėl grįždavau į šią grėsmingą dieną, vėl atsidurdavau priešais krenkščiantį seneliuką, priešais jaunuolį, kuris svajojo atsilošęs kėdėje.

Slinko valandos, už langų sutemo. Sėdėjome keturiese, neskaičiuojant korsikiečio, kuris ant savo stalo antspaudavo naujausias bibliotekos gautas knygas. Buvo tas seneliukas, šviesiaplaukis jaunuolis, jauna moteris, rašanti diplominį darbą, ir aš. Kartkartėmis vienas iš mūsų pakeldavo galvą ir nepatikliai žvilgtelėdavo į kitus tris, lyg jų bijotų. Vienu metu seneliukas nusijuokė: pastebėjau, kaip jaunoji moteris suvirpėjo nuo galvos iki kojų. Tačiau aš perskaičiau ant nugarėlės jo skaitomos knygos pavadinimą: tai buvo linksmas romanas.

Be dešimt septynios. Netikėtai dingtelėjo, kad septintą biblioteka uždaroma. Netrukus mane dar sykį išvarys į miestą. Kur eisiu? Ką veiksiu?

Senukas baigė savo romaną. Bet nėjo iš skaityklos. Pirštu greitai ir ritmingai barbeno į stalą.

– Ponai, – tarė korsikietis, – netrukus užsidarome.

Vaikinas krūptelėjo ir žvilgtelėjo į mane. Jaunoji moteris pasisuko į korsikietį, paskui vėl pasiėmė knygą ir, matyt, įsitraukė.

– Užsidarome už penkių minučių, – pasakė korsikietis.

Senukas neryžtingai linktelėjo galva. Jaunoji moteris atstūmė knygą, bet nesikėlė nuo kėdės.

Korsikietis negalėjo atsistebėti. Nedrąsiai paėjėjo keletą žingsnių, paskui paspaudė mygtuką. Lemputės ant stalų užgeso. Degė tik pagrindinė lempa.

– Jau reikia išeiti? – švelniai paklausė senukas.

Vaikinas lėtai, nenoromis atsikėlė. Visi stengėsi kuo lėčiau vilktis paltus. Kai išėjau, moteris tebesėdėjo, vieną ranką delnu padėjusi ant knygos.

Apačioje durys žiojėjo į naktį. Priekyje ėjęs vaikinas atsigręžė, lėtai nulipo laiptais, perėjo vestibiulį; ant slenksčio akimirką stabtelėjo, paskui nėrė į tamsą ir dingo.

Nusileidęs žemyn, pakėliau galvą. Netrukus, sagstydamasis apsiaustą, iš skaityklos išėjo ir senukas. Kai jis nulipo pirmus tris laiptelius, ir aš užsimerkęs išlėkiau lauk.

Ant veido pajutau švelnią gaivią glamonę. Tolumoje kažkas švilpiniavo. Atsimerkiau: lijo. Švelnus, ramus lietutis. Aikštėje taikiai švietė ketvertas žibintų. Aplyta provincijos aikštė. Vaikinas tolo plačiais žingsniais; tai jis švilpavo: likusiems dviem, kurie dar nežinojo, norėjau sušukti, kad gali nesibaimindami išeiti, – pavojus praėjo.

Ant slenksčio pasirodė seneliukas. Sutrikęs pasikasė žandą, paskui plačiai nusišypsojo ir išsiskleidė skėtį.

Šeštadienio rytas

Žavi saulė ir migla, žadanti šiandien gražų orą. Papusryčiavau *Mabli* kavinėje.

Ponia Floran, kasininkė, žaviai man nusišypsojo. Nuo savo stalelio šūktelėjau:

– Ar ponas Faskelis serga?

– Taip, pone; stiprus gripas: turės keletą dienų pagulėti lovoje. Šįryt atvažiavo jo duktė iš Dunkerko. Kurį laiką pagyvens čia ir slaugys.

Pirmą sykį nuo tada, kai gavau jos laišką, aš džiaugiuosi, kad vėl pamatysiu Ani. Ką ji veikė šešerius metus? Ar mes vėl susitikę vienas kito varžysimės? Ani nežino, ką reiškia varžytis. Sutiks mane taip, tarsi būčiau palikęs ją vakar. Kad tik iš pradžių neapsikvailinčiau, kad tik nesugadinčiau jai nuotaikos. Reikia įsikalti į galvą, kad atvažiavęs nepaduočiau rankos: jai baisiai nepatinka.

Kiek dienų praleisim drauge? Gal parsivešiu ją į Buvilį. Kad ji pagyventų čia bent keletą valandų; kad nors vieną naktį pernakvotų *Printania* viešbutyje. Paskui viskas būtų kitaip; nebeturėčiau ko bijoti.

Pavakarys

Pernai, kai pirmą sykį apsilankiau Buvilio muziejuje, mane sukrėtė Olivjė Blevino portretas[36]. Neproporcingas? Neišlaikyta perspektyva? Nebūčiau galėjęs įvardyti kas, bet kažkas mane trikdė: tas deputatas, regis, netvirtai laikėsi ant drobės.

Vėliau dar daug kartų ėjau į jį pažiūrėti. Tačiau mano sumišimas nepraėjo. Nesinorėjo tikėti, kad Romos premijos laureatas Bordiurenas, šešis kartus apdovanotas medaliu, būtų padaręs piešimo klaidą.

Šią popietę, sklaidydamas seną *Satirique bouvilois* kolekciją (beje, šio skandalingo laikraštėlio savininkas karo metais buvo apkaltintas valstybės išdavimu), staiga supratau. Tučtuojau išlėkiau iš bibliotekos į muziejų.

Paskubomis perėjau vestibiulio prietemą. Mano žingsnių per baltas ir juodas plokštes visai nebuvo girdėti. Aplinkui rankas grąžė būrys gipsinių būtybių. Eidamas pro dvejas plačias duris, spėjau pamatyti raižytas vazas, lėkštes, mėlynai ir geltonai nuspalvintą satyrą ant pjedestalo. Tai Bernaro Palisi salė[37], skirta keramikai ir dailiesiems menams. Tačiau aš nesižaviu keramika. Gedulingai apsirengę ponas ir ponia pagarbiai apžiūrinėjo šiuos degtus daiktus.

Virš durų į didžiąją Bordiureno ir Renoda salę kabojo didelė dar nematyta (turbūt visai neseniai čia atsiradusi) drobė, pasirašyta Rišaro Severano ir pavadinta *Viengungio mirtis*. Ją padovanojo valstybė.

Sujauktoje lovoje iki pusės nuogas gulėjo viengungis žalsvu liemeniu kaip ir dera numirėliui. Išdraikytos paklodės ir antklodės bylojo apie ilgą agoniją. Nusišypsojau pagalvojęs apie poną Faskelį. Jis ne vienišas: jį slaugo dukra. Drobėje kambarinė, vyriausioji tarnaitė ydų paženklintais veido bruožais, atsidariusi komodos stalčių, jau

skaičiavo ekiu. Prietemoje už pravirų durų laukė kepurėtas vyriškis su cigarete, prilipusia ant apatinės lūpos. Pasienyje katinas abejingai lakė pieną.

Tas vyras gyveno tik sau. Jis susilaukė žiaurios ir pelnytos bausmės – niekas neatėjo prie mirties patalo užspausti jam akių. Šis paveikslas paskutinį kartą mane perspėjo: dar ne vėlu, dar galiu apsisukti ir grįžti atgal. Bet jeigu nepaklausysiu, privalau gerai žinoti štai ką: didžiojoje salėje, kur ketinau įžengti, ant sienų kabo per šimtą penkiasdešimties portretų; išskyrus vyriausiąją našlaičių prieglaudos motinėlę ir keletą jaunų žmonių, per anksti palikusių savo šeimas, nė vienas iš nutapytųjų nemirė viengungis, nesusilaukęs vaikų, neparašęs testamento ar negavęs Ligonių patepimo. Lemtingąją dieną šie vyrai, kaip visada susitaikę su Dievu ir pasauliu, palengva nugrimzdo į mirtį ir iškeliavo prašyti jiems teisėtai priklausančios amžinojo gyvenimo dalies.

Juk jie turėjo teisę į viską – į gyvenimą, darbą, turtą, valdžią, pagarbą, galiausiai ir į nemirtingumą.

Kiek pasvarstęs įėjau. Prie lango miegojo prižiūrėtojas. Pro langus krintanti balzgana šviesa buvo išmarginusi paveikslus dėmėmis. Nė gyvos dvasios toje didelėje stačiakampėje salėje, tik katinas, – bet ir tas, man pasirodžius, išsigando ir pabėgo. Tačiau pajutau į save nukreiptus šimto penkiasdešimties porų akių žvilgsnius.

Čia buvo visas 1875–1910 metų Buvilio elitas – vyrai ir moterys, smulkmeniškai nutapyti Renoda ir Bordiureno.

Tie žmonės pastatė Šventosios Cecilijos Jūrinės bažnyčią. 1882 metais įkūrė Buvilio Laivų savininkų ir verslininkų federaciją, „kad suburtų į galingą draugiją visus geros valios žmones, bendradarbiautų atkuriant šalies gerovę ir neleistų stiprėti tvarką griaunančiosioms partijoms..." Buvilis jų rūpesčiu tapo geriausiai anglį ir medieną iškrauti pritaikytu Prancūzijos uostu. Praplatinta ir pailginta krantinė – jų nuopelnas. Jie kiek tik galima išplėtė jūrų prieplauką ir, kruopščiai išvalę dugną, inkaro metimo vietas pagilino iki dešimties metrų septyniasdešimties centimetrų per atoslūgį. Per dvidešimt metų žvejybinių laivų tonažas, 1869-aisiais buvęs 5000 statinių, padidėjo iki 18 000 statinių.

Jie dėjo visas pastangas, kad geriausi darbo klasės atstovai galėtų tobulintis, savo iniciatyva įsteigė daug įvairiausių techninio ir profesinio lavinimo centrų, kurie, jų globojami, klestėjo. Jie palaužė garsųjį 1898 metų dokų streiką, o 1914 metais atidavė tėvynei sūnus.

Moterys, garbingos šių kovotojų palydovės, steigė globos namus, vaikų darželius, labdaringus rankdarbių būrelius. Bet visų pirma jos buvo žmonos ir motinos. Išaugino puikius vaikus, išaiškino jų pareigas ir teises, išugdė religingumą, pagarbą tradicijoms, kuriomis paremta Prancūzijos valstybė.

Portretuose vyravo tamsiai rudi atspalviai. Padorumo sumetimais ryškių spalvų buvo atsisakyta. Renoda mieliau tapė senukus, jo portretuose tamsiame fone skaisčiai baltuoja plaukai ir žandenos; jis neprilygstamai mokėjo nutapyti rankas. Bordiurenas nepasižymėjo tokiu subtilumu, jo drobėse rankos kiek nuskriaustos, užtat prisegamos apykaklės tviska lyg baltas marmuras.

Buvo labai karšta, prižiūrėtojas patyliukais knarkė. Nužvelgęs sienas, pamačiau daugybę rankų ir akių; kai kurių veidų negalėjau įžiūrėti, nes ant jų krito šviesos lopiniai. Jau sukausi eiti prie Olivjė Blevino portreto, bet kažkas sulaikė: nuo palubės į mane giedromis akimis žvelgė verslininkas Pakomas.

Jis stovėjo vos pastebimai atmetęs galvą, prie perlo pilkumo kelnių viena ranka laikė priglaudęs katiliuką ir pirštines. Šis žmogus sukėlė man keistą pasigėrėjimą: neįžvelgiau jame jokios vidutinybės, nieko kritikuotino: nedidukės kojos, grakščios rankos, platūs imtynininko pečiai, santūri elegancija su kruopelyte fantazijos. Žiūrovams jis mandagiai rodė skaistų ir nė kiek neraukšlėtą veidą; netgi šypsenėlė virpėjo lūpose. Tačiau pilkos akys nesišypsojo. Jam galėjo būti apie penkiasdešimt, o atrodė jaunas ir žvalus kaip trisdešimtmetis. Jis buvo gražus.

Norėjau liautis į jį spoksojęs, bet jis manęs nepaleido. Akyse įžvelgiau ramų, nepalenkiamą nuosprendį.

Tada suvokiau visa, kas mudu skiria: kad ir ką apie jį galvočiau, mano mintys jo neveikia; tai paprasčiausia psichologija, kurios prirašyta romanuose. Tačiau jo nuosprendis mane pervėrė kaip kalavijas ir

netgi privertė suabejoti savo teise egzistuoti. Iš tiesų juk visada suvokiau, kad neturiu teisės gyventi. Atsiradau atsitiktinai, gyvenau kaip koks akmuo, kaip augalas, bakterija. Mano gyvenimas augo kaip papuola, į visas puses. Kartais man pasiųsdavo kažin kokių neaiškių ženklų; kartais girdėdavau tik bereikšmį gausmą.

O šiam, dabar jau mirusiam, gražiam, trūkumų neturinčiam vyriškiui Žanui Pakomui, Pakomo iš Nacionalinės gynybos sūnui, viskas susiklostė kitaip: širdies plakimą ir duslius vidaus organų gurgesius jis suvokdavo kaip trumputėles tyras teises. Šešiasdešimt metų nepailsdamas jis naudojosi teise gyventi. Nuostabios pilkos akys! Niekada jose nešmėkštelėjo nė menkiausia abejonė. Pakomas niekada nėra suklydęs.

Jis visados atlikdavo savo pareigą, visas pareigas – sūnaus, sutuoktinio, tėvo, vadovo. Taip pat drąsiai reikalavo savo teisių: vaikystėje – būti gerai išauklėtas darnioje šeimoje, paveldėti nesuterštą vardą, klestintį verslą; susituokęs – kad juo rūpintųsi, apgaubtų švelnia meile; tapęs tėvu – kad gerbtų; vadovu – kad kiti neniurzgėdami jam paklustų. Juk teisė tėra kita pareigos pusė. Neregėta sėkmė (šiandien Pakomų giminė yra turtingiausia Buvilyje) jo turbūt niekada nestebino. Jis niekada nemanė esąs laimingas, o malonumams tikriausiai atsiverdavo santūriai, sakydamas: „Aš ilsiuosi“. Taip malonumas, jo priskiriamas teisių kategorijai, prarasdavo tuščią agresyvumą. Kiek kairiau, truputį virš jo melsvai žilų plaukų, lentynoje pastebėjau surikiuotas knygas. Gražūs viršeliai; tikriausiai klasikos autorių kūriniai. Vakarais prieš užmigdamas Pakomas, be abejo, dar kartą paskaitydavo keletą puslapių „savo seno gero Montenio“ arba Horacijaus lotyniškai. Kartais, norėdamas pasisemti žinių, turbūt pavartydavo ir kokį nors savo epochos veikalą. Taip susipažino su Baresu ir Buržė[38]. Po valandėlės padėdavo knygą. Nusišypsodavo. Iš akių pradingus pavydėtinam budrumui, jo žvilgsnis tapdavo beveik svajingas. Pakomas sakydavo: „Kaip paprasta ir sunku atlikti savo pareigą!“

Apie gyvenimą visada tik taip ir galvodavo; jis – vadovas.

Ant sienų kabojo ir daugiau vadovų: galima sakyti, vieni vadovai. Anas stambus pilkšvai žalias senis krėsle – vadovas. Balta liemenė

linksmai atliepė sidabrinę plaukų spalvą. (Tuose skrupulingai tiksliuose portretuose, nutapytuose moralės ugdymo tikslais, nepamirštas ir meniškumas.) Senis laikė ilgą dailią ranką uždėjęs ant galvos berniukui. Ant pledu apsiaustų kelių gulėjo atversta knyga. Tačiau žvilgsnis skrajojo toliuose. Jis regėjo tai, kas neįžvelgiama jauniems. Po portretu, ant medinio rombo, buvo užrašyta jo pavardė: tikriausiai Pakomas arba Parotenas, arba Šenjo. Net mintis nekilo priėjus pasižiūrėti: artimiesiems jis buvo tiesiog Senelis; jeigu nuspręstų, kad laikas anūkui papasakoti apie būsimas jo pareigas, apie save kalbėtų trečiuoju asmeniu: „Prižadėk seneliui, kad gražiai elgsies, mano branguti, gerai mokysies kitais metais. Senelio kitąmet gali jau nebebūti".

Gyvenimo saulėlydyje jis visiems spinduliavo atlaidžiu gerumu. Ir aš pats, jeigu tik jis būtų galėjęs mane matyti – tačiau jo žvilgsnis smigo kiaurai, – būčiau radęs jo akyse prielankumo: jis pagalvotų, kad aš taip pat kitados turėjau senelius. Jis nieko nereikalavo: tokio amžiaus žmogus nieko nebetrokšta. Nieko, nebent kad visi pritiltų jam pasirodžius, kad jam einant pro šalį šypsenose šmėkštelėtų švelnumo ir pagarbos šešėlis, nieko, nebent kad marti retkarčiais pasakytų: „Tėvas tikrai nepaprastas žmogus; jis jaunesnis už mus visus", kad tik jis vienas galėtų apmaldyti savo anūko įniršį, uždėdamas jam ant galvos rankas, o tada pasakyti: „Tik senelis moka nuraminti tokias širdperšas", nieko, nebent kad sūnus dažnai klaustų patarimo subtiliais reikalais, žodžiu, nieko, kad tik galėtų jaustis giedras, ramus ir be galo išmintingas. Senojo pono ranka vos lietė anūko garbanas: scena labai priminė palaiminimą. Apie ką jis galvojo? Apie garbingą savo praeitį, kuri suteikė jam teisę apie viską kalbėti ir visais klausimais tarti lemiamą žodį. Anądien truputį apsirikau: patirtis yra gerokai daugiau negu gynimasis nuo mirties; tai teisė: senukų teisė.

Paluby pakabintas generolas Obri su ilgu kardu – taip pat vadovas, kaip ir direktorius Eberas, išsilavinęs apsukruolis, Impetrazo draugas. Jo veidas pailgas ir simetriškas, o neapsakomai ilgą smakrą dar labiau pabrėžė barzdelė tiesiai po apatine lūpa; smakrą jis laikė kiek atkišęs į priekį, tarsi linksmai ir su mandagiomis vingrybėmis iš principo prieštarautų savo pašnekovui arba lyg patyliukais raugėtų.

Įsisvajojęs rankoje laikė žąsies plunksną: po galais, ir jis ilsėjosi – rašydamas eiles. Tačiau akys ereliškos kaip ir visų lyderių.

O kur eiliniai? Stovėjau salės vidury, visų šių rimtų žvilgsnių centre. Aš nebuvau nei senelis, nei tėvas ir net ne sutuoktinis. Nebalsavau, mokėjau vos keletą mokesčių: negalėjau pasigirti nei mokesčių mokėtojo, nei rinkėjo teisėmis ir netgi kuklia teise į pagarbą, kurios tarnautojas nusipelno dvidešimčia metų paklusnumo. Ėmiau ne juokais stebėtis savo būtimi. Gal esu tik regimybė?

„Cha, staiga tariau sau, aš ir esu tas eilinis!" Ši mintis mane nuoširdžiai prajuokino.

Putlus penkiasdešimtmetis mandagiai atsakė simpatinga šypsena. Renoda jį nutapė su meile, nors smulkutės, mėsingos, dailios ausytės, o ypač ilgos, gyslotos rankos liaunais pirštais – tikros mokslininko arba menininko rankos – nutapytos ne itin švelniais potėpiais. Jo veidas man buvo nepažįstamas: turbūt ne kartą praėjau pro šią drobę nepastebėjęs. Priėjęs perskaičiau: „Remi Parotenas, gimęs Buvilyje 1849 metais, Paryžiaus Medicinos mokyklos profesorius".

Parotenas. Kadaise gydytojas Veikfildas pasakojo: „Kartą sutikau didį žmogų. Tai buvo Remi Parotenas. 1904 metų žiemą lankiau jo paskaitas (juk žinote, dvejus metus Paryžiuje studijavau akušeriją). Jo dėka supratau, kas yra vadas. Tas žmogus turėjo ypatingų galių, dievaži. Jis mus įelektrindavo, būtume sutikę sekti paskui jį į pasaulio galą. O kartu buvo tikras džentelmenas: jam priklausė milžiniški turtai, kurių nemenką dalį skirdavo remti nepasiturintiems studentams".

Štai taip šis mokslo kunigaikštis, vos pirmą kartą išgirdau apie jį kalbant, sukėlė man stiprių jausmų. Dabar stovėjau priešais jį, o jis man šypsojosi. Kiek inteligencijos ir mandagumo jo šypsenoje! Putnus kūnas minkštai glaudėsi didelio odinio krėslo įduboje. Šis nepretenzingas mokslininkas iš pirmo žvilgsnio maloniai nuteikdavo žmones. Jeigu ne dvasingas žvilgsnis, netgi būtum palaikęs jį tiesiog geru žmogeliu. Nesunku atspėti, kuo Parotenas žavėjo aplinkinius: jį visi mylėjo, nes jis viską suprato – kad ir ką sakytum. Apskritai jis truputį panėšėjo į Renaną[39], tik oresnis. Buvo iš tų žmonių, kurie sa-

ko: „Socialistai? Na, aš juos toli pralenkiau!“ Jeigu leisdavaisi paskui jį šiuo pavojingu keliu, netrukus tekdavo drebant atsižadėti šeimos, tėvynės, teisės į nuosavybę, švenčiausių vertybių. Sekundėlę netgi kildavo abejonė, ar buržuazijos elitas turi teisę valdyti. Dar žingsnis, ir staiga viskas grįždavo į savo vietas, stebuklingai tapdavo pagrįsta rimtais argumentais, kaip po senovei. Atsigręžęs žmogus už savęs pamatydavo socialistus jau toli, mažulyčius, mojuojančius nosinaitėmis ir šaukiančius: „Palaukit mūsų“.

Beje, iš Veikfildo žinojau, kad Mokytojas mėgo, kaip pats šypsodamas sakydavo, „gimdyti sielas“. Kadangi pats išliko jaunas, mėgo būti apsuptas jaunimo: pas jį dažnai svečiuodavosi gerų šeimų jaunuoliai, pasirinkę mediko profesiją. Veikfildas daug sykių pas jį pietavo. Po valgio visi pereidavo į rūkomąjį. Globėjas su jaunaisiais studentais, iki tol surūkiusiais vos keletą cigarečių, elgdavosi kaip su vyrais: pavaišindavo cigarais. Išsitiesdavo ant sofutės ir prisimerkęs ilgai kalbėdavo, apspistas būrio godžiai besiklausančių mokinių. Pasakodavo prisiminimus, atsitikimus, užbaigdavo pikantišku ir protingu pamokymu. O jeigu tarp gerai išauklėtų jaunuolių atsirasdavo koks nors, linkęs priešgyniauti, Parotenas jį apsupdavo išskirtiniu dėmesiu. Kalbindavo, atidžiai išklausydavo, pasakydavo keletą minčių, duodavo temų apmąstymams. Būtinai ateidavo diena, kai kilnių idėjų kupinas jaunuolis, įaudrintas saviškių priešiškumo, pavargęs mąstyti vienui vienas ir skirtingai negu kiti, pasiprašydavo Globėjo priimamas akis į akį ir iš drovumo mikčiodamas patikėdavo jam slapčiausias mintis, pasipiktinimą, viltis. Parotenas priglausdavo jį prie širdies ir sakydavo: „Suprantu jus, supratau pačią pirmą dieną“. Jie šnekučiuodavo, Parotenas leisdavosi vis tolyn, į tokius tolius, kad jaunuolis vos suspėdavo jam iš paskos. Po kelių tokių pašnekesių jaunajam maištininkui akivaizdžiai pagerėdavo. Jis imdavo geriau suvokti save, pajusdavo, kokie tvirti ryšiai jį sieja su šeima, su visuomene; pagaliau suprasdavo nuostabų elito vaidmenį. Galiausiai paklydusi avelė, sekusi Paroteną pėda į pėdą, praregėjusi, atgailaudama, lyg apkerėta, atsidurdavo savo garde. „Jis išgydė daugiau sielų negu aš kūnų, užbaigdavo Veikfildas“.

Remi Parotenas man maloniai šypsojosi. Svarstė, mėgino perprasti mano poziciją, kad galėtų ją atsargiai, pamažu apgręžti ir sugrąžintų mane į avidę. Tačiau aš nebijojau: juk nesu avis. Žvelgiau į ramybe šviečiantį gražų raukšlių neišvagotą veidą, į pilvuką, ranką, padėtą delnu ant kelio. Atsakiau jam šypsena ir nuėjau.

Žanas Parotenas, Remi brolis, BLSB direktorius[40], abiem rankomis rėmėsi į popieriais apkrauto stalo kraštą; visa povyza bylojo lankytojui, kad audiencija baigta. Jo ypatingas žvilgsnis atrodė kažkoks abstraktus ir žėrėjo grynąja teise. Tos žėrinčios akys buvo užgožusios visą veidą. Po šia liepsna pastebėjau porą plonyčių suspaustų mistiko lūpų. „Keista, jis panašus į Remi Paroteną". Atsigręžiau į Didįjį Globėją: palyginus jį su broliu, švelniame jo veide staiga išryškėdavo kažkoks kartėlis ir beviltiškas liūdesys, – giminės bruožai. Vėl pažvelgiau į Žaną Paroteną.

Šis vyras paprastas kaip idėja. Iš jo liko tik kaulai, sunykę raumenys ir Grynoji Teisė. Tikras apsėdimo atvejis, pagalvojau. Kai Teisė užvaldo žmogų, jos neišvarysi jokiu egzorcizmu; Žanas Parotenas visą gyvenimą paskyrė tik Teisės apmąstymams ir niekam kitam. Vietoj nestipraus galvos skausmo, kurį aš pajutau užėjęs į šią salę kaip ir visada, kai lankausi muziejuje, jis smilkiniuose būtų jutęs skausmingą teisę į gydymą. Jokiu būdu negalima būdavo jį versti daug galvoti, blaškyti dėmesį nemaloniomis realijomis, artėjančia mirtimi, svetimais skausmais. Nė neabejoju, kad, gulėdamas mirties patale, tą valandėlę, kai nuo Sokrato laikų priimta pasakyti keletą pakilių žodžių, savo žmonai jis tarė kaip vienas mano dėdė savajai, dvylika naktų budėjusiai prie jo lovos: „Tau, Tereze, nedėkosiu; tu tik atlikai savo pareigą". Kai žmogus pasiekia tokias aukštumas, reikia pagarbiai nukelti prieš jį skrybėlę.

Akys, į kurias apstulbęs žiūrėjau, sakė man, kad galiu eiti sau. Bet aš kaip koks akiplėša atkakliai nesitraukiau. Kadaise Eskurialio bibliotekoje ilgai apžiūrinėjau vieną Pilypo II portretą[41], todėl dabar žinojau: žiūrint iš priekio į teise spindintį veidą, netrukus spindesys išblėsta, lieka pilkšva šerdis – ji mane ir domino.

Parotenas narsiai priešinosi. Tačiau staiga jo žvilgsnis užgeso, paveikslas apsiniaukė. Kas liko? Neregės akys, plonytės lūpos tarsi

negyvas žaltys ir skruostai. Blyškūs apvalaini vaiko žandai ant plokščios drobės. BLSB tarnautojai niekada nė neįtarė, kad jų esama: ilgai neužsibūdavo Paroteno kabinete. Įėję lyg į sieną atsitrenkdavo į šį baisų žvilgsnį – jis paslėpdavo baltus apdribusius žandus. Kažin po kiek metų tuos žandus pastebėjo Paroteno žmona? Po dvejų? Penkerių? Įsivaizduoju, vieną dieną, vyrui miegant šalia jos ir mėnulio spinduliui glostant jo nosį, arba karštu dienos metu, kai vyras, atsilošęs fotelyje, prisimerkęs, su saulės lopinėliu ant smakro, apsunkęs virškino pietus, ji išdrįso pažvelgti jam į veidą: atsivėrė visas šis išpurtęs, seilėtas, kiek nepadorus beginklis minkštimas. Be abejo, nuo tos dienos ponia Paroten perėmė vadovavimą į savo rankas.

Atsitraukiau keletą žingsnių atgal, vienu žvilgsniu aprėpiau visus didžius veikėjus – Pakomą, direktorių Eberą, abu Parotenus, generolą Obri. Jie nešiodavo katiliukus; sekmadieniais Smuklės gatvėje susitikdavo su ponia Grasjen, mero žmona, kuri sapne išvydo šventąją Ceciliją. Raiškiai ir manieringai su ja pasisveikindavo – šiais laikais niekas taip nebesugeba.

Dailininkai juos nutapė labai tiksliai; vis dėlto teptukas atskleidė keistą vyriškų veidų geibumą. Net patys bjauriausi veidai buvo skaistūs kaip fajansas: veltui ieškojau kokio nors panašumo su medžiais ir gyvūnais, su žemės ir vandens mintimis. Maniau, kad būdami gyvi jie nejautė poreikio įsiamžinti. Bet prieš nueidami praeitin patikėjo save žinomam dailininkui, kad šis į jų veidus slapčia implantuotų išvalytus prieplaukų dugnus, gręžinius, drėkinimo kanalus – jų darbus, pakeitusius visas Buvilio apylinkes: tiek jūrą, tiek sausumą. Taigi, pasitelkę Renoda ir Bordiureną, jie pavergė Gamtą ir aplink save, ir savyje. Šiose drobėse regėjau kito žmogaus permąstytą žmogų, papuoštą vien gražiausiu žmonijos pasiekimu: puokšte Žmogaus ir Piliečio Teisių. Kuo nuoširdžiausiai gėrėjausi žmogaus viešpatyste.

Į salę įėjo juodai apsirengę ponas ir ponia. Jie stengėsi nekristi į akis. Nustebę sustojo prie slenksčio, o vyras, pats nepastebėjęs, nusiėmė skrybėlę.

– Ak! Žiū! – smarkiai susijaudinusi pasakė dama.

Ponas greičiau atgavo šaltakraujiškumą. Pagarbiu tonu tarė:

– Tai ištisa epocha!

– Taip, – pritarė dama, – tai mano senelės epocha.

Jis žengė keletą žingsnių ir sutiko Žano Paroteno žvilgsnį. Dama nustebusi liko stovėti, o ponas susidrovėjo: atrodė nusižeminęs, turbūt gerai pažinojo trikdančius žvilgsnius ir paskubomis užbaigtas audiencijas. Jis švelniai timptelėjo žmoną už rankovės:

– Pažvelk į šitą, – pasakė.

Remi Paroteno šypsena kaip visada gerai nuteikė paprastus žmones. Moteris priėjo ir stropiai perskaitė:

„Remi Paroteno, gimusio 1849 metais Buvilyje, Paryžiaus Medicinos mokyklos profesoriaus, portretas, nutapytas Renoda".

– Parotenas, iš Mokslų akademijos, – tarė jos vyras, – nutapė Renoda, iš Instituto. Istorija!"

Dama linktelėjo galva, paskui pažvelgė į Didįjį Globėją.

– Koks jis žavus, kaip inteligentiškai atrodo!

Vyras plačiai mostelėjo ir naiviai pasakė:

– Tai jie visi sukūrė Buvilį.

– Gerai, kad juos surinko čia, į vieną vietą, – susigraudinusi tarė dama.

Mes, trys eiliniai, manevravome didžiulėje salėje. Vyras tylomis pagarbiai kikeno; paskui nerimastingai žvilgtelėjo į mane ir staiga liovėsi juoktis. Nusisukau ir nuėjęs sustojau ties Olivjė Blevino portretu. Mane užliejo saldus džiaugsmas: pasirodo, buvau teisus. Tikrai baisiai juokinga!

Prisiartino moteris.

– Gastonai, – tarė ji, netikėtai pagyvėjusi, – eikš!

Vyras priėjo prie mūsų.

– Klausyk, – kalbėjo ji, – juk Olivjė Blevino vardu pavadinta viena gatvė. Žinai, ta maža gatvelė, kur kyla į Žaliąją Kalvą prieš pat Žukstbuvilį.

Po minutėlės pridūrė:

– Nedailaus būta.

– Ką ir sakyti, bambekliai turėjo apie ką pamalti liežuviais.

Frazė buvo skirta man. Ponas žvilgtelėjo į mane akies krašteliu ir savimyliškai, priekabiai sukrizeno, šįkart garsiau, tarsi pats ir būtų Olivjė Blevinas.

Olivjė Blevinas nesijuokė. Stipriai sukąsti dantys, į priekį atkištas smakras, stirksantis Adomo obuolys.

Minutėlę viešpatavo tyla ir ekstazė.

– Sakytum, tuoj sujudės, – tarė dama.

Vyras paslaugiai paaiškino:

– Jis buvo stambus medvilnės verslininkas. Paskui ėmėsi politikos, buvo išrinktas deputatu.

Žinojau šitai. Prieš dvejus metus pasiskaičiau apie jį abato Morelė „Mažajame įžymių Buvilio žmonių žodyne“[42]. Straipsnį persirašiau.

„Blevinas Olivjė Marsialis, Blevino Olivjė Marsialio sūnus, gimęs ir miręs Buvilyje (1849–1908), studijavo teisę Paryžiuje ir 1872 metais gavo bakalauro laipsnį. Smarkiai paveiktas Komunos sukilimo[43], kuris jį, kaip ir daugelį paryžiečių, privertė glaustis Versalyje, globojant Nacionalinei Asamblėjai, būdamas tokio amžiaus, kai jaunuoliai galvoja tik apie malonumus, prisiekė pats sau „gyvenimą paskirti Tvarkai sugrąžinti“. Žodį tesėjo: vos grįžęs į mūsų miestą, įsteigė garsųjį Tvarkos klubą, kur daugelį metų kiekvieną vakarą rinkdavosi svarbiausi Buvilio verslininkai ir laivų savininkai. Šis aristokratijos būrelis, apie kurį juokais galima pasakyti, kad buvo uždaresnis už Žokėjų klubą, iki 1908 metų daug nuveikė mūsų didžiojo prekybinio uosto labui. 1880-aisiais Olivjė Blevinas vedė Mari Luizą Pakom, jaunesniąją verslininko Šarlio Pakomo (žiūrėti prie šios pavardės) dukterį, o šiam mirus įsteigė firmą Pakomas-Blevinas ir sūnus. Netrukus pasuko į aktyvią politiką ir iškėlė savo kandidatūrą rinkimuose.

„Šalis, – sako jis vienoje savo garsioje kalboje, – susirgo itin sunkia liga: valdančioji klasė nebenori vadovauti. Kas gi vadovaus, ponai, jeigu tie, kurie dėl savo paveldo, išsilavinimo ir patirties labiausiai tinka tvarkyti šalies reikalus, jos atsisako nusivylę arba pavargę? Aš daug sykių kartojau: valdžia nėra elito teisė; tai svarbiausia jo pareiga. Ponai, maldauju: atkurkime išrinktųjų valdžios principą!“

1885 metų spalio ketvirtą jis išrinktas pirmame rinkimų ture, nuo to laiko buvo nuolat perrenkamas. Pasižymėjo ugninga, sukrečiančia iškalba, pasakė daug puikių kalbų. Kai 1898 metais prasidėjo baisusis streikas, Olivjė Blevinas gyveno Paryžiuje. Skubiai persikraustė į Buvilį, ir tapo pasipriešinimo vadu. Ėmėsi iniciatyvos derėtis su streikininkais. Šias derybas, paskatintas visuotinio susitaikymo nuotaikų, nutraukė riaušės Žukstbuvilyje. Kaip žinoma, nedidelis armijos įsikišimas nuramino įsisiautėjusias žmonių aistras.

Ankstyva sūnaus Oktavo, kuris visai jaunas įstojo į Politechnikos mokyklą ir iš kurio tėvas tikėjosi „išugdyti vadovą", mirtis Olivjė Blevinui buvo baisus smūgis. Po netekties jis nebeatsigavo ir praėjus dvejiems metams, 1908-ųjų vasario mėnesį, mirė.

Kalbų rinkiniai: *Moralinės jėgos* (1894 metai; išpirktas), *Pareiga bausti* (1900 metai; visos šio rinkinio kalbos buvo pasakytos Dreifuso klausimu; išpirktas), *Valia* (1902 metai; išpirktas). Po jo mirties paskutinės kalbos ir keletas laiškų artimiesiems surinkti ir pavadinti *Labor improbus* (1910 metai, leidykla *Plon*). Ikonografija: Buvilio muziejuje yra puikus Bordiureno tapytas jo portretas".

Puikus portretas, – tarkim. Olivjė Blevinas nešiojo juodus ūsiukus, o alyvinio atspalvio veidas truputį panėšėjo į Moriso Bareso. Žinoma, juodu buvo pažįstami: posėdžiaudavo ant tų pačių suolų. Bet Buvilio deputatui trūko Patriotų lygos pirmininko nerūpestingumo. Jis buvo tiesus kaip pagalys ir tarsi styrojo iš drobės kaip velnias iš savo dėžutės. Akys kibirkščiavo: vyzdys juodas, baltymas paraudęs. Mažytės mėsingos lūpos suspaustos, dešinė ranka priglausta prie krūtinės.

Kiek tas paveikslas mane prikamavo! Kartais Blevinas man pasirodydavo per didelis, kitąkart – per mažas. Bet šiandien žinojau, kur ieškoti atsakymo. Teisybę sužinojau vartydamas *Satirique bouvillois*. 1905 metų lapkričio šeštos dienos numeris buvo skirtas vien Blevinui. Ant viršelio jis buvo pavaizduotas mažutis, įsikirtęs į tėvo Kombo gaurus[44], su užrašu po apačia: Liūto Utėliukas. Ir jau pirmajame puslapyje viskas išaiškėjo: Olivjė Blevinas buvo vos metro penkiasdešimt trijų centimetrų ūgio. Visi šaipydavosi iš jo mažo ūgio

ir varlės kurkimą primenančio balso, nuo kurio visas komitetas kartais leipdavo juokais. Jį dažnai erzindavo užuominomis, esą jis į batus įsideda kaučiuko pakulnėles. Ponia Blevin, iš Pakomų giminės, buvo tikra galiūnė. „Čia labai tinka pasakyti, pridūrė kronikininkas, kad jo antroji pusė yra jo antrininkė“.

Metras penkiasdešimt trys! Na, taip: Bordiurenas labai rūpestingai apstatė jį daiktais, kurie tikrai negalėtų jo sumažinti; minkšta kėdutė, žemas krėslas, lentyna su keletu mažo formato knygų, mažytis turkiškas stalelis. Tik ūgį suteikė tokį pat kaip jo kaimynui Žanui Parotenui, ir abi drobės buvo tokios pat apimties. Išėjo taip, kad vienoje staliukas beveik tokio pat dydžio kaip didžiulis stalas kitame ir kad minkšta kėdutė siektų Parotenui petį. Akis nejučia lygino abu portretus: tai mane ir trikdė.

Dabar ėmė juokas: metras penkiasdešimt trys! Jeigu norėčiau pasikalbėti su Blevinu, man tektų pasilenkti arba pritūpti. Nebesistebėjau, kad jis taip veržliai kelia aukštyn nosį: tokio ūgio žmonių likimas nuolatos sprendžiasi per keletą colių jiems virš galvos.

Nuostabi meno galia. Ateities kartoms išliks tik šio čaižiabalsio mažyčio žmogučio grėsmingas veidas, puikus gestas ir krauju pasruvusios buliaus akys. Mirtis pasiglemžė tik Komunos nusigandusį studentą, smulkučiuką piktą deputatą; bet Bordiureno dėka Tvarkos klubo pirmininkas, Moralinių Jėgų oratorius liko nemirtingas.

– Ak! Vargšas mažasis Pipo!

Dama dusliai aiktelėjo – po Oktavo Blevino, „vyresniojo sūnaus“, portretu dievobaiminga ranka buvo įrašiusi tokius žodžius: „Mirė Politechnikos mokykloje 1904 metais“.

– Mirė! Visai kaip Arondelių sūnus. Toks inteligentiškas. Kiek skausmo mamai! Taigi aukštosiose mokyklose jie per daug užsiėmę. Smegenys dirba net miegant. Man labai patinka trikampės kepuraitės, dailiai atrodo. Kazoarai, argi ne taip jos vadinamos?

– Ne, kazoarai būna Sen Sire[45].

Aš taip pat nužvelgiau jaunystėje mirusį politechnikos studentą. Jau vien vaškinė oda bei nepaprastai vešlūs ūsai bylojo apie besiartinančią mirtį. Beje, jis nujautė savo likimą: giedros, įžvalgios akys

švietė kažin kokiu susitaikymu. Tačiau galvą laikė iškėlęs; juk vilkėdamas šią uniformą, atstovavo Prancūzijos armijai.

*Tu Marcellus eris! Manibus date lilia plenis...**

Nuskinta rožė, miręs studentas: kas gali būti liūdniau?

Lėtai apėjau ilgąją galeriją, pakeliui nestabtelėdamas, linkčiojau oriems veidams, boluojantiems prieblandoje: ponui Bosuarui, prekybos tribunolo pirmininkui, ponui Fabi, autonominio Buvilio uosto administracijos direktoriui, verslininkui ponui Bulanžui su šeima, Buvilio merui ponui Ranekenui, ponui de Liusjenui, Buvilyje gimusiam Prancūzijos ambasadoriui Jungtinėse Amerikos Valstijose ir poetui, nežinomam vyriškiui prefekto apdaru, Didžiosios vaikų prieglaudos vyresniajai, motinėlei Šventosios Marijos Luizai, ponui ir poniai Terezonams, taikinamosios komisijos direktoriui ponui Tibust-Guronui, vyriausiajam laivų registracijos biuro administratoriui ponui Bobo, ponams Brionui, Minetui, Grelo, Lefebrui, daktarei poniai Pen, pačiam Bordiurenui, nutapytam sūnaus Pjero Bordiureno. Šviesūs ir šalti žvilgsniai, subtilūs veido bruožai, plonos lūpos. Ponas Bulanžas buvo taupus ir kantrus, motinėlė Šventosios Marijos Luiza – sumaniai dievobaiminga. Ponas Tibust-Guronas buvo griežtas sau kaip ir kitam. Ponia Terezon kantriai kovojo su nepakeliamu skausmu. Jos kančias išdavė neapsakomai sukritusios lūpos. Tačiau ši pamaldi moteris nė karto nepasiskundė, kad skauda. Ji nenuleido rankų: sudarinėdavo valgiaraščius ir vadovaudavo labdaros organizacijoms. Kartais vidury sakinio lėtai užsimerkdavo, ir gyvastis dingdavo iš veido. Alpulys trukdavo ne ilgiau kaip minutę; netrukus ponia Terezon atsimerkdavo ir tęsdavo sakinį. O moterys labdaros ateljė šnibždėdavosi: „Vargšė ponia Terezon! Ir niekada neaimanuoja“.

Perėjau išilgai visą Bordiureno ir Renoda parodą. Atsigręžiau. Sudie, taurios grožio gėlelės mažutėse nupieštose šventovėse, sudie,

* Eilutė iš Vergilijaus *Eneidos:* „Būsi Marcelas tikrai! – Glėbius lelijų man duokit...“ (*Vertė A. Dambrauskas.*).

grožio žiedai, mūsų pasididžiavime ir gyvenimo prasme, sudie. Šunsnukiai.

Pirmadienis

Neberašysiu knygos apie Rolboną; baigta, *nebegaliu*. Ką dabar reikės veikti?

Buvo trečia valanda. Sėdėjau prie savo stalo; šalia manęs gulėjo šūsnis laiškų, kuriuos pavogiau Maskvoje; aš rašiau:

„Buvo skleidžiami kuo baisiausi gandai. Ponas de Rolbonas tikriausiai užkibo ant šio kabliuko, nes rugsėjo tryliktą laiške sūnėnui pranešė ką tik surašęs testamentą".

Markizas buvo gyvas, nes aš dalijausi gyvybe su juo, iki jis amžinai įsitvirtins istorinėje būtyje. Jutau jį kaip švelnią šilumą pilve.

Staiga dingtelėjo, kad vienas mano teiginys tikrai ginčytinas: Rolbonas toli gražu nebuvo atviras savo sūnėnui, tik norėjo Pavlo I akyse pasinaudoti juo kaip liudytoju, jei reikalas neišdegtų. Visai galimas daiktas, kad jis melavo apie testamentą, apsimesdamas naivuoliu.

Tai menka prieštara – nėra ko sukti galvos. Bet mane užplūdo niūrios mintys. Staiga prieš akis vėl iškilo storoji padavėja iš kavinės *Pas Kamilį*, paklaikęs pono Achilo veidas, salė, kur pasijutau toks apleistas ir pamirštas dabartyje. Liūdnai pagalvojau: „Kaipgi aš, nesugebėjęs išsaugoti savo praeities, galiu tikėtis išsaugoti svetimą?"

Paėmiau plunksnakotį ir pabandžiau vėl imtis darbo; iki gyvo kaulo įkyrėjo mąstymai apie praeitį, dabartį, pasaulį. Norėjau tik vieno dalyko – ramiai užbaigti knygą.

Bet žvilgsniui užkliuvus už krūvelės baltų lapų, nustebau ir, pakėlęs plunksnakotį, užsižiūrėjau į akinamai baltą popierių: koks jis standus ir ryškus, koks realus. Jame mačiau vien dabartį. Ką tik parašytos raidės dar nespėjo nudžiūti, tačiau nebepriklausė man.

„Buvo skleidžiami kuo baisiausi gandai..."

Šį sakinį sukūriau aš, iš pradžių jis buvo mano dalis. Dabar įsirėžė į popierių ir tapo man priešiškas. Nebepažinau jo. Nebegalėjau netgi dar kartą pagalvoti to paties. Žiūrėjau į jį, bet veltui ieškojau

požymių, leidžiančių atspėti autorių. Tą sakinį galėjo parašyti ir kas nors kitas. Tačiau aš, *aš* nebuvau įsitikinęs, jog tikrai pats jį parašiau. Dabar raidės nebežvilgėjo, buvo sausos. Pranyko netgi netvarus jų blizgesys.

Nerimastingai apsidairiau: dabartis, vien dabartis. Lengvi ir tvirti baldai, įstrigę dabartyje, stalas, lova, spinta su veidrodžiu ir – aš pats. Atsiskleidė tikroji dabarties prigimtis: dabartis yra tai, kas egzistuoja, o visa, ko nėra dabar, nėra apskritai. Praeities nėra. Visai nėra. Nei daiktuose, nei mano mintyse. Žinoma, aš jau seniai supratau praradęs savąją, bet iki pat šiol maniau, jog mano praeitis taip nutolo, kad jos nebepasiekiu. Praeitį laikiau tik išėjimu į pensiją, kitokia egzistencija, ramybės ir sąstingio būsena; kiekvienas nutikimas, atlikęs savo vaidmenį, klusniai nukeliaudavo į dėžutę pas kitus ir tapdavo garbingu įvykiu: juk labai sunku įsivaizduoti nebūtį. Dabar supratau: daiktai yra tai, kas atrodo esą – o *už jų*... tuščia.

Dar kurį laiką ši mintis sukosi galvoje. Paskui, trūktelėjęs pečiais, ją nuvijau ir prisitraukiau popieriaus krūvelę.

„...ką tik surašęs testamentą".

Staiga smarkiai supykino, plunksnakotis iškrito iš rankos ir patėškė rašalo. Kas atsitiko? Ar čia Šleikštulys? Ne, ne tai, kambarys jaukus kaip visada. Stalas rodėsi vos vos sunkesnis, tankesnis, o plunksnakotis – smulkesnis. Tik ponas de Rolbonas mirė antrąkart.

Vos prieš valandėlę jis dar gyveno manyje, ramus ir šiltas, retkarčiais pajusdavau krustelint. Man Rolbonas buvo tikrai gyvas, – gyvesnis už Savamokslį, arba *Geležinkeliečių užeigos* šeimininkę. Žinoma, jis turėjo kaprizų, galėdavo dienų dienas nesirodyti, bet giedru saulėtu oru iškišdavo nosį kaip drėgmei jautri beždžionėlė, ir aš pamatydavau jo blyškų veidą bei melsvus skruostus. Netgi kai Rolbonas tūnodavo pasislėpęs, slėgdavo man širdį ir jausdavausi jo pilnas.

Dabar jis pranyko, kaip ir drėgnas raidžių žvilgesys nudžiūvus rašalui. Aš pats kaltas; ištariau kaip tik tuos žodžius, kurių neturėjau sakyti: praeities nėra, ir ponas de Rolbonas akimoju tyliai grįžo į nebūtį.

Paėmiau jo laiškus, kažkodėl neviltingai pačiupinėjau: „Vis dėlto tai jis vieną po kito išvedžiojo šiuos rašmenis, – pagalvojau. – Jis

sėdėdavo palinkęs prie šio popieriaus, laikydavo pirštu prispaudęs lapus, kad tie nesisukiotų berašant".

Per vėlu: tie žodžiai nieko nebereiškė. Liko tik šūsnis pageltusių lapų, kuriuos laikiau rankose. Aišku, ta paini istorija neprapuolė: 1810 metais caro policija nužudė Rolbono sūnėną, konfiskavo jo dokumentus ir nugabeno į slaptuosius archyvus; po šimto dešimties metų valdžią paėmę sovietai dokumentus perkėlė į Valstybinę biblioteką, iš kur 1923 metais juos pavogiau. Tačiau visa tai nepanėšėjo į tiesą, netgi apie savo paties įvykdytą vagystę neišsaugojau jokio tikro prisiminimo. Nesunku prigalvoti daugybę įtikinamesnių paaiškinimų, kaip šie laiškai atsidūrė mano kambaryje, bet, palyginus su tais apšiurusiais lapukais, visos istorijos atrodytų nerimtos ir tuščios kaip muilo burbulai. Dabar užmegzti ryšį su Rolbonu greičiau padėtų spiritizmas negu laiškai. Rolbonas amžinai dingo. Jei keletas kaulų ir liko, jie egzistavo patys sau, atskirai, – tai tik žiupsnis fosfato ir kalkių karbonato su druskomis bei vandeniu.

Griebiausi paskutinės priemonės; pakartojau ponios de Žanlis žodžius, kuriais paprastai iškviesdavau markizą: "Jo švarus ir aiškus, raupų išvarpytas raukšlėtas veidelis, kuriame švytėjo keistas klastingumas, krisdavęs į akis, kad ir kaip Rolbonas stengėsi tai nuslėpti".

Veidas klusniai pasirodė, – smaila nosis, melsvi skruostai, šypsena. Nesunkiai įsivaizdavau jo bruožus, gal netgi lengviau negu anksčiau. Tačiau tai buvo jau tik vaizdinys mano galvoje, fikcija. Pajutau nepakeliamą tuštumą ir atsidusęs atsilošiau į kėdės atkaltę.

Muša keturias. Jau valandą sėdžiu čia, ant kėdės, nukoręs rankas. Temsta. Daugiau niekas šiame kambaryje nepasikeitė: baltas popierius tebeguli ant stalo šalia plunksnakočio ir rašalinės... tik pradėtame lape nebeparašysiu nė žodžio. Niekada Luošių gatve ir Reduto bulvaru nebeisiu į biblioteką peržiūrinėti archyvų.

Kyla noras pašokti ir išeiti, ką nors veikti, kad užsimirščiau. Bet puikiai žinau, kas atsitiks, jei bent pirštą krustelėsiu, jei nesėdėsiu kaip sustingęs. *Nenoriu*, kad tai vėl atsitiktų. Juk visada užklups per

anksti. Nejudu; automatiškai skaitau nebaigtą pastraipą viršutiniame krūvelės lape:

„Buvo skleidžiami kuo baisiausi gandai. Ponas de Rolbonas turbūt užkibo ant šio kabliuko, nes rugsėjo tryliktosios laiške sūnėnui pranešė ką tik surašęs testamentą".

Susižavėjimas Rolbonu išblėso kaip stipri aistra. Reikės susirasti ką nors kita. Prieš keletą metų Šanchajuje, Mersjė kontoroje staiga pakirdau iš sapno, nubudau. Paskui vėl užmigau ir susapnavau kitą sapną, – kad gyvenu carų dvare, senuose rūmuose, kur nuo šalčio žiemą nutįsta ilgi varvekliai. Šiandien pabundu priešais balto popieriaus krūvelę. Žvakidės, pokyliai lediniame šaltyje, uniformos, dailūs virpantys pečiai prapuolė. Dabar vietoj jų šiltame kambaryje *kažkas* yra, – kažkas, ko nenoriu matyti.

Mudu su markizu de Rolbonu buvome bendrininkai: jam reikėjo manęs, kad gyvuotų, man – jo, kad nejausčiau savo būties. Aš teikiau pirminę žaliavą, – žaliavą, kurios turėjau per akis ir nežinojau, ką su ja veikti, – būtį, *savo* būtį, o jis pozavo. Priešais save nuolat mačiau Rolboną, jis pasiglemžė mano gyvenimą, kad per mane *atskleistų* savąjį. Nebesuvokiau, kad gyvenu, egzistavau nebe savaime, o per jį; jo labui valgiau, jo labui kvėpavau, kiekvienas mano judesys buvo skirtas Rolbonui, stūksančiam priešais mane; nebemačiau savo rankos, vedžiojančios popieriuje raides, ir netgi parašyto sakinio, tačiau anapus popieriaus lapo regėjau to judesio reikalaujantį markizą, kurio būtį mano gestas tęsė ir stiprino. Aš buvau tik gyvybės šaltinis, o Rolbonas teikė prasmę mano gyvenimui, jis išvadavo mane nuo manęs. Ką dabar darysiu?

Svarbiausia nejudėti, *nejudėti*... Ak!

Neįstengiau susivaldyti ir trūktelėjau pečiais...

Ore tvyrojęs dalykas suvilnijo ir užliejo mane, – geriasi vidun, aš jo pilnas. Nieko baisaus: tas Dalykas – tai aš pats. Į mane parplūsta išsivadavusi, laisva būtis. Aš egzistuoju.

Egzistuoju. Kaip malonu, gera, ramu ir lengva: lyg plevenčiau ore. Banguoja. Jaučiu, kaip iš visų pusių kažkas gluščioja ir nyksta, išsisklaido – švelnut švelnutėliai. Burnoje – putotas skystis. Nuryju, jis nuslysta gerkle, tarsi paglosto – netrukus vėl prisikaupia – aplink

liežuvį nuolatos žliugsi balzganas skystimas – tai irgi aš. Ir liežuvis. Ir gerklė, – taip pat.

Ant stalo guli mano ranka. Ji gyva – tai mano dalis. Atsiverčia delnu į viršų, pirštai išsiskečia ir išsitiesia. Ranka guli atsukusi man riebų pilvą. Panaši į aukštielninką vabalą. Pirštai – tai letenos. Šauna į galvą pažaisti – imu greitai krutinti pirštus kaip apvirtęs krabas kojas. Krabas padvėsė: kojos susiriečia, prisiglaudžia prie rankos pilvo. Matau nagus – vienintelę negyvą savo dalį. Dabar ranka apsiverčia, pasitiesia ant pilvo, atgręžia nugarą. Sidabrišką, švelniai žvilgančią nugarą – jei ne rudi plaukai ties krumpliais, palaikytum žuvimi. Aš jaučiu savo ranką. Tuodu gyviai, spurdantys ant riešų, – tai aš. Ranka kasosi vieną iš letenų kitos letenos nagu; jaučiu, kaip ji slegia stalą, kuris nėra mano dalis. Tas sunkio pojūtis toks tingus tingus, vis jaučiu jį – ir negaliu nejausti. Ilgainiui darosi nebepakenčiama... Patraukiu ranką, įsikišu į kišenę. Bet per audinį pajuntu šlaunies šilumą. Tučtuojau ištraukiu ranką iš kišenės ir nuleidžiu prie kėdės atlošo. Dabar visas svoris susitelkia pirštų galuose. Tempia žemyn – vos vos, glebiai, minkštai; ranka egzistuoja; negaliu jos sunaikinti, kaip negaliu sunaikinti nei viso likusio savo kūno, nei drėgnos šilumos, kuri ištepa baltinius, nei drungnų riebalų, tingiai liulančių, tarsi kas maišytų šaukštu, nei viduje knibždančių pojūčių – kartais jie nerimsta, nuo šono kyla į pažastį, o kartais nuo ryto iki vakaro ramiai lindi įprastiniame kamputyje.

Pašoku: jei galėčiau liautis galvojęs, iškart pagerėtų. Mintys – pats bjauriausias dalykas. Bjauresnis ir už kūną. Jos plaukia į tolius ir palieka keistą skonį. Be to, už minčių slypi žodžiai, nebaigti žodžiai, nuolat pargrįžtančios sakinių nuotrupos: „Reikia baig... Aš egz... Mirė... Ponas de Rol... mirė... Aš nesu... Aš egz...“ Plaukia ir plaukia – be galo. Tai ir blogiausia, nes jaučiuosi atsakingas, jaučiuosi bendrininkas. Juk skausmingas mintis (kad *aš egzistuoju*) kurstau aš pats. Aš. Kūnas nuo pat pradžių gyvuoja savaime. O mintį tęsiu ir rutulioju *aš*. Aš egzistuoju. Manau, kad egzistuoju. Ak! Tas būties pojūtis – iš lėto jį vynioju kaip kokį ilgą serpantiną... Kad galėčiau liautis galvojęs! Pamėginu. Man pavyksta: galvą, regis, užtemdo dūmai... ir vėl prasideda: „Dūmai... negalvoti... Nenoriu galvoti... Galvoju, kad ne-

noriu galvoti. Reikia negalvoti, kad nenoriu galvoti. Nes tai dar viena mintis“. Ar nesiliaus?

Mano mintys – tai *aš*, todėl ir negaliu sustoti. Egzistuoju todėl, kad galvoju... ir negaliu susilaikyti negalvojęs. Šią akimirką – o siaube! – irgi egzistuoju *todėl, kad* nenoriu egzistuoti. Tai aš, *aš pats* traukiu save iš trokštamos nebūties: neapykanta, pasibjaurėjimas gyvenimu taip pat *verčia* egzistuoti, stumia į būtį. Mintys gimsta man už nugaros kaip svaigulys, jaučiu jas kylant iš už galvos... jeigu pasiduosiu, jos prasiverš į priekį, tarp akių – o aš visada pasiduodu, mintis auga, auga, kol išsipučia ir pripildo mane, atgaivina mano būtį.

Mano seilės saldžios, kūnas drungnas; jaučiuosi bjauriai. Ant stalo guli lenktinis peiliukas. Atlenkiu. Kodėl gi ne? Vis būtų permaina. Padedu kairę ranką ant užrašų knygelės ir stipriai smeigiu peiliuku į delną. Mostelėjau pernelyg nervingai; geležtė kryptelėjo, žaizda visai negili. Bėga kraujas. Na ir tegu. Ar kas nors pasikeitė? Vis tiek patenkintas žiūriu į mažutį pagaliau nuo manęs atsiskyrusio kraujo klanelį ant balto popieriaus lapo, tarp neseniai parašytų eilučių. Baltame lape keturios eilutės ir kraujo dėmė – štai kur gražus suvenyras. Reikės po apačia parašyti: „Tą dieną nusprendžiau neberašyti knygos apie markizą de Rolboną“.

Gal susitvarstyti ranką? Padvejoju. Žiūriu į monotoniškai varvantį kraują. Jau kreša. Baigta. Aplink dūrį oda tarsi aprūdijusi. Žaizdą truputį gelia, bet kiti pojūčiai beveik stipresni už šį skausmą.

Muša pusę penkių. Atsistoju, šalti marškiniai prilimpa prie kūno. Išeinu. Kodėl? Gal todėl, kad nėra dingsties neišeiti. Net jeigu pasiliksiu, net jeigu tyliai susigūšiu kamputyje, savęs nepamiršiu. Aš būsiu, slėgsiu grindis. Aš esu.

Pakeliui nusiperku laikraštį. Sensacingas numeris. Mažosios Liusjenos kūnas surastas! Rašalo kvapas, popierius glamžosi tarp pirštų. Niekšas pabėgo. Mergytė išprievartauta. Surastas jos kūnas, pirštai mėšlungiškai sugniaužti purve. Suglamžau laikraštį ir suleidžiu pirštus į popieriaus gniūžtę: rašalo kvapas. Dievuliau, kaip ryškiai šiandien viskas egzistuoja. Mažoji Liusjena išprievartauta. Pasmaugta. Jos kūnas, sužalotas kūnas dar tebeegzistuoja. O *ji* – nebe.

Jos rankos. Ji nebeegzistuoja. Namai. Einu tarp namų, esu tarp namų, tiesiog ant grindinio; grindinys egzistuoja man po kojomis, namai susiglaudžia virš galvos, kaip susiglaudžia vanduo virš manęs, virš baltutėlio popieriaus šūsnies, aš esu. Esu, egzistuoju, galvoju, vadinasi, esu; esu, nes galvoju, kodėl aš galvoju? Nebenoriu galvoti, esu, nes galvoju, kad nenoriu būti, galvoju, kad... nes... brrrrr! Leidžiuosi bėgti, niekšas pabėgo, jos kūnas išprievartautas. Ji jautė svetimą kūną braunantis į savąjį. Aš... štai aš... Išprievartauta. Iš už nugaros užklumpa saldus kraugeriškas noras prievartauti, saldutėlis, jis kažkur už ausų, ausys velkasi už manęs, raudoni plaukai, jie raudonuoja man ant galvos kaip šlapia žolė, raudona žolė, ar tai irgi aš? O šis laikraštis – taip pat aš? Gniaužau laikraštį, būtis liečia būtį, daiktai egzistuoja vieni šalia kitų, numetu laikraštį. Prieš akis išnyra namas, jis egzistuoja; einu tiesiai palei sieną, egzistuoju palei sieną, priešais sieną, žingsnis, siena egzistuoja priešais mane, viens, du, už manęs, siena už nugaros, pirštas braižo odą mano kelnaitėse, krapšto, kasa ir gremžia purvinas mergytės pirštas, purvinas mano pirštas, ištrauktas iš drumzlino upelio, palengva nusviro, palengva glebo, braižė silpniau negu smaugiamos mergytės pirštai, niekšas, jie vis silpniau kasė purvą, žemę, pirštas lengvai slysta, smenga žemyn ir glamonėja susisukęs į karštą žiedą man prie šlaunies; būtis minkšta, ji ritinėjasi ir siūbuoja, aš siūbuoju tarp namų, esu, egzistuoju, galvoju – vadinasi, siūbuoju, aš esu, būtis yra nupuolęs krytis, nenukris, nukris, pirštas krapšto angą, būtis yra nebaigtinė. Ponas. Dailusis ponas egzistuoja. Ponas jaučia, kad egzistuoja. Ne, gražusis ponas, einantis pro šalį, išdidus ir švelnus kaip vijoklis, nejaučia, kad egzistuoja. Pražįsti; skauda žaizdą rankoje, egzistuoju, egzistuoju, egzistuoju. Dailusis ponas egzistuoja, Garbės legiono ordinas egzistuoja, egzistuoja ūsai, viskas; tikriausiai didelė laimė būti tik Garbės legiono ordinu ir tik ūsais, o viso kito asmuo nemato, jis mato smailus savo ūsų galus abipus nosies; negalvoju, vadinasi, esu ūsas. Nei lieso savo kūno, nei didelių kojų jis nemato, panaršę jam po kelnes, tikrai rastume porą mažų pilkų kukulių. Jis turi Garbės legiono ordiną. Šunsnukiai turi teisę egzistuoti: „Egzistuoju, nes tai mano teisė“. Turiu teisę egzistuoti, vadinasi, tu-

riu teisę negalvoti: pirštas kyla aukštyn. Nejaugi aš... tarp baltų paklodės klosčių glamonėsiu atsivėrusią baltą lytį, kuri švelniai prasiskiria, liesiu pražydusią pažastų drėgmę, lyties eliksyrus, balzamus ir floresencijas, įsiskverbsiu į kito būtį, į raudonas gleives, sodriai, salsvai, salsvai kvepiančias būtimi, pajusiu, kad egzistuoju tarp švelnių, drėgnų lūpų, paraudusių nuo šviesaus kraujo, tarp virpančių pravirų lūpų, sudrėkusių būtimi, sudrėkusių skaidriais pūliais, tarp šlapių saldžių lūpų, ašarojančių lyg akys? Mano kūnas iš mėsos, spurdanti lytis, kuri pamažu skiria syvus, skiria gleives, gyvastis, kuri sunkia, sunkia, sunkiasi, švelni ir saldi mano lyties drėgmė, kraujas iš mano rankos, man skauda, malonu mano sumaitotam kūnui, kuris sukasi, eina, aš einu, bėgu, aš esu niekšas sumaitotu kūnu, sumaitotu būties tarp šių sienų. Man šalta, žengiu žingsnį, šalta, žingsnis, pasuku į kairę, jis pasuka į kairę, jis mano, kad pasuko į kairę, pamišėlis, ar aš pamišėlis? Jis sako, kad bijo būti pamišėliu, būtis, supranti, drauguži, būtyje, jis sustoja, kūnas sustoja, jis pagalvoja, kad sustojo, iš kur jis? Ką veikia? Vėl pasileidžia, jis bijo, labai bijo, niekšas, geismas kaip rūkas, geismas, pasibjaurėjimas, jis sako, kad pasišlykštėjo būtimi, – ar tikrai pasišlykštėjo? Pavargo bjaurėtis, bėga. Ko jis tikisi? Bėga slėptis, skandintis? Jis bėga, širdis, plakanti širdis – tai šventė. Širdis egzistuoja, kojos egzistuoja, šnopavimas egzistuoja, jie egzistuoja – bėga, šnopuoja, palengva, švelniai plaka, uždūsta, aš uždusau, jis sako, kad uždusо: būtis pasiveja mano mintis ir švelniai *iš nugaros* praskleidžia; mane užgriūva iš nugaros, iš nugaros verčia mąstyti, vadinasi, ir būti kažkuo, už manęs kažkas pūkščia lengvais būties pliūpsniais, kažkas yra geismo miglos gniutulas, veidrodyje jo atvaizdas išbalęs kaip numirėlis, Rolbonas mirė, Antuanas Rokantenas nemirė, nualpti: jis sako, kad norėtų nualpti, jis spėlioja (iš užpakalio), iš užpakalio, *iš užpakalio*, mažoji Liusjena užpulta iš už nugaros, būties išprievartauta iš už nugaros, jis prašo malonės, jam gėda prašyti malonės, pasigailėjimo, gelbėkit, vadinasi, aš egzistuoju, jis įeina į *Jūrininkų barą*, maži mažo viešnamio veidrodžiai, jis išbalęs mažyčiuose viešnamiuko veidrodėliuose, aukštas vangus raudonplaukis susmunka ant suolelio, patefonas groja, egzistuoja, viskas sukasi, pa-

tefonas egzistuoja, širdis plaka: maišykitės, maišykitės, gyvenimo eliksyrai, maišykitės, mano kūno želė, sirupai, saldybės... patefonas.

When the mellow moon begins to beam
*Every night I dream a little dream.**

Netikėtai pasigirsta žemas kimus balsas, ir būčių pasaulis nublanksta. Tas balsas – kūniškos moters balsas, apsirengusi gražiausiais drabužiais ji dainavo, ir jos balsas įsirašinėjo į plokštelę. Moteris: ak! ji egzistavo kaip ir aš, kaip Rolbonas, nenoriu jos pažinti. Bet štai kas. Negalima pasakyti, kad tai egzistuoja. Besisukanti plokštelė egzistuoja, oras, kuriuo sklinda virpantis balsas, egzistuoja, plokštelėje įrašytas balsas egzistavo. Aš, klausytojas, egzistuoju. Viskas užpildyta, visur būtis, tiršta, sunki ir saldi. Tačiau anapus visos šios saldybės – visai čia pat, deja, kartu ir baisiai toli – yra ši jauna, nepermaldaujama ir rami... būtinybė.

Antradienis

Nieko. Egzistavau.

Trečiadienis

Ant popierinės staltiesės plyti saulės ratas. Rate ropinėja apspangusi musė, šildosi ir trina priekines kojytes. Padarysiu jai paslaugą – sutraiškysiu. Ji nemato išnyrant milžiniško smiliaus, kurio auksaspalviai plaukeliai žiba saulėje.

– Nežudykite jos, pone! – surinka Savamokslis.

Musė ištrykšta, iš pilvo išvirsta mažytės baltos žarnos. Sausai atšaunu Savamoksliui:

---

* Kasnakt, kai pateka mėnulis, imu svajoti (*angl.*).

– Padariau jai paslaugą.

Kodėl aš čia? O kodėl turėčiau nebūti? Vidurdienis, laukiu, kol ateis metas gulti. (Laimė, nesergu nemiga.) Už keturių dienų pamatysiu Ani: dabar tai vienintelis mano gyvenimo tikslas. O paskui, kai Ani mane paliks? Puikiai žinau, ko paslapčia tikiuosi, – kad mudu niekada nebeišsiskirsim. Vis dėlto seniai turėjau suprasti, kad Ani nieku gyvu nesutiks pasenti mano akyse. Aš silpnas ir vienišas, man jos reikia. Labai norėčiau mudviem susitikus būti kupinas jėgų: Ani negailestinga nevykėliams:

– Ar jums viskas gerai, pone? Ar gerai jaučiatės?

Savamokslis į mane šelmiškai skersakiuoja. Kiek tankiau alsuoja, prasižiojęs kaip uždusęs šuva. Prisipažįstu: šįryt jį pamatęs pasijutau beveik laimingas, man reikėjo su juo pasikalbėti.

– Koks aš laimingas, kad sėdite prie mano stalelio, – tarė jis, – jeigu jums šalta, galėtume įsitaisyti prie kaloriferio. Tie ponai netrukus išeis, jau paprašė sąskaitos.

Kažkas manimi rūpinasi, klausinėja, ar man nešalta; jau daugybę metų nėra tekę kalbėtis su kitu žmogumi.

– Jie išeina, gal norite persėsti?

Ponai užsirūkė po cigaretę. Išeina, štai juodu jau gryname ore, saulėje. Praeina pro didžiuosius langus, abiem rankomis laikydami skrybėles. Juokiasi; vėjas plaiksto paltus. Ne, aš nenoriu persėsti. Kam? Be to, pro langus tarp baltų dušo kabinų stogų matau žalią tirštą jūrą.

Savamokslis iš portfelio išsitraukė porą violetinių kartono kortelių. Netrukus paduos prie kasos. Vienos iš jų antroje pusėje perskaitau:

Botanė namai, naminė virtuvė
Kompleksiniai pietūs: 8 frankai
Užkanda su kopūstais
Mėsa su garnyru
Sūris arba desertas
140 frankų už 20 atžymų

Atpažinau aną žmogelį, kuris valgo už apvalaus stalo prie durų: tai keliaujantis prekeivis, dažnai apsistojantis *Printania* viešbutyje. Kartkartėmis jis įbeda į mane atidų šypsantį žvilgsnį; bet manęs nemato; pernelyg įsigilinęs skanauja maistą. Kitapus kasos du kresni raudonveidžiai vyrukai smaguriauja moliuskais užgerdami baltuoju vynu. Mažesnysis, su retais gelsvais ūsiukais, pasakoja, kaip jam pačiam atrodo, linksmą istoriją. Kartais stabteli ir nusikvatoja, parodydamas akinamai baltus dantis. Antrasis nesijuokia; akys griežtos. Bet dažnai pritaria linktelėdamas galva. Prie lango liesas, įdegęs taurių bruožų vyriškis gražiais žilais atgal sušukuotais plaukais įsigilinęs skaito laikraštį. Šalia ant suolelio guli odinė rankinė. Jis geria *Vichy* vandenį. Po valandėlės visi šie žmonės išsivaikščios, apsunkę nuo maisto, įraudę nuo židinio ugnies, atlapotais paltais, kiek įkaitusia, ūžiančia galva, praeis palei baliustradą, dairydamiesi į vaikus paplūdimy ir laivus jūroje; nueis į darbą. O aš niekur neisiu, aš neturiu darbo.

Savamokslis nekaltai nusijuokia, o jo retuose plaukuose žaidžia saulės spinduliai:

– Prašom, išsirinkite, ką užsisakysite.

Paduoda man valgiaraštį; aš galiu rinktis užkandą – arba penkis dešros griežinėlius, arba ridikus, arba pilkąsias krevetes, arba lėkštelę salierų su aštriu padažu. Burgundiškos sraigės – su priemoka.

– Atneškite dešros, – sakau padavėjai.

Jis griebia valgiaraštį man iš rankų:

– Argi nėra nieko geriau? Štai kad ir burgundiškos sraigės.

– Kad sraigių aš nemėgstu.

– A! Tada gal austrių?

– Bus keturiais frankais daugiau, – atsiliepia padavėja.

– Tai gerai, panele, ponui austrių, o man ridikų.

Rausdamas pasiaiškina:

– Labai mėgstu ridikus.

Aš taip pat.

– Ko dar? – klausia jis.

Peržvelgiu mėsiškų patiekalų sąrašą. Labai norėčiau troškintos jautienos, bet iš anksto žinau, kad gausiu vištienos, nes tai vienintelis patiekalas su priemoka.

– Ponui prašom vištienos. Man troškintos jautienos, panele.

Jis apverčia valgiaraštį: kitoje pusėje vynų sąrašas.

– Užsisakysime vyno, – sako kiek iškilmingai.

– Oho, kaip užsimojote! – nustemba padavėja. – Juk paprastai negeriat vyno.

– Bet ypatinga proga tikrai neatsisakau taurės vyno. Panele, gal atneštumėte grafiną rausvojo *d'Anjou*?

Savamokslis padeda valgiaraštį, susilaužo duoną į mažus gabalėlius ir patrina servetėle savo įrankius. Žvilgteliu į žilaplaukį vyrą, kuris skaito laikraštį, paskui Savamokslis man šypteli:

– Šiaip jau atsinešu knygą, nors gydytojas nepatarė skaityti prie stalo: tada per greitai valgai, nesukramtai. Bet mano skrandis kaip stručio, suvirškina bet ką. 1917 metų žiemą, kai kalėjau, mus maitino taip prastai, kad visi apsirgo. Aišku, ir aš dėjausi sergąs, bet iš tikrųjų buvau sveikutėlis.

Jis buvo karo belaisvis... Pirmąkart pasakoja; negaliu atsitokėti: man jis savamokslis, ir kitaip jo neįsivaizduoju.

– Kur kalėjote?

Jis neatsako. Padėjo šakutę ir įsmeigė itin skvarbų žvilgsnį. Tuoj ims pasakoti savo bėdas: dabar prisimenu, kad bibliotekoje sakė turįs kažkokių rūpesčių. Pastatau ausis: man tikrai reikėtų pagalvoti ir apie kitų negandus, gal tada pasikeisčiau. Juk gyvenu be rūpesčių, – pinigų į valias, nei viršininko, nei žmonos, nei vaikų; tik tiek, kad pastebėjau egzistuojąs. Tačiau šis rūpestis toks miglotas, toks metafizinis, kad man jo gėda.

Savamokslis, atrodo, nenusiteikęs kalbėtis. Labai keistai į mane pažvelgia: jis ne šiaip žiūri, o bando užmegzti ryšį su mano siela. Savamokslio siela pakilo iš gelmių ir atsivėrė jo nuostabiose neregio akyse. Tegu maniškė taip pat išlenda į viršų ir prisiploja nosimi prie akių stiklų: galės viena kitai daryti reveransus.

Nenoriu sielų ryšio, taip žemai dar nenusiritau. Atšlyju. Tačiau Savamokslis užsisveria ant stalo ir atkakliai žiūri. Laimė, padavėja atneša ridikus. Siela dingsta iš Savamokslio akių, jis atsilošia kėdėje ir paklusniai ima valgyti.

– Ar jūsų problemos išsisprendė?

Jis krūpteli.

– Kokios problemos, pone? – klausia nusigandęs.

– Pamenat, anądien sakėte.

Jis tirštai nurausta.

– Hm! – tarsteli abejingai. – Hm! Taip, anądien. Na, vis per tą korsikietį iš bibliotekos.

Jis antrąkart stabteli, užsispyręs kaip avinas.

– Tai paskalos, pone, nenoriu kvaršinti jums galvos.

Daugiau neklausinėju. Savamokslis valgo nepaprastai greit, nors taip ir neatrodo. Kai man atneša austres, ridikus jis jau baigęs, lėkštelėje likusi tik krūvelė žalių lapų ir žiupsnis šlapios druskos.

Lauke jauna porelė stoviniuoja prie valgiaraščio, į kurį kartoninis virėjas rodo kaire ranka (dešinėje laiko keptuvę). Jie svarsto, ar užeiti. Moteriai šalta, ji stovi įtraukusi smakrą į kailinę apykaklę. Vaikinas apsisprendžia pirmas, atidaro duris ir, pasitraukęs į šalį, praleidžia draugę.

Ši įeina. Žaviai apsižvalgo ir virptelėjusi sako sodriu balsu:

– Kaip čia šilta.

Jaunuolis uždaro duris ir pasisveikina:

– Laba diena.

Savamokslis atsigręžia ir maloniai atsiliepia:

– Laba diena.

Kiti klientai neatsako, tik orusis ponas truputį nuleidžia laikraštį ir įdėmiai nužvelgia ką tik atėjusią porelę.

– Ačiū, nesivarginkit.

Į pagalbą atskubėjo padavėja, bet, jai nespėjus nė krustelėti, vaikinas vikriai išsineria iš lietpalčio. Vietoj švarkelio jis vilki odinę palaidinę su užtrauktuku. Kiek nusivylusi padavėja atsisuka į jaunąją moterį. Tačiau vaikinas vėl suskumba pirmas ir švelniais tiksliais judesiais padeda draugei nusivilkti paltą. Juodu atsisėda prie mūsų, vienas priešais kitą. Atrodo neseniai pažįstami. Jaunosios moters veidas pavargęs ir skaistus, išraiška kiek nepatenkinta. Netikėtai ji nusiima kepuraitę ir šypsodamasi kresteli juodus plaukus.

Savamokslis nenuleisdamas akių geraširdiškai į juos žiūri; paskui grįžteli į mane ir susigraudinęs mirkteli akį, lyg norėdamas pasakyti: „Kokie jie gražūs!“

Juodu tikrai gana simpatingi. Tyli ir džiaugiasi, kad dviese, kad juos mato dviese. Kartais, kai su Ani užeidavome į *Pikadilio* restoraną, jausdavome, jog kiti mus meiliai stebi. Ani susierzindavo, o aš, prisipažįstu, truputį didžiavausi. Bet dar labiau stebėdavausi; aš niekada nesirengiau taip dailiai kaip šis jaunuolis – beje, tokia apranga jam labai tinka, – mano bjaurumo tuo labiau nepavadinsi jaudinančiu. Tiesiog mudu buvome jauni: dabar sulaukiau amžiaus, kai pats turėčiau graudintis dėl kitų jaunatvės. Bet man ji nekelia sentimentų. Moters akys tamsios ir švelnios; vaikino oda rusva, truputį gruoblėta, smakras žavus, nedidukas, valingas. Tiesa, jie mane jaudina, bet ir kelia kažin kokį pasibjaurėjimą. Juodu atrodo labai toli nuo manęs: nuo šilumos aptingę, širdyse rusena ta pati svajonė, tokia maloni, tokia nedrąsi. Jaučiasi patogiai, patikliai apžiūrinėja geltonas sienas ir žmones, patenkinti pasauliu – tiesiog tokiu pasauliu, koks yra, – ir kiekvienas savo gyvenimo prasmę šiuo metu sieja su kito gyvenimu. Netrukus, likę vienudu, jie susilies į vieną gyvenimą, lėtą, drungną ir visiškai beprasmį gyvenimą – tik to nė nepastebės.

Regis, jie varžosi vienas kito. Galiausiai jaunuolis nerangiai, bet ryžtingai pirštų galais paima draugės ranką. Ši giliai kvėpteli, ir abu palinksta prie valgiaraščio. Taip, jie laimingi. O kas toliau?

Savamokslis nutaiso linksmą, kiek slapukišką miną:

– Užvakar jus mačiau.

– Kurgi?

– Cha! Cha! Cha! – pagarbiai nusišaipo.

Priverčia minutėlę luktelėti, paskui sako:

– Ėjote iš muziejaus.

– A! Taip, – atsakau, – ne užvakar, o šeštadienį.

Užvakar toli gražu nebuvau nusiteikęs vaikštinėti po muziejus.

– Ar matėte garsiąją Orsinio pasikėsinimo scenos reprodukciją[46], išskaptuotą medyje?

– Nė girdėjęs nesu.

– Negali būti! Juk kabo mažojoje salėje, į dešinę nuo durų. Ją išraižė buvęs Komunos maištininkas, kuris iki amnestijos slapstėsi[47] vienoje Buvilio palėpėje. Norėjo išplaukti į Ameriką, bet mūsų uosto policija labai budri. Nuostabus žmogus. Kad nereikėtų priverstinai dykinėti, jis drožinėjo didelį ąžuolinį palėpės dangtį. Turėjo tik du įrankius: lenktinį peiliuką ir nagų dildę. Smulkias detales – rankas, akis – dailino dilde. Dangčio ilgis metras penkiasdešimt, plotis – metras, ir visas šis plotas – vientisas kūrinys; jame pavaizduota septyniasdešimt veikėjų, kiekvienas dydžio sulig ranka, be to, dar du arkliai, traukiantys imperatoriaus karietą. Beje, pone, visi dilde nudailinti veidai turi kokią nors išraišką, – beveik kaip tikrų žmonių veidai. Pone, jei galima taip pasakyti, tai kūrinys, kurį verta pamatyti.

Stengiuosi nieko neprižadėti:

– Aš tik norėjau dar kartą pasižiūrėti į Bordiureno paveikslus.

Savamokslis staiga nuliūsta.

– Tuos portretus didžiojoje salėje? Pone, – jo lūpose virpa šypsena, – aš nieko neišmanau apie tapybą. Žinoma, suprantu, kad Bordiurenas yra didis dailininkas, matau, kad įgudęs, talentingas, kaip ten sakoma? Bet pasigėrėjimas, pone, estetinis pasigėrėjimas man svetimas.

– Aš panašios nuomonės apie skulptūrą, – draugiškai atitariu.

– Ak, pone! Deja, aš taip pat. Ir apie muziką, ir apie šokį. Juk turiu šiokių tokių žinių, bet niekaip negaliu suprasti. Esu matęs jaunuolių, kurie žinojo vos pusę, kiek žinau aš, ir vis tiek, regis, jautė malonumą, žiūrėdami į paveikslą.

– Gal apsimetė, – guodžiu aš.

– Galbūt...

Savamokslis valandėlę pasvajoja:

– Liūdna ne todėl, kad nesu apdovanotas sugebėjimu kai kuo džiaugtis, o greičiau todėl, kad negaliu pažinti šios žmogiškosios veiklos srities... Vis dėlto aš žmogus, ir tuos paveikslus sukūrė *žmonės*...

Staiga jo balsas pasikeičia:

– Pone, kartą įsidrąsinęs pagalvojau, kad grožis yra skonio dalykas. Argi kiekviena epocha neturi savo taisyklių? Pone, gal leisite?

Nustebęs žiūriu, kaip jis išsitraukia iš kišenės juodą odinę užrašų knygelę. Valandėlę pasklaido: daugybė tuščių puslapių ir vienur kitur keletas raudonu rašalu išvedžiotų eilučių. Savamokslis išbąla. Pasideda užrašų knygelę ant staltiesės ir priploja plačia ranka atverstą puslapį. Droviai kosteli:

– Kartais į galvą ateina – nedrįstu sakyti – mintys. Tai labai keista: sėdžiu, skaitau ir netikėtai, nežinia kodėl, tarytum nuskaidrėju. Iš pradžių nekreipdavau dėmesio, paskui nusprendžiau įsigyti užrašų knygelę.

Jis stabteli, žiūri į mane: laukia.

– Oho! – išspaudžiu aš.

– Pone, šios maksimos, aišku, netobulos: aš dar nebaigiau mokytis.

Virpančiomis rankomis paima knygutę, labai jaudinasi:

– Štai, kaip tik šis tas apie tapybą. Būčiau labai laimingas, jei leistumėte jums perskaityti.

– Mielai, – atsakau.

Jis skaito: „Niekas nebetiki tuo, kas XVIII amžiuje laikyta tiesa. Kodėl mums turėtų patikti kūriniai, anuomet laikyti gražiais?"

Žiūri maldaujančiomis akimis.

– Ką žmonės pagalvotų, pone? Kad truputį paradoksalu? Tiesiog norėjau suteikti savo minčiai sąmojingo posakio pavidalą.

– Na, aš... man ji labai įdomi.

– Ar kur nors jau esate skaitęs?

– Ne, žinoma.

– Tikrai, niekada niekur? Vadinasi, pone, – apsiniaukia Savamokslis, – tai netiesa. Jeigu būtų tiesa, kas nors jau būtų taip pagalvojęs.

– Luktelėkit, – sakau, – kai geriau pagalvoju, atrodo, esu kažką panašaus skaitęs.

Savamokslio akys suspindi; jis išsitraukia pieštuką.

– Kokio autoriaus kūrinyje? – klausia tiesiai.

– Gal... Renano.

Jis devintame danguje.

– Būkite malonus, nurodykite tikslų epizodą, – ir lyžteli pieštuko galą.

– Žinote, aš labai seniai skaičiau.

– Ak! Nieko tokio, nieko tokio.

Užsirašo Renano pavardę į užrašų knygelę po savo maksima.

– Mano mintis sutapo su Renano! Užsirašiau pavardę pieštuku, – paaiškina susižavėjęs, – bet vakare apvedžiosiu raudonu rašalu.

Akimirką neatsigėrėdamas žvelgia į užrašų knygutę, o aš laukiu, kada paskaitys daugiau maksimų. Tačiau jis rūpestingai užverčia knygelę ir įsikiša į kišenę. Aišku, vienam kartui jam gana laimės.

– Kaip malonu, – nuoširdžiai sako, – kad kartais galima štai taip, laisvai paplepėti.

Pastarasis sakinys, kaip ir galima buvo tikėtis, nutraukia ir šiaip nevykusį mudviejų pašnekesį. Stoja ilga tyla.

Atėjus jaunuoliams, atmosfera restorane pasikeitė. Raudonveidžiai vyriškiai nutilo ir nesivaržydami apžiūrinėja jaunąją moterį. Orusis ponas padėjo laikraštį ir prielankiai, kone kaip bendrininkas žiūri į porelę. Galvoja, kad senatvė išmintinga, kad jaunystė graži, ir koketiškai linksi galva: supranta, jog ir pats dar yra patrauklus, puikiai išsilaikęs, jog dar galėtų sužavėti rusva oda ir lieknu kūnu – jis tik dedasi, kad jo jausmai tėviški. Padavėjos jausmai, atrodo, kasdieniškesni: ji kaip įbesta stovi priešais jaunuolius ir spokso prasižiojusi iš nuostabos.

Šiedu tyliai kalbasi. Užkandžiai patiekti, bet jie nė neragauja. Įtempęs klausą, nugirstu pokalbio nuotrupas. Aiškiau suprantu, ką šneka moteris sodriu švelniu balsu.

– Ne, Žanai, ne.

– Tai ne priežastis.

Keletą žodžių praklausau, paskui jaunoji moteris, pavargusi ginčytis, žaviai mosteli:

– Šitiek kartų mėginau. Jau išaugau iš to amžiaus, kai galima pradėti gyvenimą iš naujo. Aš sena, suprantate.

Jaunuolis ironiškai nusijuokia. Ji vis kalba:

– Neištverčiau... nusivylimo.

– Reikia pasitikėti, – sako vaikinas, – tokia būsena kaip dabar jūsų nėra gyvenimas.

Ji atsidūsta:

– Žinau!

– Pažiūrėkite į Žanetę.

– Taip, – sutinka ji, patempusi lūpą.

– Ką gi, jos poelgis man labai gražus. Jai užteko drąsos.

– Man rodos, – sako jaunoji moteris, – Žanetė greičiau pasinaudojo proga. Pasakysiu jums, kad norėdama būčiau radusi daugybę tokių progų, bet nusprendžiau verčiau lukteléti.

– Ir gerai padarėte, – sako jis švelniai, – gerai padarėte, kad laukėte manęs.

Ji taip pat nusijuokia:

– Koks pasipūtėlis! Aš taip nesakiau.

Nebesiklausau: ta porelė mane erzina. Juodu pergulės. Abu tai žino. Abu žino, kad kitas žino. Bet kadangi yra jauni, dorovingi ir padorūs, kadangi abu nori išsaugoti savo ir kito savigarbą, kadangi meilė yra didingas poetiškas dalykas, kurio nereikia išbaidyti, jie keletą kartų per savaitę vaikšto į šokius ir restoranus bei mechaniškai šoka mažučius ritualinius šokius...

Pagaliau juk reikia prastumti laiką. Juodu jauni ir gražiai nuaugę, prieš akis dar trys dešimtys metų. Tad nesiskubina, vis stabčioja, – ir teisingai daro. Permiegojus tektų sugalvoti, kuo kitu pridengti didįjį būties absurdą. O vis dėlto... nejaugi tikrai būtina meluoti sau patiems?

Permetu salę akimis. Farsas! Visi tie žmonės sėdi nutaisę rimtas minas; valgo. Ne, jie ne valgo, o kaupia jėgas savo priedermėms vykdyti. Kiekvienas įsikibęs į kokį nors mažmožį, kuris neleidžia susivokti, kad jie egzistuoja; visi iki vieno mano esą būtini kokiam nors žmogui ar daiktui. Argi Savamokslis anądien nesakė: „Šiai plačiai sintezei niekas nebūtų radęs tinkamesnio autoriaus už Nusapjė“? Kiekvienas užsiėmęs kokiu nors menkniekiu ir tam yra pats tinkamiausias. Anas komivojažierius – pats tinkamiausias platinti dantų pastą *Swan*. Šiam įdomiam jaunuoliui geriausiai iš visų pritinka naršyti po savo kaimynės sijonais. O aš sėdžiu tarp jų, ir pažiūrėję į mane jie tikriausiai mano, kad aš geriausiai iš visų tinku daryti tai, ką

darau. Bet aš *žinau*. Atrodau lyg niekur nieko, bet žinau, kad egzistuoju, kad jie taip pat egzistuoja. Ir jei mokėčiau įtikinėti, nuėjęs prisėsčiau prie dailiojo pono žilais plaukais ir išaiškinčiau jam, kas yra būtis. Pagalvojęs, kokia būtų jo išraiška, pratrūkstu juokais. Savamokslis nustebęs žiūri į mane. Iš visų jėgų stengiuosi susitvardyti, bet negaliu: kvatoju iki ašarų.

– Jūs linksmas žmogus, pone, – atsargiai sako Savamokslis.

– Tiesiog pagalvojau, – atsakau juokdamasis, – štai mes visi, čia susirinkę, valgome ir geriame, kad palaikytume savo neįkainojamą egzistenciją, o juk nėra nieko, ničnieko, jokios prasmės egzistuoti.

Savamokslis surimtėja, bando suprasti mano žodžius. Juokiausi labai garsiai: į mane atsigręžė daugelis kavinės žmonių. Be to, gailiuosi tiek daug prikalbėjęs. Juk tai tik mano reikalas.

Savamokslis lėtai pakartoja:

– Jokios prasmės egzistuoti... Be abejonės, pone. Jūs norėjote pasakyti, kad gyvenimas betikslis? Argi ne tai vadinama pesimizmu? – Kiek pamąstęs, švelniai sako: – Prieš keletą metų perskaičiau amerikiečio rašytojo knygą, ji vadinosi *Ar gyvenimą verta gyventi?* Argi ne šitas klausimas jums buvo iškilęs?

Žinoma, kad ne, man buvo iškilęs ne šis klausimas. Bet nenoriu nieko aiškinti.

– Knygos pabaigoje nusvėrė sąmoningas optimizmas, – guodžiančiu tonu sako Savamokslis. – Gyvenimas turi prasmę, jeigu tik žmogus nori ją suteikti. Visų pirma reikia imtis veiklos, kokio nors sumanymo. Vėliau pagalvojus burtas jau mestas, žmogus įsitraukęs. O ką manote jūs, pone?

– Nieko, – atsakau.

Arba teisingiau – manau, jog būtent šitaip nuolatos save apgaudinėja komivojažierius, tuodu jaunuoliai ir ponas žilais plaukais.

Savamokslis kiek klastingai, bet kartu ir labai iškilmingai nusišypso:

– Aš kitokios nuomonės. Manau, jog nereikia taip toli ieškoti gyvenimo prasmės.

– Tikrai?

– Yra vienas tikslas, pone, yra tikslas... žmonės.

Tiesa, pamiršau, kad jis humanistas. Valandėlę patyli: lygiai tiek laiko, kiek reikėjo švariai, negailestingai sudoroti pusę troškintos jautienos ir visą riekę duonos. „Yra žmonės...“ Štai ir atsivėrė, meilutis. – Taip, tik nemoka tinkamai reikšti minčių. Žinoma, jo akys spindi dvasingumu, bet dvasingumo nepakanka. Kadaise lankydavausi pas paryžiečius humanistus, šimtą sykių girdėjau žodžius „yra žmonės“, bet jie ištardavo visiškai kitaip! Virganas buvo neprilygstamas. Nusiimdavo akinius, lyg norėdamas apsinuoginti, pasirodyti žmogiškuoju kūnu, jausmingai pažvelgdavo į mane sunkiu išvargusiu žvilgsniu, tarsi išrenginėdamas akimis, kad perprastų mano žmogiškąją esmę, paskui melodingai sumurmėdavo: „Yra žmonės, mano bičiuli, yra žmonės“, žodžiui „yra“ suteikdamas kažkokios nerangios jėgos, tarsi jo neblėstančią, entuziastingą meilę žmonėms pančiotų didžiuliai jos pačios sparnai.

Savamokslis dar nepasiekė tokio mimikos subtilumo; jo meilė žmonėms naivi ir barbariška: jis – provincijos humanistas.

– Žmonės, – atsakau, – žmonės... šiaip ar taip, nepasakyčiau, kad jie labai jums rūpi: jūs visada vienas, nuolatos įbedęs nosį į knygą.

Savamokslis pliaukšteli rankomis, gudriai sukikena:

– Jūs klystate. Ak, pone, turiu pasakyti, net labai klystate!

Valandžiukę pamąsto ir santūriai baigia kramtyti kąsnį. Veidas spinduliuoja kaip rytmečio žara. Už jo jaunoji moteris žaismingai nusijuokia. Draugas prisišliejęs šnibžda jai į ausį.

– Jūsų klaida visiškai suprantama, – prabyla Savamokslis, – seniai turėjau pasakyti... bet aš toks drovus, pone: vis laukiau progos.

– Dabar puikus metas, – mandagiai sakau.

– Ir aš taip manau. Ir aš taip manau! Pone, tai, ką pasakysiu... – jis stabteli ir nurausta. – Bet gal jums įkyrėjau?

Aš jį nuraminu. Jis palaimingai atsidūsta.

– Ne kasdien sutiksi tokį žmogų kaip jūs, pone, – plačių pažiūrų ir skvarbaus proto. Jau keletą mėnesių norėjau su jumis pasikalbėti, paaiškinti, koks buvau anksčiau ir kokiu tapau...

Jo lėkštė tuščia ir švarutėlė, tarsi ką tik atnešta. Staiga šalia savosios pastebiu nediduką alavinį indelį, kur rusvame padaže plūduriuoja viščiuko kulšelė. Šį dalyką reikia suvalgyti.

– Neseniai užsiminiau jums apie savo nelaisvę Vokietijoje. Ten viskas ir prasidėjo. Prieš karą buvau vienišas, bet ir pats šito nesuvokiau; gyvenau su tėvais, – nesutarėme, nors jie buvo geri žmonės. Kai prisimenu tuos laikus... Ir kaip galėjau taip gyventi? Nė neįtariau, jog iš tikrųjų esu negyvas, pone; kolekcionavau pašto ženklus.

Jis pažvelgia į mane ir nutraukia mintį:

– Pone, jūs išbalęs, atrodote pavargęs. Ar kartais jums neįgrisau?

– Man labai įdomu.

– Prasidėjo karas, ir pats nežinau kodėl, bet įstojau kariuomenėn. Ištisus dvejus metus nesusivokiau, nes fronte likdavo mažai laiko pamąstyti, be to, kareiviai buvo labai šiurkštūs. 1917 metų pabaigoje pakliuvau į nelaisvę. Paskui man pasakojo, kad daugelis kareivių nelaisvėje atgavo vaikystės dienų tikėjimą. Pone, – kalbėjo Savamokslis, primerkęs liepsningas akis, – aš netikiu Dievo; jo buvimą paneigia Mokslas. Bet koncentracijos stovykloje išmokau tikėti žmonėmis.

– Nes jie narsiai pasitiko likimą?

– Taip, – patvirtino jis rimtai, – ir dėl to. Beje, su mumis gerai elgėsi. Tačiau norėjau papasakoti ką kita; paskutiniais karo metais mūsų nebeversdavo dirbti. Lietingu oru suvarydavo į didelę lentinę pašiūrę, kur pasispaudę tilpdavome apie du šimtus žmonių. Duris uždarydavo, ir mus palikdavo susispaudusius, beveik aklinoje tamsoje.

Akimirką svarsto.

– Nemoku jums paaiškinti, pone. Vos galėjai įžiūrėti tuos stovinčius vyrus, bet jausdavai juos šalia, girdėdavai alsavimą... Vieną iš pirmųjų kartų, kai mus uždarė, maniau, kad tuoj uždusiu, paskui netikėtai užliejo galingas džiaugsmas, vos nealpau: pajutau, kad myliu tuos vyrus kaip brolius, norėjau visus juos išbučiuoti. Nuo to laiko pašiūrėje kaskart patirdavau tokį pat džiaugsmą.

Reikia valgyti viščiuką, – turbūt ataušo. Savamokslis jau seniai baigė, ir padavėja laukia, kada galės pakeisti lėkštes.

– Ta pašiūrė man tapo šventa. Keletą sykių pavyko apgauti sargų budrumą, įsmukau ten vienas pats ir prieblandoje, prisiminęs išgyventą džiaugsmą, regis, puldavau į ekstazę. Nė nepastebėdavau, kaip slenka valandos. Netgi esu apsiverkęs.

Aš turbūt nesveikas: kaip kitaip paaiškinsi šį staiga užsiplieskusį pyktį. Taip, tai liguistas pyktis: drebėjo rankos, kraujas suplūdo į veidą, galiausiai ėmė virpėti lūpos. Ir vien todėl, kad viščiukas atšalęs. Beje, aš irgi buvau šaltas, ir tai nemaloniausia: noriu pasakyti, kad pastarąsias trisdešimt šešias valandas giliai viduje jaučiau sąstingį, ledinį šaltį. Pyktis nuvilnijo per mane sūkuriais, lyg drebulys, lyg sąmonės pastanga reaguoti, priešintis šiam temperatūros nuosmukiui. Bergždžios pastangos: be abejo, dėl kokio nors menkniekio galėjau iškoneveikti ir apkulti Savamokslį arba padavėją. Bet į žaidimą vis tiek nebūčiau įsitraukęs visas. Tūžau tik paviršiuje, akimirką skausmingai pasijutau kaip ledo gabalas, apgaubtas liepsnos, omletas-siurprizas. Audrai aprimus, išgirdau Savamokslį:

– Kiekvieną sekmadienį eidavau klausytis Mišių. Niekada nebuvau tikintis, pone. Bet ar negalima teigti, kad tikroji Mišių paslaptis yra žmonių bendrystė! Mišias aukodavo prancūzas kapelionas. Turėjome fisharmoniją. Klausydavomės stačiomis, vienplaukiai, ir, nešamas fisharmonijos garsų, jausdavau vienybę su mane supančiais žmonėmis. Ak! Pone, kaip man patikdavo tos Mišios. Dar ir dabar, jas prisiminęs, sekmadieniais ryte kartais nueinu į bažnyčią. Šventosios Cecilijos bažnyčioje groja puikus vargonininkas.

– Turbūt dažnai pasiilgdavote anuometinio gyvenimo?

– Taip, pone, ypač 1919 metais, kai mane paleido į laisvę. Išgyvenau keletą labai skaudžių mėnesių. Nežinojau, ką veikti, tiesiog akyse nykau. Kur tik pamatęs susibūrusius žmones, įsimaišydavau tarp jų. Yra tekę dalyvauti nepažįstamo žmogaus laidotuvėse, – priduria šypsodamasis. – Kartą iš nevilties sudeginau savo pašto ženklų kolekciją... Bet kelią susiradau.

– Tikrai?

– Kažkas man patarė... Pone, žinau, kad galiu pasikliauti jūsų diskretiškumu. Aš esu – galbūt tai nesutampa su jūsų pažiūromis, bet jūsų akiratis juk toks platus – aš esu socialistas.

Jis nudelbė akis, ilgos blakstienos virpa:

– Nuo 1921 metų rugsėjo esu Prancūzijos socialistų partijos narys. Štai ką norėjau jums pasakyti.

Jis švyti iš pasididžiavimo. Žiūri į mane atmetęs galvą, prisimerkęs, prasižiojęs, kankinio mina.

– Labai gerai, – sakau, – labai gražu.

– Pone, žinojau, kad man pritarsite. Ir kaip galima smerkti žmogų, sakantį: gyvenimą paskyriau tam ir tam ir dabar esu visiškai laimingas?

Jis išskėtė rankas ir atsuko į mane delnus žemyn pirštais, lyg laukdamas, kad atsivertų stigmos. Akys stiklinės, burnoje matau liulant kažkokią tamsiai rausvą masę.

– Na, jeigu jūs laimingas...

– Laimingas? – jo žvilgsnis gniuždo, Savamokslis plačiai atsimerkia ir griežtai į mane žiūri. – Tuoj suprasite, pone. Prieš priimdamas šį sprendimą jaučiausi taip klaikiai vienišas, jog netgi pagalvodavau apie savižudybę. Mane sulaikė mintis, kad mano mirtis nieko, absoliučiai nieko nesujaudins, kad mirdamas būsiu dar vienišesnis negu gyvedamas.

Jis atsitiesia, žandai išsipučia.

– Aš nebesu vienas, pone. Ir niekada nebebūsiu.

– A, tai pažįstate daug žmonių? – tarsteliu.

Jis šypteli, ir pats susiprantu, koks esu naivus.

– Turiu galvoje – *nebesijaučiu* vienas. Tačiau, žinoma, pone, tam visai nereikia būti su kitais žmonėmis.

– Vis dėlto, – sakau, – socialistų frakcijoje...

– O! Ten pažįstu visus. Bet daugelį tik pavardėmis. Pone, – sako jis išdykėliškai, – argi būtina rinktis draugus iš tokio siauro rato? Mano draugai – visi žmonės. Kai ryte einu į kontorą, ir priešais mane, ir už manęs kiti žmonės taip pat eina į darbus. Aš juos matau, jeigu išdrįsčiau, nusišypsočiau jiems, aš galvoju, kad esu socialistas, kad jie visi yra mano gyvenimo, mano pastangų prasmė ir kad jie šito dar nežino. Tai man šventė, pone.

Jis klausia akimis; pritariu jam linktelėdamas galva, bet jaučiu, kad jį truputį nuvyliau, tikėjosi daugiau entuziazmo. Ką aš galiu padaryti? Argi aš kaltas, kad jo kalboje girdžiu vien svetimas mintis, citatas? Kad jam kalbant prieš akis man vėl iškyla visi pažįstami humanistai? Deja, tiek daug jų pažinojau! Humanistas radikalas yra puikus valdininkų draugas. Svarbiausias vadinamo „kairiojo" humanisto rūpestis – puoselėti žmogiškąsias vertybes; jis nepriklauso jokiai partijai, nes nenori išduoti žmogiškumo, bet jo simpatijos krypsta į varginguosius; būtent varguoliams jis aukoja savo puikiąją klasikinę kultūrą. Dažniausiai tai našlys gražiomis ir nuolat ašarų aptemdytomis akimis; verkia net per gimtadienius. Taip pat myli katiną, šunį, visus aukštesnių klasių žinduolius. Rašytojas komunistas myli žmones pagal antrąjį penkmetinį planą; baudžia, nes myli. Būdamas drovus kaip visi stiprieji, jis geba slėpti jausmus, bet žvilgsniu, balso intonacija moka pažadinti nuojautą, kad už griežtų teisuolio žodžių slypi skausminga ir švelni meilė broliams. Humanistas katalikas, jaunėlis pagrandukas, apie žmones kalba susižavėjęs. Netgi pats varganiausias gyvenimas – Londono dokerio, batų skylučių badytojos – yra nuostabi pasaka, sako jis! Jis pasirinko dangišką humanizmą; angelams ugdyti rašo ilgus, liūdnus ir gražius romanus, kurie dažnai apdovanojami literatūrine *Fémina* premija.

Tai įžymiausi pagrindinių vaidmenų atlikėjai. Bet yra ir kitų, galybė kitų: humanistas filosofas, kuris žvelgia į brolius kaip vyresnysis brolis ir jaučia atsakomybę; humanistas, mylintis žmones tokius, kokie jie yra, arba mylintis tokius, kokie jie turėtų būti, humanistas, kuris trokšta juos išgelbėti jų pačių noru, arba ir prieš jų valią, kuris stengiasi kurti naujus mitus, ir tas, kuris pasitenkina senaisiais, kuris žmoguje myli mirtį ir kuris jame myli gyvenimą, linksmasis humanistas, kuris visada randa šmaikštų žodį, niūrusis humanistas, kurį dažniausiai sutiksi laidotuvėse. Visi vieni kitų nekenčia: žinoma, kaip konkrečių asmenų, o ne kaip žmonių. Tačiau Savamokslis šito nežino: nė pats nepastebi, kad jo viduje lindi visų rūšių humanistai ir pjaunasi kaip katinai odiniame maiše.

Jis žvelgia į mane nebe taip patikliai.

– Ar jūs nejaučiate to paties kaip aš, pone?

– Dieve mano...

Matydamas jį tokį sunerimusį, kiek pyktelėjusį, sekundėlę pasigailiu, kad nuvyliau. Bet jis vėl draugiškai prabyla:

– Žinau: jūs užsiėmęs savo tyrinėjimais, savo knygomis, jūs savaip tarnaujate tam pačiam reikalui.

Mano knygos, *mano* tyrinėjimai, idiotas. Didesnės kvailystės negalėjo sugalvoti.

– Ne todėl rašau.

Savamokslio veidas akimirksniu pasikeičia: sakytum, užuodė priešą, – niekada nesu matęs tokios jo išraiškos. Tarp mūsų kažkas nutrūko.

Apsimestinai nustebęs klausia:

– Bet... jeigu nepasirodysiu nekuklus, kam tada rašote?

– Na... nežinau: šiaip, kad rašyčiau.

Jis šypsosi beveik pergalingai, tikras, jog mane suglumino:

– Ar rašytumėte negyvenamoje saloje? Argi rašome ne tam, kad kiti perskaitytų?

Iš įpratimo suformulavo klausiamąjį sakinį. Bet iš tikrųjų jis ne klausia, o teigia. Blizganti švelnumo ir drovumo luobelė nutrupėjo; nebeatpažįstu Savamokslio. Veido bruožus sukaustė nepalenkiamas užsispyrimas; pasitenkinimo savimi siena. Dar neatsipeikėjęs iš nuostabos girdžiu:

– Tegul man sako: rašau tam tikrai socialinei žmonių kategorijai, draugams. Visiškai sutinku. Galbūt jūs rašote ateinančioms kartoms... Bet, pone, net ir nenorėdamas, vis tiek kažkam rašote.

Laukia atsakymo. Nesulaukęs šypteli.

– Gal jūs mizantropas?

Žinau, kas slypi už šio apgaulingo bandymo susitaikyti. Iš esmės jis prašo nedaug – tiesiog priimti etiketę. Tačiau tai spąstai: jeigu sutiksiu, Savamokslis triumfuos, aš tučtuojau būsiu apmautas, suvystytas, nugalėtas, nes humanizmas apima ir sulydo į krūvą visas žmogiškąsias nuostatas. Net jeigu esi aršus jo priešininkas, vis tiek pasitarnauji jam; humanizmas gyvuoja kurstomas savo priešingybių. Tai užsispyrusių ir

ribotų žmonių, plėšikų padermė, kurie visada jam pralaimi – humanizmas suvirškina visas jų žiaurybes, nuramdo bjauriausius išsišokimus ir sumaišo į baltą putotą limfą. Jis suvirškino antiintelektualizmą, manicheizmą, misticizmą, pesimizmą, anarchizmą, egotizmą: tai tik raidos etapai, neužbaigtos minties sistemos, kurios vertę teįgyja tapusios humanizmo dalimi. Šiame chore vietos randa ir mizantropija: ji tėra visumos harmonijai reikalingas disonansas. Mizantropas yra žmogus: vadinasi, humanistas turi būti truputį ir mizantropas. Tačiau tai mokslinis mizantropas, gebantis seikėti savo neapykantą, ir žmonių nekenčiantis tam, kad paskui galėtų karščiau juos mylėti.

Nenoriu, jog mane įtrauktų ar kad mano gražus raudonas kraujas plauktų maitinti to flegmatiško gyvio: nepadarysiu tokios kvailystės ir nepasivadinsiu „antihumanistu“. Aš *nesu* humanistas, ir tiek.

– Manau, kad neįmanoma žmonių nekęsti stipriau negu myli, – sakau Savamoksliui.

Šis išsiblaškęs, globėjiškai pažvelgia į mane. Lyg negirdėdamas savo žodžių, sumurma:

– Juos reikia mylėti, juos reikia mylėti...

– Ką reikia mylėti? Čia esančius žmones?

– Ir čia esančius. Visus.

Jis atsigręžia į jaunyste spinduliuojančią porelę: štai ką reikia mylėti. Kurį laiką stebi žilaplaukį poną. Paskui žvilgsniu grįžta prie manęs; veide išskaitau nebylų klausimą. Papurtau galvą: „ne“. Jis, atrodo, ima manęs gailėtis.

– Jūs taip pat nemylite, – sakau.

– Tikrai, pone? Ar leisite nepritarti jūsų nuomonei?

Jis vėl tapo mandagus iki kaulų smegenų, bet akys ironiškos, kaip neapsakomai džiūgaujančio žmogaus. Jis manęs nekenčia. Labai apsirikau pajusdamas švelnumą šiam maniakui. Savo ruožtu paklausiu:

– Tada gal mylite tuos du jaunuolius jums už nugaros?

Jis dar kartą į juos pažvelgia, pamąsto:

– Norite priversti mane pasakyti, – atsiliepia įtariai, – kad myliu juos nepažindamas. Ką gi, pone, sutinku, nepažįstu jų... Nebent meilė ir yra tikrasis pažinimas, – priduria klastingai juokdamasis.

– Tai ką jūs mylite?

– Matau, kad jie jauni, ir būtent jų jaunystę myliu. Be viso kito, pone.

Jis nutyla ir pastato ausis:

– Ar suprantate, ką juodu kalba?

Ar aš suprantu! Jaunuolis, padrąsintas aplinkinių simpatijų, garsiai pasakoja apie futbolo rungtynes, kurias jo komanda pernai laimėjo prieš vieną Havro klubą.

– Vaikinas pasakoja vieną nutikimą, – atsakau Savamoksliui.

– Et! Nelabai gerai girdžiu. Bet girdžiu balsus, – vieną švelnų, kitą žemą: jie kaitaliojasi. Tai... tai labai miela.

– Tačiau visa bėda, kad aš dar suprantu ir ką jie sako.

– O ką?

– O ką, – jie vaidina komediją.

– Tikrai? Galbūt jaunystės komediją? – ironiškai klausia jis. – Jums leidus, manau, kad ji labai naudinga. Ar užtenka ją suvaidinti, kad grįžtum į jų amžių?

Deduosi negirdįs jo ironijos; tęsiu mintį:

– Jūs sėdite nugara į juos, todėl negirdite, ką kalba... Kokios spalvos moters plaukai?

Jis sutrinka:

– Na, aš... – žvilgteli į jaunuolius ir užtikrintai priduria: – juodi!

– Na, matote!

– Ką?

– Matote, tikrai jų nemylite. Gatvėje, ko gero, nesugebėtumėte atpažinti. Jie jums yra tik simboliai. Jus jaudina visai ne jie: jus jaudina Vyro Jaunystė, Vyro ir Moters Meilė, žmogaus Balsas.

– Ir ką? Argi šito nėra?

– Žinoma, ne, šito nėra! Nei Jaunystės, nei Brandaus Amžiaus, nei Senatvės, nei Mirties...

Geltonas ir atšiaurus Savamokslio veidas sustingo, tarsi ištiktas smerkimo stabligės. Aš vis tiek nesiliauju:

– Imkime kad ir aną poną už jūsų, kuris geria *Vichy* vandenį. Spėju, kad jame mylite brandų Vyrą; brandų Vyrą, kuris narsiai artinasi prie mirties ir rūpinasi savo išvaizda, nes nenori ištežti?

– Visiškai teisingai, – sudirgęs atsako.

– Ir nematote, kad jis šunsnukis?

Savamokslis nusijuokia, mano, kad aš apkvaitęs, paskubomis žvilgteli į gražų veidą, apsuptą baltų plaukų:

– Bet, pone, net jeigu šis žmogus atrodo toks, anot jūsų, kaip galite apie jį spręsti iš veido? Kai veidas ramus, pone, jis nieko nereiškia.

Neregiai humanistai! Tas veidas toks *iškalbingas*, toks aiškus – tik jų švelnios ir abstrakčios sielos niekada nenorėjo suprasti veido išraiškos.

– Kaip galite *sustingdyti* žmogų, pasakyti, kad jis *yra* toks ar kitoks? – piktinasi Savamokslis. – Kas gali išsemti žmogų? Kas gali pažinti neišnaudotas žmogaus galimybes?

Išsemti žmogų! Atpažįstu katalikiškąjį humanizmą, iš kurio, pats nežinodamas, Savamokslis pasiskolino šį posakį.

– Žinau, – atsakau jam, – žinau, kad visi žmonės nuostabūs. Jūs nuostabus. Aš nuostabus. Žinoma, kaip Dievo kūriniai.

Jis pažvelgia į mane nesuprasdamas, paskui smailai šypteli:

– Jūs, be abejonės, juokaujate, pone, bet tikrai visi žmonės yra verti pasigėrėjimo. Sunku, pone, labai sunku būti žmogumi.

Nė pats nepajutęs, jis atsisakė meilės žmonėms Kristuje; papurto galvą ir tampa keistai panašus į vargšą Geno[49].

– Atleiskite, – sakau, – bet tada nebesu įsitikinęs, jog aš – žmogus: niekada nemaniau, kad tai labai sunku. Regis, tereikia plaukti pasroviui.

Savamokslis nuoširdžiai nusijuokia, bet akys lieka piktos.

– Jūs pernelyg kuklus, pone. Kad ištvertumėte savo situaciją, žmogaus situaciją, jums, kaip ir visiems, reikia daug drąsos. Pone, kiekvieną akimirką galite mirti, jūs tai žinote, ir vis tiek įstengiate šypsotis: na! argi ne nuostabu? Net menkiausias jūsų poelgis, – priduria su kartėliu, – yra labai herojiškas.

– O ką desertui, ponai? – įsiterpia padavėja.

Savamokslis išblyškęs kaip drobė, akmeninės akys primerktos. Vos vos mosteli ranka, lyg ragindamas mane pasirinkti.

– Sūrio, – sakau herojiškai.

– O ponui?

Jis krūpteli.

– Ką! Ak, taip: na, man tai nieko, aš sotus.

– Luiza!

Abu storieji ponai sumoka ir išeina. Vienas šlubčioja. Šeimininkas palydi juos iki durų: tai svarbūs klientai, užsisakė butelį vyno ąsotyje su ledukais.

Truputį apgailestaudamas, žiūriu į Savamokslį: jis visą savaitę džiaugėsi ir svajojo apie šiuos pietus, kai galės kam nors papasakoti apie savo meilę žmonėms. Jam taip retai pasitaiko proga pasikalbėti. Ir štai – sugadinau jam malonumą. Juk jis toks pat vienišas kaip aš; juo niekas nesirūpina. Tik jis nesuvokia savo vienatvės. Aišku, akis jam atverti turėjau ne aš. Labai nepatogiai jaučiuosi: širstu, bet ne ant jo, – ant Virganų ir kitų, ant visų, kurie užnuodijo šį vargšą protelį. Jeigu jie būtų čia, šalia manęs, turėčiau daug ką jiems pasakyti. Savamoksliui nesakysiu nieko, jam jaučiu tik simpatiją: jis iš tos pačios padermės kaip ponas Achilas, jis mano pusėje ir išdaviku tapo tik iš nesupratimo, o ne piktos valios!

Iš niūrių minčių pažadina juokais pratrūkęs Savamokslis:

– Atleiskite, bet kai pagalvoju apie savo meilės žmonėms gelmę, apie polėkio, skraidinančio mane pas juos, jėgą, ir kai mudu čia ginčijamės, įtikinėjame... mane ima juokas.

Tyliu, nenatūraliai šypsausi. Padavėja priešais mane padeda lėkštelę su gabalu balkšvo kamambero sūrio. Žvilgsniu apmetu salę, ir mane užlieja neapsakomas pasibjaurėjimas. Ką aš čia veikiu? Kaip šovė į galvą leistis į ginčus apie humanizmą? Kodėl šie žmonės sėdi čia? Kodėl jie valgo? Jie tikrai nesupranta, kad egzistuoja. Noriu išeiti, pasitraukti ten, kur būčiau *savo vietoje*, susigūžčiau... Bet neturiu savo vietos; aš nereikalingas.

Savamokslis atlyžta. Tikėjosi iš manęs smarkesnio pasipriešinimo. Norėtų pamiršti viską, ko aš prikalbėjau. Slapukiškai pasilenkia prie manęs:

– Iš tiesų, pone, jūs mylite juos, mylite kaip ir aš; mudu skiria tik žodžiai.

Nebeįstengiu kalbėti, tik linkteliu galvą. Savamokslio veidas visai šalia manojo. Jis savimyliškai šypsosi tiesiai man į akis, tarsi košmare. Sunkiai kramtau gabalėlį duonos ir nesiryžtu nuryti. Žmonės. Tuos žmones reikia mylėti. Žmonės nuostabūs. Supykina – staiga užeina Šleikštulys.

Smarkus priepuolis: purto nuo galvos iki kojų. Jau valandą nujaučiau, kad artinasi, tik nenorėjau sau prisipažinti. Sūrio skonis burnoje... Savamokslis mala liežuviu, jo balsas švelniai dūzgia man ausyse. Bet visai nebesuprantu, apie ką jis šneka. Iš įpratimo linkčioju galva. Mano ranka gniaužia desertinio peilio kriaunas. *Jaučiu* tas juodo medžio kriaunas. Jas laiko mano ranka. Mano ranka. Aš pats mielai palikčiau tą peilį ramybėje: kurių galų nuolatos kažką liesti? Daiktai yra ne tam, kad juos liestų. Verčiau juos aplenkti, kiek įmanoma vengti. Kartais tenka vieną kokį paimti į rankas, bet reikia kuo greičiau padėti. Peilis nukrenta ant lėkštelės. Žilaplaukis ponas nuo garso krūpteli ir pasižiūri į mane. Vėl paimu peilį, įremiu ašmenis į stalą ir sulenkiu.

Vadinasi, Šleikštulys ir yra ši akinanti esatis? Kiek laužiau galvą! Kiek rašiau! Dabar žinau: aš egzistuoju – pasaulis egzistuoja – ir aš žinau, jog pasaulis egzistuoja. Viskas. Bet man tas pats. Keista, man viskas taip nesvarbu, net baisu. Nuo tos dienos, kai norėjau pamėtyti akmenukus. Jau ketinau sviesti, bet pažvelgiau į akmenėlį, – štai tada viskas ir prasidėjo: pajutau, jog jis *egzistuoja*. Vėliau ne sykį buvo užėjęs Šleikštulys: kartais daiktai ima egzistuoti tavo rankoje. Šleikštulys užklupo *Geležinkeliečių užeigoje*, dar vieną priepuolį patyriau prieš tai, naktį, kai žiūrėjau pro langą; paskui dar vieną parke, sekmadienį, paskui dar keletą. Bet niekada jis nebuvo toks stiprus kaip šiandien.

– ... Senovės Romoje, pone?

Regis, Savamokslis manęs klausia. Atsisuku į jį ir nusišypsau. Nagi? Kas jam? Kodėl susigūžė kėdėje? Ar aš baisus? Tuo ir turėjo baigtis. Beje, man nesvarbu. Jie teisingai daro manęs bijodami: jaučiu, kad galėčiau padaryti bet ką. Pavyzdžiui, įsmeigti šį sūrio peilį Savamoksliui į akį. Tada visi šie žmonės mane sutryptų, kojomis

iškultų dantis. Bet mane sulaiko ne tai (jokio skirtumo, ar burnoje kraujo skonis, ar sūrio). Tiesiog reikėtų užsimoti, išprovokuoti nereikalingą įvykį, – juk ir Savamokslio riksmas, ir kraujas, kuris pasipiltų jam per skruostą, ir čia esančiųjų krūptelėjimas būtų nereikalingas. Pakanka ir taip egzistuojančių dalykų.

Visi žiūri į mane; abu jaunimo atstovai liovėsi meiliai šnekučiavę. Moters burna pravira, panaši į viščiuko užpakalį. Tačiau jie turėtų matyti, jog aš nepavojingas.

Atsikeliu, aplinkui viskas sukasi. Savamokslis žiūri į mane išplėtęs akis, kurių nebeišdursiu.

– Jau išeinate? – sumurma jis.

– Aš truputį pavargau. Jūs labai malonus, kad mane pakvietėte. Iki pasimatymo.

Išeidamas pajuntu kairėje rankoje tebelaikąs stalo peilį. Nusviedžiu jį ant savo lėkštės, ši sutarška. Pereinu nuščiuvusią salę. Žmonės nebevalgo: žiūri į mane, jiems prapuolė apetitas. Jeigu prieičiau prie jaunosios moters ir suurgzčiau, ji tikrai imtų rėkti. Neverta.

Vis dėlto prieš išeidamas atsigręžiu, kad mano veidas įsirėžtų jų atmintyje.

– Viso gero, ponai ir ponios.

Niekas neatsako. Išeinu. Dabar jų skruostai vėl paraus, visi ims malti liežuviais.

Neišmanau, kur eiti. Stypsau nekrutėdamas greta kartoninio virėjo. Net neatsigręždamas žinau, jog žmonės žiūri į mane pro langus iš vidaus: nustebę ir pasidygėję spokso man į nugarą; manė, kad esu toks kaip jie, kad esu žmogus, o aš apgavau. Staiga tapau nepanašus į žmogų, ir jie išvydo krabą, kuris atbulomis spruko iš žmonių salės. Demaskuotas įsibrovėlis jau išsinešdino: vaidinimas tęsiasi. Mane erzina tas nusigandusių akių ir minčių knibždėlynas už nugaros. Pereinu gatvę. Kitas šaligatvis driekiasi palei paplūdimį ir dušo kabinas.

Pakrante vaikštinėja žmonės, atgręžę į jūrą pavasariškus, poetiškus veidus: šviečia saulė, jie šventiškai nusiteikę. Pro šalį praeina šviesiais pernykščio pavasario drabužiais apsirengusios moterys – aukštos ir šviesios, kaip sušalusios ožiuko odos pirštinaitės; išstypę vaikinukai

eina į licėjų, į Prekybos mokyklą, yra ir ordinuotų senių. Jie nepažįstami, bet žvelgia vieni į kitus prielankiai, nes oras toks gražus, o jie – žmonės. Karo paskelbimo dieną, nors ir nepažįstami, jie visada glėbesčiuojasi; o kiekvieną pavasarį vieni kitiems šypsosi. Skaitydamas brevijorių, lėtai žingsniuoja kunigas. Retkarčiais kilsteli galvą ir geraširdiškai pažvelgia į jūrą: jūra taip pat brevijorius, ji byloja apie Dievą. Švelnios spalvos, gaivūs kvapai, pavasariškos nuotaikos. „Gražus oras, jūra žalia, jau geriau šis sausas šaltis nei drėgmė". Poetai! Jeigu kurį sugriebęs už palto atlapų paprašyčiau „padėk man", jis pagalvotų „Koks čia krabas?" ir spruktų išsinėręs iš palto.

Nusigręžiu nuo jų, abiem alkūnėmis užsikvempiu ant baliustrados. *Tikroji* jūra yra šalta ir tamsi, pilna gyvių; ji rangosi po šia plona žalia plėvele, skirta mulkinti žmonėms. Mane supantys elfai nepastebi apgaulės: jie mato tik Dievą liudijančią plonytę plėvelę. O aš skverbiuosi gilyn! Nuo mano žvilgsnio tviskantis apvalkalas ima pleišėti, žibantys, aksominiai Dievulio luobeliai trūkinėja, eižėja, kiūra. Štai Sent Elemiro tramvajus, apsigręžiu, ir su manimi pasisuka visi daiktai – blankiai žalsvi kaip austrės. Nereikėjo, nereikėjo šokti vidun, juk niekur nenoriu važiuoti.

Už langų pro šalį kretėdami lekia melsvi, sustingę, ryškūs daiktai. Žmonės, sienos; pro atvirus langus matau kažkokio namo tamsų vidų; pro stiklą žiūrint, visa, kas juoda, pašviesėja, įgauna melsvą atspalvį – kaip ir anas didelis geltonų plytų namas, kuris siūbuodamas, virpėdamas priartėja ir netikėtai sustoja tarsi įbedęs nosį į žemę. Įlipa vyras ir atsisėda priešais mane. Geltonasis pastatas vėl pajuda, vienu šuoliu priglunda prie tramvajaus langų, – jis taip arti, kad matyti vos dalelė sienos, jis patamsėjo. Langai tirta. Namas su šimtais į tamsų vidų žiojinčių langų grėsmingai iškyla taip, kad nebematyti stogo; jis šliaužia palei vagoną, braukia per šoną; vagone tarp virpančių langų sutemo. Namas slenka ir nesibaigia, geltonas kaip purvas, o langai – dangaus mėlynumo. Tik staiga pastatas dingsta, lieka už nugaros, vagoną užlieja ryški švelni šviesa ir pasklinda kaip nepermaldaujamas teisingumas: tai dangus; už langų taip pat atsivėrė dangaus gelmės, nes tramvajus kyla Elifaro pakrante, ir iš abiejų pusių toli matyti – de-

šinėje iki pat jūros, kairėje iki oro uosto. Draudžiama rūkyti, netgi rudąsias *Gitane* cigaretes.

Padedu ranką ant kėdės, bet skubiai atitraukiu: ji egzistuoja. Daiktas, ant kurio sėdžiu ir buvau pasirėmęs ranka, vadinasi kėde. Jis pagamintas tyčia tam, kad būtų galima atsisėsti, darbininkai paėmė odos, spyruoklių, audeklo ir, iš anksto apgalvoję, ėmė daryti kėdę; ir padarė būtent *ją*. Atnešė čia, į šį vagoną, dabar vagonas rieda, siūbuoja, drebindamas stiklus, o viduje veža šį raudoną daiktą. Sumurmu kaip užkalbėjimą: tai kėdė. Bet žodis įstringa tarp lūpų, nelimpa prie daikto. O daiktas ir toliau tebėra raudonas pliušinis daiktas su tūkstančiais stirksančių raudonų plaušelių, mažyčių negyvų kojyčių. Tas milžiniškas išverstas pilvas, kruvinas, išpampęs – pasišiaušęs visomis negyvomis kojelėmis, pilvas, linguojantis šiame vagone, šiame pilkame danguje, – tai ne kėdė. Tai, pavyzdžiui, kuo puikiausiai galėtų būti ir nugaišęs asilas, išpurtęs nuo skysčio, plūduriuojantis aukštielninkas didelėje, pilkoje, patvinusioje upėje; o aš sėdėčiau ant asilo pilvo, ir mano kojos mirktų skaidriame vandenyje. Daiktai atitrūko nuo pavadinimų. Jie yra čia ir dabar, – groteskiški, užsispyrę, milžiniški, ir kvaila juos vadinti kėdėmis arba apskritai kalbėti apie juos: aš esu tarp Daiktų, tarp neįvardijamų dalykų. Aš vienas, be žodžių, beginklis, jie mane supa iš visų pusių, – po manimi, už manęs, virš manęs. Jie nieko nereikalauja, nelenda į akis: jie tiesiog yra. Po kėde, prie medinės sienelės tįso nedidukė šešėlio juostelė, juoda linija, paslaptingai ir išdykėliškai nusidriekusi išilgai suolo, – sakytum, šypsena. Puikiai žinau, kad tai ne šypsnys, bet šešėlis vis tiek egzistuoja, atkakliai drykso po balzganais langais, po barškančiais stiklais, po melsvais vaizdais, kurie skrieja už langų pro šalį, sustoja ir vėl leidžiasi lėkti, atkakliai šmėžuoja kaip miglotas prisiminimas apie šypsnį, lyg pusiau užmirštas žodis, kurio atsimeni tik pirmą skiemenį, ir geriausia, ką galiu padaryti, – nusigręžti ir pagalvoti apie ką kita, pavyzdžiui, apie pusiaugulą vyrą ant suolo ana ten, priešais mane. Apie degto molio spalvos jo veidą mėlynomis akimis. Dešinė kūno pusė susmuko, liemuo prispaudė dešinę ranką, dešinė pusė vos gyvuoja, – sunkiai, varganai, lyg paralyžiuota. Bet kairiajame šone kaip kokia

kirmvarpa kirba parazituojanti gyvastėlė: petys sutrūkčiojo, pakilo sustirusi ranka. Netrukus ir plaštaka ėmė virpėti, o jai pasiekus galvą, išsitiesė vienas pirštas ir ėmė nagu kasyti plaukuotą odą. Dešinė burnos pusė išsiviepė kažkokia gašlia grimasa, o kairioji liko sustingusi. Langai dreba, ranka dreba, nagas kaso, kaso, lūpos po padėrusiomis akimis šypsosi, o vyras, nė pats nejusdamas, kenčia menkutę gyvastį, nuo kurios išsipūtusi dešinioji kūno pusė ir kuri pasiskolino jo dešinę ranką ir dešinį skruostą, kad galėtų pasireikšti. Konduktorius pastoja man kelią.

– Palaukite, kol sustos.

Bet aš nustumiu jį šalin ir šoku iš tramvajaus. Daugiau negalėjau. Nebeištvėriau daiktų artumo. Stumteliu grotuotus vartelius, įeinu, lengvutės būtys purpteli ir sutupia į medžių viršūnes. Dabar susivokiu, jau žinau, kur esu, – parke. Sudrimbu ant suolelio tarp storų tamsių kamienų, tarp juodų, gumbuotų rankų, ištiestų į dangų. Man po kojomis medis rausia žemę juodu nagu. Labai norėčiau atsipalaiduoti, užsimiršti, pamiegoti. Bet negaliu, aš dūstu: būtis skverbiasi į mane pro visur, – pro akis, nosį, burną...

Ir staiga, netikėtai uždanga sudryksta, – aš supratau, aš *praregėjau.*

Šešta valanda vakaro

Negalėčiau pasakyti, kad jaučiu palengvėjimą ar pasitenkinimą; priešingai, mane tai slegia. Aš pasiekiau savo tikslą: jau žinau, ką norėjau sužinoti; supratau viską, kas man nutiko nuo sausio mėnesio. Šleikštulys nepraėjo, ir nemanau, kad greitai praeitų; bet jis manęs nebevaldo, jis nebėra nei liga, nei trumpalaikis prasto ūpo priepuolis: tai aš pats.

Kaip sakiau, prieš valandėlę sėdėjau parke. Tiesiai po suoliuku į žemę smigo kaštono šaknis. Nebeprisiminiau, jog tai šaknis. Žodžiai pranyko, su jais ir daiktų reikšmė, paskirtis, tos varganos gairės, žmonių išdėliotos jų paviršiuje. Palinkęs, nudelbęs galvą sėdėjau vienas

prieš tą juodą gumbuotą medžio luitą, visiškai primityvų ir baugų. O tada patyriau nušvitimą.

Man užgniaužė kvapą. Iki pastarųjų dienų niekada nenumaniau, ką reiškia „egzistuoti". Buvau kaip ir kiti pavasariškai apsirengę žmonės, vaikštinėjantys jūros pakrante. Kaip ir jie sakydavau: „jūra *yra* žalia; baltas taškas danguje *yra* žuvėdra", bet nejaučiau, kad visa tai egzistuoja, kad žuvėdra yra „žuvėdra-būtis"; būtis paprastai slepiasi. Ji yra – tvyro aplink mus, glūdi mumyse, ji ir yra *mes*, kas antras mūsų žodis – apie ją, nors iš tikrųjų būtis neapčiuopiama. Kai tariausi apie ją mąstąs, pasirodo, nemąsčiau nieko, galvoje buvo tuščia arba vienut vienas žodis – „būti". O gal mąsčiau... kaip čia pasakius? Mąsčiau apie *priklausomybę*, jūrą priskyriau žalių dalykų grupei arba tariausi, kad žalia spalva yra viena iš jūros savybių. Netgi žiūrėdamas į daiktus, nė neįtariau, kad jie egzistuoja – atrodė kaip dekoracijos. Imdavau juos į rankas, naudodavausi kaip įrankiais, tarsi tikrindavau jų atsparumą. Bet suvokiau tik paviršių. Jei manęs būtų paklausę, kas yra egzistencija, būčiau nuoširdžiai atsakęs, kad tai niekas, tuščias pavidalas, susijęs su daiktais tik išoriškai ir niekuo nekeičiantis jų prigimties. O parke staiga supratau, kad ji yra, ir tapo aišku kaip dieną: būtis staiga atsivėrė. Ji nebeatrodė taiki kaip abstrakti kategorija; tai buvo pati daiktų medžiaga, – ta kaštono šaknis taip pat atsiradusi iš būties. Arba greičiau šaknis, parko tvoros pinučiai, suolas, reta vejos žolė – viskas pradingo; pasirodė, kad dalykų įvairovė, jų skiriamosios savybės tėra regimybė, blizgantis apvalkalas. Jam išblėsus, liko tik pabaisiškos, glebios, chaotiškos masės – apnuogintos, klaikiai ir gašliai nuogos.

Bijojau net pakrutėti, bet ir nejudėdamas pro medžius mačiau mėlynas koncertų paviljono kolonas su šviestuvu ir Veledą laurų tankmėje. Tie dalykai... kaip čia pasakius? mane trikdė, troškau, kad jie egzistuotų ne taip stipriai, abejingiau, abstrakčiau, santūriau. Tiesiai prieš akis stūksojo kaštonas. Jo kamieną iki pusės dengė žalios kerpės; juoda išbrinkusi žievė panėšėjo į šutintą odą. Į ausis sruvo duslus Maskerė fontano čiurlenimas, sūkuriavo verpetais ir ošė; šnerves kuteno augmenijos ir trūnėsių kvapas. Visa kas pamažu, švelniai pasidavė būčiai,

kaip nuvargusios moterys pasiduoda juokui ir jausmingai sako: „Kaip gera pasijuokti"; daiktai tįsojo vieni priešais kitus ir pasibjaurėtinai išpažino savo būtį. Supratau, kad nėra vidurio tarp nebūties ir šios glebios pilnatvės. Jeigu jau kas egzistuoja, turi *egzistuoti su viskuo*, su pelėsiais, paburkimu, nešvankybe. Anapus, kitame pasaulyje, apskritimai ir muzikos kūriniai saugo grynas, tikslias linijas. O būtis yra kreivė. Medžiai, nakties mėlynumo kolonos, palaimingas fontano gurgesys, gyvi kvapai, vėsiame ore plevenantys šilumos dryksniai, mintyse paskendęs raudonplaukis vyras ant suolelio: tos apsnūdusios, iš lėto virškinančios būtybės, kartu paėmus, atrodė truputį komiškos. Komiškos – ne: perdedu, tai, kas egzistuoja, negali būti komiška; tiesiog pajutau plevenančią, beveik neapčiuopiamą analogiją su vodevilinėmis situacijomis. Mes, kupeta sutrikusių būčių, drovėjomės patys savęs, nei vieni, nei kiti neturėjome nė menkiausios dingsties būti, ir visi esantieji – sumišę, kiek nerimastingi – jautėsi nereikalingi šalia kitų. *Nereikalingi* – šį vienintelį santykį įžvelgiau tarp medžių, tvoros pinučių, akmenėlių. Veltui bandžiau *suskaičiuoti* kaštonus, *nustatyti jų padėtį* Veledos atžvilgiu, *palyginti* jų aukštį su platanais: jie išsprūsdavo iš saitų, kuriais mėginau supančioti, atsiribodavo, išsiverždavo iš savo ribų. Aš suvokiau, kokie sąlygiški tie santykiai (stengiausi juos žūtbūt išsaugoti, kad atitolinčiau žmonių pasaulio, matų, kiekybių, krypčių žlugimą); jie nebeveikė daiktų. *Nereikalingas* anas kaštonas priešais mane truputį į kairę. *Nereikalinga* Veleda...

Ir *Aš* – bjaurus, išvargęs, gašlus, sotus, apniktas niūrių minčių – *aš irgi buvau nereikalingas*. Laimė, šito nejutau, tik suvokiau, – tiesa, jaučiausi nepatogiai, nes bijojau pajusti (dar ir dabar bijau – bijau, kad šis jausmas užgrius netikėtai ir nublokš kaip galinga banga). Šmėkštelėjo mintis pranykti, sunaikinti bent vieną nereikalingą būtį. Tačiau netgi mano mirtis būtų nereikalinga. Nereikalingas mano lavonas, mano kraujas ant žvirgždo, tarp augalų, vidury šio linksmo parko. Sudūlėjęs kūnas taip pat būtų nereikalingas jį priglaudusioje žemėje, – pagaliau ir mano kaulai, nuvalyti, nugramdyti, švarūs ir gryni kaip dantys, irgi būtų nereikalingi: aš būčiau nereikalingas amžinai.

Dabar, kai rašau, gimsta žodis Absurdas; dar prieš valandėlę parke jis nebuvo atėjęs man į galvą, nors ir neieškojau, tiesiog jo nereikėjo: mąsčiau be žodžių, *apie* daiktus, drauge *su* daiktais. Absurdas – tai ne mintis mano galvoje, ne šnibždantis balsas, o ana ilga nugaišusi gyvatė man prie kojų, medžio gyvatė. Gyvatė, nagas, šaknis ar vanago koja – nesvarbu. Ir nors nesuformulavau jokios aiškios idėjos, aš suvokiau, kad įminiau Būties mįslę, savo Šleikštulio, savo gyvenimo mįslę. Iš tikrųjų, visa, ką įstengiau suvokti, tėra pirminis absurdas. Absurdas – dar vienas žodis, o aš grumiuosi su žodžiais; sėdėdamas parke, prisiliečiau paties daikto. Tačiau dabar norėčiau pabrėžti to absurdo absoliutumą. Spalvingame žmonių pasaulėlyje visi gestai, įvykiai yra absurdiški tik santykinai, atsižvelgiant į jų aplinkybes. Pavyzdžiui, absurdiškos yra pamišėlio šnekos, lyginant su pačia situacija, o ne su jo kliedesiu. Bet aš prieš valandėlę išgyvenau absoliutą: absoliutą arba absurdą. Ana šaknis buvo absurdiška visa ko požiūriu. Ak! Ir kaip nusakyti žodžiais? Absurdiška akmenukų, pageltusios žolės kuokštų, sauso purvo, medžio, dangaus, žalių suolelių atžvilgiu. Absurdiška, nepagrįsta; jos niekuo negalima paaiškinti – netgi neperprantamu slėpiningu gamtos kliedesiu. Savaime aišku, aš žinojau ne viską, juk nemačiau, kaip stiebiasi daigas ir auga medis. Tačiau palyginus su tuo storu, gruoblėtu čiuptuvu, nei nežinojimas, nei išmintis nieko nereiškė: būties pasaulis nėra paaiškinimų ir prielaidų pasaulis. Apskritimas nėra absurdiškas, jis puikiai paaiškinamas kaip atkarpos apsisukimas aplink vieną iš savo galų. Bet apskritimas neegzistuoja. Ana šaknis – priešingai, ji egzistavo, nes aš neįstengiau jos paaiškinti. Gumbuota, rambi, bevardė, ji mane traukė, lindo į akis, prikaustė mano dėmesį prie savo būties. Veltui kartojau: „Tai šaknis“ – žodis nebepritapo. Gerai supratau, kad negalima nuo jos kaip šaknies, kaip siurblio funkcijos pereiti prie *šito*, prie šios kietos ir atsparios ruonio šikšnos, prie šios riebios, gruoblėtos, užsispyrusios materijos. Funkcija nieko nepaaiškino: ji leido bendrais bruožais suprasti, kas yra šaknis, bet ne *šita* šaknis. Jos spalva, forma, stingus judesys buvo... niekuo nepaaiškinami. Visos jos savybės tarsi slydo pro šalį, gaubė iš išorės, tirštėjo, tapo be-

veik daiktiškos; visos jos buvo *nereikalingos* šakniai, ir kamienas tuomet, regis, dvejinosi, pats save neigė, nyko nuo keistos prieštaros. Kulnu brūkštelėjau per tą juodą paukščio koją: norėjau nubrozdinti. Šiaip sau, tyčia, kad ant raugintos odos atsirastų absurdiškas rausvas įdrėskimas: norėjau *pažaisti* su pasaulio absurdiškumu. Bet, atitraukus koją, žievė tebebuvo juoda.

Juoda? Pajutau, kaip žodis subliūkšta, staiga netenka prasmės. Juoda? Šaknis *nebuvo* juoda, tą medžio gabalą dengė ne juoduma – tai buvo... kas kita: juoda spalva, kaip ir apskritimas, neegzistuoja. Žiūrėjau į šaknį: ar ji *daugiau negu juoda*, ar *dar ne visai* juoda? Bet netrukus lioviausi spėlioti, nes rodėsi, kad atsidūriau pažinimo šalyje. Taip, jau ir anksčiau nerimastingai tyrinėjau akimis neįvardijamus dalykus, jau bandžiau (nesėkmingai) *apie juos* mąstyti: jau buvau pajautęs, kaip jų abejingos ir nepaslankios savybės sprūsta iš rankų, slysta pro pirštus. Kad ir Adolfo petnešos *Geležinkeliečių užeigoje* aną vakarą. Jos *nebuvo* violetinės. Vėl išvydau dvi nenusakomos spalvos dėmes ant marškinių. Ir akmenėlį, įžymųjį akmenėlį, nuo kurio prasidėjo visa ši istorija: jis nebuvo... gerai nebeprisiminiau, koks jis nebuvo. Tačiau nepamiršau pasyvaus jo priešinimosi. Ir Savamokslio ranką: vieną sykį bibliotekoje ją paspaudžiau, o paskui pasirodė, kad liečiu lyg ir ne ranką. Tada pagalvojau, kad ji panaši į storą baltą kirmėlę, – bet irgi ne tai. Prisiminiau ir drumstą alaus bokalo skaidrumą *Mabli* kavinėje. Drumzlini – štai kokie buvo tie garsai, kvapai, skoniai. Kol jie lėkė pro nosį kaip išbaidyti kiškiai ir kol nekreipdavai dėmesio, jie atrodydavo paprasti ir nebaisūs, galėjai pamanyti, kad pasaulyje yra tikra mėlyna, raudona spalva, tikras migdolo arba žibuoklės kvapas. Bet akimirkai juos sustabdžius šį jaukumo ir saugumo jausmą pakeisdavo smarkus nerimas: spalvos, skoniai, kvapai niekada nebūna tikri, niekada nebūna tiesiog savimi ir tik savimi. Net pati paprasčiausia, nedaloma savybė kažkiek nereikalinga savo pačios atžvilgiu, egzistuojanti savaime. Ta juoda spalva prie mano kojos greičiau panėšėjo į nedrąsų niekada jos nemačiusio žmogaus mėginimą įsivaizduoti juodą spalvą; tas žmogus neįstengė laiku sustoti ir anapus spalvų išgalvojo dar ir dviprasmišką esybę. Tai *panėšėjo* į spalvą, bet kartu... ir į mėlynę arba išsky-

ras, o gal riebalus – arba, pavyzdžiui, į kvapą, – tai liejosi į drėgnos žemės, drungno ir šlapio medžio kvapą, į juodą kvapą, kuris tarytum lako sluoksnis dengė šią gyslotą medieną, liejosi į sukramtytų, salsvų plaušelių skonį. Aš ne šiaip sau *mačiau* juodą spalvą: rega – tai abstraktus prasimanymas, išgryninta, supaprastinta idėja, žmogaus idėja. Ta juoduma, beformė bjauri esybė, toli peržengė regėjimo, uoslės ir skonio ribas. Bet šitokia gausybė virto painiava ir galiausiai pranyko, nes buvo pernelyg daugialypė.

Tai buvo ypatingas akimirksnis. Sėdėjau nejudėdamas, sustingęs, pasinėręs į siaubingą ekstazę. Bet ir pačioje ekstazėje atsirado kažkas nauja: aš suvokiau Šleikštulį, aš jį apvaldžiau. Tiesą sakant, minčių tada aiškiai neformulavau, tačiau dabar, manau, nesunkiai galėčiau išreikšti žodžiais. Svarbiausia – sąlygiškumas. Turiu galvoje, egzistencija kaip tokia nėra būtina. Egzistuoti reiškia tiesiog *būti*; esybes galima pamatyti, galima *atrasti*, bet *išmąstyti* – niekada. Manau, kai kurie žmonės tai supranta, tik mėgina įveikti šį sąlygiškumą prasimanydami savaimingą, neišvengiamą būtį. Tačiau jokia neišvengiama būtis negali paaiškinti egzistencijos: sąlygiškumas nėra iliuzija, regimybė, kurią galima išsklaidyti; tai absoliutas, vadinasi, ir visiškas nepagrįstumas. Pasaulyje visa kas yra nemotyvuota, – šis parkas, miestas ir aš pats. Kai šitai suvoki, supykina ir ima mirguliuoti akyse kaip aną vakarą *Geležinkeliečių užeigoje*: štai kas yra Šleikštulys; štai ką Šunsnukiai – iš Žaliosios Kalvos ir kiti – bando nuslėpti patys nuo savęs, pridengdami teisės idėja. Koks niekingas melas: niekas neturi teisės; jie visiškai atsitiktiniai kaip ir kiti žmonės, jie jaučiasi nereikalingi. Ir paslapčia patys sau atrodo *nereikalingi*, – tai yra ištižę, vangūs, liūdni.

Kiek laiko truko šitie kerai? *Aš buvau* kaštono šaknis. Arba teisingiau – aš visa savo esybe suvokiau jos būtį. Nors ir atsiribojęs nuo jos – nes suvokiau – kartu įsiliejau į ją, pats tapau šaknimi, tapau sutrikusia sąmone, vis dėlto sunkiai, šleivai gulančia ant apatiško medžio luito. Laikas sustojo: tamsus klanelis prie mano kojų; rodėsi neįmanoma, kad *po* šios akimirkos dar kas nors įvyktų. Norėjau ištrūkti iš to siaubingo džiugesio, tačiau nė nesitikėjau, jog tai įmanoma; jis laikė mane sukaustęs; juodoji šaknis *nepranyko*, kūpsojo man prieš

akis kaip skersai gerklės įstrigęs per didelis kąsnis. Negalėjau jos nei pripažinti, nei paneigti. Kiek pastangų kainavo pakelti akis? Ar išvis jas pakėliau? Ar aš vieną sekundę nepradingau ir neatgimiau kitą akimirką užversta galva ir aukštyn nukreiptomis akimis? Tiesą pasakius, paties judesio nepastebėjau, tik staiga pajutau, kad nebegaliu mąstyti apie šaknies būtį. Veltui kartojau: ji egzistuoja, ji tebėra ten, po suolu, prie dešinės mano kojos, – žodžiai nebeveikė. Būtis nepasiduoda mąstoma iš tolo: ji turi užklupti netikėtai, įsikibti jūsų, užgulti širdį kaip įmitęs nerangus gyvulys – kitaip viskas prapuls.

Ir tikrai, viskas pradingo – akyse bolavo tuštuma, mėgavausi išsivadavęs. Paskui staiga priešais mane kažkas švelniai, neryžtingai sukrutėjo: vėjas lingavo medžio viršūnę.

Man patiko matyti kažką judant, – vis permaina po sustingusių būčių, kurios į mane spoksojo tarsi padėrusios akys. Žiūrėjau į linguojančias šakas ir galvojau: iš tikrųjų judesiai neegzistuoja, tai perėjimai, tarpai tarp dviejų egzistencijų, tuščios akimirkos. Jau tikėjausi išvysti, kaip užgimsta būtys, kaip išnyra iš nebūties, kaip pamažu pribręsta, pražysta.

Tačiau viltys žlugo vos už kelių sekundžių. Svyruojančiose šakose, kurios čiuopė aplink save kaip neregiai, neįžvelgiau jokio „perėjimo“ į būtį. Mintis apie perėjimą – dar vienas žmonių pramanas. Pernelyg aiški idėja. Kiekvienas krustelėjimas gyvavo pats sau, atskirai nuo kitų. Jie iš visų pusių kyšojo pro šakas ir stiebelius, sūkuriavo aplink išdžiūvusias medžių rankas, gaubė jas mažyčiais viesulėliais. Žinoma, judesys – tai tas pats medis. Daiktas. Aplinkui mačiau vien pilnatvę. Ant šakų galiukų knibždėjo būtys, nuolat atgyjančios ir niekad neužgimstančios būtys. Vėjas-būtis atlėkęs tūpė ant medžio kaip riebi musė; o medis virpėjo. Tačiau virpulys nebuvo gimstanti savybė, perėjimas nuo potencijos prie veiksmo; tai buvo daiktas; daiktas-virpulys įsigavo į medį, sugriebė, papurtė ir netikėtai palikęs ramybėje nušvilpė sūkuriuoti tolyn. Visur pilnatvė, visur veiksmas, nė vienos tuščios akimirkos, visa kas – netgi sunkiausiai įžiūrimas krustelėjimas – yra atsiradę iš būties. Ir visos aplink medį knibždančios esybės iš niekur į niekur nekeliavo. Tiesiog jos vieną sekundę egzistavo, ki-

tą – nebe: būtis neturi atminties; iš pranykusiųjų nieko nelieka – net prisiminimo. Visur būtis, iki begalybės ir dar toliau, visada ir visur; būtis, o už jos – vėl būtis. Priguliau ant suolo, apspangęs, išsekęs nuo bepradžių esybių gausos: visur tik skleidėsi, klestėjo, nuo būties man ūžė ausyse, netgi oda virpėjo ir tempėsi, pagauta visuotinio lapojimo, – pasibjaurėtina. „Kam gi, galvojau, kam reikia šitiek būčių, juk visos panašios?" Kam šitiek beveik vienodų medžių, pražuvusių, atkakliai atgijusių ir vėl pražuvusių egzistencijų – tarsi negrabių apvirtusio vabalo mėginimų atsistoti? (Aš pats esu vienas iš tų bandymų.) Ta gausa neatrodė džiugi, – priešingai, niūri, ligota, pati savęs susigėdusi. Tie medžiai, tie dideli nerangūs kūnai... prapliupau juokais pagalvojęs apie knygose aprašytus nuostabius pavasarius, kupinus šurmulio, griausmo, siautulingo žydėjimo. Ir dar yra kvailių, šnekančių apie jėgos valdžią ir kovą už būvį. Nejaugi jie niekada nėra matę gyvio ar medžio? Gal turėčiau aną aptriušusį plataną, tą patrešusį ąžuolą laikyti dangun besiveržiančiais įnirtingais jaunatviškais gaivalais? O šitą šaknį? Ją, be abejo, privalėjau įsivaizduoti kaip plėšrūno nagus, draskančius žemę ir siurbiančius peną?

Tai iškreiptas pasaulio suvokimas. Tikrovė yra išglebusi, vangi. Medžiai siūravo. Argi tai veržimasis į dangų? Greičiau ištežimas; buvau pasiruošęs kiekvieną akimirką išvysti, kaip kamienai susiraukšlėja lyg liaunutės vytelės, perlinksta ir sudrimba ant žemės į juodą, minkštą, garankščiuotą kupetą. *Jie nenorėjo* egzistuoti, tik negalėjo susilaikyti neegzistavę, todėl patyliukais, ramiai gyvavo; syvai iš lėto, nenoriai kilo gyslomis, o šaknys palengva skverbėsi į žemę. Tačiau atrodė, kad bet kurią minutę jie pritrūks kantrybės ir nusibaigs. Išvargę seni medžiai vis egzistavo ir egzistavo patys nenorėdami, tiesiog todėl, kad buvo per silpni numirti, ir pribaigti juos galėjo tik kažkas kitas: tik muzikos kūriniams duota būsimą mirtį išdidžiai glausti savyje kaip vidinę būtinybę; tačiau jie neegzistuoja. Visos esybės užgimsta be priežasties, gyvuoja vien iš silpnumo ir miršta atsitiktinai. Atsiverčiau ant nugaros ir užsimerkiau. Bet tučtuojau ėmė šmėžuoti visokiausi vaizdiniai, ir užmerktas akis užplūdo būtys: egzistencija – tai pilnatvė, nuo kurios žmogus niekur nepabėgs.

Mačiau galybę keistų reginių. Ne tikrų dalykų, tik primenančių tikrus. Regėjau medinius daiktus, panašius į kėdes, klumpes, arba į augalus panašius tvarinius. O paskui šmėkštelėjo du veidai – porelė, aną sekmadienį pietavusi šalia manęs *Vezlizo* užeigoje. Riebūs, iškaitę, geidulingi, absurdiški, raudonomis ausimis. Regėjau moters pečius ir krūtinę. Nuoga būtis. Juodu – staiga pasibaisėjau – juodu ir toliau egzistavo kažkur Buvilyje; kažkur – tarp kokių kvapų? – tą švelnią krūtinę vis dar glostė gaivūs audeklai, ji tebeglūdėjo nėriniuose, o moteris ir toliau juto, kad jos krūtinė egzistuoja korsaže, ir galvojo: „mano papukai, mano dailūs kamuolėliai“, ir paslaptingai šypsojosi, sutelkusi mintis į stangrėjančias drabužių kutenamas krūtis, – tada surikau ir pakirdau plačiai atsimerkęs.

Ar aš susapnavau tą milžinišką esatį? Ji gulė ant parko, dribo į medžius, – minkštutėlė, lipni, tiršta lyg uogienė. Aš su visu parku skendėjau joje. Bijojau, bet dar labiau pykau, man tai atrodė taip kvaila, taip netinkama, – tiesiog nekenčiau to šlykštaus marmelado. Marios, marios marmelado! Jis tvino ligi dangaus, sklido į šalis, viską užliejo liulančia želatina, ir mačiau jį plintant į tolybes, daug toliau už parko, už namų ir Buvilio, aš buvau nebe Buvilyje, apskritai niekur, aš skendėjau. Visai nesistebėjau, – supratau netikėtai išvydęs nuogut nuogutėlį Pasaulį ir dusau iš įniršio ant šios riebios, absurdiškos būties. Nepajėgiau net spėlioti, iš kur visa tai, kodėl apskritai egzistuoja pasaulis, o ne tuštuma. Tai beprasmiška, visur pasaulis – priešaky, už nugaros. *Iki* jo nieko nebuvo. Ničnieko. Dar nebuvo akimirkos, kad pasaulis neegzistuotų. Tai mane ir erzino: žinoma, ši minkšta kirmėlė neturėjo *jokio pagrindo* egzistuoti, *bet negalėjo* neegzistuoti. Neįtikėtina: norint įsivaizduoti nebūtį, reikėjo pačiam gyventi pasaulyje ir plačiai atsimerkus į viską žiūrėti; nebūtis – tai tik idėja mano galvoje, egzistuojanti idėja, plevenanti šioje platybėje: nebūtis nėra būsena *iki* egzistencijos, tai irgi yra egzistencija, prieš kurią būta ir daugybės kitų. Surikau: „kokia šlykštynė, kokia šlykštynė!“ ir pasipurčiau, kratydamasis tos lipnios bjaurasties, bet ji neatkibo, ir tiek daug jos, – tonų tonos bekraštės būties: ėmiau dusti įklimpęs į tą liūną. Paskui parkas staiga ištuštėjo, lyg

viskas būtų išgarmėję pro plačią skylę, pasaulis prapuolė taip pat staiga, kaip ir atsirado, o gal aš tiesiog nubudau – šiaip ar taip, jo nebemačiau; liko tik gelsva žemė su styrančiais stagarais.

Atsistojau, nuėjau. Prie pinučių tvoros atsigręžiau. Tada parkas man šyptelėjo. Atsišliejau į tvorą ir ilgai žiūrėjau. Medžių, laurų tankumyno šypsena kažką *reiškė*; štai kur tikroji būties paslaptis. Prisiminiau, kad vieną sekmadienį – gal prieš trejetą savaičių – jau buvau pastebėjęs kažkokią bendrininkišką daiktų grimasėlę. Ar ji skirta man? Apmaudžiai jutau, kad neįstengsiu jos suprasti. Neįstengsiu. O ji tikrai buvo, kažkuo panėšėjo į laukiantį žvilgsnį, plazdėjo ant kaštono kamieno... tai ir buvo *pats* kaštonas. Daiktai – tarytum pusiaukelėje sustojusios mintys, užsimiršusios, pamiršusios, apie ką norėjo galvoti, ir tiesiog sustingusios, plevenančios, su kvaila jas pranokstančia prasme. Ta reikšmelytė mane erzino: *nepajėgčiau* jos suprasti, net jei šimtą metų prastypsočiau atsirėmęs į tvoros virbus; apie egzistenciją jau sužinojau visa, ką galėjau žinoti. Išėjau iš parko, grįžau į viešbutį ir štai – užrašiau.

Naktis

Apsisprendžiau: jeigu neberašau knygos, nebėra reikalo likti Buvilyje; važiuosiu gyventi į Paryžių. Penktadienį sėsiu į penktos valandos traukinį, šeštadienį susitiksiu su Ani; tikiuosi, praleisime kartu keletą dienų. Tada grįšiu sutvarkyti keleto reikalų ir susikrauti lagaminų. Vėliausiai kovo pirmąją visiškai persikraustysiu į Paryžių.

Penktadienis

Aš *Geležinkeliečių užeigoje*. Mano traukinys išvažiuoja už dvidešimt minučių. Gramofonas. Stiprus nuotykio pojūtis.

Šeštadienis

Ani atidaro duris. Vilki ilga juoda suknele. Suprantama, nepaduoda rankos ir nepasisveikina. Aš net neištraukiau rankos iš apsiausto kišenės. Ji užbėga už akių formalumams ir nepatenkintu tonu išpila:

– Užeik ir sėskis kur tinkamas, tik ne į krėslą prie lango.

Tai ji, tikrai ji. Rankos nuleistos, veidas paniuręs, – anuomet tokia mina ji būdavo panaši į aikštingą paauglę. Dabar Ani sustorėjusi, stambia krūtine.

Uždariusi duris, mąsliai tarsteli pati sau: „Nė nežinau, gal sėstis ant lovos..."

Galiausiai klesteli ant kažkokios kilimėliu uždengtos dėžės. Ani eisena nebe tokia: ji vaikšto majestotingai, nerangiai, bet ir grakščiai: regis, varžosi savo jaunatviško apkūnumo. Vis dėlto tai tikrai ji, Ani.

Ani pratrūksta juokais.

– Ko juokiesi?

Kaip visada atsako ne iš karto, nutaiso vaidingą išraišką.

– Atsakyk gi, kodėl?

– Kad šypsaisi ligi ausų nuo pat tada, kai atėjai. Atrodai lyg tėvas, ką tik ištekinęs dukrą. Nagi, nestovėk. Pasidėk paltą ir sėskis. Taip, jei nori, gali ir ten.

Stoja tyla, Ani nesistengia jos nutraukti. Koks plikas šis kambarys! Kitados Ani į kiekvieną kelionę vežsaid didžiulį lagaminą, pilną šalikų, turbanų, mantilijų, japoniškų kaukių, paveikslėlių iš Epinalio[50]. Vos apsistojus viešbutyje – net jeigu turėdavo ten praleisti tik vieną naktį – pirmas jos rūpestis būdavo atidaryti tą lagaminą ir iškrauščius visas brangenybes iškabinėti ant sienų, lempų, patiesti ant stalų arba grindų kažkokia painia ir kaskart kitokia tvarka; nepraėjus nė pusvalandžiui, pats nuobodžiausias kambarys įgaudavo sodraus, geidulingo, beveik nepakenčiamo savitumo. Galbūt lagaminas pasimetė, liko saugojimo kameroje... tas nejaukus kambarys į vonią ir tualetą pravertomis durimis tarsi dvelkia nelaime. O nuostabiausia ir liūdniausia, kad jis panašus į mano kambarį Buvilyje.

Ani vėl nusijuokia. Gerai pažįstu šį ploną, truputį kimų kikenimą.

– O tu nepasikeitei. Ko dairaisi lyg apspangęs?

Ji šypsosi, bet žvilgsnis mane tyrinėja kone priešiškai.

– Tiesiog galvojau, – nepanašu, jog šiame kambaryje gyveni tu.

– Mat kaip? – tarsteli nei šiaip, nei taip.

Vėl tyla. Dabar ji sėdi ant lovos, labai išblyškusi, juoda suknele. Plaukų nenusikirpo. Ir vis žiūri į mane – ramiai, kiek pakėlusi antakius. Nejaugi neturi ko pasakyti? Kam tada pasikvietė? Ta tyla nepakenčiama.

Staiga gailiai išlemenu:

– Labai džiaugiuosi tave matydamas.

Paskutinis žodis užstringa gerklėje: jeigu tiek tenorėjau pasakyti, verčiau būčiau patylėjęs. Ji tikriausiai supyks. Taip ir maniau, kad pirmos penkiolika minučių bus nesmagios. Kitados, kai susitikdavau Ani – ar nesimatęs ištisą dieną, ar nubudęs ryte – niekad neįstengdavau rasti jos laukiamų žodžių, tinkančių prie jos suknelės, prie oro, prie paskutinių vakar pasakytų žodžių. Ko ji nori? Neįsivaizduoju.

Vėl pakeliu akis. Ani žiūri kaži kaip švelniai.

– Vadinasi, nė trupučio nepasikeitei? Tebesi toks pat kvailas?

Ani veide pasitenkinimas. Bet kokia ji išvargusi!

– Tu esi kelio ženklas, – sako ji, – rodyklė pakelėje. Diena iš dienos rodai ir visą gyvenimą rodysi, kad iki Meluno dvidešimt septyni kilometrai, o iki Montaržio – keturiasdešimt du. Štai kodėl man šitaip tavęs reikia.

– Reikia manęs? Tau reikėjo manęs tuos ketvertą metų, kai nesimatėm? Ką gi, tu nepaprastai diskretiška.

Šiuos žodžius pasakiau šypsodamas: ji gali pamanyti, jog bandau įgelti. Jaučiu, kad dirbtinai šypsausi, ir man labai nesmagu.

– Koks tu kvailas! Aš netrokštu su tavimi matytis, jeigu tai turi galvoje. Supranti, į tave žiūrėti akims joks malonumas. Man tik reikia, kad būtum ir nesikeistum. Tu lyg platininis metras, saugomas kažkur Paryžiuje ar jo apylinkėse. Abejoju, ar kas nors kada norėjo jį pamatyti.

– Šitai tave ir klaidina.

– Pagaliau nesvarbu, man toks noras nekilo. Aš, aišku, patenkinta žinodama, kad jis egzistuoja, kad tiksliai atitinka dešimtmilijoninę žemės dienovidžio ketvirčio dalį. Prisimenu jį kaskart, kai žmonės matuoja savo butą arba kai perku metrais parduodamą audinį.

– Ak, taip? – burbteliu šaltai.

– Bet žinai, aš kuo puikiausiai galėčiau apie tave galvoti vien kaip apie abstrakčią vertę, tam tikrą limitą. Galėtum padėkoti, kad taip dažnai prisimenu tavo veidą.

Štai vėl prasideda tie painūs ginčai, į kuriuos kitados įsiveldavau, nors širdyje trokšdavau paprastų, banalių dalykų, pavyzdžiui, pasakyti jai, kad myliu, apkabinti. Šiandien nieko nenoriu. Nebent patylėti ir pažiūrėti, tylomis suvokti šio nepaprasto įvykio svarbą: Ani sėdi priešais mane. O jai, nejaugi jai ši diena niekuo neypatinga? Nė rankos nedreba. Tikriausiai anądien kažką norėjo man pasakyti, jeigu parašė laišką – o gal tai paprasčiausia užgaida? Dabar jau gerą valandėlę apie tai nė neužsimenam.

Staiga Ani man taip švelniai nusišypso, kad pajuntu akyse tvenkiantis ašaras.

– Apie tave galvodavau daug dažniau nei apie platininį metrą. Nebuvo nė vienos dienos, kad nepagalvočiau. Ir kuo aiškiausiai, iki menkiausių smulkmenų prisiminiau tavo būdo bruožus.

Ji atsistoja ir priėjusi uždeda rankas man ant pečių.

– Tik išdrįsk pasakyti, kad prisimindavai mano veidą, jeigu jau taip skundiesi.

– Taip nesąžininga, – atitariu, – gerai žinai, kad mano atmintis prasta.

– Pats prisipažinai: buvai mane visiškai pamiršęs. Ar būtum pažinęs gatvėje?

– Žinoma. Nėra ko ir kalbėti.

– Ar bent prisiminei mano plaukų spalvą?

– Aišku! Šviesūs.

Ji nusijuoktia.

– Taip išdidžiai sakai. Dabar, kai pats matai, nedidelis nuopelnas prisiminti jų spalvą.

Ani pakedena man plaukus.

– O tavo plaukai raudoni, – sako pamėgdžiodama; – kai pirmąkart tave išvydau, buvai užsimaukšlinęs – niekada nepamiršiu – išplerusią violetinio atspalvio kepurę, kuri klaikiai pjovėsi su raudonais plaukais. Net akį rėžė. Kur dabar ta kepurė? Norėčiau pažiūrėti, ar tavo skonis tebėra toks pat prastas.

– Nebenešioju.

Ji išpučia akis ir švilpteli.

– Tikriausiai ne pats susiprotėjai! Pats? Na, sveikinu. Aišku! Tik pamanyk. Juk tokie plaukai niekur netinka, – amžinai nesiderina prie skrybėlių, fotelių pagalvėlių, net prie sienų apmušalų, kai šie yra jų fonas. Arba reikėjo nešioti tą kepurę užsimaukšlinus iki ausų kaip aną anglišką fetro skrybėlę, kurią nusipirkai Londone. Pasibrukdavai kirpčius po kraštu, ir niekas negalėdavo suprasti, ar apskritai turi plaukų. Ta skrybėlė tau visiškai netiko, – pridūrė ji ryžtingu tonu, kuriuo užbaigiamos senos rietenos.

Nė nebežinau, kokią skrybėlę ji turi galvoje.

– Ar aš sakiau, kad tinka?

– Ir dar kaip sakei! Apie ją ir tešnekėdavai. Ir paslapčia žvalgydavaisi į veidrodžius, manydamas, kad aš nematau.

Man nejauku, kad Ani taip puikiai prisimena praeitį. Net neatrodo, kad pasakotų prisiminimus, – balse negirdėti tokiam atvejui deramos švelnios svajingos gaidelės. Regis, ji kalba apie šiandieną, daugių daugiausia apie vakarykštę dieną; jos tuometinės pažiūros, užsispyrėliškos nuostatos ir pagieža kuo puikiausiai išsilaikė. Aš, priešingai, viską matau pro poetišką miglą; aš pasirengęs nusileisti.

Staiga ji sako bejausmiu balsu:

– Matai, aš pastorėjau, senstelėjau, reikia susirūpinti savimi.

Taip. Ir kokia ji pavargusi! Jau žiojuosi prabilti, bet ji skubiai priduria:

– Vaidinau teatre, Londone.

– Su Kendleriu?

– Ne, ne su Kendleriu. Netgi šiuo atžvilgiu nepasikeitei. Buvai įsikalęs į galvą, kad vaidinsiu teatre su Kendleriu. Kiek sykių reikės

kartoti, kad Kendleris yra orkestro vadovas? Ne, vaidinau nedideliame teatre Soho skvere. Pastatėm *Emperor Jones*, keletą Šono O'Keisio, Singo pjesių ir *Britannicus*[51].

– *Britannicus*? – nusistebiu.

– Na, taip, *Britannicus*. Todėl ir mečiau. Aš pati pakišau jiems mintį statyti *Britannicus*; o jie įsigeidė, kad vaidinčiau Džiuni.

– Tikrai?

– Aš, savaime aišku, būčiau galėjusi vaidinti nebent Agripiną.

– O ką veiki dabar?

Be reikalo paklausiau. Jos veidas visiškai apsiniaukė. Bet Ani tučtuojau atsako:

– Nebevaidinu. Keliauju, mane išlaiko vienas žmogelis. – Nusišypso: – Oi! Tik nežiūrėk taip susirūpinęs, nieko čia tragiško. Juk visada sakiau, kad galėčiau gyventi išlaikoma. Beje, jis senyvas vyriškis, neįkyrus.

– Anglas?

– Koks tau skirtumas? – atrėžia suirzusi. – Juk neketiname šnekėtis apie jį. Jis visiškai nesvarbus nei tau, nei man. Nori arbatos?

Nueina į vonią. Girdžiu vaikštinėjant, kilnojant puodus ir šnekantis su savimi; girdžiu šaižų, nesuprantamą murmesį. Ant naktinio stalelio prie jos lovos kaip visada guli Mišlė *Prancūzijos istorijos* tomelis[52]. Virš lovos – dabar įsižiūriu, – kabo viena vienintelė nuotrauka, jos brolio padaryta Emilijos Brontė portreto reprodukcija.

Ani grįžta ir netikėtai sako:

– Dabar turėsi papasakoti apie save.

Paskui vėl pradingsta vonioje. Šitai prisimenu, nors mano atmintis ir prasta: ji duodavo tiesmukiškus klausimus, ir man būdavo labai keblu, nes jausdavau ir nuoširdų susidomėjimą, ir kartu norą, kad viską papasakočiau kuo greičiau. Šiaip ar taip, po tokio klausimo nebėra ko nė abejoti: jai iš manęs kažko reikia. Čia tik įžanga: atsikratom to, kas galėtų trukdyti; suderinam antraeilius klausimus: „Dabar turėsi papasakoti apie save“. Netrukus prabils ir apie save. Staiga prapuolė menkiausias noras ką nors jai pasakoti. Kam? Šleikštulys, baimė, būtis... verčiau pasilaikysiu visa tai sau.

– Nagi, pasiskubink, – šūkteli ji iš už pertvaros.

Grįžta nešina arbatiniu.

– Ką veiki? Gyveni Paryžiuje?

– Buvilyje.

– Buvilyje? Kodėl? Tikiuosi, tu nevedęs?

– Vedęs? – krūpteliu.

Man labai nemalonu, kad Ani galėjo dingtelėti tokia mintis. Taip ir pasakau.

– Absurdas. Kitados pati man priekaištaudavai už tokias natūralistines fantazijas. Atsimeni, kai vaizduodavau tave kaip našlę, dviejų sūnų motiną ir pasakodavau visokias istorijas apie mūsų ateitį. Tu negalėdavai jų pakęsti.

– O tu mėgaudavaisi, – atsako ji, nė kiek nesutrikusi. – Bet iš tikrųjų tik vaidindavai kietą vyruką. Beje, dabar atseit piktiniesi, o iš tikrųjų tau pakaktų išdavikiškumo vieną dieną paslapčia vesti. Ištisus metus piktinaisi ir spyriojaisi neisiąs į *Imperatoriškąsias žibuokles*. O paskui kartą, kai aš sirgau, vienas pats nuėjai į mažutį kvartalo kino teatrą ir pasižiūrėjai tą filmą.

– Gyvenu Buvilyje, – oriai sakau, – nes rašau knygą apie poną de Rolboną.

Ani žiūri į mane atviraširdiškai susidomėjusi.

– Poną de Rolboną? Jis gyveno XVIII amžiuje?

– Taip.

– Tikrai, juk esi pasakojęs, – lyg ir sutinka. – Vadinasi, tai istorijos knyga?

– Taip.

– Cha! Cha!

Jeigu dar ko nors paklaus, viską išpasakosiu. Bet ji nieko nebeklausia. Tikriausiai nusprendė, kad apie mane jau pakankamai sužinojo. Ani puikiai moka išklausyti, tačiau tik tada, kai pati nori. Žiūriu į ją: sėdi nuleidusi akis, galvoja, ką pasakys, kaip pradės. Gal turėčiau ir aš paklausinėti? Nemanau, kad jai patiktų. Prabils, kai nuspręs esant reikalinga. Man smarkiai daužosi širdis.

Staiga Ani sako:

– O aš pasikeičiau.

Štai ir pradžia. Bet ji nutyla. Įpila arbatos į balto porceliano puodelius. Laukia, kol atsiliepsiu, – reikia ką nors pasakyti. Ne bet ką, o būtent tai, ko ji tikisi. Tikra kankynė. Ar ji iš tiesų pasikeitė? Pastorėjo, atrodo išvargusi; bet ji tikriausiai ne tai turi galvoje.

– Nežinau. Nemanau, kad labai pasikeitei. Jau pastebėjau, kad taip pat juokiesi, taip pat atsistoji ir uždedi rankas man ant pečių, kalbiesi su savimi. Vis dar skaitai Mišlė *Prancūzijos istoriją*. Ir galybę kitų dalykų...

Kaip antai jos didelį susidomėjimą mano amžinąja esme ir absoliutų abejingumą realiam mano gyvenimui, ir dar keistuolišką manieringumą, kartu ir smulkmenišką, ir žavų, ir tai, kaip ji iškart užkerta kelią visoms sustabarėjusioms mandagumo, draugiškumo frazėms, – viskam, kas padeda žmonėms bendrauti, – ir kaip verčia pašnekovus nuolat suktis iš padėties.

Ani gūžteli pečiais.

– Ne, aš tikrai pasikeičiau, visiškai pasikeičiau, – pertaria sausai. – Tapau kitu žmogumi. Maniau, kad šitai pastebėsi vos užmetęs akį, o tu kalbi apie Mišlė *Istoriją*.

Ji atsistojo priešais mane:

– Pažiūrėsim, ar šitas vyrukas tikrai toks kietas, kaip vaizduoja. Pamėgink suprasti, kuo aš pasikeičiau?

Neryžtingai tyliu; ji trepteli koja vis dar šypsodamasi, bet nuoširdžiai suirzusi.

– Vienas dalykas kitados tau būdavo tikra kankynė. Bent taip sakydavai. O dabar jo nebėr, pradingo. Turėtum pastebėti. Argi nesijauti smagiau?

Nedrįstu nepritarti: sėdžiu ant paties kėdės kraštelio kaip kadaise ir kiek įmanydamas saugausi žabangų, stengiuosi nesukelti niekuo nepaaiškinamo įniršio.

Ji vėl atsisėdo.

– Tu nesupranti, nes daug ką pamiršai, – sako užtikrintai linksėdama galvą, – daugiau nei tikėjausi. Nejau nebeprisimeni, kaip amžinai viską sugadindavai? Kad ir ką darydavai – ateidavai, kalbėdavai,

išeidavai, – būtinai ne laiku. Įsivaizduok, jog niekas nepasikeitė: tu įžengi pro duris, sienos nukabinėtos šydais, aš sėdžiu ant lovos ir sakau (ji atmeta galvą, išplečia šnerves ir teatrališku balsu sako, lyg pašiepdama pati save): „Na? Ko lauki? Sėskis". Savaime suprantama, jokiu būdu nebūčiau pridūrusi: „Tik ne į krėslą prie lango".

– Tu spęsdavai man spąstus.

– Ne spąstus... Tiesiog jeigu būčiau pridūrusi, tu tikrai būtum nudrožęs tiesiai prie krėslo ir atsisėdęs.

– Ir kas man būtų atsitikę? – klausiu atsigręždamas ir smalsiai nužvelgdamas tą krėslą. Paprastų paprasčiausias krėslas, atrodo jaukiai ir patogiai.

– Tiesiog būtų blogai, – atšauna Ani.

Nesiginčiju: ji visada mėgo apsistatyti neliečiamais daiktais.

– Regis, kai ką numanau. Nors sunkiai įtikima. Pala, leisk pažiūrėti: iš tikrųjų, kambarys plikutėlis. Turėsi patikėti, kad šitai pastebėjau iškart. Gerai, tarkim, aš įėjau, tikrai pamačiau tas kaukes ant sienų ir visa kita. Ties tavo durimis viešbutis visad baigdavosi. Tavo kambarys būdavo visiškai kitoks... Tu nebūtum atidariusi man durų. Būčiau suradęs tave, lindinčią kokiame nors kampe, galbūt sėdinčią ant grindų, ant to raudono gauruoto kilimėlio, kur visada vežiodavaisi kartu, griežtai į mane žvelgiančią, laukiančią... Vos man pratarus žodį, vos krustelėjus, kvėptelėjus, tu būtum ėmusi raukytis, o aš būčiau pasijutęs baisiai prasikaltęs, nors nežinia už ką. Paskui kuo toliau, tuo daugiau būčiau pridaręs kvailysčių ir paskendęs savo kaltėje...

– Ir kiek sykių tai kartojosi?

– Šimtą.

– Mažiausiai! Gal dabar pasidarei miklesnis, supratingesnis?

– Ne.

– Puiku, kad pats pripažįsti. Taigi!

– Vadinasi, nebeliko...

– Cha! Cha! Jis vargiai drįsta patikėti! – šūkteli ji teatrališku balsu ir švelniai kalba toliau: – Tikrai, patikėk mano žodžiu: nebeliko.

– Nebėra tobulųjų akimirkų?

– Ne.

Aš apstulbęs. Klausinėju toliau.

– Pagaliau tu... Liovėsi tos... tragedijos, tos trumputės tragedijos, kur visos kaukės, šalikai, baldai ir aš pats vaidindavom antraeilius vaidmenis, o tu – pagrindinį?

Ani šypsosi.

– Nenaudėlis! Keletą sykių jam paskyriau netgi svarbesnį vaidmenį už savąjį, bet jis nė nesusiprotėjo. Ką gi, taip: viskas baigta. Labai nustebai?

– Aišku, nustebau! Maniau, kad jos – tavo dalis, kad atimti tobuląsias akimirkas tolygu išplėšti tau širdį.

– Aš irgi maniau, – sutinka taip, tarsi nieko nesigailėtų, ir su ironijos gaidele, kuri mane slogiai nuteikia, priduria: – Kaip matai, galiu apsieiti ir be jų.

Ani sunėrė pirštus ir rankomis apglėbė vieną kelį. Žiūri aukštyn ir vos vos šypsosi – net atjaunėja veidas. Ji panaši į paslaptingą ir patenkintą storą mergytę.

– Taip, aš džiaugiuosi, kad tu nepasikeitei. Jeigu tave būtų perkėlę, perdažę, pastatę šalia kito kelio, nebeturėčiau nieko pastovaus, – nieko, pagal ką orientuotis. Man būtinai tavęs reikia: aš keičiuosi; tu, aišku, stovi vietoje, o aš matuoju savo pokyčius pagal tave.

Kiek įsižeidžiu.

– Žinai, tu neteisi, – karštai pertariu. – Priešingai, per tą laiką aš labai pasikeičiau, iš esmės, aš...

– Oi, oi! intelektualiniai pokyčiai! – vypteli ji su gniuždančia panieka. – Štai aš pasikeičiau iki pat panagių.

Iki pat panagių... Kas gi jos balse mane šitaip sukrėtė? Šiaip ar taip, krūptelėjau! Lioviausi ieškoti anuometinės Ani. Mane jaudina būtent ši mergina, ši stora, palūžusi mergina, būtent ją aš myliu.

– Aš tarsi įgijau fizinio tikrumo. Jaučiu, kad tobulųjų akimirkų nėra. Jaučiu netgi kojomis, kai vaikštau. Jaučiu visą laiką, net miegodama. Negaliu pamiršti. Neįvyko jokio perversmo; negalėčiau pasakyti: nuo tokios ir tokios dienos, tos ir tos valandos mano gyvenimas pasikeitė. Tik nuolatos jaučiuosi tartum vakar staiga praregėjusi. Mane apakino, aš kaip nesava, negaliu apsiprasti.

Šiuos žodžius ji taria ramiu balsu su pasididžiavimo, kad taip smarkiai pasikeitė, gaidele. Ji neapsakomai grakščiai linguoja ant dėžės. Nuo tada, kai įėjau, nė karto dar nebuvo tokia panaši į anų laikų Ani, į Ani Marselyje. Ji vėl mane užvaldė, vėl pasinėriau į jos keistą pasaulėlį, kur nėra komizmo, manieringumo, subtilybių. Netgi pajutau tą patį kartėlį gomuryje ir karštligišką jaudulį, kuris visados mane apimdavo, kai būdavau su ja.

Ani paleidžia kelį. Tyli. Tai harmoninga tyla; kaip operoje, kai scena būna tuščia lygiai septynis orkestro taktus. Ji gurkšteli arbatos. Paskui pastato puodelį ir sėdi tiesutėlė, sugniaužtais kumščiais pasirėmusi į dėžės kraštą.

Staiga ji nutaiso nuostabųjį, taip man patikdavusį Medūzos veidą, perkreiptą neapykantos, tulžingą. Ani keičia ne išraiškas, o veidus, kaip kad antikos laikų aktoriai keisdavo kaukes – akimirksniu. Kiekvienos kaukės paskirtis – sukurti reikiamą atmosferą, nurodyti, kas vyks toliau. Kaukė atsiranda ir lieka nepakitusi visą laiką, kol Ani kalba. Paskui atitrūkusi nukrenta.

Ji žiūri tiesiai į mane, bet neatrodo, kad matytų. Tuoj prabils. Tikiuosi tragiškos kalbos, pakylėtos iki kaukės taurumo, laukiu gedulingos giesmės.

Bet Ani prataria tik porą žodžių:

– Aš savo jau nugyvenau.

Tonas visiškai nesiderina prie veido. Jis ne tragiškas, jis... baisus: byloja apie santūrią neviltį – be ašarų, be graužaties. Taip, kažkas jos viduje nesugrąžinamai sunyko.

Kaukė nukrenta, Ani šypteli.

– Ir visai neliūdžiu. Dažnai pati stebėdavausi, tačiau be reikalo: ir ko turėčiau liūdėti? Kadaise patyriau gana stiprių aistrų. Karštai nekenčiau motinos. Beje, – priduria, tarsi mesdama iššūkį, – tave aistringai mylėjau.

Laukia atsako. Aš tyliu.

– Žinoma, dabar viskas baigta.

– Iš kur žinai?

– Žinau. Žinau, kad joks daiktas ar žmogus nebeįstengs įžiebti man aistros. Supranti, ką nors pamildamas, turi įsijausti. Reikia tiek daug energijos, dosnumo, beatodairiškumo... iš pat pradžių netgi būna akimirka, kai reikia peržengti savo principus: jei susimąstysi, apsigalvosi. Aš žinau, kad niekada nebeperžengsiu principų.

– Kodėl?

Ji ironiškai žvilgteli ir neatsako.

– Dabar gyvenu išblėsusių aistrų apsupty, – kalba toliau savo. – Mėginu vėl patirti tą pašėlusį įniršį, kurio apimta vieną dieną, kai dar būdama dvylikos metų gavau diržo nuo motinos, iššokau iš trečio aukšto.

Paskui svajingai priduria su ankstesniais žodžiais, regis, visai nesusijusią mintį:

– Ir dar negerai, kad per ilgai spoksau į vieną daiktą. Žiūriu ir bandau suprasti, kas tai, o paskui turiu skubiai nusukti į šalį akis.

– Kodėl?

– Jie kelia man pasibjaurėjimą.

Ar čia kartais ne?.. Juk tikrai panašu. Kartą Londone taip jau yra nutikę: mudu kiekvienas atskirai galvojome tą patį apie tą patį, beveik vienu metu. Labai norėčiau, kad... Bet Ani mintys labai šokinėja; niekada nesi tikras visiškai teisingai ją supratęs. Reikia išsiaiškinti.

– Klausyk, štai ką norėčiau tau pasakyti: juk žinai, aš taip ir nesupratau, kas tie tobulieji akimirksniai; tu niekada nepaaiškindavai.

– Taip, žinau, tu nerodei jokio noro. Stūksojai šalia kaip baslys, ir tiek.

– Deja! Dar atsimenu, kaip brangiai man tai kainavo.

– Tikrai nusipelnei visko, ką teko patirti, buvai baisiai prasikaltęs; tu mane erzinai savo tvirtybe. Tarsi sakyte sakydavai: aš normalus; ir iš visų pastangų spinduliuodavai sveikumą, tiesiog trykšdavai moraline sveikata.

– Bet šimtus kartų prašiau paaiškinti, kas tas...

– Taip, tačiau kokiu tonu, – atsako ji įširdusi. – Iš tikrųjų tu teikdavaisi pasiteirauti. Paklausdavai taip pat bičiuliškai ir neatidžiai

kaip senos tetulės, vaikystėje klausdavusios, kokiu instrumentu groju. Apskritai, – tarstelėjo lyg pati sau, – vis svarstau, ar tik ne tavęs labiau už viską nekenčiau.

Ji užgniaužia pyktį, susitvardo ir šypteli, – skruostai tebeliepsnoja. Ji labai graži.

– Gerai, paaiškinsiu. Aš jau pakankamai sena, kad galėčiau neširsdama tokioms geraširdėms senutėms kaip tu pasakoti apie savo vaikystės žaidimus. Na, sakyk, ką nori sužinoti?

– Kas tie tobulieji akimirksniai.

– Juk pasakojau tau apie ypatingąsias situacijas?

– Kad ne.

– Pasakojau, – tvirtai pertaria ji. – Ekse, toje aikštėje – pamiršau pavadinimą. Plieskiant saulei, mudu sėdėjome vienos kavinės sodelyje po oranžiniais skėčiais. Gal nebeprisimeni: gėrėm limonadą, o aš cukraus pudroje radau negyvų muselyčių.

– A! Taip, galbūt...

– Toje kavinėje ir pasakojau, kai kalbėjomės apie didžiojo formato Mišlė *Istoriją* – tą pačią, kurią turėjau vaikystėje. Ji daug didesnė už šitą, o lapai balzgani kaip grybo minkštimas ir kvepėdavo grybais. Mirus mano tėvui, dėdė Žozefas pasiglemžė ir išsivežė visus tomus. Tądien pavadinau jį senu kuiliu, motina mane išlupo, o aš iššokau pro langą.

– Taip, taip... tikriausiai pasakojai apie tą *Prancūzijos istoriją*... ar ne palėpėje skaitydavai? Matai, dar prisimenu. Matai, kaip neteisingai mane apkaltinai, kad viską pamiršau.

– Patylėk. Taigi, labai dažnai, kaip tu ir prisimeni, nusinešdavau tas didžiules knygas į palėpę. Jose buvo labai maža paveikslėlių, gal trys ar keturi viename tome. Bet kiekvienas paveikslėlis užimdavo visą didelį puslapį, o antroji lapo pusė būdavo palikta tuščia. Įspūdį sustiprindavo ir tai, kad kituose puslapiuose taupant vietą tekstas buvo išdėstytas dviem skiltimis. Man baisiai patiko tos graviūros; visas buvau įsidėmėjusi atmintinai, ir skaitydama kurią nors Mišlė knygą, imdavau laukti iki paveikslėlio likus dar penkiasdešimčiai puslapių; kaskart atvertus, atrodydavo, jog įvyko stebuk-

las. O dar tas rafinuotumas: pavaizduota scena niekada nesisiedavo su gretimų puslapių tekstu, pavaizduoto įvykio reikėdavo ieškoti dar už trisdešimties puslapių.

– Maldauju, papasakok apie tobuląsias akimirkas.

– Aš kalbu apie ypatingąsias situacijas – tas, kur pavaizduotos graviūrose. Aš jas vadindavau ypatingomis, nes manydavau, kad jos tikriausiai buvo itin svarbios, jeigu jau nuspręsta tokiais retais paveikslėliais iliustruoti būtent jas. Supranti, tas scenas išsirinko iš visų kitų, o juk būta daugybės plastiškai įdomesnių arba istoriškai reikšmingesnių epizodų. Pavyzdžiui, XVI amžiui skirta tik trejetas paveikslėlių: viename Henriko II mirtis, kitame – kunigaikščio de Gizo nužudymas, o trečiame – Henriko IV įžengimas į Paryžių[53]. Todėl spėjau, kad šie įvykiai ypatingi. Beje, graviūros dar labiau sustiprindavo šį įspūdį: piešiniai nedailūs, rankos ir kojos amžinai netvirtai prikabintos prie kūno. Tačiau paveikslėliai dvelkė didybe. Pavyzdžiui, nužudžius kunigaikštį de Gizą, visi įvykį mačiusieji apstulbimą ir pasipiktinimą reiškia atkišę į priekį delnus ir nugręžę veidus; labai gražu, sakytum, choras. Ir nemanyk, kad pamirštos juokingos ar anekdotiškos smulkmenos. Ant grindų sklaistosi pabirę lapai, šunyčiai sprunka į šalis, ant sosto pakopų sėdi juokdariai. Bet visos šios detalės pateiktos taip didingai ir negrabiai, kad tobulai dera prie viso likusio paveikslėlio: ko gero, daugiau ir neteko matyti tokių nedalomai vientisų paveikslų. Taip ir prasidėjo.

– Ypatingosios situacijos?

– Bent jau pradėjau jas suprasti. Tai labai retos ir ypatingos, kitaip sakant, stilingos situacijos. Pavyzdžiui, kai buvau aštuonerių, būti karaliumi man atrodė išskirtinė situacija. Arba numirti. Tu juokiesi, bet tiek daug žmonių yra nutapyti mirties valandą ir tiek daug iš jų tomis akimirkomis pasakė labai prasmingus žodžius, kad aš nuoširdžiai tikėjau... tiesiog maniau, kad prasidėjus agonijai žmogus pranoksta pats save. Beje, užtekdavo pabūti mirusiojo kambaryje: kadangi mirtis yra išskirtinė situacija, iš jos kažin kas spinduliavo, ir visi susirinkusieji tai suvokė. Kažkokia didybė. Kai mirė tėvas, mane nuvedė į jo kambarį paskutinį kartą jį pamatyti. Lipdama laiptais,

jaučiausi baisiai nelaiminga ir tarytum apkvaitusi nuo kažin kokio religinio džiugesio; pagaliau patekau į išskirtinę situaciją. Atsišliejau į sieną, mėginau daryti reikiamus judesius. Bet viską gadino prie lovos klūpančios ir raudančios mano teta su motina.

Pastaruosius žodžius pasakė irzliai, tarsi vis dar gyvai prisimindama.

Nutyla; žvilgsnis įsmeigtas į vieną tašką, antakiai pakelti – ji dar sykį išgyvena aną sceną.

– Vėliau tą sąvoką išplėčiau, pirmiausia įtraukiau naują situaciją, meilę (turiu galvoje mylėjimąsi). Taigi, jeigu ligi šiol nesupratai, kodėl atmesdavau... kai kuriuos tavo pasiūlymus, tai dabar puiki proga išsiaiškinti: man atrodė, kad reikia kažką išsaugoti. Paskui pamaniau, kad tų išskirtinių situacijų tikriausiai yra dar daugiau, o galiausiai išskirtinėmis ėmiau laikyti gyvą aibę situacijų.

– Taip, bet kas tai?

– Juk sakiau, – nustemba ji, – jau ketvirtį valandos aiškinu.

– Na, ar svarbiausia, kad žmonės būtų labai susijaudinę, pavyzdžiui, pašėlę iš neapykantos arba meilės, ar kad įvykis išoriškai atrodytų didingas, turiu galvoje tai, kas regima...

– Ir tai, ir tai... kaip kada, – atsako nepatenkinta.

– O tobulosios akimirkos? Kaip tai susiję su jomis?

– Tobulosios akimirkos būna vėliau. Pirmiausia pasirodo pranašingi ženklai. Paskui žmogaus gyvenime lėtai, iškilmingai susiklosto išskirtinė situacija. Tada viskas priklauso nuo žmogaus – ar jis panorės iš situacijos išgauti tobuląjį akimirksnį.

– Taip, – pritariu, – supratau. Kiekvienoje išskirtinėje situacijoje reikia atlikti tam tikrus veiksmus, atitinkamai elgtis, ištarti reikiamus žodžius, o kai ką daryti ir sakyti griežtai draudžiama. Taip?

– Tarkim...

– Apskritai situacija yra medžiaga: ją reikia apdoroti.

– Teisybė, – pritaria ji, – pirmiausia reikėdavo patirti ką nors ypatinga ir pajusti, kad tai vyksta nustatyta tvarka. Jei visos šios sąlygos būdavo įvykdytos, akimirka galėdavo pasiekti tobulumą.

– Bet čia tarsi meno kūrinys.

– Jau sakei, – susierzina ji. – Ne, tai... pareiga... Išskirtines situacijas *reikėdavo* paversti tobulaisiais akimirksniais. Tai moralės klausimas. Taip, gali juoktis – moralės.

Aš visai nesijuokiu.

– Klausyk, – netikėtai sakau, – ir aš ketinu pripažinti savo klaidas. Niekada tavęs gerai nesupratau, niekada nemėginau tau nuoširdžiai padėti. Jei būčiau žinojęs...

– Ačiū, labai ačiū, – ironiškai atrėžia Ani. – Tikiuosi, nelauki dėkingumo už šiuos pavėluotus apgailestavimus. Beje, aš ant tavęs nepykstu; pati niekada nieko neaiškinau, painiojausi, nemokėjau papasakoti, netgi tau – ypač tau. Tomis akimirkomis visuomet skambėdavo kažkokia netikra gaida. Tada būdavau lyg paklaikusi. Nors atrodė, jog padariau viską, ką galėjau.

– Tai ką reikėdavo daryti? Kokius veiksmus atlikti?

– Koks tu kvailas, – negalima išvardyti pavyzdžių, visaip būna.

– Tai papasakok, ką tu mėgindavai daryti.

– Ne, aš nenoriu apie tai kalbėti. Bet, jeigu taip nori, papasakosiu vieną istoriją, smarkiai mane sukrėtusią, kai buvau mokinė. Vienas karalius pralaimėjo mūšį ir pateko nelaisvėn. Jis tūnojo nugalėtųjų stovyklos pakampėje ir pamatė einant pro šalį grandinėmis sukaustytus savo dukrą ir sūnų. Jis neverkė, nepasakė nė žodžio. Paskui pamatė praeinant irgi surakintą vieną iš savo tarnų. O tada pratrūko vaitoti ir rautis plaukus. Pavyzdžių gali susigalvoti ir pats. Matai: tam tikrais atvejais nereikia verkti, nes atrodysi pasibjaurėtinai. Bet jeigu užsimetei rąstą ant kojos, gali daryti ką panorėjęs – dejuoti, verkti, šokinėti ant kitos kojos. Tiesiog būtų kvaila visada elgtis stoiškai – veltui vargintumeisi.

Ji šypteli:

– Kartais prireikia būti *daugiau* negu stoiškam. Tu, žinoma, neprisimeni, kaip aš pirmą kartą tave pabučiavau?

– Ne, puikiai atsimenu, – sakau triumfuodamas, – tai atsitiko Kju parke, ant Temzės kranto.

– Bet tu niekada nesužinojai, kad aš sėdėjau ant dilgėlių: mano suknelė pasikėlė, šlaunys buvo sėte nusėtos taškeliais, o nuo men-

kiausio krustelėjimo dar labiau susidilgindavau. Na, tada stoiškumo nebūtų užtekę. Tu manęs visiškai nejaudinai, nepasakyčiau, kad labai geidžiau prisiliesti tavo lūpų, tiesiog bučinys, kuriam rengiausi, buvo nepaprastai svarbus – jis reiškė įsipareigojimą, sutartį. Todėl, – supranti, – tas skausmas buvo visiškai ne laiku ir ne vietoje, juk negalėjau tokią akimirką galvoti apie savo užpakalį. Ir negana buvo nepaisyti skausmo: privalėjau apskritai jo nejausti.

Ji išdidžiai žvelgia į mane, dar pati neatsigėrėdama tuo, ką padarė:

– Daugiau nei dvidešimt minučių, kol tu mėginai išgauti tą bučinį, nors jau buvau apsisprendusi tave pabučiuoti, visą tą laiką, kol spyriojausi – nes pasibučiuoti reikėjo taip, kaip priimta, – man pavyko užslopinti skausmo pojūtį. Mano oda iš tiesų labai jautri, bet aš *nieko* nejutau iki mums atsistojant.

Taip, tikrai. Nuotykių nebūna – nebūna tobulųjų akimirkų... mudu praradome tas pačias iliuzijas, abu nuėjome tą patį kelią. Galiu numanyti ir visa kita – netgi galiu tęsti Ani mintį ir pats pasakyti, ko ji dar nepasakė:

– Vadinasi, tu pastebėjai, kad visada atsiranda ašarojančių moterėlių arba koks nors raudonplaukis, arba dar kas nors ir sugadina tau visą įspūdį?

– Taip, žinoma, – nenoriai pritaria ji.

– Ar ne tiesą sakau?

– Ak! Žinai, ilgainiui būčiau susitaikiusi su raudonplaukio vyruko nesupratingumu. Apskritai aš buvau labai geros širdies, kad domėjausi, kaip kiti atlieka savo vaidmenis... ne, tiesiog...

– Nebūna išskirtinių situacijų?

– Taip, iš tiesų. Maniau, jog neapykanta, meilė ar mirtis nutvilko mus kaip ugnies liežuviai Didįjį Penktadienį. Maniau, kad galima švytėti neapykanta ar mirtimi. Kaip klydau! Taip, aš tikrai maniau, kad egzistuoja *Neapykanta*, kad ji užvaldo žmogų ir pakylėja virš jo paties. Bet iš tiesų, esu tik aš, – tai aš nekenčiu, aš myliu. Ir lieku ta pati, – tįstanti, tįstanti tešla... tokia vienalytė, kad nesuprantu, kaip žmonėms kilo mintis prigalvoti pavadinimų, nustatyti skirtumus.

Ji mąsto kaip aš. Atrodo, niekada nebuvom išsiskyrę.

– Įdėmiai paklausyk, – sakau, – jau kurį laiką galvoju apie vieną dalyką, ir jis man patinka daug labiau negu tavo maloningai paskirtas kelio ženklo vaidmuo: mudu abu pasikeitėme vienodai. Žinai, man tai labiau patinka, negu žiūrėti, kaip tu tolsti, ir būti pasmerktam amžinai žymėti tavo išeities tašką. Atėjau, norėdamas tau papasakoti tą patį, ką tu papasakojai man – tiesa, kitais žodžiais. Mudu susitinkame ties finišu. Nemoku apsakyti, kaip man malonu.

– Tikrai? – klausia ji švelniai, bet nepalenkiamai. – Na, man vis tiek labiau patiktų, kad tu nesikeistum; taip patogiau. Aš kitokia negu tu, nepasakyčiau, kad man patinka mintis, jog kažkas galvojo tą patį, ką ir aš. Beje, tu tikriausiai apsirinki.

Papasakoju, kas man nutiko, pasakoju apie egzistenciją – gal truputį per daug išsiplėsdamas. Ji atidžiai klausosi išpūtusi akis, pakėlusi antakius.

Kai baigiu, ji, regis, jaučia palengvėjimą.

– Betgi tu galvoji visai ką kita negu aš. Tu skundiesi, kad pasaulis aplink tave nesusiklosto į gėlių puokštę be jokių pastangų. Aš niekada iš jo nereikalavau šitiek daug: norėjau pati veikti. Atsimeni, kaip mudu žaisdavom nuotykių ieškotojus: tu tik pakliūdavai į nuotykius, o aš pati juos išprovokuodavau. Sakydavau: „Aš – veiklos žmogus". Pameni? O štai dabar sakau: veiklos žmogumi būti neįmanoma.

Turbūt neatrodau įtikintas, nes ji pagyvėja ir dar karščiau dėsto:

– Be to, nepasakiau tau dar daugybės dalykų, nes tektų pernelyg ilgai aiškinti. Pavyzdžiui, ką nors darydama, tikriausiai privalėjau įsisąmoninti, jog mano veiksmai turės... lemtingų padarinių. Nemoku gerai paaiškinti...

– Ir visai nereikia, – sakau visažinio tonu, – ir aš apie tai pagalvojau.

Ji nepatikliai žiūri į mane.

– Jeigu taip, vadinasi, tu apie viską pagalvojai taip pat kaip aš: labai tavimi stebiuosi.

Negalima įtikinėti, Ani tik susierzintų. Tyliu. Noriu ją apkabinti.

Staiga ji nerimastingai žvilgteli į mane:

– Tai ką daryti, jeigu tu visa tai pagalvojai?

Nulenkiu galvą.

– Aš... aš savo jau nugyvenau, – pakartoja ji prislėgtu balsu.

Ką galiu atsakyti? Argi žinau, kokia gyvenimo prasmė? Aš nenusivylęs kaip ji, nes daug ir nesitikėjau. Mane greičiau... stebina man duotas gyvenimas – duotas *šiaip sau*. Sėdžiu panarinęs galvą, šią akimirką nenoriu matyti Ani veido.

– Aš keliauju, – niūriai kalba ji. – Neseniai grįžau iš Švedijos. Savaitę praleidau Berlyne. Tas vyras mane išlaiko...

Apkabinti... Kam? Niekuo negaliu jai padėti. Ji vieniša kaip ir aš.

– Ką ten burbi... – klausia kiek linksmėliau.

Pakeliu akis. Ani švelniai žiūri į mane.

– Nieko. Tiesiog apie kažką galvojau.

– Kokia paslaptinga būtybė! Teks pasirinkti – kalbėk arba tylėk.

Papasakoju apie *Geležinkeliečių užeigą*, apie seną *regtaimą*, kurį užsisakau pagroti gramofonu, apie keistą jo teikiamą palaimą.

– Svarsčiau, ar čia negalima būtų įžvelgti arba bent pamėginti...

Ji nieko neatsako, turbūt nelabai įdomu, ką pasakiau.

Vis dėlto netrukus prabyla – tik nesuprantu, ar tęsia savo mintį, ar atsako į mano žodžius.

– Paveikslai, skulptūros – jų niekur nepanaudosi: matau jų grožį *priešais* save, ir tiek. Muzika...

– Bet teatre...

– Ką teatre? Vardysi visas meno šakas?

– Kitados sakei, kad nori vaidinti teatre, nes scenoje įkūnijamos tobulosios akimirkos!

– Taip, aš rodžiau jas – kitiems. Aplink mane pleveno dulkės, traukė skersvėjai, plieskė šviesos, stovėjo kartoninės dekoracijos. Mano partneris dažniausiai būdavo Torndaikas[54]. Rodos, Kovent Gardene esi matęs[55], kaip jis vaidina. Nuolat baimindavausi, kad pratrūksiu kvatoti jam į veidą.

– Argi niekada neįsijausdavai į vaidmenį?

– Kartais, truputį, bet niekada neįsijausdavau labai smarkiai. Svarbiausia mums visiems – priešais žiojinti tamsi anga, kur sėdėda-

vo nematomi žmonės; jie, aišku, regėdavo tobuląją akimirką. Bet supranti, jie tos akimirkos neišgyvendavo: ji atsiverdavo jiems prieš akis. Gal manai, kad mes, aktoriai, išgyvendavome? Paaiškėjo, kad jos niekur nėra, nei šiapus, nei anapus rampos, – ji neegzistuoja; tačiau visi apie ją galvojo. Todėl – supranti, branguti, – šelmiškai pasakė ji, – viską mečiau.

– O aš bandžiau rašyti knygą...

Ji mane pertraukia.

– Gyvenu praeitimi. Perkratau viską, kas man yra nutikę, ir tvarkingai sudėlioju. Iš tolo žiūrint viskas ne taip blogai, beveik galėtum žavėtis. Mudviejų istorija gana graži. Truputį padailinus, išeina tobulųjų akimirkų virtinė. Tada užsimerkiu ir mėginu įsivaizduoti, kad viską išgyvenu dabar. Atlieku ir kitus vaidmenis. Reikia mokėti susikaupti. Žinai, ką skaičiau? Lojolos *Dvasines pratybas*[56]. Išėjo labai į naudą. Pirmiausia sukuri dekoracijas, paskui įvedi veikėjus. Pagaliau imi *matyti*, – priduria entuziastingai.

– Na, manęs tai visiškai nepatenkintų, – sakau aš.

– Gal manai, kad mane patenkina?

Valandėlę patylime. Temsta; vos įžiūriu boluojančią jos veido dėmę. Juodi drabužiai susiliejo su kambarį užplūdusia tamsa. Pats nepajuntu, kaip pasiimu puoduką, kur dar likęs šlakelis arbatos, ir pakeliu prie lūpų. Arbata šalta. Norėčiau parūkyti, bet nedrįstu. Kamuoja mintis, jog nebeturime ko vienas kitam pasakyti. Dar vakar tiek daug norėjau jos paklausti: kur buvo, ką veikė, kokius žmones sutiko? Tačiau man įdomu tik todėl, kad tai svarbu Ani. Dabar man tas pats: visi jos apkeliauti kraštai, miestai, vyrai, kurie apie ją sukosi ir kuriuos ji galbūt mylėjo – visa tai jai pačiai nė kiek nerūpėjo, iš tikrųjų Ani buvo visiškai abejinga: tai tik saulės tvyksniai tamsios ir šaltos jūros paviršiuje. Ani sėdi priešais mane, mudu nesimatėme ketverius metus ir nebeturime ko vienas kitam pasakyti.

– O dabar jau eik, – staiga prabyla Ani. – Aš kai ko laukiu.

– Tu lauki?..

– Ne, laukiu vieno vokiečio, dailininko.

Ji nusijuokia. Tamsiame kambaryje juokas keistai nuaidi.

– Tik pamanyk, tas žmogelis kitoks negu mes – kol kas. Užsiėmęs, stengiasi.

Nenoromis atsistoju.

– Kada vėl tave pamatysiu?

– Nežinau, rytoj vakare išvažiuoju į Londoną.

– Per Djepą?

– Taip, o paskui ketinu vykti į Egiptą. Ko gero, atvažiuosiu į Paryžių ateinančią žiemą, – parašysiu tau.

– Rytoj aš visą dieną laisvas, – droviai tarsteliu.

– Taip, bet aš turiu labai daug reikalų, – sausai atitaria ji. – Ne, aš negaliu su tavimi susitikti. Parašysiu iš Egipto. Tik duok savo adresą.

– Mat kaip.

Prieblandoje brūkšteliu adresą ant voko kraštelio. Kai išsikelsiu iš Buvilio, reikės *Printania* viešbučio paprašyti, kad persiųstų man laiškus. Tiesą pasakius, aš puikiai žinau, kad ji nerašys. Galimas daiktas, vėl pamatysiu ją po dešimties metų. Gal apskritai paskutinį kartą susitinkame. Aš ne šiaip nusiminęs, kad mudu išsiskiriame; aš klaikiai bijau vėl likti vienas.

Ji atsistoja; prie durų vos juntamai pakšteli į lūpas.

– Norėjau prisiminti tavo lūpas, – sako šypsodamasi. – Turiu gaivinti prisiminimus, – reikia „Dvasinėms pratyboms“.

Suimu ją už rankų ir prisitraukiu. Ji nesipriešina, bet purto galvą.

– Ne. Manęs tai nedomina. Nepradėsim iš naujo... Beje, kalbant apie žmones, pirmas pasitaikęs kiek dailesnis vaikinukas yra ne prastesnis už tave.

– Tai ką veiksi?

– Juk sakiau, važiuosiu į Angliją.

– Ne, turiu galvoje...

– Ogi nieko!

Aš nepaleidau jos rankų, švelniai sakau:

– Vadinasi, teks išsiskirti, vos tave susigrąžinus.

Dabar aiškiai matau jos veidą. Staiga jis išblykšta ir sukrinta kaip senos moters – pasibaisėtinas veidas; nė neabejoju, kad ji nenutaisė jo tyčia: veidas pasikeitė jai nežinant, galbūt prieš jos pačios valią.

– Ne, – nutęsia ji, – ne. Tu manęs nesusigrąžinai.

Ištraukia rankas. Atidaro duris. Koridoriuje tvieskia šviesa.

Ani pratrūksta juoktis.

– Vargšelis! Nepasisekė. Pirmąkart prideramai atliko savo vaidmenį, ir jokio dėkingumo. Nagi, keliauk.

Išgirstu, kaip už nugaros užsiveria durys.

Sekmadienis

Šįryt peržiūrėjau geležinkelio tvarkaraštį: jeigu ji nemelavo, turėtų išvažiuoti Djepo traukiniu penktą trisdešimt aštuonios. O gal draugužis nuveš ją automobiliu? Visą rytą prasibasčiau Menilmontano galvėmis, o vėliau, vakarop, – krantine. Nuo jos mane skyrė keletas žingsnių, keletas sienų. Penktą trisdešimt vakarykštis mudviejų pokalbis turėjo virsti prisiminimu, apkūni moteris, lūpomis glustelėjusi prie manųjų, turėjo nukeliauti praeitin, pas liesą mergaičiukę iš Mikno, Londono. Tačiau dar niekas nesibaigė, – juk ji tebebuvo čia, dar buvo įmanoma ją pamatyti, perkalbėti, visam laikui pasilikti kartu. Aš dar nesijaučiau vienišas.

Mėginau negalvoti apie Ani, nes, vaizduodamasis jos kūną ir veidą, neapsakomai įsiaudrinau: rankos virpėjo, mane krėtė stingdantys šiurpuliai. Ėmiau vartyti knygas ant bukinistų stendų, ypač nešvankias brošiūrėles, nes jos atitraukia mintis nuo visų kitų reikalų.

Kai geležinkelio stoties laikrodis ėmė mušti penktą, aš žiūrinėjau veikalo, pavadinto *Daktaras su rimbu*, graviūras. Gana nuobodžios: daugelyje buvo pavaizduotas stotingas barzdočius, pliaukšintis rykšte per pabaisiškus plikus pasturgalius. Supratęs, kad jau penkios, nusviedžiau knygą prie kitų ir šokęs į taksi nuvažiavau į Sen Lazaro geležinkelio stotį.

Apie dvidešimt minučių pavaikštinėjau peronu, tada išvydau juos. Ji vilkėjo storus kailinius, su kuriais panėšėjo į ponią. Be to, buvo prisidengusi šydeliu. Draugužis vilkėjo kupranugario vilnos paltą. Jis buvo įdegęs, dar jaunas, labai aukštas, labai gražus. Žinoma, užsienietis,

bet ne anglas; gal koks egiptietis. Nepastebėję manęs, juodu įlipo į traukinį. Nesikalbėjo. Paskui vyrukas išlipo ir nupirko laikraščių. Ani nuleido savo kupė langą; pamatė mane. Ilgai, be jokio pykčio, žvelgė į mane bereikšmėmis akimis. Tada draugužis vėl įlipo į vagoną, ir traukinys išvažiavo. Tą akimirką ryškiai išvydau *Pikadilio* restoraną, kur kitados mudu pietaudavome, paskui viskas prapuolė. Leidausi eiti. Kai pajutau nuovargį, užėjau į kavinę ir užmigau. Padavėjas ką tik mane prižadino, ir dabar apsnūdęs rašau.

Rytoj vidurdienio traukiniu važiuosiu į Buvilį. Ten užtruksiu daugiausiai porą dienų: susikrausiu lagaminus ir sutvarkysiu reikalus banke. Manau, *Printania* viešbutyje paprašys sumokėti kokiais penkiolika frankų daugiau, nes neįspėjau iš anksto. Taip pat reikės grąžinti į biblioteką pasiskolintas knygas. Šiaip ar taip, iki savaitės pabaigos grįšiu į Paryžių.

Ir kas iš tos permainos? Vis tiek miestas: per Paryžių teka upė, Buvilį skalauja jūra, o visa kita panašu. Žmonės išsirenka plyną, tuščią vietą ir užverčia tuščiaviduriais akmeniniais gremėzdais. Ten įkalinti kvapai, – už orą sunkesni kvapai. Kartais juos išveja pro langus į gatves, ir jie tvyro, kol vėjai išgainioja. Giedru oru garsas įlekia pro vieną miesto galą ir išskrieja pro kitą, pervėręs kiaurai visas sienas; o kartais sūkuriuoja tarp saulės kepinamų ar šalčio gniaužiamų akmenų.

Bijau miestų. Bet trauktis iš jų taip pat nepatartina. Jei išdrįsti toliau nuklysti, atsiduri ties Augalijos žiedu. Augalija kilometrų kilometrus atsidriekė iki miestų. Laukia. Miestui mirus, Augalija jį užkariaus, – užsirangys ant akmenų, užgoš, apkės, sutrins juos ilgomis juodomis žnyplėmis; langai užaks, nuo sienų nukars žali čiuptuvai. Kol miestas gyvas, reikia jame ir tūnoti, – geriau vienam nelįsti į tuos ilgus gaurus, želiančius anapus vartų: tegul sau vilnija ir gaudžia vieni. Jeigu tik sugebėsi prisitaikyti, pasirinkti tinkamą laiką, kai gyviai virškina arba miega urvuose už organinių atliekų kupetos, galbūt pavyks gyventi mieste susiduriant vien su mineralais, – mažiausiai gąsdinančiais iš visų tvarinių.

Grįšiu į Buvilį. Augmenija jį laiko apsiausty tik iš trijų pusių. Iš ketvirtosios žioji plati ertmė, pilna juodo banguojančio vandens. Tarp

namų ūžauja vėjas. Kvapai Buvilyje užsilieka trumpiau nei kitur: vėjas nugena į jūrą, ir jie sklaistosi virš tamsaus vandens kaip rūko draiskanos. Lyja. Keletas augalų palikti auga keturkampiame plotelyje už pinučių tvoros. Tai apgenėti, prijaukinti, nepavojingi augalai, – ir baisiai stori. Su didžiuliais balzganais lapais, kybančiais tarsi ausys. Palietus primena kremzlę. Nuo vandens, pliaupiančio iš dangaus, Buvilyje viskas stora ir balta. Grįšiu į Buvilį. Koks siaubas!

Pašoku iš miego. Vidurnaktis. Prieš šešetą valandų Ani išvažiavo iš Paryžiaus. Laivas jau bus išplaukęs į jūrą. Ji miega kajutėje, o ant denio rūko dailusis įdegęs vyrukas.

Antradienį Buvilyje

Ar tai ir yra laisvė? Man po kojomis šlaitu į miesto pusę leidžiasi sodai, ir iš kiekvieno kyšo po namą. Matau sunkią, ramią jūrą, matau Buvilį. Graži diena.

Aš laisvas: nebėra jokios prasmės gyventi, – visa, ką išmėginau, žlugo, o daugiau nieko nesugalvoju. Aš dar gana jaunas, dar pakaktų jėgų viską pradėti iš naujo. Tačiau ką pradėti? Tik dabar suprantu, kaip smarkiai, net stipriausio siaubo arba šleikštulio valandėlėmis, tikėjausi, kad Ani man padės išsigelbėti. Mano praeitis mirė, ponas de Rolbonas mirė, sugrįžusi Ani tik atėmė paskutines viltis. Aš stoviu vienas baltoje gatvėje tarp sodų. Vienas ir laisvas. Tik ši laisvė kažkuo panaši į mirtį.

Šiandien baigiasi mano gyvenimas. Rytoj paliksiu ana ten, po kojomis, plytintį miestą, kur taip ilgai gyvenau. Atminty liks tik pavadinimas, – drūtas, miestietiškas, grynai prancūziškos kilmės, ne toks kaip Florencija ar Bagdadas. Ateis laikas, kai galvosiu: „Kažin, ką aš veikdavau ištisą dieną Buvilyje?" O šios saulės, šios popietės nė nebeprisiminsiu.

Gyvenimas liko praeityje. Regiu jį visą, matau jo apybrėžas ir lėtus vingius, atvedusius mane ligi čia. Nedaug ką turiu apie jį pasakyti: paleistas vėjais, ir tiek. Praėjo treji metai nuo tada, kai iškilmingai

įžengiau į Buvilį. Pirmąją partiją buvu pralaimėjęs. Pradėjau antrą, bet irgi pralošiau: aš pralošiau šį žaidimą. Kartu supratau, kad išlošti neįmanoma. Tik Šunsnukiai mano, jog laimi. Dabar aš, kaip ir Ani, gyvensiu jau nugyventą gyvenimą. Valgysiu, miegosiu, miegosiu, valgysiu. Lėtai, pamažėle egzistuosiu kaip šie medžiai, šis vandens klanelis, kaip raudonas suoliukas tramvajuje.

Šleikštulys leido valandėlę atsikvėpti, bet žinau, kad sugrįš: tai normali mano būsena. Tik šiandien kūnas pernelyg išsekęs, kad jį ištvertų. Ir ligonius kartais apima palaimingas silpnumas, keletui valandų numalšinantis skausmo pojūtį. Dabar aš tiesiog nuobodžiauju. Kartkartėmis taip plačiai nusižiovauju, kad per skruostus nurieda ašaros. Tai nykus, nykus nuobodulys, egzistencijos šerdis, pati materija, iš kurios aš sutvertas. Tiesa, neapsileidžiu, – priešingai: šįryt išsimaudžiau, nusiskutau. Tik dabar, prisimindamas tuos kruopščius judesėlius, nesuprantu, kaip sugebėjau tai atlikti: jie tokie beprasmiai. Aišku, už mane viską padarė įpročiai. Jie nemirė, jie ir toliau gyvuoja, pamažu, klastingai rezga pinkles, jie tarsi auklės mane prausia, šluosto, rengia. Ar ant šios kalvelės mane irgi atvedė įpratimas? Nebeprisimenu, kaip atėjau. Žinoma, užkopiau Dotri laiptais: nejaugi tikrai vieną po kitos įveikiau šimtą dešimt pakopų? Nors dar sunkiau įsivaizduoti, kad už valandėlės jomis nusileisiu. Vis dėlto žinau: netrukus atsidursiu Žaliosios Kalvos papėdėje, užvertęs galvą galėsiu pažiūrėti, kaip tolumoje žiebiasi dabar visai šalia stovinčių namų langai. Tolumoje. Virš mano galvos; o ši akimirka, iš kurios dabar nepajėgiu ištrūkti, kuri mane gaubia ir supa iš visų pusių, akimirka, iš kurios aš sutvertas, bus tik miglota svaja.

Žvelgiu sau po kojomis į pilkšvai žybsintį Buvilį. Sakytum, saulės nutviekstos kriauklelių, žvynų, kaulo nuotrupų ir žvirgždo sąvartos. Tarp šių nuolaužų išsibarsčiusios mažutės stiklo ar žėručio šukelės retkarčiais suspindi blausiais žiburėliais. Tarp kriauklių vinguriuojantys upeliukai, tranšėjos ir grioveliai po valandėlės taps gatvėmis, aš ten žingsniuosiu tarp sienų. Už valandos aš būsiu vienas iš anų mažulyčių juodų žmogeliukų Bulibė gatvėje.

Kalvos viršūnėje jaučiuosi taip toli nuo jų. Atrodo, priklausau kitai rūšiai. Po darbo dienos jie eina iš įstaigų, patenkinti žvalgosi į namus ir skverus, galvoja, kad tai *jų* miestas, „gražusis miestelis". Jie nieko nebijo, jaučiasi kaip namie. Per visą savo gyvenimą yra matę tik iš čiaupų tekantį prijaukintą vandenį, tik šviesą, pasklindančią iš elektros lempučių nuspaudus jungiklį, tik sukryžmintus, hibridinius medžius, paramstytus kuoleliais. Jie šimtą sykių per dieną įsitikina, kad viskas vyksta mechaniškai, kad pasaulį valdo griežti, nepajudinami dėsniai. Visi ore paleisti kūnai krinta vienodu greičiu, parkas žiemą kasdien uždaromas ketvirtą valandą, vasarą – šeštą, švinas lydosi 335 laipsnių temperatūroje, paskutinis tramvajus nuo Rotušės išvažiuoja penkios po vienuoliktos. Jie taikūs, kiek paniurę, galvoja apie Rytojų, tai yra tiesiog apie kitą šiandieną; miestai turi tik vieną dieną, kuri kiekvieną rytą prasideda iš naujo. Tik sekmadieniais nuotaika kiek šventiškesnė. Kvailiai. Bjauru ir pagalvoti, kad netrukus vėl pamatysiu riebius romius jų veidus. Jie leidžia įstatymus, rašo populistinius romanus, tuokiasi, jiems užtenka kvailumo prisigimdyti vaikų. Vis dėlto neapčiuopiama didingoji gamta įsismelkė į jų miestą, įsismelkė visur, – į jų namus, kontoras, juos pačius – ir tūno ramiai, nejudėdama. Jie kupini gamtos, tiesiog ja kvėpuoja, bet nepastebi, – įsivaizduoja, kad gamta toli, už dvidešimt mylių nuo miesto. Aš *matau* tą gamtą, *matau*... Žinau, kad jos klusnumas tėra tinginystė, žinau, kad ji neturi dėsnių: tai, ką jie visi laiko pastovumu... Gamta turi tik įpročius ir gali rytoj juos pakeisti.

O jeigu kas nors atsitiktų? Jei gamta staiga imtų spurdėti? Tada žmonės susiprastų, kad gamta glūdi juose pačiuose, ir jiems vos neplyštų širdis. Kam tada reikalingos jų užtvankos, pylimai, elektrinės, aukštakrosnės ir pneumatiniai kūjai? Tai gali atsitikti bet kada, gal visai netrukus: pranašingi ženklai jau pasirodė. Pavyzdžiui, šeimos tėvas, išėjęs pasivaikščioti, pastebės, kad per gatvę į jo pusę tarsi vėjo genamas atlekia raudonas skuduras. O skudurui visiškai priartėjus, tėvas pamatys, kad ten rangydamasis, šokčiodamas ritasi pašvinkęs, dulkinas mėsgalis – iškankinto kūno gabalas, kuris voliojasi atmatų grioviuose ir pliūpčioja krauju. Arba motina, pažvelgusi į savo vaiko

skruostą, paklaus: „Kas čia, spuogas?" Oda ištins, pratrūks, o plyšyje atsivers pašaipi trečioji akis. Arba žmonės pajus, jog visą kūną kažkas švelniai glamonėja, kaip nendrės besimaudant upėje, ir supras, jog drabužiai tapo gyvomis būtybėmis. Kitas žmogelis pajus kažką krebždant burnoje. Prieis prie veidrodžio, išsižios: ogi jo liežuvis virto milžinišku gyvu šimtakoju, krutinančiu kojas ir kutenančiu jam gomurį. Mėgins išspjauti, bet šimtakojis bus priaugęs, ir teks jį rauti savo rankomis. Atsiras galybė dalykų, kuriems reikės sugalvoti naujus pavadinimus – akmeninė akis, didžiulė trišakė ranka, kojos nykštysramentas, voras-smakras. O koks nors žmogelis, ramiai užmigęs savo gerojoje lovoje, jaukiame šiltame kambaryje, atsibus nuogutėlis ant melsvos žemės, šnypščiančių raudonų ir baltų pimpalų tankumyne, – jie styros į dangų kaip Žukstbuvilio kaminai, su pusiau iš žemės išlindusiais riebiais, plaukuotais ir lyg svogūno galvos išsipūtusiais kiaušiais. Aplink pimpalus skraidžios paukščiai ir kapos juos snapais ligi kraujo. Iš žaizdų lėtai, švelniai varvės sperma pramaišiui su krauju, – skaidri sperma su smulkučiais burbulėliais. Arba nieko panašaus neatsitiks, – jokios pastebimos permainos, tik vieną rytą žmonės, atvėrę langines, nusistebės kažkokia klaikia, sunkiai visa ką užgulusia ir tarsi ko laukiančia reikšme. Tik tiek: tačiau – net jeigu viskas truktų keletą akimirkų, – šimtai žmonių nusižudys. Taip! Norėčiau bent mažutės permainos, kad galėčiau pažiūrėti, – daugiau nė neprašau. Tada ir kiti staiga paskęs vienatvėje. Po gatves bastysis vieniši, visiškai vieniši ir baisiai išsigimę žmonės, – sunkiai šliauš pro mane įsmeigę akis į vieną tašką, bandydami pabėgti nuo savo skaudulių, bet nešis juos kartu, prasižioję ir iškišę sparnais plakančius liežuvius-vabalus. Tada aš užsikvatosiu, net jeigu mano paties kūnas bus nusėtas bjauriais pūliuotais šašais, skleidžiančiais žiedus lyg kūno gėlės, lyg žibuoklės ar vėdrynai. Aš atsišliesiu sienos ir šūktelėsiu jiems pavymui: „Kur pasidėjo jūsų mokslas? Kur dingo jūsų humanizmas? Kur mąstančios nendrės išdidumas[57]?" Tada aš nebijosiu – bent ne labiau negu dabar. Argi tai nebus ta pati egzistencija, jos variacijos? Tos akys, pamažu gožiančios veidą, – jos, žinoma, bus nereikalingos, bet ne labiau nereikalingos už dvi pirmąsias. Aš bijau pačios egzistencijos.

Temsta, mieste žiebiasi pirmieji žiburiai. Dieve mano! Koks *natūralus* atrodo miestas, nepaisant visos geometrijos, ir koks prislėgtas tamsos. Juk tai šitaip... akivaizdu; ar gali būti, kad pastebiu tik aš vienas? Nejaugi daugiau niekur ant kalvos nestovi jokia kita Kasandra, žvelgianti sau po kojomis į gamtos gelmėn prasmegusį miestą? Beje, koks skirtumas? Ką galėčiau jai pasakyti?

Mano kūnas iš lėto pasisuka į rytus, pasvyruoja ir leidžiasi eiti.

Trečiadienis; paskutinė mano diena Buvilyje

Visą miestą aplaksčiau ieškodamas Savamokslio. Aišku, jis negrįžo namo. Tikriausiai dabar tas vargšas žmonių atstumtas humanistas, slegiamas gėdos ir siaubo, klaidžioja kur akys veda. Tiesą pasakius, visai nenustebau, kai šitai atsitiko: jau seniai nujaučiau, kad mielas ir baikštus veidas užtrauks jam bėdą. Savamokslis mažai kuo nusikalto: vargu ar jo drovi meilė berniukams – meilė žvilgsniu – yra gašlumas, greičiau tam tikra humanizmo atmaina. Bet vieną dieną jis tikrai turėjo likti vienišas. Kaip ir ponas Achilas, kaip aš: jis priklauso mano padermei, jis geranoriškas. Pasinėrė į vienatvę – amžinai. Akimoju viskas žlugo: jo svajos apie kultūrą, apie žmonių santarvę. Iš pradžių jį kamuos baimė, siaubas, jis praleis keletą bemiegių naktų, paskui prasidės ilga tremtinio dienų virtinė. Vakarais ateis pavaikštinėti po Hipotekų kiemą; iš tolo dairysis į žėrinčius bibliotekos langus ir sielvartaus prisiminęs ilgas knygų eiles, odinius aptaisus, puslapių kvapą. Gailiuosi, kad nepalydėjau, bet jis pats atsisakė, pats maldavo palikti jį vieną: pradėjo mokytis vienatvės. Rašau *Mabli* kavinėje. Įžengiau pro duris labai išdidžiai, norėjau pažiūrėti į šeimininką su kasininke ir stipriai pajusti, kad matau juos paskutinį kartą. Bet negaliu liautis galvojęs apie Savamokslį, prieš akis tebestovi jo sukritęs, priekaišto kupinas veidas ir kruvina apykaklė. Todėl paprašiau popieriaus ir aprašysiu, kas jam atsitiko.

Popiet, apie antrą, nuėjau į biblioteką. Galvojau: „Biblioteka. Užeinu čia paskutinį kartą“.

Skaitykla buvo beveik tuščia. Vos atpažinau, nes žinojau, kad niekada čia nebesugrįšiu. Ji buvo lengvutė kaip migla, beveik nereali, užlieta žaros; saulėlydžio šviesa nurausvino moterims skirtą stalą, duris, knygų nugarėles. Akimirką mane pagavo nuostabus jausmas, tarsi žengčiau į auksinių lapų pilną miško tankmę; nusišypsojau. Pamaniau: „Kaip seniai nesišypsojau“. Korsikietis susidėjęs rankas už nugaros žiūrėjo pro langą. Kažin, ką ten matė? Impetrazo pakaušį? „Aš nebematysiu nei Impetrazo, nei jo katiliuko, nei redingoto. Po šešeto valandų iškeliausiu iš Buvilio“. Ant bibliotekininko pavaduotojo stalo padėjau dvi praėjusį mėnesį pasiskolintas knygas. Pavaduotojas perplėšė žalią kortelę ir skutus padavė man:

– Prašom, pone Rokantenai.

– Ačiū.

Pagalvojau: „Dabar aš nieko jiems nebeskolingas. Šiame mieste aš daugiau niekam nieko neskolingas. Netrukus nueisiu atsisveikinti su *Geležinkeliečių užeigos* šeimininke. Aš laisvas“. Porą sekundžių padvejojau: gal paskutines valandėles praleisti vaikštinėjant po Buvilį, – dar kartą pasidairyti po Viktoro Nuaro bulvarą, Galvanio prospektą, Smuklės gatvę? Bet šioje giraitėje buvo taip ramu, taip gryna: atrodė, ji vos vos egzistuoja, Šleikštulio nė nepaliesta. Nuėjęs atsisėdau prie krosnies. Ant stalelio mėtėsi *Buvilio laikraštis*. Ištiesiau ranką ir pasiėmiau.

„Išgelbėjo nuosavas šuo.

Vakar vakare ponas Diuboskas[58], gyvenantis Remiredone, dviračiu važiavo iš Noži mugės...“

Man iš dešinės atsisėdo stora ponia. Fetrinę skrybėlaitę pasidėjo šalia savęs. Jos nosis styrojo veide tarsi į obuolį įsmeigtas peilis. Panosėje vypsojo paniekinamai suraukta gašli kiaurymė. Iš krepšelio moteris išsitraukė nušiurusią knygą, užsikvempė alkūnėmis ant stalo ir parėmė galvą riebiomis rankomis. Priešais mane miegojo senukas. Pažinojau jį: mačiau bibliotekoje aną vakarą, kai smarkiai išsigandau. Man rodos, ir jis nusigando. Pagalvojau: „Kaip seniai visa tai buvo“.

Pusę penkių atėjo Savamokslis. Mielai būčiau paspaudęs jam ranką ir atsisveikinęs. Bet paskutinis mudviejų pasimatymas, ko ge-

ro, jam paliko nekokius prisiminimus: jis iš tolo man linktelėjo ir, nuėjęs gana toli nuo manęs, pasidėjo mažutį baltą ryšuliuką, kuriame tikriausiai buvo – kaip paprastai – riekė duonos ir plytelė šokolado. Po minutės grįžo nešinas iliustruota knyga ir padėjo šalia paketėlio. Pagalvojau: „Matau jį paskutinį kartą". Rytoj, poryt ir vėliau kasdien jis vakarais sėdės prie šio stalo, skaitys ir valgys duoną su šokoladu, ir toliau kantriai krimsnos lyg žiurkėnas, skaitys Nado, Niso, Nodjė, Nodo knygas, retkarčiais atsitraukdamas į mažąją užrašų knygelę užsirašyti kokios nors maksimos. O aš, – aš vaikštinėsiu po gatves Paryžiuje, matysiu naujus veidus. Jis sėdės čia, lempa švies į stambų mąslų veidą, – o ką aš veiksiu tuo metu? Pačiu laiku susigriebiau, kad vėl pasiduodu nuotykio iliuzijai. Gūžtelėjau pečiais ir ėmiausi skaityti toliau.

„Buvilis ir jo apylinkės.

Monistjė.

Žandarų brigados veikla 1931 metais. Vyresnysis puskarininkis Gasparas, vadovaujantis Monistjė brigadai, ir keturi jo žandarai – ponai Lagutas, Nizanas, Pjerponas ir Gilis – 1931 metais toli gražu nepoilsiavo. Mūsų žandarai užregistravo 7 nusikaltimus, 82 tvarkos pažeidimus, 159 įstatymo pažeidimus, 6 savižudybes ir 15 autoavarijų, kuriose žuvo 3 keleiviai".

„Žukstbuvilis.

Žukstbuvilio Trimitininkų draugija.

Šiandien įvyks generalinė repeticija, bus dalinami kvietimai į metinį koncertą".

„Kompostelis.

Merui teikiamas Garbės legiono ordinas".

„*Buvilio turistas* (Buvilio Skautų Organizacija, 1924):

Šįvakar 20 valandą 45 minutės įvyks mėnesinis susirinkimas centrinėje būstinėje, Ferdinando Byrono gatvėje Nr. 10, A salėje. Darbotvarkė: bus skaitomas naujausias protokolas. Korespondencija; metinis pobūvis, nario mokesčio 1932 metams rinkimas, išvykų kovo mėnesį programa; įvairūs klausimai; naujų narių priėmimas".

„Gyvūnų apsauga (Buvilio draugija):

Ateinantį ketvirtadienį, nuo 15 iki 17 valandos salėje C, Ferdinando Byrono gatvėje Nr. 10, Buvilyje, viešasis budėjimas. Korespondenciją siųsti pirmininkui į centrinę būstinę arba į Galvanio prospektą Nr. 154".

„Buvilio gynybinių šunų klubas... Buvilio karo ligonių asociacija... Taksi savininkų profsąjunga... Buvilio vidurinių mokyklų draugų komitetas..."

Į skaityklą įėjo du berniukai, nešini kuprinėmis. Licėjaus mokiniai. Korsikietis labai mėgsta mokinius, nes gali tėviškai juos prižiūrėti. Dažnai tyčia leidžia jiems muistytis ant kėdžių, plepėti, o paskui netikėtai prisėlina pirštų galiukais, sustoja už nugarų ir išbara: „Argi šitaip turi elgtis vaikinai? Jei nesiliausite, bibliotekininkas pasiskųs direktoriui". O jeigu mokiniai atsikalbinėja, jis pažvelgia siaubą varančiomis akimis: „Pasakykit man savo pavardes". Be to, jis nurodinėja, ką skaityti: kai kurios knygos bibliotekoje yra pažymėtos raudonu kryželiu; tai Pragaras: Žido, Didro, Bodlero kūriniai, medicinos traktatai. Kokiam nors mokiniui paprašius vienos iš tų knygų, korsikietis jam pamoja, nusiveda į kampą ir ima kamantinėti. Po minutėlės pratrūksta griaudėti per visą skaityklą: „Juk yra ir įdomesnių knygų jūsų amžiaus jaunuoliams. Yra pažintinių knygų. O pirmiausia, – ar padarėte namų darbus? Kelintoje jūs klasėje? Vienuoliktoje? Ir nebeturite ką veikti po keturių? Jūsų mokytojas dažnai čia užsuka, mes apie jus pasikalbėsim".

Berniukai stypsojo šalia krosnies. Jaunesniojo plaukai gražūs, tamsūs, oda beveik per švelni, o lūpytės – piktos ir pasipūtėliškos. Jo bičiulis, kresnas rubuilis su neseniai prasikalusiais ūsiukais, kepštelėjo jam alkūnę ir burbtelėjo porą žodžių. Mažasis brunetas neatsakė, bet veide pasirodė vos pastebima, puikybės ir pasitenkinimo savimi kupina šypsena. Tada abu nerūpestingai nuo vienos iš lentynų išsirinko žodyną ir priėjo prie Savamokslio, žiūrinčio į juos pavargusiu žvilgsniu. Juodu, regis, nė nepastebėjo Savamokslio, bet susėdo visai greta jo – mažasis tamsiaplaukis iš kairės, o kresnasis dručkis – iš kairės mažajam. Nieko nelaukę ėmė sklaidyti žodyną. Savamokslis pasidairė po skaityklą, paskui vėl įniko skaityti. Dar niekada bibliotekos

skaitykloje netvyrojo tokia jauki atmosfera: negirdėjau nė garselio, išskyrus tankų storosios ponios kvėpavimą, mačiau tik galvas, palinkusias prie *in octavo* tomelių. Vis dėlto tą akimirką nusmelkė nuojauta, kad netrukus atsitiks kažkas negera. Visi tie žmonės, stropiai nudelbę akis, tarsi vaidino komediją: prieš porą akimirkų pajutau, kaip virš mūsų padvelkė žiaurumu.

Jau buvau perskaitęs laikraštį, bet nesiryžau išeiti: apsimečiau, jog skaitau, ir laukiau. Smalsumą ir sumišimą dar labiau kurstė tai, jog ir kiti laukė. Man atrodė, kad kaimynė greičiau verčia knygos puslapius. Po valandėlės išgirdau kuždantis. Atsargiai kilstelėjau galvą. Berniūkščiai sėdėjo užvertę žodyną. Mažasis brunetas tylėjo, į dešinę pakreipęs pagarba ir susidomėjimu švytintį veidą. Pusiau užsiglaudęs už jo peties, blondinas klausėsi pastatęs ausis ir patyliukais kikeno. „Kas gi kalba?" – pagalvojau.

Pasirodo, Savamokslis. Pasilenkęs prie savo jaunojo kaimyno, žvelgė jam tiesiai į akis ir šypsojosi. Mačiau, kaip kruta jo lūpos, kaip ilgos blakstienos virpteli. Dar nebuvau regėjęs Savamokslio tokio jauno, – jis tapo beveik žavus. Tačiau kartkartėmis nutildavo ir neramiai žvilgtelėdavo sau už nugaros. Berniukas, sakytum, gerte gėrė jo žodžius. Ši scenelė buvo niekuo ypatinga, todėl jau ketinau vėl imtis laikraščio, kai pastebėjau mažesnįjį berniuką sau už nugaros lėtai tiesiant ranką stalo pakraščiu. Savamoksliui nematant, ranka pasislinko ir netrukus ėmė čiuopti aplink, o paskui, suradusi šviesiaplaukio dručkio alkūnę, skaudžiai įžnybė. Antrasis berniukas nepastebėjo draugo rankos, nes pernelyg įsijautęs tylomis mėgavosi Savamokslio šnekomis. Jis pašoko ir iš nuostabos bei pasigėrėjimo išsižiojo ligi ausų. Mažojo veide ir toliau švietė pagarbaus susidomėjimo išraiška. Galėjai suabejoti, ar ta išdykėlė ranka tikrai jo. „Ką juodu rezga?" – pagalvojau. Aiškiai suvokiau, kad netrukus atsitiks kažkas niekšiška ir dar ne vėlu sukliudyti. Bet niekaip neįstengiau suprasti, ką turėčiau sukliudyti. Šmėstelėjo mintis atsistoti, prieiti prie Savamokslio, paplekšnoti per petį ir užkalbinti. Tačiau tą pačią akimirką jis pagavo mano žvilgsnį. Tučtuojau liovėsi kalbėti ir suirzęs kietai suspaudė lūpas. Susidrovėjęs aš skubiai nusukau akis ir tvardydamasis vėl ėmiausi laikraščio. Tuo

metu storoji ponia atstūmė knygą ir pakėlė galvą. Atrodė labai susidomėjusi. Aiškiai pajutau, jog netrukus prasidės dramatiški įvykiai: jie visi *norėjo*, kad prasidėtų. Ir ką galėjau padaryti? Žvilgtelėjau į korsikietį: šis nebežiūrėjo pro langą, stovėjo pasisukęs į mus.

Praėjo penkiolika minučių. Savamokslis vėl kuždėjo. Nebedrįsau į jį pažvelgti, bet puikiai įsivaizdavau jaunatvišką ir švelnią jo veido išraišką bei paslapčia jį varstančius įdėmius žvilgsnius. Akimirką išgirdau Savamokslio juoką, – tylų, melodingą, šelmišką juoką. Man suspaudė širdį: tarsi bjaurybės berniūkščiai ruoštųsi skandinti katiną. Paskui kuždesys staiga liovėsi. Tyla man pasirodė tragiška: tai galas, mirtis. Palenkęs galvą virš laikraščio, dėjausi skaitąs; bet neskaičiau: kiek įgalėdamas riečiau antakius ir stebeilijau aukštyn, stengiausi įžiūrėti, kas dedasi tyloje priešais mane. Grįžtelėjęs į šalį, šį tą užgriebiau akies krašteliu: ranką, baltą rankutę, dar neseniai slinkusią per stalą. Dabar ji patogiai gulėjo delnu į viršų, švelni ir geidulinga, tingi ir nuoga kaip saulėje besikaitinanti moteris po maudynių. Prie jos neryžtingai prislinko rudas plaukuotas daiktas – storas nuo tabako parudęs pirštas; šalia tos rankutės išryškėjo visas vyriškosios lyties negrabumas. Sekundėlei sustingo, nukrypęs į trapųjį delnelį, paskui staiga ėmė nedrąsiai jį glostyti. Nesistebėjau, tik labai širdau ant Savamokslio: ar negalėjo susivaldyti, idiotas; negi nesuprato, koks pavojus tyko? Jam dar liko vienas šansas, vienas mažytis šanselis: jeigu padėtų rankas ant stalo, abipus knygos ir sėdėtų sustingęs, galbūt šį kartą dar išvengtų savo lemties. Bet aš *žinojau*, kad jis praleis šią galimybę: pirštas švelniai, nuolankiai slankiojo inertiška oda, – vos lietė, nedrįsdamas priglusti: sakytum, suvokė savo bjaurumą. Staigiai pakėliau galvą, nebegalėjau daugiau pakęsti to užsispyrėliško rankos judesio: bandžiau pagauti Savamokslio žvilgsnį ir perspėdamas garsiai kostelėjau. Bet jis sėdėjo užsimerkęs. Šypsojosi, antrąją ranką pakišęs po stalu. Berniukai nebesijuokė, sėdėjo mirtinai išblyškę. Mažasis brunetas tylėjo kietai suspaudęs lūpas, – bijojo, tarytum jausdamas, kad situacija nebevaldoma. Bet rankos nepatraukė, – ši ir toliau gulėjo ant stalo nejudėdama, kiek sulenktais pirštais. Draugas vėpsojo iš siaubo kvailai išsižiojęs.

Štai tada korsikietis ir užriko. Niekieno nepastebėtas, jis prisėlino ir sustojo už Savamokslio kėdės. Buvo tirštai išraudęs, iš pažiūros linksmai nusiteikęs, bet akys svaidė žaibus. Krūptelėjau, tačiau beveik palengvėjo; laukti – per didelė kankynė. Kad visa tai kuo greičiau baigtųsi, jeigu nori, tegul jį išmeta lauk, kad tik viskas pasibaigtų. Išbalę kaip drobės berniukai akimirksniu pasigriebė kuprines ir dingo.

– Aš mačiau jus, – šaukė nuo įsiūčio apkvaitęs korsikietis, – šįkart mačiau, nebeišsiginsite. Gal ir dabar sakysite, kad netiesa? Manot, nemačiau, ką darėt? Aš akylas, ponuli. Kantrybės, sakiau sau, kantrybės! Bet kai pričiupsiu, brangiai man sumokės. Aš žinau jūsų pavardę, žinau adresą, – žodžiu, pasidomėjau. Pažįstu ir jūsų šeimininką, poną Šiujė. Jis labai nustebs, kai rytoj ryte gaus laišką nuo bibliotekininko. Ką? Patylėkit, – subaltakiavo į Savamokslį. – Tik nemanykit, kad šituo viskas ir pasibaigs. Prancūzijoje tokie žmonės kaip jūs teisiami. Ponas švietėsi! Ponas kėlė savo kultūrą! Ponas man ramybės nedavė – tai jam pasiteirauti, tai knygų. Žinot, jums taip ir nepavyko manęs apmulkinti.

Savamokslis, regis, nenustebo. Tikriausiai daugel metų nujautė tokią atomazgą. Gal daugybę sykių įsivaizdavo, kas nutiks, kai vieną dieną korsikietis ant pirštų galiukų prisėlins iš už nugaros ir ausyse staiga sugriaudės jo įniršęs balsas. Bet kiekvieną vakarą vis tiek ateidavo ir karštligiškai skaitydavo, o retkarčiais vogčiomis paglostydavo baltą kokio nors berniuko ranką ar galbūt koją. Jo veide išskaičiau greičiau susitaikymą su lemtimi.

– Nesuprantu, ką norite pasakyti, – suvebleno jis, – jau metų metus čia lankausi...

Dėjosi pasipiktinęs, nustebęs, bet neįtikinamai. Puikiai suprato, kad bėda užgriuvo ir kad niekas jos nebesustabdys, – teks ištverti iki galo, minutę po minutės.

– Netikėkit juo, aš mačiau, – prabilo mano kaimynė ir nerangiai atsistojo. – Tai jau ne. Nebe pirmą kartą pastebiu; praėjusį pirmadienį tuo pačiu metu mačiau, bet nieko nesakiau, nes netikėjau savo akimis, – nebūčiau pagalvojusi, kad bibliotekoje, tokioje rimtoje vietoje,

kur žmonės ateina semtis žinių, gali dėtis raudonuoti verčiantys dalykai. Pati aš neturiu vaikų, bet užjaučiu motinas, kurios savuosius atsiunčia mokytis į skaityklą ir mano, kad jie ramūs, saugūs; o iš tikrųjų nieko negerbiantys išgamos trukdo jiems daryti namų darbus.

Korsikietis prilindo prie pat Savamokslio:

– Girdėjote, ką sakė ponia? – riktelėjo jam į veidą. – Galite nevaidinti. Žmonės jus matė, niekše!

– Pone, reikalauju elgtis mandagiai, – oriai pasakė Savamokslis.

Toks jo vaidmuo. Galbūt jam norėjosi prisipažinti, sprukti lauk, bet reikėjo iki galo suvaidinti savo vaidmenį. Jis nežiūrėjo į korsikietį, sėdėjo beveik užsimerkęs. Rankos nuleistos; klaikiai išbalęs. Paskui į veidą netikėtai plūstelėjo kraujo banga.

Korsikietis duso iš įtūžio.

– Mandagiai? Bjaurybė! Gal manote, – nemačiau? Juk sakiau, kad patykojau. Jau keletą mėnesių jus stebėjau.

Savamokslis gūžtelėjo pečiais ir apsimetė, jog vėl įniko skaityti. Skaisčiai išraudęs, ašarų pilnomis akimis, nutaisęs labai susidomėjusią miną, uoliai apžiūrinėjo bizantiškos mozaikos reprodukciją.

– Jis toliau sau skaito, tikras akiplėša, – tarė ponia, žiūrėdama į korsikietį.

Šis dvejojo. Tuo metu bibliotekininko pavaduotojas, drovus geraširdis korsikiečio užguitas vaikinas, lėtai kilstelėjo virš savo stalo ir šūktelėjo: „Paoli, kas yra?“ Sekundėlę viešpatavo nežinia, ir jau tikėjausi, kad viskas tuo ir baigsis. Tačiau korsikietis tikriausiai pasijuto apkvailintas. Suirzęs, nebeišmanydamas, ką pasakyti šiai nebyliai aukai, jis išsitiesė visu ūgiu ir plačiai užsimojo kumščiu. Savamokslis išsigandęs atsigręžė. Žvelgė į korsikietį prasižiojęs; akyse švietė klaiki baimė.

– Jeigu man suduosite, aš pasiskųsiu, – gailiai tarstelėjo jis, – sutinku išeiti savo noru.

Pašokau ant kojų ir aš, bet buvo vėlu: korsikietis kažkaip geidulingai suaimanavo ir staiga pylė kumščiu Savamoksliui į nosį. Akimirką virš rankovės ir rusvo kumščio mačiau tik Savamokslio akis, jo nuostabias akis, išsiplėtusias iš skausmo ir gėdos. Korsikiečiui ati-

traukus ranką, Savamoksliui iš nosies jau sruvo kraujas. Jis mėgino pakelti rankas prie veido, bet korsikietis dar kartą tvojo – į lūpų kampą. Savamokslis susmuko ant kėdės ir pažvelgė priešais save drovio-mis švelniomis akimis. Kraujas iš nosies varvėjo ant drabužių. Dešine ranka jis ėmė apčiuopomis ieškoti savo paketėlio, o kairiąja tuo metu atkakliai bandė šluostytis kraujuojančią nosį.

– Išeinu, – pasakė tarsi pats sau.

Moteriškė šalia manęs buvo išbalusi, akys žibėjo.

– Bjaurybė, – tarė ji, – taip jam ir reikia.

Aš virpėjau iš pykčio. Apėjau stalą, sugriebiau mažąjį korsikietį už kaklo ir tabaluojantį kojomis pakėliau: dar kiek ir būčiau tėškęs į stalą. Jis pamėlo, ėmė muistytis, bandė įdrėksti; tačiau trumpomis rankomis nepasiekė man veido. Aš nepratariau nė žodžio, bet norėjau žiebti ir sumaitoti jam snukį. Jis suprato, pakėlęs alkūnę prisidengė veidą: net gera pasidarė, kai pamačiau, jog jis bijo. Staiga korsikietis ėmė švogžti:

– Paleiskit, galvijau. Gal jūs irgi pederastas?

Dar dabar nesuprantu, kodėl jį paleidau. Nejaugi pabūgau prisidaryti nemalonumų? Gal mane sugadino keletas dykinėjimo metų Buvilyje? Kitados neiškūlęs dantų jo nebūčiau paleidęs. Pasisukau į pagaliau atsistojusį Savamokslį. Bet šis vengė mano žvilgsnio; panarinęs galvą, nuėjo ir nusikabino paltą. Kaire ranka be paliovos brūkščiojo po nosimi, lyg bandydamas sustabdyti varvantį kraują. Bet kraujas tebesruvo, ir aš nerimavau, kad jis nenualptų. Į nieką nežiūrėdamas, Savamokslis sumurmėjo:

– Šitiek metų čia ateidinėjau...

Bet mažasis prižiūrėtojas, vos pajutęs žemę po kojomis, vėl atkuto...

– Nešdinkitės, – šūktelėjo Savamoksliui, – ir daugiau kojos čia nekelkit, arba išmesiu su policija.

Pasivijau Savamokslį laiptų apačioje. Varžiausi, gėdijausi jo gėdos, neišmaniau, ką sakyti. Jis, atrodo, manęs net nepastebėjo. Pagaliau išsitraukęs nosinę, kažką krenkščiojo. Nosis kraujavo kiek mažiau.

– Eime pas gydytoją, – išstenėjau.

Jis neatsakė. Iš skaityklos sklido garsus šurmulys. Tikriausiai ten visi kalbėjo vienu metu. Moteriškė spigiai nusikvatojo.

– Daugiau niekada negalėsiu čia ateiti, – tarė Savamokslis.

Jis atsigręžė ir suglumęs pažvelgė į laiptus, į skaityklos duris. Nuo šio judesio kraujas jam plūstelėjo tarp kaklo ir prisegamos apykaklės. Lūpos ir skruostai buvo kruvini.

– Eime, – paėmiau jį už alkūnės.

Jis krūptelėjo ir energingai ištraukė ranką.

– Palikite mane!

– Bet jūs negalite pasilikti vienas. Jus reikia nuprausti, sutvarstyti.

Savamokslis kartojo:

– Palikite mane, pone, prašau, palikite mane.

Jis vos tvardėsi nepratrūkęs: nieko nebesakiau, ir jis nuėjo. Akimirką saulėlydžio spinduliai apšvietė sukumpusią Savamokslio nugarą, paskui jis dingo. Ant durų slenksčio telkšojo į žvaigždutę ištiškęs kraujas.

Po valandos

Apsiniaukę, leidžiasi saulė; už poros valandų išvažiuos traukinys. Paskutinį kartą perėjau parką, ir dabar vaikštinėju Bulibė gatve. Aš *žinau*, kad čia Bulibė gatvė, bet nebepažįstu jos. Paprastai, kai čia užsukdavau, man atrodydavo, jog iriuosi per sveiko proto klampynę: nerangi, tiesi Bulibė gatvė nedailiu rimtumu, išsigaubusiu asfaltu panėšėjo į automagistralę, kertančią turtingą miestelį ir daugiau nei kilometro ruože įsispraudusią tarp dviejų gretų didelių dviaukščių namų; aš ją vadindavau valstiečių gatve ir žavėdavausi, nes prekybiniame uoste ji atrodė labai neįprastai, ne vietoje. Šiandien matau tuos pačius namus, tačiau jie praradę kaimietiškumą: daugiabučiai, ir tiek. Prieš valandėlę parke apėmė panašus jausmas: augalai, vejos, Olivjė Maskerė fontanas atrodė neišvaizdūs, priešiški man. Suprantu: miestas pirmas nuo manęs nusigręžė. Nors dar neišvažiavau iš Buvilio, bet

manęs čia nebėra. Buvilis tyli. Keista, kad turiu dar dvi valandas išbūti šiame mieste, kuris, nebekreipdamas į mane dėmesio, tvarko ir dangsto užvalkalais savo dekoracijas, ruošdamasis šį vakarą arba rytoj visu gražumu pasitikti jau kitus atvykėlius. Dar niekada nesijaučiau toks užmirštas.

Paeinu keletą žingsnių ir sustoju. Man gera, kad niekam neberūpiu. Esu tarp dviejų miestų, – vienas manęs dar nepažįsta, kitas jau nebepažįsta. Ar kas nors mane prisimena? Galbūt jauna apkūni moteris Londone... Apskritai, ar apie *mane* ji galvoja? Be to, yra anas tipas, egiptietis. Gal jis ką tik įėjo į jos kambarį, galbūt apkabino. Aš nepavyduliauju; žinau, kad ji savo jau atgyveno. Net jeigu Ani visa širdimi jį mylėtų, vis tiek tai būtų numirėlės meilė. Paskutinė gyva jos meilė atiteko man. Tiesa, jis dar gali šį tą jai duoti – malonumą. Ir jeigu dabar ji svaigsta iš jaudulio, vadinasi, mudviejų niekas nebesieja. Jai malonu, ir aš jai nerūpiu, tarsi niekada nebūtume vienas kito pažinę; ji vienu mostu išgujo mane iš savo gyvenimo, o visiems kitiems pasaulio žmonėms aš irgi niekas. Kvailai jaučiuosi. Vis dėlto tvirtai žinau, kad egzistuoju, kad *aš* esu čia.

Dabar, kai sakau „aš“, tas žodis skamba tuščiai. Beveik nebejaučiu savęs, – toks visų pamirštas. Manyje tikra liko tik egzistencija, jaučianti, kad egzistuoja. Saldžiai, plačiai nusižiovauju. Niekam. Antuanas Rokantenas niekam neegzistuoja. Net linksma. Ir kas tas Antuanas Rokantenas? Abstrakcija. Mano sąmonėje dar plazda menkutis blausus prisiminimas apie save. Antuanas Rokantenas... Staiga Aš ima blankti, blankti, ir štai – baigta, užgeso.

Skaidri, sustingusi, tuščia sąmonė, uždaryta tarp sienų, ir toliau egzistuoja, bet joje niekas nebegyvena. Dar neseniai kažkas sakė *aš*, *mano* sąmonė. Kas? Dar prieš valandėlę aplink šurmuliavo gatvės su pažįstamomis spalvomis ir kvapais. Dabar tėra bevardės sienos, bevardė sąmonė. Štai kas: sienos, o tarp jų – skaidri beasmenė gyvastėlė. Sąmonė – tarsi medis ar žolės stiebelis. Snūduriuoja, nuobodžiauja. Kartais į ją susispiečia būrys mažyčių netvarių būčių, lyg paukščių į medžio šakas. Sulekia ir vėl išsilaksto. Užmiršta sąmonė, palikta tarp sienų po apniukusiu dangumi. Tai ir yra jos egzistencijos prasmė:

suvokti, kad ji nereikalinga. Ji tirpsta, trupa, mėgina išsilieti rudos sienos fone, palei gatvės žibintą, arba ana ten, vakaro miglose. Bet *niekada* savęs neužmiršta; ji suvokia, kad yra sąmonė, kuri bando užsimiršti. Tokia jos lemtis. Yra duslus balsas: „Traukinys išvažiuoja už dviejų valandų“, ir yra balso suvokimas. Yra ir veido suvokimas. Veidas praslenka pro šalį – pasruvęs krauju, murzinas, ašarotomis akimis. Jis slenka ne tarp sienų, jis – niekur. Prapuola; vietoj jo išdygsta pakumpęs kūnas kruvina galva, lėtu žingsniu tolsta, regis, po kiekvieno žingsnio tuoj sustos, bet nesustoja. Yra tamsia gatve lėtai žingsniuojančio kūno suvokimas. Kūnas eina, bet netolsta. Tamsi gatvė nesibaigia, tik dingsta nebūty. Ji – nebe tarp sienų, ji – niekur. Ir yra duslaus balso suvokimas, – balso, kuždančio: „Savamokslis klaidžioja po miestą“.

Ne po šitą miestą, ne tarp šių bespalvių sienų – Savamokslis vaikšto po žiaurų, jo neužmirštantį miestą. Žmonės apie jį galvoja, – korsikietis, storoji ponia; galbūt ir visi miestelėnai. Jis dar neprarado, – nes negali prarasti – savojo aš, nukamuoto, kruvino aš, kurio žmonės nesiteikė pribaigti. Jam skauda lūpas, nosį; jis galvoja: „Man skauda“. Eina, nes privalo eiti. Jei nors akimirką stabtelėtų, aplinkui tučtuojau iškiltų bibliotekos mūrai ir jį uždarytų; šalia išdygtų korsikietis, ir vėl prasidėtų ta pati scena su visomis smulkmenomis, o moteriškė nusišaipytų: „Už tokias nešvankybes turėtų bausti katorga“. Jis žingsniuoja, nenori grįžti namo: kambaryje laukia korsikietis su moteriške ir dviem berniukais: „Galit neatsikalbinėti, aš mačiau“. Ir vėl prasidėtų ta pati scena. Jis galvoja: „Dieve mano, kad nebūčiau taip padaręs, kad nebūčiau padaręs, kad tai būtų netiesa!“

Sąmonėje vis šmėžuoja nerimastingas veidas: „Dar nusižudys, ko gero“. Bet ne: ta švelni užguita siela negali svajoti apie mirtį.

Yra sąmonės suvokimas. Ji šmėkščioja šen ten tarp sienų, ramutėlė ir tuščia, išsivadavusi nuo joje gyvenusio žmogaus, baisi, nes dabar ji – niekas. Balsas sako: „Lagaminai atiduoti į bagažo skyrių. Traukinys išvažiuoja už dviejų valandų“. Dešinėje ir kairėje pro šalį slenka sienos. Yra asfalto suvokimas, geležies dirbinių parduotuvės, kareivinių šaudymo angų suvokimas, o balsas sako: „Paskutinį kartą“.

Ani suvokimas, storos, pasenusios Ani viešbučio kambaryje, yra kančios suvokimas, kančia sąmoninga tarp tolstančių ir niekada nebegrįšiančių ilgų sienų: „Ar nesibaigs?“ Tarp sienų balsas dainuoja džiazą. *Some of these days;* ar nesiliaus? Bet daina, pamažu, klastingai prisėlinusi iš už nugaros, vėl čiumpa balsą, ir balsas dainuoja nepajėgdamas sustoti, o kūnas eina, ir yra visa ko suvokimas, ir netgi, deja, suvokimo suvokimas. Bet niekas nesikankina, negrąžo rankų ir nesigaili savęs. Niekas. Tai paprasčiausia apsisprendimo kančia, pamiršta kančia, bet savęs neįstengianti užmiršti. O balsas sako: „Štai *Geležinkeliečių užeiga*, ir sąmonėje išnyra Aš, – tai *aš*, Antuanas Rokantenas, netrukus išvažiuosiu į Paryžių; einu atsisveikinti su baro šeimininke.

– Atėjau atsisveikinti.

– Išvažiuojate, pone Antuanai?

– Kraustausi į Paryžių, nusibodo vienoje vietoje.

– Šaunuolis!

Ir kaip galėjau glausti lūpas prie šito plataus veido? Jos kūnas man nebepriklauso. Dar vakar jį būčiau jautęs po juoda vilnone suknele. Šiandien suknelė kaip siena. Ar tas baltas kūnas po pat oda išsiraizgiusiomis venomis tebuvo sapnas?

– Mums labai jūsų trūks, – sako šeimininkė. – Gal išgersite? Aš vaišinu.

Prisėdam ir susidaužę taurelėmis išgeriam. Ji ima kalbėti tyliau.

– Aš labai prie jūsų pripratau, – mandagiai apgailestauja, – mes gerai sutardavome.

– Atvažiuosiu aplankyti.

– Žinoma, pone Antuanai. Kai važiuosite pro Buvilį, užsukite su mumis pasilabinti. Pagalvokite: „Užeisiu pasisveikinti su ponia Žana[59], ji apsidžiaugs“. Taip, labai smagu sužinoti, kaip gyvuoja pažįstami. Beje, žmonės čia nuolatos grįžta, juk parplaukia jūreiviai, *Transat* darbuotojai. Kartais nesimatom ir dvejus matus, kai išplaukia į Braziliją, Niujorką arba kai dirba Bordo, krovininiame laive. O vieną gražią dieną vėl susitinkam. „Laba diena, ponia Žana“. Išgeriam po taurelę. Norite tikėkite, norite ne, bet aš visada atsimenu, ką

jie paprastai užsisakydavo. Po dvejų metų pertraukos! Liepiu Madlenai: „Ponui Pjerui atneškite sauso vermuto, ponui Leonui – *Noilly Cinzano*". Jie klausia: „Kaip jūs prisimenate, šeimininke?" „Toks mano darbas", – atsakau.

Salės gilumoje sėdi storas vyras, naujasis jos sugulovas. Šūkteli:

– Šeimininkute!

Ji atsistoja:

– Atleiskit, pone Antuanai.

Prieina padavėja:

– Tai ką, paliekat mus?

– Išvažiuoju į Paryžių.

– Anksčiau ir aš gyvenau Paryžiuje, – sako ji išdidžiai. – Dvejus metus. Dirbau pas Simeoną. Bet pasiilgdavau Buvilio.

Šiek tiek pasvarsto, paskui susipranta, kad nebeturi ko pasakyti:

– Na, iki pasimatymo, pone Antuanai.

Nusišluosto ranką į prijuostę ir paduoda man.

– Iki pasimatymo, Madlena.

Ji nueina. Pasiimu *Buvilio laikraštį* ir vėl atstumiu: prieš valandėlę bibliotekoje perskaičiau nuo pirmos iki paskutinės eilutės.

Šeimininkė negrįžta: draugužis aistringai maigo putnias jos rankas, o ji patenkinta nesipriešina.

Traukinys išvažiuoja už keturiasdešimt penkių minučių.

Neturėdamas ką veikti, skaičiuoju, iš ko gyvensiu.

Tūkstantis du šimtai per mėnesį – ne kažin kas. Bet pasispaudus turėtų užtekti. Kambarys už tris šimtus frankų, penkiolika frankų per dieną maistui: liks keturi šimtai penkiasdešimt skalbimui, smulkioms išlaidoms ir kinui. Naujų baltinių ir drabužių dabar ilgai nereikės. Abu kostiumai švarūs, nors ties alkūnėmis truputį blizga: jei gerai prižiūrėsiu, tarnaus dar trejetą ar ketvertą metų.

Dievulėliau! Ar tai *aš* rengiuosi egzistuoti kaip koks grybas? Ką veiksiu per dienų dienas? Eisiu pasivaikščioti. Tiuilri soduose atsisėsiu į geležinį krėslą – arba geriau ant suolo, taip ekonomiškiau. Vaikščiosiu į bibliotekas skaityti. Ką dar? Kartą per savaitę – į kiną. O dar? Gal sekmadieniais leisiu sau surūkyti *Voltigeur* cigarą. Gal eisiu žaisti kro-

keto su Liuksemburgo parko pensininkais? Bet man trisdešimt! Pačiam savęs gaila. Kartais pasvarstau, ar ne geriau būtų likusius tris šimtus tūkstančių frankų išleisti per vienerius metus, o paskui... Bet kas iš to? Nauji kostiumai? Moterys? Kelionės? Juk šitai jau turėjau, dabar baigta, nebenoriu – neverta. Po metų atsidurčiau ties mirties riba, toks pat tuščias kaip šiandien, be menkiausio prisiminimo ir visko persisotinęs.

Trisdešimt metų! Ir 14 400 frankų rentos. Kas mėnesį kuponus reikės išsikeisti į pinigus. Bet nesu juk senis! Tegul duoda man kokį nors darbą, – nesvarbu kokį... Ne, verčiau pagalvosiu apie ką kita, nes pats save apgaudinėju. Puikiai žinau, kad nenoriu nieko dirbti, nes dirbti tolygu kurti egzistenciją, o egzistencijos ir taip gana.

Tiesą sakant, negaliu padėti plunksnos: atrodo, tuoj suims Šleikštulys, o rašydamas, regis, jį atitolinu. Taigi rašau, kas ateina į galvą.

Madlena, norėdama įsiteikti, iš tolo šūkteli pakėlusi plokštelę:

– Pone Antuanai, gal norite paskutinį kartą pasiklausyti savo mėgstamiausios plokštelės?

– Ačiū.

Sutikau iš mandagumo, bet dabar nenusiteikęs klausytis džiazo. Tiek to, išklausysiu įdėmiai, nes, kaip sako Madlena, šią plokštelę girdžiu paskutinį kartą – ji labai sena, pernelyg sena, netgi provincijai; Paryžiuje neverta ir ieškoti. Madlena tuoj uždės plokštelę ant gramofono padėklo, ji ims suktis; plieninė adatėlė šokčios grioveliais ir spygaus, o kai spirale nuslinks iki plokštelės vidurio, kimus balsas, dainuojantis *Some of these days*, amžinai nutils.

Prasideda.

Dar yra idiotų, kurie iš meno semiasi paguodos. Pavyzdžiui, mano tetulė Bižua sakydavo: „Mirus tavo amžiną atilsį dėdei, Šopeno *Preliudai* man neapsakomai padėjo“. Koncertų salės kimšte prikimštos pažemintųjų, įskaudintųjų, kurie sėdi užsimerkę ir tarsi antenas atgręžę blyškius veidus. Vaizduojasi, kad juose srūva pagauti švelnūs, maistingi garsai, ir jų kančios, kaip jaunojo Verterio, virsta muzika; jie mano, kad grožis guodžia. Kvailiai.

Kažin, ar ši muzika, jų manymu, taip pat guodžia. Dar prieš valandėlę toli gražu neskendėjau palaimoje. Iš pažiūros tiesiog abejin-

gai skaičiavau pinigus. O viduje tūnojo nutylėtais klausimais ir nebylia nuostaba virtusios nemalonios mintys, neduodančios ramybės nei dieną, nei naktį. Mintys apie Ani, apie sumautą gyvenimą. O dar giliau – Šleikštulys, drovus kaip rytmečio žara. Tačiau prieš valandėlę dar negrojo muzika, aš sėdėjau paniuręs ir ramus. Mane supantys daiktai buvo sukurti iš tos pačios medžiagos kaip aš, – iš kažin kokios atgrasios kančios. Aplinkinis pasaulis atrodė toks bjaurus: nešvarūs bokalai ant stalų, rusvos dėmės ant veidrodžio, Madlenos prijuostė, patenkinta storojo šeimininkės meilužio povyza, apskritai pati pasaulio egzistencija atrodė tokie bjaurūs, kad jaučiausi patogiai, kaip namie.

Dabar skamba saksofono melodija. Ir man gėda. Prasikalė pergalinga mažytė kančia, tobula kančia. Keturi saksofono garsai. Jie vis kartojasi, tartum sakytų: „Kentėk kaip mes, *ritmingai*". Na žinoma! Aš, aišku, labai norėčiau šitaip kentėti, – ritmingai, be užuojautos ir gailesčio sau, atšiauriai ir tyrai. Bet argi aš kaltas, kad alus ant bokalo dugno drungnas, kad ant veidrodžio rudos dėmės, kad aš nereikalingas, kad nuoširdžiausia, santūriausia mano kančia voliojasi ir liumpsi, nepakeldama savo mėsos ir apdribusios odos, kaip jūrų vėplys didelėmis, drėgnomis, jaudinančiomis, bet baisiai negražiomis akimis? Ne, tikrai negalėčiau tvirtinti, kad šis deimantinis skausmeliukas teikia paguodą, – jis sukasi ratu virš plokštelės ir akina mane. Jis netgi ne ironiškas: sukasi smagiai, susitelkęs į save; lyg dalgis perrėžė drumzliną kasdienybę ir dabar sukasi; visus mus – Madleną, storulį, šeimininkę, mane patį ir stalus, suolelius, dėmėtą veidrodį, bokalus, – visus užklupo panirusius į egzistenciją (nes buvom tarp saviškių, tik tarp pažįstamų), prastai apsirengusius, šiokiadieniškai apsmukusius: man gėda dėl savęs ir dėl visko, kas *priešais* jį egzistuoja.

Jis neegzistuoja. Net pikta; jeigu atsistočiau, nuplėščiau plokštelę nuo ją sukančio padėklo ir perlaužčiau pusiau, *jis* nenukentėtų. Tas skausmas yra anapus, amžinai anapus – balso, smuiko skambesio. Jis atsiskleidžia pro būties tankmių tankmes – plonytis ir tvirtas, bet jei bandai sugauti, užčiuopi tik esybes, atsiremi į beprasmes esybes. Jis glūdi anapus: aš jo netgi negirdžiu, – girdžiu garsus, jį perduodančius

oro virpesius. Jis neegzistuoja, nes jame nėra nieko nereikalinga – palyginus su juo, visa kita nereikalinga. Jis *yra.*

Aš irgi norėjau *būti.* Tiek ir tenorėjau: štai šios istorijos raktas. Dabar aišku, kas slepiasi po padriku iš pažiūros mano gyvenimu: visuose, regis, nesusijusiuose poelgiuose įžvelgiu vienintelį troškimą: išguiti iš savęs egzistenciją, išspausti iš akimirkų tirštimą, išgręžti, išdžiovinti, apsivalyti, užsigrūdinti, kad galop prilygčiau tyram ir tiksliam saksofono garso skambesiui. Galima net parašyti pasakėčią: gyveno vargšas žmogelis, klaidingai įsivaizdavęs pasaulį. Kaip ir kiti žmonės, jis egzistavo parkų, bistro, prekybinių miestų pasaulyje, bet stengėsi įsikalbėti, kad gyvena kitur, anapus paveikslų, kartu su Tintoreto dožais, su rimtaisiais Gocolio florentiečiais[60], kitapus knygų puslapių, su Fabricijumi del Dongo ir Žiuljenu Soreliu, kitapus gramofono plokštelių, su pratisomis, dusliomis džiazo aimanomis. Paskui, po daugelio kvailybės metų, jam atsivėrė akys, ir jis suprato klydęs: kaip tik tada, kai sėdėjo bistro, priešais drungno alaus bokalą. Priblokštas sustingo ant suoliuko; pagalvojo: aš kvailys. Ir tą pačią akimirką anapus egzistencijos, kitame, iš tolo regimame, bet nepasiekiamame pasaulyje ėmė vingiuoti silpnutė melodija: „Reikia būti tokiam kaip aš; reikia kentėti į taktą“.

Balsas dainuoja:

Some of these days
You'll miss me honey.

Šioje vietoje plokštelė tikriausiai subraižyta, nes keistai spragteli. Net sugniaužia širdį: melodijos šis adatėlės traškesys nė trupučio nepaveikė. Ji taip toli – taip toli anapus. Aš ir tai suprantu: plokštelė susibraižo ir nudyla, dainininkė, ko gero, jau mirė; aš netrukus išeisiu, sėsiu į traukinį. Tačiau anapus esybės, kuri be praeities ir ateities keliauja iš vienos esaties į kitą, anapus šių garsų, kurie diena iš dienos yra, aižėja ir smenga į mirtį, melodija nesikeičia – lieka jauna ir atkakli, kaip nepermaldaujamas liudytojas.

Balsas nutilo. Plokštelė patraška, paskui sustoja. Išsibudinusi iš negero sapno kavinė vėl ima atrajoti, gromuliuoti egzistencijos ma-

lonumą. Šeimininkė, skaisčiai išraudusi, plekšnoja per baltus, riebius naujojo draugužio skruostus, bet šie nė nerausteli. Numirėlio skruostai. Aš pats tebekiurksau savo vietoje ir snūduriuoju. Už penkiolikos minučių sėdėsiu traukiny, bet negalvoju apie tai. Galvoju apie glotniai nusiskutusį amerikietį tankiais juodais antakiais, dūstantį iš karščio dvidešimtame aukšte Niujorke. Dangus virš Niujorko įkaitęs, padangės mėlynė degte dega, stogus lyžčioja milžiniškos geltonos liepsnos; Bruklino berniūkščiai, apsivilkę maudymosi glaudėmis, lenda po vandens čiurkšle iš laistymo čiaupo. Tamsus kambarys dvidešimtame aukšte net spirga nuo kaitrios ugnies. Amerikietis juodais antakiais šnopuoja, gaudo kvapą, o skruostais žliaugia prakaitas. Jis vilki marškinėlius trumpomis rankovėmis, sėdi prie pianino; burnoje dūmų skonis, o galvoje taip blausiai blausiai aidi *Some of these days*. Už valandos grįš Tomas, kišenėje prie šlaunies parsineš plokščią gertuvę; tuomet abudu sudribs į odinius fotelius, sklidinomis stiklinėmis mauks degtinę, dangaus ugnis tvilkys gerkles, kol juodu apsunks nuo beribio karšto snaudulio. Bet pirmiau reikia užrašyti šią melodiją. *Some of these days*. Šlapia ranka nuo pianino paima pieštuką. *Some of these days, you'll miss me honey.*

Štai kaip viskas įvyko. Gal ir kitaip – nesvarbu. Štai taip ji užgimė. Daina pasirinko gimti išsekintame kūne – pasirinko žydą juodais lyg anglis antakiais. Jis glebiai laikė pieštuką, ant popieriaus nuo žiedais apmaustytų pirštų lašėjo prakaitas. O kodėl ne aš? Kodėl šį stebuklą buvo lemta sukurti anam paršui, prisiputusiam šlykštaus alaus ir degtinės?

– Madlena, gal paleistumėt plokštelę dar kartą? Paskutinį sykį prieš man išeinant.

Madlena nusijuokia. Pasuka rankenėlę, ir viskas prasideda iš pradžių. Bet aš nebegalvoju apie save. Galvoju apie aną tipą, kuris vieną liepos dieną karštoje savo kambario tamsoje parašė šią dainą. Bandau galvoti apie jį *per* melodiją, per skaidrius šaižokus saksofono garsus. Tai jo kūrinys. Jis turėjo savo bėdų, ne viskas gyvenime klojosi kaip reikiant: laukė neapmokėtos sąskaitos, be to, kokia nors moteris turbūt nerodė tiek dėmesio, kiek jis norėjo, o dar toji siaubinga

karščio banga, žmogų paverčianti aptirpusių taukų koše. Neįžvelgiu čia nieko nei itin gražaus, nei labai šlovingo. Bet kai girdžiu šią dainą ir galvoju, kad ją sukūrė anas vyrukas, jo kančia ir prakaitas mane... jaudina. Jam nusišypsojo laimė. Beje, savo sėkmės jis gal ir pats nesuvokė. Tikriausiai manė: jei pavyks, iš šito dalykėlio uždirbsiu kokį penkiasdešimt dolerių! Turiu prisipažinti – pirmą kartą po daugelio metų mane jaudina žmogus. Norėčiau ką nors sužinoti apie tą vyruką. Įdomu, kokie rūpesčiai jį kamavo, ar jis turėjo žmoną, ar gyveno vienas. Ir visai ne iš humanizmo: priešingai. Tiesiog todėl, kad jis sukūrė dainą. Nenoriu su juo susipažinti – beje, jis galbūt jau miręs, – tik žinoti keletą faktų, kad retkarčiais, klausydamasis plokštelės, galėčiau apie jį pamąstyti. Tam tipui, ko gero, būtų nei šilta, nei šalta, jeigu jam pasakytų, kad kažkelintame Prancūzijos mieste, geležinkelio stoties kvartale, kažkas apie jį galvoja. Bet aš juo dėtas būčiau laimingas; pavydžiu jam. Laikas eiti. Atsistoju, bet padelsiu, norėčiau išgirsti dainuojant negrę. Paskutinį kartą.

Ji uždainuoja. Štai pora išgelbėtųjų – žydas ir negrė. Išgelbėtieji. Jie turbūt įsivaizdavo beviltiškai pražuvę, paskendę egzistencijoje. Vis dėlto apie mane niekas negalvotų taip švelniai kaip aš apie juos. Niekas, netgi Ani. Juodu man truputį panašūs į mirusiuosius arba į romano herojus; jie nusiplovė egzistavimo nuodėmę. Žinoma, ne visai, tačiau kiek įmanoma žmogui, jie apsivalė. Staiga ta mintis mane sukrečia, nes nebesitikėjau nieko panašaus. Jaučiu baikštų dvelksmą ir sėdžiu nedrįsdamas krustelėti, – bijau, kad nepradingtų. Seniai pamirštas potyris: kažin koks džiugesys.

Negrė dainuoja. Vadinasi, jos egzistenciją galima – bent iš dalies – pateisinti? Aš visiškai sutrikęs. Ne todėl, kad labai daug tikėčiausi. Tiesiog dabar aš panašus į atbridusį per sniegynus žmogų, kuris nuo šalčio sukaulėjęs įžengė į šiltą kambarį. Manau, jis nejudėdamas, dar sustingęs stovėtų prie durų, o visą kūną krėstų šiurpas.

Some of these days
You'll miss me honey.

Ar negalėčiau pamėginti... Žinoma, ne muzikos kūrinį... bet argi negalėčiau kito žanro?.. Reikėtų parašyti knygą – daugiau nieko ir nemoku. Bet ne istorinį veikalą: istorija kalba apie tai, kas egzistavo, o viena esybė niekada negali pateisinti kitos esybės egzistencijos. Klydau bandydamas atgaivinti poną de Rolboną. Reikėtų kitokios knygos. Nelabai įsivaizduoju – kokios, bet už spausdintų žodžių, už puslapių skaitytojas turėtų nujausti kažką, kas neegzistuoja, kas yra virš egzistencijos. Pavyzdžiui, istoriją ar nuotykį, kuris iš tikrųjų negalėtų atsitikti. Ji turėtų būti graži ir kieta lyg plienas ir priversti žmones susigėsti savo egzistencijos.

Išeinu, galvoje sumaištis. Negaliu apsispręsti. Jei tvirtai žinočiau, kad esu talentingas... Bet niekada, niekada nesu rašęs ko nors panašaus; istorinių straipsnių – taip, ir dar kiek. Tačiau reikėtų Knygos. Romano. Žmonės skaitytų ir aptarinėtų: „Jį parašė Antuanas Rokantenas, tas raudonplaukis, kur slampinėdavo po kavines", ir apie mano gyvenimą galvotų kaip aš dabar apie negrės: tarsi apie ypatingą ir pusiau legendinį dalyką. Knyga. Aišku, iš pradžių tektų tik nuobodžiai, sunkiai dirbti, ir nesiliaučiau nei egzistavęs, nei jautęs, kad egzistuoju. Tačiau ateitų metas, kai knyga būtų jau parašyta, liktų už nugaros, o dalelė jos spindesio, tikiuosi, apšviestų ir mano praeitį. Gal tuomet per knygą savo gyvenimą galėčiau prisiminti nesibjaurėdamas. Galbūt kada nors, atsiminus šią niūrią valandą, kai susigūžęs laukiau traukinio, smarkiau dunkstelės širdis, galbūt pagalvosiu: „Tą dieną, tą valandą viskas ir prasidėjo". Ir gal įstengsiu – praeityje, ir tik praeityje – priimti save tokį, koks esu.

Temsta. Antrame *Printania* viešbučio aukšte užsižiebė pora langų. Naujojo geležinkelio statybos aikštelė aitriai kvepia šlapia mediena: rytoj Buvilyje lis.

PAAIŠKINIMAI

[1] *Bebrui...* – tai pravardė, kuria artimi pažįstami vadindavo Simone'ą de Beauvoir (1906–1986) už darbštumą ir kūrybingumą. Sartre'as Bebrui dedikavo ir du didžiausius savo filosofinius veikalus – *Būtis ir nebūtis* (*L'Etre et le Néant*, 1943) bei *Dialektiškojo proto kritika* (*Critique de la raison dialectique*, 1960).

[2] *...istorinę studiją apie markizą de Rolboną... Markizas de Rolbonas* – išgalvotas personažas.

[3] *...iki Pavlo I mirties... – Pavlas I* (1754–1801), Rusijos imperatorius, nužudytas 1801 m. kovo 1 d. Sankt Peterburge. Sąmokslui vadovavo grafas Palenas, dalyvavo ir keletas bendrininkų iš užsienio. Po Pavlo I mirties sostą užėmė jo sūnus Aleksandras I, kuris žinojo apie rengiamą sąmokslą.

[4] *Karalienė Marija Antuanetė* (Marie-Antoinette, 1755–1793) – Liudviko XVI žmona, Prancūzijos karalienė, greitai tapusi nepopuliari dėl intrigų (galbūt tariamų) su karaliaus broliu Artua grafu bei su grafu Hansu Akseliu de Fersenu, dėl lengvabūdiško elgesio ir didelių išlaidų. Po Didžiosios revoliucijos (1789) buvo nuteista ir 1793 m. nukirsdinta.

[5] *...kaip tam baidyklei Vuaznonui... – Vuaznonas* (*Claude-Henri de Fuzée*, 1708–1775) buvo populiarus salonų literatas, garsėjęs savo nepadoriais kūriniais, meilės nuotykiais ir negražia išvaizda.

[6] *...istorijoje su karalienės vėriniu...* – Kardinolas de Roanas, troškęs pelnyti karalienės Marijos Antuanetės palankumą, patikėjo grafiene de Lamot bei Kaliostru ir sutiko tarpininkauti perkant vėrinį už 1 600 000 livrų iš juvelyrų Barenžo ir Boemero. Jam netgi buvo parodytas netikras karalienės laiškas ir surengtas susitikimas su ja naktį (karalienės vaidmenį atliko kambarinė). Vėrinys buvo perduotas grafienės de Lamot meilužiui ir parduotas. Tačiau viskas išaiškėjo, kai kardinolas neįstengė

už jį sumokėti. Karalius Liudvikas XVI, užuot šį reikalą užglaistęs, pavedė apsvarstyti Paryžiaus parlamentui. Šioje istorijoje kaltas liko kardinolas (ir buvo nuteistas), o karalienė tapo nekalta auka ir pelnė priešiškumą, buvo labai apribotos jos išlaidos ir į viešumą iškeltas asmeninis gyvenimas. Grafienė de Lamot buvo uždaryta į Salpetrijero kalėjimą. Karalienės vėrinio istorija Didžiosios Prancūzijos revoliucijos išvakarėse labai pakenkė karališkosios šeimos autoritetui. Pasak vokiečių poeto Goethe's, nuo šio atsitikimo ir prasidėjo revoliucija.

[7] *...sutvarkęs reikalus su Mirabo Tono ir Nersija.* – *Mirabo* (André-Boniface Riqueti, Mirabeau vikontas, 1754–1792) vadintas Mirabo Tono dėl apkūnumo bei ūmaus charakterio (*pranc.* tonneau – statinė). Dalyvavo Nepriklausomybės kare Amerikoje, grįžęs į Prancūziją, Limuzene išrinktas kilmingųjų deputatu į Generalinius Luomus, vėliau emigravo ir vadovavo „mirties husarų" legionui, kovojusiam prieš Prancūzijos revoliucinę armiją. *Nersija* (André-Robert Andrea de Nerciat, 1739–1801) – romano *Felicija, arba Mano išdykavimai* (*Felicia ou Mes fredaines*) autorius, parašęs ir daugiau romanų, tuo metu laikytų nešvankiais ir amoraliais.

[8] *...vienintelis Angulemo kunigaikštienės patikėtinis.* – *Angulemo kunigaikštienė* – Liudviko XVI ir Marijos Antuanetės duktė Marie-Thérèse Carlotte (1778–1851), po Restauracijos suvaidinusi gana svarbų politinį vaidmenį.

[9] *...veda panelę de Roklor...* – *Roquelaure'ai* buvo garsi Prancūzijos didikų giminė.

[10] *...susirašinėti su Artua grafu...* – *Artua grafas* – jauniausias Liudviko XVI brolis, vėliau tapęs Karoliu X.

[11] *Fušė... vaidino pavojingą komediją.* – *Fušė* (Joseph Fouché, 1759–1820) – garsus prancūzų politikas. 1792 m. išrinktas į Konventą. Dirbdamas policijos ministru (1799–1802, 1804–1810, 1815), sukūrė žvalgybos, provokacijos ir šnipinėjimo sistemą.

[12] *...nusamdė grafas Palenas...* – žr. 3 paaišk.

[13] *...kaip rašė abatas Mabli.* – *Mabli* (Gabriel Bonnat de Mably, 1709–1785) – prancūzų istorikas ir filosofas, pravardžiuotas „nelaimių pranašu", nes buvo pesimistas. Be abejo, tai jo vardu pavadinta kavinė, kur taip mėgsta lankytis Rokantenas.

[14] *...įdomi Segiuro papasakota istorija...* – *Segiuras* (Louis-Philipe de

Ségur, 1753–1830) – Napoleono generolas, dramaturgas, 1824 m. dar parašęs ir paskelbęs tris tomus memuarų.

[15] *...pasak ponios de Žanlis... – ponia de Žanlis* (Stéphanie Félicité de Genlis, 1746–1830) – Orleano kunigaikščio vaikų auklėtoja, parašiusi įvairių kūrinių, tarp jų ir *Memuarus* (1825).

[16] *Ponas de Danžvilis sakydavo...* – Sartre'as turi galvoje Charles'į Etienne'ą Botot, dar vadintą Dangeville'iu (1707–1787), *Comédie Française* aktorių.

[17] *Some of these days...* – regtaimas, kuriam žodžius ir muziką 1910 m. parašė Noiras Sheltonas Brooksas (1886–?), o publikavo Villis Rossiteris Čikagoje. Netrukus kūrinį ėmėsi atlikti baltaodė dainininkė Sophie Tucker (1888–1966), gimusi Rusijoje, žydų šeimoje; tikrasis jos vardas – Sophie Abuza. Jos daina greitai susilaukė didelio pasisekimo. Sartre'as toliau teigia, jog dainos atlikėja yra negrė, o autorius – žydas. Tai nėra vien sukeitimas. Sartre'as tikriausiai perskaitė ant plokštelės Sheltono Brookso pavardę ir, gerai nežinodamas, palaikė jį žydu. O apsirikimas dėl Sophie Tucker visai suprantamas: karjeros pradžioje dainininkė nusidažydavo veidą juodai ir Europoje dažnai būdavo laikoma negre. Beje, dainoje solo partiją atlieka ne saksofonas, o klarnetas. Šios plokštelės Sartre'as dažnai klausydavosi 1925–1926 m., kai beveik kasdien lankėsi pas ponią Morel.

[18] *...ilgosios arijos iš „Cavalleria rusticana"... – „Cavaleria rusticana"* („Kaimo garbė") italų kompozitoriaus Pietro Mascagnio (1863–1945) vieno veiksmo opera, pelniusi autoriui šlovę.

[19] *Patė plokštelė...* – broliai Emile'is (1860–1937) ir Charles'is (1863–1957) Pathé buvo garsūs prancūzų inžinieriai, davę pradžią Prancūzijos fonografijos pramonei.

[20] *...anuokart prie Ankoro ... regėjau banjaną, šaknimis apraizgiusį Nagaso koplyčią... – Ankoras* – vietovė Kambodžoje, kur išlikę daug senovinių pastatų ir šventyklų. *Nagasas* – mitinė gyvatė su septyniomis galvomis, dažnai vaizduota khmerų skulptorių.

[21] *...žvilgčioja į Giustavo Impetrazo skulptūrą...* – vardas ir pavardė išgalvoti Sartre'o.

[22] *„Roleno pedagogiką"... – Charles'is Rolinas* (1661–1741) buvo Prancūzijos koležo profesorius, Paryžiaus universiteto rektorius. 1726–1728 m. jis paskelbė reikšmingą pedagogikos veikalą *Traktatas apie*

studijas (*Traité des études*). Gali būti, kad čia Sartre'o aliuzija į savo kolegą Roliną, dėsčiusį Havro licėjuje 1932–1936 m.

[23] *Larbaletrijė „Durpės ir durpynai“ ir Lastekso „Hitopadesa, arba Naudingas pamokymas“.* – *Larbaletrijė* (Albert Larbaletrier, 1901-?) – daugelio veikalų apie žemės ūkį autorius. *Lasteksas* – išgalvota pavardė.

[24] *...panelės Žiuli Lavern normandiškoji kronika...* – *Kodbeko strėlė* yra trumpas 1880 m. publikuotas kūrinėlis.

[25] *Lamberas* (Lion Mayer Lambert) – *Trumpos hebrajų kalbos gramatikos* (1820) autorius. *Langlua* (Alexandre Langlois), 1848–1851 m. išleido Rigvedų (Himnų knygos, pirmos iš keturių šventųjų Indijos knygų) vertimą.

[26] *Šiedu vyrai tarsi Nornos...* – Skandinavų mitologijoje Nornos yra likimo deivės, valdančios žmonių gyvenimus ir visatos vyksmus.

[27] *Žilio Blazo Santiljana...* – Turima galvoje Aleno Renė Lesažo (Alain René Lesage, 1668–1747) romanas *Žilio Blazo Santiljaniečio istorija* (1715–1735).

[28] *...prabangūs leidiniai: „Koenigsmark“, įrištas mėlyna oda... Polio Dumero „Mano sūnų knyga“...* – *Koenigsmark* (1917–1918) – Pjero Benua (Pierre Benoit, 1886–1962) romanas. *Polis Dumeras* (Paul Doumer, 1857–1932) – žymus Prancūzijos politikas, 1931 m. išrinktas Respublikos prezidentu, 1932 m. nužudytas. Jo kūrinys *Mano sūnų knyga* išleistas 1906 m.

[29] *Anri Bordo* (Henri d'Artois Chambord, 1820–1883) – Bordo grafas, paskutinis teisėtas pretendentas į sostą (Henriko V vardu). Literatas, daug rašęs apie kalnus.

[30] *...kalbėjo apie Kajboto salą...* – *Kajbotas* (Gustave Caillebotte, 1848–1894) – prancūzų dailininkas impresionistas.

[31] *Veleda* – germanų žynė, kuri priešinosi romėnų užkariavimams. Dėl jos pranašysčių atsirado jos kultas.

[32] *...pyliau per sėdynę Morisui Baresui...* – *Morisas Baresas* (Maurice Barrès, 1862–1923) – prancūzų politikas ir rašytojas.

[33] *...sudėliojome Deruledo veidą...* – *Deruledas* (Paul Déroulède, 1846–1914) – prancūzų rašytojas ir politikas. Įkūrė Patriotų lygą ir jai vadovavo, parašė *Kario dainas*. Buvo karštas nacionalistas ir 1899 m. bandė su kariuomene pulti prezidentūrą.

[34] *...mačiau Oberamergau Pasijas...* – *Oberamergau* – Vokietijos mies-

tas, išgarsėjęs liaudiškuoju teatru. Kas dešimt metų ten vyksta Kristaus kančios vaidinimai – Pasijos.

35 *...nebūtų radęs tinkamesnio autoriaus už Nusapjė...* – pavardė išgalvota Sartre'o.

36 *...Olivjė Blevino portretas...* – *Olivjė Blevinas* – fikcinis asmuo kaip ir daugelis kitų šio skyriaus asmenų: Bordiurenas, Renoda, Rišaras Severanas, Pakomas, Parotenas, Veikfildas, Šenjo, Obri, Eberas bei visi 363 puslapyje minimi asmenys.

37 *...Bernaro Palisi salė...* – *Bernaras Palisi* (Bernard Palissy, 1510–1589) – prancūzų mokslininkas, rašytojas ir dailininkas, kūręs meniškus indus.

38 *Taip susipažino su... Buržė...* – *Buržė* (Paul Bourget, 1852–1935) – prancūzų rašytojas, pirmiausia išgarsėjęs poezija, vėliau sukūręs žinomų romanų ir kitokių veikalų.

39 *...truputį panėšėjo į Renaną...* – *Renanas* (Erneste Renan, 1823–1892) – prancūzų istorikas ir rašytojas, atsisakęs kunigystės ir atsidėjęs semitų kalbų bei religijų istorijos tyrimams. Jo publikuoti veikalai (*Mokslo ateitis*, 1890; *Istorija nuo Krikščionybės pradžios*, 1863–1881) sukėlė daug diskusijų.

40 *BLSB direktorius...* – galbūt tai Buvilio laivų savininkų bendrovė (*orig.* S.A.B.).

41 *...apžiūrinėjau vieną Pilypo II portretą...* – *Pilypas II* (1527–1598) – Ispanijos karalius (1556–1598).

42 *...abato Morelė "Mažajame įžymių Buvilio žmonių žodyne"...* – *Abatas Morelė* (Morellet, 1727–1819) – prancūzų rašytojas ir filosofas, prisidėjęs prie *Enciklopedijos* sudarymo (rengė straipsnius religijos temomis). Jokio *Įžymių žmonių žinyno* nėra rašęs.

43 *Smarkiai paveiktas Komunos sukilimo...* – Prancūzijos pralaimėjimais Prancūzijos-Prūsijos kare (1870–1871) bei šalyje susidariusia padėtimi nepatenkinti revoliucingai nusiteikę paryžiečiai buvo sudarę Nacionalinę Gvardiją. 1871 m. kovo 18 d. Nacionalinė Gvardija pasipriešino Thiers'o vyriausybės mėginimui ją nuginkluoti – tada ir prasidėjo sukilimas. Thiers'o vyriausybė su Nacionaline Asambléja glaudėsi Versalyje.

44 *...įsikirtęs į tėvo Kombo gaurus...* – *Kombas* (Emile Combes, 1835–1921) – prancūzų politikas.

[45] *...kazoarai būna Sen Sire...* – *Sen Siras* – 1686 m. ponios de Maintenon įkurta auklėjimo įstaiga, 1808 m. Napoleono I reformuota į specialios paskirties karo mokyklą. Jos auklėtinių nešiojamos kepurės yra papuoštos kazoarais (paukščio plunksnomis).

[46] *...garsiąją Orsinio pasikėsinimo scenos reprodukciją...* – Italų revoliucionierius Felicė Orsini (1819–1858) 1858 m. sausio 14 d. pasikėsino į Napoleono III gyvybę.

[47] *...iki amnestijos slapstėsi...* – Būta dviejų amnestijų komunarams: 1870 ir 1880 m.

[48] *Ar gyvenimą verta gyventi?* – labai populiari Lenoxo Robinsono knyga (1933).

[49] *...panašus į vargšą Geno...* – *Geno* (Jean Guéhenno, 1890–1978) – prancūzų rašytojas, akademikas. Parašė esė *Kalba Kalibanas* (1928) ir *Keturiasdešimtmečio dienoraštį* (1934), kur atsispindi jo savamokslio patirtis.

[50] *...paveikslėlių iš Epinalio...* – *Epinalis* – miestas Prancūzijoje. Nuo XVIII amžiaus garsėja kaip liaudies dailės centras.

[51] *Pastatėm... keletą Šono O'Keisio, Singo pjesių ir „Britannicus"...* – *Šonas O'Keisis* (Sean O'Casey, 1880–1964) – Airijos dramaturgas, kėlęs politines ir socialines savo šalies problemas, vėliau ėmęs simbolistiškai vaizduoti gyvenimą. *Singas* (John Millington Synge, 1871–1909) – mėgstamas J. P. Sartre'o dramaturgas. *Britannicus...* – prancūzų dramaturgo Jeano Racine'o (1639–1399) tragedija (1669).

[52] *...guli Mišlė „Prancūzijos istorijos" tomelis...* – *Mišlė* (Jules Michelet, 1789–1874) – prancūzų istorikas, Nacionalinio archyvo istorijos skyriaus vadovas, Prancūzijos koležo profesorius, išgarsėjęs veikalais *Prancūzijos istorija* (1833–1846) ir *Prancūzijos revoliucijos istorija* (1847–1853).

[53] *... trejetas paveikslėlių: viename Henriko II mirtis, kitame – kunigaikščio de Gizo nužudymas, o trečiame – Henriko IV įžengimas į Paryžių.*– *Henrikas II* (1519–1559) – Prancūzijos karalius (1547–1559). Su žmona Katerina di Mediči turėjo dešimt vaikų, trys sūnūs vėliau buvo Prancūzijos karaliai: Pranciškus II, Karolis IX ir Henrikas III. *Kunigaikštis de Gizas* (1550–1588) atsisakė pripažinti Henriką Navarietį (Henriką IV) sosto įpėdiniu. Karalius pabėgo iš Paryžiaus ir paskui save atsiviliojo kunigaikštį de Gizą į Blua miestą, kur šis ir nužudytas. *Henrikas IV* (1572–1610) – Prancūzijos karalius (1589–1610). Nužudytas.

[54] *...dažniausiai būdavo Torndaikas...* – *Torndaikas* – autoriaus sugalvotas personažas.

[55] *Kovent Gardene esi matęs...* – *Kovent Gardenas* – garsi aikštė su arkadomis Londono centre.

[56] *Lojolos „Dvasines pratybas".* – *Lojola* (Ignace de Loyola, 1491–1556) – ispanų Bažnyčios veikėjas, Jėzuitų ordino steigėjas, kanonizuotas 1622 m. Jo *Dvasinės pratybos* yra vienas iš pamatinių Jėzuitų ordino veikalų.

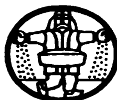
[57] *...mąstančios nendrės išdidumas...* – aliuzija į Paskalio mintį, jog „žmogus tėra nendrė, silpniausias gamtos tvarinys; tačiau tai mąstanti nendrė".

[58] *Vakar vakare ponas Diuboskas...* – Daugelis šiame skyrelyje minimų pavardžių yra autoriaus pažįstamų žmonių pavardės, nors personažai dažniausiai neturi nieko bendra su realiais asmenimis. Taip pat parinkti ir Prancūzijoje dažnai pasitaikantys vietovardžiai.

[59] *...pasisveikinti su ponia Žana...* – Romano pradžioje minima, jog *Geležinkeliečių užeigos* šeimininkė yra vardu Fransuaza, o ne Žana.

[60] *...su rimtaisiais Gocolio florentiečiais...* – *Gocolis* (Benozzo di Lese Gozzoli, 1420–1497) – garsus italų dailininkas.

PASAULINĖS LITERATŪROS BIBLIOTEKA

117b KNYGA

PRANCŪZŲ EGZISTENCIALIZMO PROZA

JEAN-PAUL SARTRE

ŠLEIKŠTULYS

Romanas

Tituliniame puslapyje
Amedeo Modigliani (1884–1920) paveikslo
„Moteris balta apykakle“ (1917) fragmentas

Parengė dailininkas
Linas Spurga

Serijos sudarytojas *Vytautas Visockas*
Redaktorė *D. Linčiuvienė*
Meninis redaktorius *L. Spurga*
Maketavo *A. Gecevičius*

Užsakymas 1032

Leidykla VAGA, Gedimino pr. 50, 2600 Vilnius
El. paštas: vaga@post.omnitel.net http://www.vaga.lt
Spausdino AB „Vilspa“, Viršuliškių skg. 80, 2056 Vilnius

Pr 23 **Prancūzų egzistencializmo proza.** Šleikštulys / Jean-Paul Sartre: romanas; iš prancūzų kalbos vertė Alina Kiliesaitė. – Vilnius: Vaga, [2002]. – 207 p. – (Pasaulinės literatūros biblioteka / sudarytojas Vytautas Visockas; dailininkas Arvydas Každailis; kn. 117b. XX a. literatūra)

Virš. aut. ir antr. nenurodyti.

ISBN 5-415-01545-0

Romanas „Šleikštulys“ – pirmoji J. P. Sartre'o (1905–1980) prozos knyga, parašyta absoliučios laisvės siekiančio individo dienoraščio forma. Pagrindinis romano veikėjas Antuanas Rokantenas, metęs istorijos dėstytojo darbą koleže, nutraukęs ryšius su mylimąja Ani, pasiduoda šleikštulio jausmui, kurį jam kelia absurdiška gyvenimo beprasmybė.

UDK 840-3